

**T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI**

HİTİT SANATINDA SFENKS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Umut ZOROĞLU**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. H. Kübra ENSERT**

Hatay-2010

ONAY

UMUT ZOROĞLU tarafından hazırlanan "*HİTİT SANATINDA SFENKS*" adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile *ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ* olarak kabul edilmiştir.

08/04/2010

Jüri Üyeleri	İmza
Yrd. Doç. Dr. H. Kübra ENSERT (Tez Danışmanı-Başkan)	
Prof. Dr. Ahmet ÜNAL (Üye)	
Doç. Dr. Aynur ÖZFIRAT (Üye)	

Umut Zoroğlu tarafından hazırlanan "*Hitit Sanatında Sfenks*" adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Yakup BULUT
Enstitü Müdürü

HİTİT SANATINDA SFENKS

Yüksek Lisans Tezi, Umut ZOROĞLU
Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2010
Danışman: Yrd. Doç. Dr. H. Kübra ENSERT

ÖZET

Sfenks; insan başlı, aslan gövdeli, kanatlı veya kanatsız mitolojik bir karışık varlıktır. Anadolu'nun en erken sfenks tasvirlerine, M.Ö. II. binin başlarında, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın erken evresine ait silindir mühür veya baskılarında rastlanılır. Daha sonra damga mühürler ve diğer taşınabilir eserler üzerinde de tasvir edilmeye başlanan sfenksler, Hitit İmparatorluk Dönemi'nden itibaren büyük taş bloklara yontularak, anıtsal boyutlara ulaşmıştır. Bu büyük sfenks yontuları, Boğazköy ve Alacahöyük'ün şehir kapılarına yerleştirilmiş ve onlara koruyucu nitelikte bir anlam yüklenmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümü, çalışmanın konusu, önemi, amacı, kapsamı, materyalleri ve yönteminden oluşmaktadır.

İkinci bölümde, Antik Mezopotamya ve Mısır dinlerinde görülen karışık varlıkların ne anlama geldiği ile ilgili temel bir bilgi verilmiştir. Daha sonra sfenksin anlamı açıklanarak, Antik Mısır ve Yakındoğu'da ortaya çıkışı ve gelişim süreci incelenmiştir. Ayrıca, Hitit metinlerinde ve Antik Yunan mitolojisinde sfenks konularına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde anlatılan Hitit sfenksinin kökeni ve gelişim süreci, çalışmanın temel konusunu oluşturur. Sfenksin Anadolu'da ilk kez ortaya çıktığı Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan başlanarak, Erken Hitit, Orta Hitit, Hitit İmparatorluk ve Geç Hitit Dönemleri'ne ait tüm sfenks tasvirleri tipolojik bir sınıflandırma içinde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise, genel bir değerlendirme çalışması yapılmıştır. Bu değerlendirme çalışmasında Hitit sfenksinin kökeni ve gelişimi, Antik Mısır ve

Yakınoğu sfenksleriyle kıyaslanarak incelenmiştir. Değerlendirme sonuçları ayrıntılı bir şekilde açıklanarak, yorumlamalar yapılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER

Sfenks, Hitit, Anadolu, Kral ve Kraliçe, Güç

THE SPHINX IN THE HITTITE ART

Master's Thesis, Umut ZOROĞLU

Archaeology Department, 2010

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. H. Kübra ENSERT

ABSTRACT

Sphinx is a miscellaneous mythological creature which sometimes can have an human head, a lion's torso, sometimes it can be with or without wings. Dating back to the second millennium B.C., exactly to the Old Assyrian Trade Colonies Period, the first depictions of sphinxes are found on cylinder seals and seal impressions. Later, sphinxes began to be depicted on stamp seals and other small objects, during the Hittite Imperial we observe that sphinxes have been depicted on big stone blocks by sculpting and they attained a monumental size. These big sphinx statues have been located to the city entrances of Boğazköy and Alacahöyük, and they have been appropriate as protectors.

The first part of our MA thesis consists of the topic of my work, the importance of the study, its goal, scope, material and the method applied during my research work.

The second part scopes on the basic religious meaning of the sphinx in Ancient Mesopotamian and Egyptian civilizations. Then the meaning of sphinx is being described and the merge and the development of the sphinx in Ancient Egypt and Near East has been reconnoitered. In addition to these, the work also deals with the sphinx in Hittite texts and in Ancient Greek mythology.

The third part's constitution is about the origin and then development process of the Hittite sphinx. At this point the work will start by scoping on to the Old Assyrian Trade Colonies Period in Anatolia because this is the first time that sphinx appears in Anatolia, than Early Hittite, Middle Hittite, Hittite Empire and Late Hittite Kingdom's sphinxes have been described in typological order.

The fourth part is consisting of a general evaluation. At this part the origin and the development of the Hittite sphinx is compared with the sphinxes in the Ancient Egypt and Near East. The assessment is based on detailed exegesis.

KEY WORDS

Sphinx, Hittite, Anatolia, King and Queen, Power

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	i
Abstract and Key Words.....	iii
İçindekiler.....	v
Resimler Listesi.....	ix
Çizimler Listesi.....	xvii
Kısaltmalar Listesi.....	xxiv

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, KAPSAMI, MATERYALLERİ VE YÖNTEMİ.....	1
1.1.1. Çalışmanın Konusu.....	1
1.1.2. Çalışmanın Önemi.....	1
1.1.3. Çalışmanın Amacı.....	1
1.1.4. Çalışmanın Kapsamı.....	2
1.1.5. Çalışmanın Materyalleri.....	2
1.1.6. Çalışmanın Yöntemi.....	2

İKİNCİ BÖLÜM

2. KARIŞIK VARLIKLAR VE SFENKS

2.1. ANTİK MEZOPOTAMYA VE MİSİR DİNLERİNDE GÖRÜLEN KARIŞIK VARLIKLARIN ANLAMI.....	6
2.2. SFENKS NEDİR?.....	12
2.2.1. Antik Mısır Sanatında Sfenksin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	13
2.2.2. Antik Yakındoğu Sanatında Sfenksin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	19
2.3. HİTİT METİNLERİNDE SFENKS.....	29
2.4. ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE SFENKS.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HİTİT SFENKSİNİN KÖKENİ VE GELİŞİMİ

3.1. ESKİ ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI (M.Ö. 1950-1850) SANATINDA SFENKS.....	34
3.1.1. Kanatsız Sfenksler (Tip I-A).....	36
3.1.1.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-AW).....	36
3.1.1.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-AX).....	39
3.1.1.3. Uzun Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-AXb).....	41
3.1.1.4. Takkeli Sfenksler (Tip I-A1).....	42
3.1.1.5. Takkeli ve Sakallı Sfenksler (Tip I-A1b).....	46
3.1.1.6. Mısır Örtülü Sfenksler (Tip I-A6).....	48
3.1.2. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B).....	49
3.1.2.1. Hathor Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-BWb).....	49
3.1.2.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-BX).....	49
3.1.2.3. Uzun Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-BXb).....	52
3.1.2.4. Kısa Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-BYb).....	54
3.1.2.5. Takkeli Sfenksler (Tip I-B1).....	55
3.1.2.6. Mısır Örtülü Sfenksler (Tip I-B6).....	58
3.1.3. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?).....	61
3.2. ERKEN HİTİT DÖNEMİ (M.Ö. 1650-1460/1445) SANATINDA SFENKS.....	65
3.2.1. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B).....	65
3.2.1.1. Poloslu Sfenksler (Tip I-B2).....	65
3.3. ORTA HİTİT DÖNEMİ (M.Ö. 1460/1445-1370) SANATINDA SFENKS.....	66
3.3.1. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B).....	67
3.3.1.1. Boynuzlu Konik Başlıklı Sfenksler (Tip I-B3a).....	67
3.3.1.2. Miğferli ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B4X).....	67
3.3.2. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?).....	68
3.4. HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ (M.Ö. 1370-1190) SANATINDA SFENKS.....	70
3.4.1. Sfenksler (Tip I).....	71

3.4.1.1. Kanatsız Sfenksler (Tip I-A).....	71
3.4.1.1.1. Hathor Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-AWc).....	71
3.4.1.1.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-AX).....	72
3.4.1.1.3. Konik Başlıklı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-A3b)...	73
3.4.1.2. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B).....	74
3.4.1.2.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-BW).....	74
3.4.1.2.2. Boynuzlu Konik Başlıklı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-B3ab).....	75
3.4.1.2.3. Boynuzlu Miğferli ve Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-B4Wa).....	76
3.4.1.3. Sadece Cephesi Tasvir Edilen Sfenksler (Tip I-C).....	78
3.4.1.3.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-CW).....	78
3.4.1.4. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?).....	81
3.4.2. Khimairalar (Tip II).....	83
3.4.2.1. Kanatsız Khimairalar (Tip II-A).....	83
3.4.2.1.1. Boynuzlu Konik Başlıklı Khimairalar (Tip II- A3a).....	84
3.4.2.2. Kanatlı Khimairalar (Tip II-B).....	84
3.4.2.2.1. Boynuzlu Konik Başlıklı ve Yeleli Khimairalar (Tip II-B3ac).....	84
3.5. GEÇ HİTİT KRALLIK ÇAĞI (M.Ö. 1180-700) SANATINDA SFENKS.....	85
3.5.1. Sfenksler (Tip I).....	87
3.5.1.1. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B).....	87
3.5.1.1.1. Hathor Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-BWc).....	88
3.5.1.1.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-BX).....	90
3.5.1.1.3. Uzun Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-BXc).....	93
3.5.1.1.4. Arami Saçlı Sfenksler (Tip I-BZ).....	94
3.5.1.1.5. Arami Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-BZc).....	94
3.5.1.1.6. Takkeli, Uzun Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I- B1Xc).....	98
3.5.1.1.7. Boynuzlu Poloslu ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B2Xa).....	99

3.5.1.1.8. Boynuzlu Konik Başlıklı, Uzun Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-B3Xab).....	99
3.5.1.1.9. Boynuzlu Miğferli ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B4Xa).....	101
3.5.1.1.10. Boynuzlu Arami Başlıklı ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B5Xa).....	101
3.5.1.1.11. Boynuzlu Arami Başlıklı, Arami Saçlı, Sakallı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-B5Zabc).....	102
3.5.1.2. Sadece Cephesi Tasvir Edilen Sfenksler (Tip I-C).....	103
3.5.1.2.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-CW).....	103
3.5.1.3. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?).....	107
3.5.2. Khimairalar (Tip II).....	110
3.5.2.1. Kanatlı Khimairalar (Tip II-B).....	111
3.5.2.1.1. Uzun Saçlı Khimairalar (Tip II-BX).....	111
3.5.2.1.2. Boynuzlu Konik Başlıklı, Uzun Saçlı ve Yeleli Khimairalar (Tip II-B3Xac).....	112
3.5.2.1.3. Boynuzlu Miğferli ve Uzun Saçlı Khimairalar (Tip II-B4Xa).....	113
3.5.2.1.4. Boynuzlu Arami Başlıklı ve Uzun Saçlı Khimairalar (Tip II-B5Xa).....	114
3.5.2.2. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Khimairalar (?).....	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. DEĞERLENDİRME.....	116
4.2. SONUÇ.....	123
KAYNAKÇA.....	124
RESİMLER.....	133
ÇİZİMLER.....	191
EKLER.....	240

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Resim 1: British Museum'dan Kil Levha, Marduk'un Ejderi <i>Muşhuşsu</i>	133
Resim 2: Babil-İştar Kapısı'ndan Ejder <i>Muşhuşsu</i>	133
Resim 3: Brooklyn Müzesi'nden Şahin Görünümünde Tanrı Horus.....	133
Resim 4: Hierakonpolis'ten Narmer Paleti.....	134
Resim 5: Gize'den Büyük Sfenks.....	134
Resim 6: Abu Roasch'tan Sfenks.....	134
Resim 7: Tanis'ten Sfenks, III. Amenemhet.....	135
Resim 8: Hathor Saçlı Sfenks, Antik Mısır-Orta Krallık Dönemi.....	135
Resim 9: Hyksoslar Dönemi'nden Bir Skarebe.....	135
Resim 10: Karnak'taki Amon Tapınağı'nın Giriş Yolu.....	136
Resim 11: Luksor Tapınağı'nın Giriş Yolu.....	136
Resim 12: Deyr-ül-Bahri'den Sfenks, Hatşepsut.....	136
Resim 13: Tutankamon'a ait Küçük Bir Ahşap Sandık.....	137
Resim 14: Teb Kentinden Bir Mezar Duvarı Resmi.....	137
Resim 15: Hathor Saçlı Sfenks, Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi.....	137
Resim 16: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	138
Resim 17: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	138
Resim 18: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	138
Resim 19: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	138
Resim 20: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	139
Resim 21: Sargon Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	139
Resim 22: Mari Sarayı'ndan Bir Duvar Resmi.....	139
Resim 23: Pierpont Morgan Library'den Suriye Kökenli Bir Silindir Mühür....	140
Resim 24: Mrs. Agnes Baldwin Brett Koleksiyonundan Bir Silindir Mühür.....	140
Resim 25: Megiddo'dan Küçük Bir Fildişi Kutu.....	140
Resim 26: Megiddo'dan Fildişi Oyma.....	141
Resim 27: Byblos'tan Kral Ahiram'ın Taş Lahdi.....	141
Resim 28: Mitanni Kralı Şauştatar'ın Silindir Mühür Baskısı.....	141
Resim 29: Nimrud'daki II. Aşşur-nasir-apli Sarayı'nın Taht Odası Girişinden Sfenks.....	142
Resim 30: Nimrud'daki II. Aşşur-nasir-apli Sarayı'nın Taht Odası Girişinden	

İnsan Başlı Kanatlı Boğa.....	142
Resim 31: Samaria'dan Fildişi Oyma.....	143
Resim 32: Nimrud'dan Fildişi Levha.....	143
Resim 33: Nimrud'dan Fildişi Eser.....	143
Resim 34: Ras Shamra'dan Fildişi Eser.....	144
Resim 35: Pazarlı'dan Bir Yapının Cephesine ait Pişmiş Toprak Levha.....	144
Resim 36: Vatikan Müzesi'nden Attika Kupası, Oidipus ve Sfenks.....	144
Resim 37: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Heykelciği, Acemhöyük Menşeli.....	145
Resim 38: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Heykelciği, Acemhöyük Menşeli.....	145
Resim 39: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Heykelciği, Acemhöyük Menşeli.....	145
Resim 40: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Acemhöyük Menşeli.....	146
Resim 41: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Acemhöyük Menşeli.....	146
Resim 42: Acemhöyük Fildişi Kutusu.....	146
Resim 43: I-AW Tipinde Sfenks, Acemhöyük Fildişi Kutusu "A" Yüzü Üzerinde.....	147
Resim 44: I-AX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	147
Resim 45: I-AX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mühürle Damgalanmış Dokuz Adet Bulla Üzerinde.....	147
Resim 46: I-AX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	148
Resim 47: I-AX Tipinde Sfenks, Tilmenhöyük'ten Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	148
Resim 48: I-AXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	148
Resim 49: I-AXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	149
Resim 50: I-AXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	149
Resim 51: I-A1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	149
Resim 52: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	149

Resim 53: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	150
Resim 54: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	150
Resim 55: I-A1 Tipinde Sfenks, Pierpont Morgan Library'den Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	150
Resim 56: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	150
Resim 57: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	151
Resim 58: I-A1b Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	151
Resim 59: I-A1b Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	151
Resim 60: I-A6 ve I-B6 Tiplerinde Üç Sfenks, Mardin-Şerşe Höyüğü'nden Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	152
Resim 61: I-BWb Tipinde Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Pişmiş Toprak Riton Üzerine Betimlenmiş.....	152
Resim 62: I-BX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	152
Resim 63: I-BX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	153
Resim 64: I-BX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	153
Resim 65: I-BX Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	153
Resim 66: I-BX ve I-BXb Tiplerinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	154
Resim 67: I-BXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	154
Resim 68: I-BYb ve I-B6 Tiplerinde İki Sfenks, Walters Art Gallery'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	154
Resim 69: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı	

Üzerinde.....	155
Resim 70: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	155
Resim 71: I-B1 Tipinde Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	155
Resim 72: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	156
Resim 73: I-B1 Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Silindir Mühür Üzerinde...	156
Resim 74: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Dülük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde....	156
Resim 75: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Afyon Bölgesinden Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	156
Resim 76: I-B6 Tipinde Sfenks, Alişar'dan Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	157
Resim 77: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Oylumhöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	157
Resim 78: Kültepe'den Şematik Eski Asur Üslûbu'ndaki Bir Silindir Mühür...	157
Resim 79: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı.....	157
Resim 80: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı.....	158
Resim 81: Kültepe'den Bir Damga Mühür Baskısı.....	158
Resim 82: Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı.....	158
Resim 83: Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı.....	159
Resim 84: I-B2 Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	159
Resim 85: I-B3a ve I-B4X Tiplerinde İki Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	159
Resim 86: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	160
Resim 87: I-AWc Tipinde İki Sfenks ve II-B3ac Tipinde İki Khimaira, Megiddo'dan Bir Fildişi Levha Üzerinde.....	160
Resim 88: I-AX Tipinde Sfenks Heykelciği, Boğazköy'den.....	160
Resim 89: I-A3b Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	161

Resim 90: I-BW Tipinde İki Sfenks, Boğazköy'den Fildişinden Bir Kurs Üzerinde.....	161
Resim 91: I-B3ab Tipinde Sfenks, Ras Shamra'dan Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	161
Resim 92: I-B4Wa Tipinde Sfenks, Boğazköy-Yerkapı (İç Kapı Doğu Sfenksi).....	162
Resim 93: Doğu Sfenksinin Cepheden Başı.....	162
Resim 94: I-B4Wa Tipinde Sfenks, Boğazköy-Yerkapı (İç Kapı Batı Sfenksi)..	163
Resim 95: Batı Sfenksinin Cepheden Başı.....	163
Resim 96: I-CW Tipinde İki Sfenks, Alacahöyük.....	164
Resim 97: Alacahöyük Doğu Sfenksinin Başı.....	164
Resim 98: I-CW Tipinde Sfenks, Boğazköy-Nişantaş/Nişantepe.....	165
Resim 99: Boğazköy-Yerkapı, Dış Kapı Güneybatı Sfenks Protomundan Kalan Kısım.....	165
Resim 100: Boğazköy-Yerkapı, Dış Kapı Güneydoğu Sfenks Protomundan Kalan Kısım.....	166
Resim 101: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 1'in Başı.....	166
Resim 102: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 2'nin Başı.....	166
Resim 103: Sfenks 1'in Başının, Sfenks 2'nin Başına Bakılarak Tamamlanmış Hali.....	167
Resim 104: Boğazköy-Tapınak II'den Bir Sfenkse ait Olduğu Düşünülen Rozetli Bant.....	167
Resim 105: Boğazköy-Tapınak II'den Bir Sfenkse ait Olduğu Düşünülen Rozet Parçası.....	167
Resim 106: Boğazköy-Tapınak II'den Bir Sfenkse ait Olduğu Düşünülen Saç Parçaları.....	168
Resim 107: Alacahöyük-Sfenksli Kapı, Şehir Tarafındaki Protomlar.....	168
Resim 108: İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Bir Silindir Mühür.....	168
Resim 109: II-A3a Tipinde Bir Khimaira, Konya Menşeli Altın Yüzük Mühür Üzerinde.....	169
Resim 110: Konya Yüzük Mührünün Baskısı.....	169
Resim 111: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Kululu'dan.....	169
Resim 112: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Göğüs Kısmı, Kululu'dan.....	170

Resim 113: I-BWc Tipinde Sfenks, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde.....	170
Resim 114: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde.....	170
Resim 115: I-BWc Tipinde Sfenks, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde.....	171
Resim 116: I-BWc Tipinde Sfenks, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde.....	171
Resim 117: I-BX Tipinde İki Sfenks, Karkamış-Haberciler Duvarı'ndan Bir Ortostat Üzerinde.....	171
Resim 118: I-BX Tipinde Sfenks, Karatepe-Kuzey Kapı Binasından.....	172
Resim 119: I-BX Tipinde Sfenks, Karatepe-Kuzey Kapı Binasından.....	172
Resim 120: I-BX Tipinde Sfenks, Karatepe-Kuzey Kapı Binasının Kuzeybatı Yan Hücresinden Bir Ortostat Üzerinde.....	172
Resim 121: I-BXc Tipinde İki Sfenks, Tell Tainat-Bina I'den Tunç At Alınlığı Üzerinde.....	173
Resim 122: I-BZ Tipinde Sfenks, Maraş'tan.....	173
Resim 123: I-BZc Tipinde İki Sfenks, Zincirli- <i>Hilani</i> III Girişinden Bir Sütun Altlığı Üzerinde.....	173
Resim 124: I-BZc Tipinde Sfenks, Zincirli-Kuzeydeki Direkli Yapının Çevresinden Bir Sütun Altlığı Üzerinde.....	174
Resim 125: I-BZc Tipinde Sfenks, Zincirli- <i>Hilani</i> II Girişinden Bir Ortostat Üzerinde.....	174
Resim 126: I-BZc Tipinde İki Sfenks, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Sütun Altlığı Üzerinde.....	174
Resim 127: I-B1Xc Tipinde Kapı Sfenksi, Tell Halaf <i>Hilanisi</i> 'nden (Kapara Yapısı).....	175
Resim 128: I-B2Xa Tipinde Sfenks, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde.....	175
Resim 129: I-B3Xab Tipinde Sfenks, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde.....	175
Resim 130: I-B3Xab Tipinde Sfenks, Halep Sitadeli'ndeki Hava Tanrısı Tapınağı'ndan Bir Ortostat Üzerinde.....	176
Resim 131: I-B4Xa Tipinde Sfenks, Zincirli-Dış Kale Kapısından Bir Ortostat Üzerinde.....	176
Resim 132: I-B5Xa Tipinde Sfenks, Zincirli-Güney Şehir Kapısı Çevresinden Bir Ortostat Üzerinde.....	176
Resim 133: I-B5Zabc Tipinde Sfenks, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir	

Ortostat Üzerinde.....	177
Resim 134: I-B5Zabc Tipinde Sfenks, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde.....	177
Resim 135: I-CW Tipinde İşçiliği Tamamlanmış Bazalt Sfenks Protomu, Zincirli'den.....	177
Resim 136: Zincirli Sfenks Protomunun Yandan Görünüşü.....	178
Resim 137: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 127), Yesemek'ten.....	178
Resim 138: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 128), Yesemek'ten.....	178
Resim 139: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten.....	179
Resim 140: Yesemek'ten Sfenks Taslağı Başlangıç Bloğu (Çizim 129).....	179
Resim 141: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 130), Yesemek'ten.....	179
Resim 142: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten.....	180
Resim 143: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten.....	180
Resim 144: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 131), Yesemek'ten.....	180
Resim 145: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Zincirli'den.....	181
Resim 146: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 132), Zincirli'den.....	181
Resim 147: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten.....	181
Resim 148: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 133), Yesemek'ten.....	182
Resim 149: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 134), Yesemek'ten.....	182
Resim 150: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 135), Yesemek'ten.....	182
Resim 151: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten.....	183
Resim 152: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten.....	183
Resim 153: Karkamış-Su Kapısı'ndan Tam Olarak Korunmamış Bir Ortostat Üzerindeki Karışık Varlık Kabartması.....	183
Resim 154: Karkamış-Tapınak Avlusundan Tam Olarak Korunmamış Bir Ortostat Üzerindeki Karışık Varlık Kabartması.....	184
Resim 155: Karkamış-Sitadel Eteği Yakınından Bir Heykel veya Protom Parçası.....	184
Resim 156: Karkamış-Kubaba Tapınağı'ndan Tam Olarak Korunmamış Bir Ortostat Üzerindeki Kabartma.....	184
Resim 157: Domuztepe'den İki Parça Halindeki Kabartmalı Bir Ortostatın Alt Parçası.....	185
Resim 158: Elbistan'dan Tam Olarak Korunmamış Bir Kabartmalı Ortostat....	185

Resim 159: Kululu'dan Bazalt Bir Sfenks Başı Parçası.....	185
Resim 160: Kululu'dan Andezit Bir Heykel Başı Parçası.....	186
Resim 161: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (İkili Bukle) Parçası.....	186
Resim 162: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (Tekli Bukle) Parçası.....	186
Resim 163: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Yeleği ile Kanadının Birleştiği Kısma ait Parça.....	187
Resim 164: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks veya Aslan Heykelinin Yele Parçası.....	187
Resim 165: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks (?) Heykelinin Kanadına ve Ön Ayağının Üst Kısımına ait Küçük Bir Parça.....	187
Resim 166: II-BX Tipinde Khimaira, Karkamış-Kral Kapısı'ndaki Merdiven Girintisinden Bir Ortostat Üzerinde.....	188
Resim 167: II-BX Tipinde İki Khimaira, Herzfeld Koleksiyonundan Bir <i>Pyxis</i> Üzerinde.....	188
Resim 168: II-B3Xac Tipinde Khimaira, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde..	189
Resim 169: II-B4Xa Tipinde Khimaira, Zincirli-Dış Kale Kapısının İç Kesiminden Bir Köşe Ortostatı Üzerinde.....	189
Resim 170: II-B5Xa Tipinde Khimaira, Karkamış-Haberciler Duvarı'ndan Bir Ortostat Üzerinde.....	189
Resim 171: Karkamış-Kral Kapısı'nın İç Avlusundan Kabartmalı Ortostat.....	190

ÇİZİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizim 1: Babil-İştar Kapısı'ndan Ejder <i>Muşhuşşu</i>	191
Çizim 2: Antik Mısır Tanrısı Şahin Başlı Horus.....	191
Çizim 3: Antik Mısır Tanrıçası İnek Başlı Hathor.....	191
Çizim 4: Antik Mısır Tanrısı Timsah Başlı Sobek.....	192
Çizim 5: Antik Mısır Tanrısı Çakal Başlı Anubis.....	192
Çizim 6: Antik Mısır Tanrıçası Aslan Başlı Sekhmet.....	192
Çizim 7: Hierakonpolis'ten Narmer Paleti.....	193
Çizim 8: Gebel el Tarif'ten Bir Çakmaktaşı Bıçak.....	193
Çizim 9: Antik Mısır Kral Başı.....	194
Çizim 10: Antik Mısır Kraliçe Başı.....	194
Çizim 11: Gize'den Büyük Sfenks.....	194
Çizim 12: Abu Roasch Sfenksinin Başı.....	195
Çizim 13: II. Pepi'nin (VI. Sülâle) Mezarının Duvarından Sfenks Kabartması..	195
Çizim 14: VI. ve VIII. Sülâleler Döneminden Sfenks Şeklinde İki Amulet.....	195
Çizim 15: Tanis'ten Sfenks, III. Amenemhet.....	196
Çizim 16: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks.....	196
Çizim 17: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks.....	196
Çizim 18: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks.....	197
Çizim 19: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks.....	197
Çizim 20: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Kanatsız Dişi Sfenks.....	197
Çizim 21: III. Amenofis'in Tahtının Kenarındaki Sahne, Düşmanları Ezen Sfenks.....	197
Çizim 22: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden, Başında "Atef Tacı" Bulunan Sfenks.....	198
Çizim 23: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden, Başında "İkili Taç" Bulunan Sfenks.....	198
Çizim 24: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden, "Nübyeli" Bir Başa Sahip Sfenks.....	198
Çizim 25: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks.....	199
Çizim 26: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki	

Sfenks.....	199
Çizim 27: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks.....	199
Çizim 28: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sahneden Ayrıntı.....	199
Çizim 29: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks.....	200
Çizim 30: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür.....	200
Çizim 31: Sargon Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks.....	200
Çizim 32: Mari Sarayı'ndan Bir Duvar Resmi.....	201
Çizim 33: Adım Atar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi.....	201
Çizim 34: Yatar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi.....	201
Çizim 35: Arka Ayakları Üzerinde Oturur Şekilde Tasvir Edilmiş İki Suriye Sfenksi.....	202
Çizim 36: Arka Ayakları Üzerinde Oturarak Birer Ön Ayaklarını Kaldırmış Şekilde Tasvir Edilmiş İki Suriye Sfenksi.....	202
Çizim 37: Arka Ayakları Üzerinde Kalkmış Durumda Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi.....	202
Çizim 38: Ön Ayakları Üzerinde Kalkarak Baş Aşağı Durur Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi.....	202
Çizim 39: Yatar Şekilde Tasvir Edilmiş Kanatsız Bir Suriye Sfenksi.....	203
Çizim 40: Başında <i>Uraeus</i> Yılanı ve Çenesinde "Osiris" Tipi Sakalla Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi.....	203
Çizim 41: Çenelerinde "Osiris" Tipi Sakalla Tasvir Edilmiş İki Suriye Sfenksi.....	203
Çizim 42: Kenarlıklı Yuvarlak Bir Başlıkla Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi.....	203
Çizim 43: Ras Shamra'dan Tam Olarak Korunmamış Altından Bir Kâse.....	204
Çizim 44: Megiddo'dan Fildişi Kakma.....	204
Çizim 45: Megiddo'dan Fildişi Oyma (Dessenne, 1957: Pl. XXIX, 335'teki çizim, aynı yayında bulunan pl. XXXI, 335'teki fotoğrafına uygun olarak, U. Zoroğlu tarafından bilgisayarda döndürülmüştür).....	204
Çizim 46: Byblos'tan Kral Ahiram'ın Taş Lahdi.....	205
Çizim 47: Boynuzlu Başlıkla ve Adım Atar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir	

Mitanni Sfenksi.....	205
Çizim 48: Yatar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi.....	205
Çizim 49: Arka Ayakları Üzerinde Oturur Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi.....	205
Çizim 50: Arka Ayakları Üzerinde Oturur Şekilde Tasvir Edilmiş İki Mitanni Sfenksi.....	206
Çizim 51: Arka Ayakları Üzerinde Oturarak Bir Ön Ayağını Kaldırmış Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi.....	206
Çizim 52: Arka Ayakları Üzerinde Kalkmış Durumda Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi, Şauştatar'ın Silindir Mührü Üzerinde.....	206
Çizim 53: Boynuzlu Başlıkla Tasvir Edilmiş Bir Orta Asur Sfenksi.....	206
Çizim 54: Boynuzlu Başlıkla (?) Tasvir Edilmiş Bir Babil Sfenksi.....	207
Çizim 55: Pierpont Morgan Library'den Orta Asur Dönemi'ne ait Bir Silindir Mühür.....	207
Çizim 56: Konik Başlıklı ve Sakallı Olarak Tasvir Edilmiş Bir Kassit Sfenksi..	207
Çizim 57: Kalhu'daki (Nimrud) Aşşur-aha-iddin Sarayı Girişlerinden Birinden Sfenks Betimlemeli Sütun Altlığı.....	208
Çizim 58: Samaria'dan Fildişi Oyma.....	208
Çizim 59: Arslantaş'tan (Hadatu) Fildişi Eser.....	208
Çizim 60: I. Kıbrıs-Fenike Grubundan Tunç Kâse.....	209
Çizim 61: II. Kıbrıs-Fenike Grubundan Tunç Kâse.....	209
Çizim 62: III. Kıbrıs-Fenike Grubundan Tunç Kâse.....	210
Çizim 63: Pazarlı'dan Bir Yapının Cephesine ait Pişmiş Toprak Levha.....	210
Çizim 64: Toprakkale'den Tunç Heykelcik, Aslan-Kentaur.....	211
Çizim 65: Tasso Arkeoloji Müzesi'nden Bir Pişmiş Toprak Tabak, Bellerophontes ve Khimaira.....	211
Çizim 66: M.Ö. VII. Yüzyıla ait Bir Protokorinth Vazosu Üzerinde Khimaira..	211
Çizim 67: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Acemhöyük Menşeli (Canby, 1975: Fig. 10'daki fotoğraftan, U. Zoroğlu tarafından kopyalanarak çizilmiştir).....	212
Çizim 68: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Acemhöyük Menşeli.....	212
Çizim 69: I-AX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	212

Çizim 70: I-AX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mühürle Damgalanmış Dokuz Adet Bulla Üzerinde.....	213
Çizim 71: I-AX Tipinde Sfenks, Tilmenhöyük'ten Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	213
Çizim 72: I-AXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	213
Çizim 73: I-AXb Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Mühür Baskısı Üzerinde.....	214
Çizim 74: I-A1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	214
Çizim 75: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	214
Çizim 76: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	215
Çizim 77: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	215
Çizim 78: I-A1 Tipinde Sfenks, Pierpont Morgan Library'den Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	215
Çizim 79: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	216
Çizim 80: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde (N. Özgüç, 1965: Lev. XXI, 63'teki fotoğraftan, U. Zoroğlu tarafından kopyalanarak çizilmiştir).....	216
Çizim 81: I-A6 ve I-B6 Tiplerinde Üç Sfenks, Mardin-Şerşe Höyüğü'nden Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	216
Çizim 82: I-BX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	217
Çizim 83: I-BX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde (Erkanal, 1993: Lev. 14, II2-C/04'teki çizim, aynı yayında bulunan fotoğrafına uygun olarak, U. Zoroğlu tarafından bilgisayarda döndürülmüştür).....	217
Çizim 84: I-BX Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	217

Çizim 85: I-BXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde.....	218
Çizim 86: I-BYb ve I-B6 Tiplerinde İki Sfenks, Walters Art Gallery'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	218
Çizim 87: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	218
Çizim 88: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	219
Çizim 89: I-B1 Tipinde Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde.....	219
Çizim 90: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	219
Çizim 91: I-B1 Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Silindir Mühür Üzerinde...	220
Çizim 92: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Dülük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	220
Çizim 93: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Afyon Bölgesinden Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	220
Çizim 94: I-B6 Tipinde Sfenks, Alişar'dan Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	221
Çizim 95: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Oylumhöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde.....	221
Çizim 96: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı.....	221
Çizim 97: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı.....	222
Çizim 98: Acemhöyük'ten Bir Mühür Baskısı Üzerindeki Tanrıça ve Sfenks...	222
Çizim 99: Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı.....	222
Çizim 100: I-B3a ve I-B4X Tiplerinde İki Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	223
Çizim 101: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	223
Çizim 102: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	223
Çizim 103: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	224

Çizim 104: Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı.....	224
Çizim 105: Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı.....	224
Çizim 106: Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı.....	225
Çizim 107: I-AWc Tipinde İki Sfenks ve II-B3ac Tipinde İki Khimaira, Megiddo'dan Bir Fildişi Levha Üzerinde.....	225
Çizim 108: I-A3b Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde.....	225
Çizim 109: I-B3ab Tipinde Sfenks, Ras Shamra'dan Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde.....	226
Çizim 110: I-B4Wa Tipinde Sfenks, Boğazköy-Yerkapı (İç Kapı Doğu Sfenksi).....	226
Çizim 111: I-CW Tipinde İki Sfenks, Alacahöyük.....	227
Çizim 112: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 1'in Başı.....	227
Çizim 113: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 2'nin Başı.....	227
Çizim 114: Sfenks 1'in Başının, Sfenks 2'nin Başına Bakılarak Tamamlanmış Hali.....	228
Çizim 115: İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Bir Silindir Mühür.....	228
Çizim 116: II-A3a Tipinde Bir Khimaira ve Tanrıça İştâr-Şauşga, Konya Menşeli Altın Yüzük Mühür Üzerinde.....	228
Çizim 117: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Kululu'dan.....	229
Çizim 118: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Göğüs Kısmı, Kululu'dan.....	229
Çizim 119: I-BZc Tipinde Sfenks, Zincirli- <i>Hilani</i> II Girişinden Bir Ortostat Üzerinde.....	230
Çizim 120: I-B1Xc Tipindeki, Tell Halaf <i>Hilanisi</i> (Kapara Yapısı) Kapı Sfenksinin Başından Ayrıntı.....	230
Çizim 121: I-B3Xab Tipinde Sfenks, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde.....	230
Çizim 122: I-B5Xa Tipinde Sfenks, Zincirli-Güney Şehir Kapısı Çevresinden Bir Ortostat Üzerinde.....	231
Çizim 123: I-B5Zabc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde.....	231
Çizim 124: I-B5Zabc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde.....	231
Çizim 125: I-CW Tipinde İşçiliği Tamamlanmış Bazalt Sfenks Protomu	

(Rekonstrüksiyon), Zincirli'den.....	232
Çizim 126: Zincirli Sfenks Protomunun Yandan Görünüşü.....	232
Çizim 127: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 137), Yesemek'ten.....	233
Çizim 128: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 138), Yesemek'ten.....	233
Çizim 129: Yesemek'ten Sfenks Taslağı Başlangıç Bloğu (Resim 140).....	233
Çizim 130: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 141), Yesemek'ten.....	234
Çizim 131: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 144), Yesemek'ten.....	234
Çizim 132: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 146), Zincirli'den.....	234
Çizim 133: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 148), Yesemek'ten.....	235
Çizim 134: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 149), Yesemek'ten.....	235
Çizim 135: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 150), Yesemek'ten.....	235
Çizim 136: Domuztepe'den İki Parça Halindeki Kabartmalı Bir Ortostatın Alt Parçası.....	236
Çizim 137: Kululu'dan Andezit Bir Heykel Baş Parçası.....	236
Çizim 138: Kululu'dan Bir Heykel Gövdesi Parçası.....	236
Çizim 139: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (İkili Bukle) Parçası.....	237
Çizim 140: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (Tekli Bukle) Parçası.....	237
Çizim 141: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Yeleği ile Kanadının Birleştiği Kısma ait Parça.....	237
Çizim 142: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks veya Aslan Heykelinin Yele Parçası.....	238
Çizim 143: II-BX Tipinde İki Khimaira, Herzfeld Koleksiyonundan Bir <i>Pyxis</i> Üzerinde.....	238
Çizim 144: II-B5Xa Tipinde Khimaira, Karkamış-Haberciler Duvarından Bir Ortostat Üzerinde.....	238
Çizim 145: Walters Art Gallery'den Bir Damga Mühür Üzerinde İki Khimaira.....	239
Çizim 146: Ermitage Müzesi'nden Bir Damga Mühür Üzerinde Khimaira.....	239

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA	American Journal of Archaeology. The Journal of the Archaeological Institute of America, Princeton
Anadolu/Anatolia	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eski Önyasya-Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, Ankara
AnatSt	Anatolian Studies. Journal of the British Institute of Archaeology, Ankara
And. Araş.	Anadolu Araştırmaları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Önyasya Dilleri ve Kültürleri Kürsüsü ile Eskiçağ Tarihi Kürsüsü Yayınları, İstanbul
AÜDTCFD	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Ankara
AÜDTCFY	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara
Belleten	Belleten. Türk Tarih Kurumu, Ankara
Iraq	Iraq. British School of Archaeology in Iraq, London
JCS	Journal of Cuneiform Studies
JNES	Journal of Near Eastern Studies, Chicago
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, Berlin
MIO	Mitteilungen des Instituts für Orientforschung, Berlin
MVAG	Mitteilungen der vorderasiatisch-ägyptischen Gesellschaft, Leipzig
OIP	Oriental Institute Publications, Chicago
Or	Orientalia, Roma
Qedem	Qedem. Monographs of the Institute of Archaeology, Hebrew University of Jerusalem
TTKY	Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara
YKY	Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI, KAPSAMI, MATERYALLERİ VE YÖNTEMİ

Bu bölümde, çalışma hakkında açıklayıcı bilgilere yer verilmiş ve çalışmada kullanılan yöntem ortaya konmuştur.

1.1.1. Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusunu, M.Ö. II. binin başlangıcından M.Ö. VII. yüzyıla kadar olan bir zaman içindeki, Hitit kültür bölgesine ait yayınlanmış sfenks tasvirleri oluşturur. Bu kapsamda, sfenks tasvirinin Hitit Sanatına nereden, nasıl geçtiği ve daha sonra nasıl bir gelişim çizgisi gösterdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca muhtemelen Hitit sanatçıları tarafından yaratılmış olan ve sfenksin başka bir türü konumundaki khimairalar (insan ve aslan-başlı sfenksler) da çalışmanın konusu içine dahil edilmiştir. Genellikle bu şekilde isimlendirildiği için çalışma içinde de khimaira ismi kullanılmıştır.

1.1.2. Çalışmanın Önemi

Tek başına Hitit sfenksinin kökenini ve gelişimini ortaya koyan toplu bir çalışma daha önce yapılmamıştır. Bu çalışma bir ilk olması yanında, Hitit sfenksinin hem kendine has özelliklerini, hem de Antik Mısır ve Yakındoğu etkili özelliklerini ortaya koyması bakımından da önemlidir.

1.1.3. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sfenksin Anadolu'da ortaya çıkışından itibaren Hitit Sanatına yansımaları ve gelişimini açıklığa kavuşturmadır. Tipolojik bir çalışma düşünüldüğünden, sfenksin Anadolu'ya ilk gelişinde nasıl görüldüğünün, Hitit

Sanatına geçişinde ise ne tür özellikler kazandığının ya da kaybettiğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca khimairaların veya insan ve aslan-başlı sfenkslerin ortaya çıkışı ve gelişim sürecinin açıklığa kavuşturulması da amaçlardan biridir. Böyle bir toplu çalışma, bundan sonrakiler için bir ön çalışma niteliği taşır.

1.1.4. Çalışmanın Kapsamı

Adından da anlaşılacağı gibi çalışma, M.Ö. 1650-700 yılları arasında Hitit kültürünün yayıldığı bölgeyi kapsar. Ancak bu çalışmada, sfenksin Anadolu'da ilk ortaya çıktığı dönem olan Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı da kapsamlı bir şekilde araştırılmıştır.

1.1.5. Çalışmanın Materyalleri

Çalışmanın materyallerini, tasvirli sanat eserleri üzerindeki sfenksler oluşturur. Sfenksler; silindir mühürler, damga mühürler veya bunların baskıları üzerinde tasvir edildiği gibi, fildişinden yapılmış levha, kutu ve kurs gibi diğer taşınabilir eserler üzerinde de tasvir edilmiştir. Ayrıca sfenks şeklindeki heykelcikler ile sfenks betimlemeli bir pişmiş toprak sunu kabı ve khimaira tasvirli altından bir yüzük mühür çalışmanın diğer materyalleri içindedir. Hitit İmparatorluk Dönemi'nden itibaren ortaya çıkan büyük sfenks yontuları ve Geç Hitit Dönemi'nde yoğun olarak görülen sfenks kabartmalı ortostatlar ile sfenks betimlemeli sütun altlıkları da çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturur.

1.1.6. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın temelini, M.Ö. II. bin ile M.Ö. VII. yüzyıl arasındaki Hitit kültür bölgesine ait yayınlanmış sfenks tasvirleri oluşturur. Bunun için öncelikle literatür taraması yapılmış, sfenksler tespit edilmiş ve var olan sfenksler için Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nı da kapsayacak şekilde tipolojik bir liste oluşturulmuştur. Daha sonra Antik Mezopotamya ve Mısır dinlerinde görülen karışık varlıkların ne anlama geldiği araştırılmış ve bu konu ile ilgili temel bir bilgi hazırlanmıştır. Ayrıca sfenksin anlamı, Antik Mısır ve Yakındoğu Sanatlarında ortaya çıkışı ve gelişim süreci incelenmiştir. Bunların haricinde, Hitit metinlerinde ve

Antik Yunan mitolojisinde sfenks gibi önemli konular, kapsamlı bir şekilde araştırılarak, bu konular hakkında bilgiler derlenmiştir. Sfenksler, dönemler bazında ve önceden hazırlanmış tipolojiye göre ele alınmıştır. Ayrıca sfenks tasvirlerinin gelişimini ortaya koyabilmek için, tipolojiye uygun tablolar (ek: 3-5) hazırlanmıştır. Tasvir sanatı çalışılması nedeniyle, bütün sfenkslerin resimlerinin ve/veya çizimlerinin bulunmasına özen gösterilmiştir. Çalışmada kullanılan tipolojik sınıflandırma aşağıda sunulmuştur:

I. Sfenksler: İnsan başlı, aslan gövdeli, kanatlı veya kanatsız olarak tasvir edilmiştir. Bunlardan bazılarının kuyrukları, kuş-başı veya yılan-başı şeklinde sonlanır. Ayrıca bir kısmının sadece cephesi tasvir edilmiştir.

II. Khimairalar: İnsan ve aslan-başlı, aslan gövdeli, kanatlı veya kanatsız olarak tasvir edilmiştir. Bunların birçoğunun kuyruğu kuş-başı şeklinde sonlanır.

A. Kanatsızlar: Sfenksler arasında bu tiptekilerin sayısı azdır. En çok Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda tasvir edilmiştir. Geç Hitit Krallık Çağı'nda ise hiç bulunmaz. Khimairalar arasında ise bu tipe giren yalnızca bir örnek vardır. Bu khimaira Hitit İmparatorluk Dönemi'ne aittir.

B. Kanatlılar: Sfenksler ve khimairalar arasında en büyük grubu oluşturur. Kanatlı sfenksler her dönemde tasvir edilmiştir. Kanatlı khimairalar ise Hitit İmparatorluk Dönemi'nden itibaren görülmeye başlar. Kanatlar açık veya kapalıdır. Kanat tüyleri çizgisel desenlerle belirtildiği gibi, balık pulu veya balık kılıcı desenleriyle de belirtilmiştir. Ayrıca kanat tüyleri gösterilmemiş olanlar da vardır.

C. Sadece Cephesi Tasvir Edilenler: Bu tipteki sfenksler, Hitit İmparatorluk Dönemi ve Geç Hitit Krallık Çağı'nda görülür. Bunların profil kesimleri işlenmediği için, kanatlı veya kanatsız olduklarına dair bir yorum yapılamaz. Khimairalar arasında ise böyle bir örnek yoktur.

1. Takkeliler: Bu tipteki sfenksler en çok Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda tasvir edilmiştir. Ayrıca bir tane de Geç Hitit Krallık Çağı'na ait örnek vardır. Bunların karakteristik özelliği başlarında yarım daire şekilli bir başlığın

bulunmasıdır. Bazen bu başlığın tepesinde, tüy izlenimi veren bir dizi küçük çıkıntı görülür.

2. Poloslular: Silindirik bir forma sahip bu başlık türü, sadece Erken Hitit Dönemi ile Geç Hitit Krallık Çağı'na ait birer sfenksin başında görülür.

3. Konik Başlıklılar: Bu tip başlık giyen sfenksler Orta Hitit Dönemi'nden itibaren, khimairalar ise Hitit İmparatorluk Dönemi'nden itibaren görülmeye başlar. Başlığın en karakteristik özelliği, alna oturan kesimden tepeye doğru gittikçe incelmesidir.

4. Miğferliler: Bu tipteki sfenksler, Orta Hitit Dönemi'nden itibaren görülmeye başlar. Khimairalar ise yalnızca Geç Hitit Krallık Çağı'nda görülür. Bunların başında savaş miğferini andıran, takkeye göre daha yüksek bir görünüme sahip başlıklar bulunur. Sfenks miğferleri arasında, yanak korumalıkları açıkça belli edilmiş örnekler de vardır.

5. Arami Başlıklılar: Arami başlıklı sfenksler ve khimairalar, tabiatıyla yalnızca Geç Hitit Krallık Çağı'nda görülür. Bunların başlıkları, miğfer şeklinde veya konik şeklinde olabilir. Ancak başlığın tepesinde bir ponponun olması ayırıcı bir özelliktir.

6. Mısır Örtülüler: Bu tipteki sfenksler yalnızca Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda görülür. Bunların alın kısmından başlayıp, enseden göğüs üzerine inen örtü tipi başlıkları, Antik Mısır firavunlarının veya firavunu temsil eden sfenkslerinin başlarında görülen kral başlığını andırır.

W. Hathor Saçlılar: Hathor saçlı sfenksler, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresinde ortaya çıkar. Erken ve Orta Hitit Dönemleri'nde görülmezken, Hitit İmparatorluk Dönemi ve Geç Hitit Krallık Çağı'nda bu tip sfenkslere çokça rastlanılır. Bunların saç şekilleri, Antik Mısır'ın en önemli tanrıçası Hathor'un saç şekline benzediği için bu şekilde adlandırılır. Bu tip saç şeklinin en karakteristik özelliği, kulak arkalarından göğüs üzerine inerek spiral şeklinde sonlanan iki bukledir.

X. Uzun Saçlılar: Uzun saçlı sfenksler, Erken Hitit Dönemi haricindeki tüm

dönemlerde görülür. Uzun saçlı khimairalar ise yalnızca Geç Hitit Krallık Çağı'nda görülür. Saçlar, örülü veya örgüsüz olarak çoğunlukla ense kısımlarında toplanır. Ayrıca yüzün her iki yanından omuzlara veya göğüs kısımlarına inen ve hathor saç şeklini anımsatan iki bukleli saç şekilleri de görülür. Ancak bunlar kulak arkalarından inmediğinden gerçek anlamda hathor saç şeklini yansıtmaz.

Y. Kısa Saçlılar: Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait tek örnekle temsil edilir. Sfenks, sakalla birleşen kısa görünümlü bir saça sahiptir.

Z. Arami Saçlılar: Bu tipteki sfenksler, tabiatıyla yalnızca Geç Hitit Dönemi'nde tasvir edilmiştir. Bunların başlarında, kulak önlerinden inen Arami Sanatı etkili iki saç buklesi görülür.

a. Boynuzlular: Boynuzlu başlık giyen sfenkslere Orta Hitit Dönemi'nden itibaren, khimairalara ise Hitit İmparatorluk Dönemi'nden itibaren rastlanılır. Boynuzlu başlıklar; polos ve miğfer tipinde veya konik şeklinde olabilir. Ayrıca boynuzlu Arami tipi başlıklar da vardır.

b. Sakallılar: Sakallı sfenkslere, Erken ve Orta Hitit Dönemleri haricindeki tüm dönemlerde rastlanılır. Bunların bıyıklı veya bıyıksız işlenmiş sakalları genellikle uzundur. Ayrıca keçi sakalı şeklindeki ince ve uzun sakal tipi de görülür.

c. Yeleliler: Yeleli sfenksler ve khimairalar, Hitit İmparatorluk Dönemi ile Geç Hitit Krallık Çağı'nda görülür. Büyük çoğunluğunun yeleleri, göğüs kısımlarına işlenmiş balık pulu motifleriyle gösterilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KARIŞIK VARLIKLAR VE SFENKS

2.1. ANTİK MEZOPOTAMYA VE MİSİR DİNLERİNDE GÖRÜLEN KARIŞIK VARLIKLARIN ANLAMAMI

Antik Mezopotamya dini, Sümer ve Akad akımlarının birleşme noktasını oluşturur (Bonney, 2000: 755). Sümerler, din konusuna hayat meseleleri kadar önem vermişler ve tanrıları memnun edebilmek için sunular yapmayı, dualar etmeyi ve ayinler düzenlemeyi en başta gelen görev olarak benimsemişlerdir. Onların yarattığı din anlayışı ve pantheon (tanrılar âlemi), Akadlar'dan itibaren, Babilliler, Asurlular, Hurri ve Mitanniler, Hititler, Urartular, Eski Suriye halkları ve Anadolu'nun diğer sakinleri arasında bütünüyle veya kısmen yayılarak yerleşmiştir (Bilgiç, 1982: 114-115).

Sümer dini *polytheism* (çok tanrılık) esasına dayanır (Bilgiç, 1982: 115). Sümer tanrılar sisteminin en belirgin özelliği ise, *anthropomorphism* yani tanrıların insan şeklinde tasvir edilmesidir. Bütün tanrıların insan şeklinde tasvir edilişi, Antik Mezopotamya'yı, Mısır da dahil olmak üzere diğer bütün batı memleketlerinden ayıran bir özelliktir. Diğer bir önemli nokta ise, Antik Mezopotamya'da ne hayvanlara, ne hayvan tasvirlerine, ne de yarı insan yarı hayvan şeklindeki melez yaratıklara (ek: 1) tapınılmış olmasıdır. Aslan, boğa, yılan gibi bazı tanrılaştırılmış varlıklar görülse de, bunlar asıl kuralı bozmayan ikinci derecedeki istisnaî bir durumdur. Asıl kural ise şu şekilde açıklanabilir: Bütün tanrılar insan şeklindedir; hayvanlar ise ancak tanrıların sembolünü oluşturur. Melez yaratıklar ise, "demon" adı verilen ayrı bir sınıfı oluşturup, asıl tanrılardan değildir (Landsberger, 1945: 138-139; Bilgiç, 1982: 115-116).

Yunanca köken anlamıyla ifrit ('*daimon*'; doğüstü yaratık veya ruh) sözcüğü *rabişu* (Sümerce'de 'maşkim') gibi Akadca terimlerin yakın bir çevirisidir. Söz konusu bu varlıklar, iyi ve kötü ifrit diye iki sınıfa ayrılabilirler ya da iyilik ve kötülüğe gönderme yapmada kullanılabilirler. Yeni Asur Dönemi'ne ait büyü

metinlerinde “Git, kötü *rabişu!* Gel, iyi *rabişu!*” sözleri geçer (Black ve Green, 2003: 106).

Buna rağmen, Antik Mezopotamya Sanatı ve İkonografisinin modern incelemelerinde, “canavar” terimi farklı hayvanların özelliklerini bir arada taşıyan dört ayaklı yaratıklar (ek: 1) için kullanılırken, “ifrit” terimi genellikle dik duran insan bedenine sahip yarı hayvan yarı insan yaratıklar (ek: 1) için kullanılır. Mitolojide ifritlere nadiren rastlanılmakla birlikte, kötü ifritlerin genellikle tanrıların isteklerinin sadece temsilcileri ve onları icra edenler olarak düşünüldükleri ileri sürülür. Onların rolleri günah işleyenleri cezalandırmak için belirlenmiş ilâhî emirleri uygulamaktı; en bilinen saldırı araçları ise insanlara hastalık yaymaktı (Black ve Green, 2003: 106-107).

Black ve Green (2003: 107), Antik Mezopotamya Sanatındaki ifritlerin ve canavarların gelişimini, basitleştirilmiş bir kronolojiye dayanan beş ayrı evreye ayırır: 1) Ubaid ve Uruk Dönemleri'nin sonlarında, farklı hayvanların özelliklerinin doğal olmayan bileşik yaratıklarla ilk defa birleştirildiği biçimci evre; 2) Akad Dönemi'yle birlikte kötü ifritlerin ele geçirilmelerinin ve cezalandırılmalarının tasvir edildiği iyimser evre; 3) Eski Babil Dönemi'nde silindir mühür desenlerinin çoğunlukla insanların iyi ve kötü düşüncelerle ilişkilendirdikleri imgelerin (tanrılar, simgeler ve diğer motiflerin) bir arada kullanıldığı dengeli evre; 4) M.Ö. XIV-XI. yüzyıllar arasındaki Mitanni, Kassit ve Orta Asur Sanatıyla birlikte Eski Babil Dönemi'ndeki insan merkezli betimlemelerin yerine hayvan başlı mezlere inanılmaya başlandığı dönüştürücü evre; 5) Yeni Asur ve Yeni Babil Sanatıyla temsil edilen, kötü ifritlerin tek başlarına, yenilme korkularıyla betimlendikleri evre.

Gelişimin bu son evresi, M.Ö. I. binde saraylara ve tapınaklara büyüdü koruyucu varlıkların büyük heykellerinin ve kabartmalarının yapılması ve bu varlıkların kilden yapılmış küçük tasvirlerinin temellere gömülmesiyle aynı döneme rastlar (Black ve Green, 2003: 107). Örneğin Yeni Asur saraylarının önemli kapı geçitleri, Asurlular'ın *şedu* ve *lamaşşu* adını verdikleri, iyi yaradılışlı insan başlı kanatlı büyük aslan (sfenks) ve boğa (res. 29-30, ek: 1) biçiminde betimlenmiş karışık varlıklar tarafından korunuyordu (Sevin, 1999: 53; Black ve Green, 2003: 51-

52; Oates, 2004: 187). Aşşur-aha-iddin'in, Ninive'de (Koyuncuk)¹ yaptırdığı *ekal maşarti*'yi² anlatan bir yazıtında bu tür yaratıkların kötü ruhlu kişileri geri çevirdiğini, kapıları koruduklarını ve onları yaptıran kralın yolunu güvence altında tuttuklarını bildirir. Özellikle kapıları korudukları anlaşılan bu karışık varlıklara, giriş eşikleri altına gömülmüş, pişmiş toprak ya da tunçtan küçük köpek heykelcikleri yardım ederdi. Bunların üzerinde, “kötülük kovucu”, “düşman kırıcı”, “düşman ısırtıcı”, “iyi havlar” ve “düşünmeden ısır” gibi adlara rastlanılır (Sevin, 1999: 53; Oates, 2004: 187). Simgesel nitelikteki bu tür koruyucu önlemlere, saray ve tapınakların bazı önemli odalarında da rastlanılır (Sevin, 1999: 53, dipnot 14).

Asur ve Babil ülkelerinde bulunan doğüstü yaratıkların heykelcikleri üzerinde bazen söz konusu yaratığın (örneğin *Huwawa*, *Lamaştu* veya *Pazuzu*'da olduğu gibi) adlarının da bulunduğu dualar yazılıdır (Black ve Green, 2003: 15). Ayrıca büyülü heykelciklerin yerleştirilmesi ile ilgili Yeni Asur törenleri, kolaylıkla tanımlanabilecek yaratık türlerine gönderme yapar. Buna örnek olarak, sağ ellerinde bir “arındırıcı” (*mullilu*) ve sol ellerinde bir “kova” (*banoluddu*) taşıyan kuş yüzlü ve kanatlı bilgeler (*'apkallu'*; ek: 1'de *griffin*-ifrit) ya da balık derisinden pelerin kuşanmış başka bir dizi bilge (ek: 1'de balık kılığındaki figür) verilebilir. Benzer biçimde, bir *kudurru*³ taşı üzerindeki yazılardan biri, açık ifadelerle tanrıların simgelerine (bu tanrılar *kudurru* taşı üzerine işlenmemiş olsa da) gönderme yapar (Black ve Green, 2003: 16):

“...gökyüzünün kralı Anu'nun oturduğu yer ve boynuzlu tacı; toprakların efendisi Enlil'in yürüyen kuşu; bir koçun başı ve keçi-balık, büyük Ea'nın tapınağı;...Sîn'in orağı, su yılanı ve geniş kayığı; büyük hakim Şamaş'ın ışık saçan disk, İştâr'ın yıldız simgesi; Anu'nun oğlu Adad'ın vahşi genç boğası...”

Kudurru'lar haricinde, kil levhalar üzerinde de karışık varlıklara yer verilmiştir. Bu kil levhalar da, ağırlıklı olarak adak ya da kötülükten koruyucu nitelik

¹ Prehistorik dönemlerden itibaren yerleşimlere sahne olmuş eski bir Asur kenti. Sin-ahhe-riba döneminde başkent olmuştur (Sevin, 1999: 180).

² Yeni Asur Devleti zamanında ortaya çıkmış olan, başkentlerdeki krallık ordusu ile ilgili kışlasaraylara verilen isim (Sevin, 1999: 174).

³ Sınır taşı yani *kudurru*, genellikle oval ya da sütun biçimli bir taş üzerine kazınmış bir tür kraliyet başlığı için kullanılan ve ilk kez Kassitler Dönemi'nde karşılaşılan bir terimdir. *Kudurru*'lar, kral veya bazen de yüksek görevliler tarafından belli bir kişiye, belli bir toprak parçasının bahşedildiğini herkese ilân etme işlevini görürdü. Bunlar, tarlaya veya ilgili olduğu yere dikilir; kil tablet üzerine yazılan kopyası da kalıcı olması için tapınakta depolanırdı (Oates, 2004: 106-108).

taşır ve genelde dinsel konuları içerir. British Museum’da bulunan böyle bir levha üzerinde, tanrı Marduk’un ejderi (res. 1) tasvir edilmiştir (Oates, 2004: 179, res. 119). *Muşhuşşu* (ek: 1’de yılan-ejderha) olarak bilinen bu koruyucu karışık varlığın birçok tasvirine, Babil’in ünlü “İştar Kapısı”nda (res. 2; çiz. 1) da yer verilmiştir (Oates, 2004: Res. 107-109).

Ayrıca Antik Mezopotamya mitolojisine konu olmuş bazı karışık varlıkların isimleri bilinmektedir. Bunlardan biri “İmdugud” kuşudur (ek: 1). Akadca’da *Anzu* adı verilen bu canavar kuş, bir aslanın başına sahiptir ve kanatlarını her çırpışında hortumlar ve kum fırtınaları çıkaracak kadar büyüktür. Olasılıkla atmosferik bir gücün kişiselleştirilmiş hali olarak yorumlanır (Black ve Green, 2003: 111). “Gılgamış, Enkidu ve Yeraltı Dünyası”nda, tanrıça İnanna’nın¹ Uruk’taki kutsal bahçesine ektiği “huluppu” ağacının köküne bir yılan, tepesine ise “İmdugud” kuşu yuva yapar. Ağacın ortasına da “Lilit” evini kurar. İnanna, baltasıyla yılanı vurur; bunu gören “İmdugud” yavrularını alıp dağlara kaçar ve “Lilit” de evini yıkıp boş yerlere gider (Kramer, 1990: 169).

Antik Mısır dininde de, çok tanrılı inanç sistemi söz konusudur. IV. Amenofis döneminde yapılan tek tanrılı din reformu ise devamlılığı olmayan bir hareket olarak kalmıştır (İnan, 1956: 234). Ancak Antik Mezopotamya’dan farklı olarak tanrıların hayvan isimleri taşıdıkları ve kimi zaman da hayvan başlı, insan vücutlu olarak tasvir edildikleri görülür (İnan, 1956: 218, 220; Demisch, 1977: 13; Fischer, 1987: 13). Bunlara örnek olarak; şahin başlı Horus (çiz. 2), inek başlı Hathor (çiz. 3), timsah başlı Sobek (çiz. 4), çakal başlı Anubis (çiz. 5) ve aslan başlı Sekhmet (çiz. 6) gösterilebilir. Ayrıca bazen hayvanın kendi tasviri de, özdeşleştirildiği tanrının tasvirinin yerine kullanılmıştır. Brooklyn Müzesi’nde bulunan ve tanrı Horus’u temsil eden şahin heykelciği (res. 3) bu durumun güzel bir örneğidir (Hooke, 2002: Res. 5).

Bunlardan başka, insan başlı ve hayvan gövdeli karışık varlık tasvirleri de

¹ İnanna (Akadca’da *İştar*), bütün dönemlerde Antik Mezopotamya’nın en önemli tanrıçası olmuştur (Black ve Green, 2003: 112). İnanna/İştar’ın kişiliğinin üç yönü vardır: Bunlardan biri aşk tanrıçası olması, diğeri savaşçı bir tanrıça olması ve sonuncusu ise sabah ve akşam yıldızı Venüz gezegeni olarak görünmesidir. İnanna/İştar’ın kutsal hayvanı aslan, simgesi ise genellikle yıldız ya da yıldız diskidir (Black ve Green, 2003: 114-115).

vardır. Bu tipin en önemli örneklerini, sfenksler oluşturur. Antik Mısır mitolojisinde aslan, çoğu kez düşmanları, tutsakları parçalayıp yiyen ve özellikle kutsal mekânları koruyan bir varlık olarak betimlenir. Bu düşüncenin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle beraber, çok eski zamanlarla ilintili olduğu sanılır (Gündüz, 2002: 194-195). Heliopolis¹ rahipleri, aslanın, yeraltı dünyasının doğu ve batı sınır kapılarını koruduğuna inanıyorlardı. Başka bir deyişle sfenks düşüncesine göre, güneş tanrısının yüzüne sahip olan aslanın görevi bekçilikti. Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nde bulunan küçük bir sfenks heykelinin kaidesine kazınmış yazılarda sfenks şöyle konuşur (Gündüz, 2002: 195):

“Ben senin mezar tapınağını koruyorum. Kapısında nöbet tutuyorum. Tapınağına yaklaşan yabancıları kovuyorum. Kükrüyorum düşmanlarına, onları silahlarıyla birlikte savurup yere atıyorum. Günahkâr biri varsa, onu senin tapınağından defediyorum. Senin hasımlarının gizlendikleri, pusuya yattıkları yerleri yıkıp yok ediyorum ve bir daha ortaya çıkmalarını önliyorum.”

Heliopolis güneş kültü sistemine göre, bir kralın öldükten sonra fiilen güneş tanrısı olduğuna inanılır. Sfenks heykellerinde yüzlerin, öldükten sonra güneş tanrısına dönüşen kralların yüzlerine benzemesi de bu inançla ilişkili olabilir. Bu nedenle, Gize'deki Büyük Sfenks'in (res. 5, çiz. 11) yüzünün de güneş tanrısı olan Kefren'in portresi olduğu, aslan gövdesinin ise ölümler kentinin (nekropolis) koruyuculuğunu simgelediği düşünülür (Gündüz, 2002: 195). Aynı zamanda aslan gövdesi, firavunun gücünün ve görkeminin de simgesi, yani somutlaştırılmış halidir (Breasted, 1948: 120; Fischer, 1987: 14). Sonuç olarak, Eski Krallık Dönemi'nde Büyük Sfenks, hem güneş tanrısını, hem de kralı temsil etmekle beraber, tanrının da yeryüzündeki temsilcisidir. Ancak bu düşünce zaman içinde anlam değişikliğine uğramış ve Yeni Krallık Dönemi'nde Büyük Sfenks, daha çok güneş tanrısının simgesi olarak saygı görmüştür. Ayrıca bu dönemden itibaren, Büyük Sfenks'in çeşitli isimleri altında tapınılmıştır (Hassan, 1954: 72).

Büyük Sfenks'in önündeki platformdan yaklaşık 2,7 m alçakta, olasılıkla Kefren'in ölümü nedeniyle bitirilmemiş, bu yüzden de IV. sülâle döneminde kullanılmamış, küçük bir tapınak kalıntısı bulunur. Eski Krallık Dönemi metinlerinde belirtilmemekle birlikte, bu tapınağın da Büyük Sfenks'e adanmış olduğu

¹ Heliopolis (Güneşkent), adının da gösterdiği gibi, Güneş tanrısı “Ra” kültürünün en önemli merkeziydi (Hooke, 2002: 85; Freeman, 2003: 37).

düşünülmektedir (Gündüz, 2002: 195).

Ayrıca Büyük Sfenks'in öne doğru uzatılmış pençeleri arasında, 3.66 m yüksekliğinde ve yaklaşık on beş ton ağırlığında kırmızı granitten bir stel bulunur. Bu stel üzerinde, IV. Tutmosis'in (XVIII. sülâle) tahta çıkmadan önce gördüğü bir rüyayı anlatan yazılar kazınmıştır. Bu rüya, sfenksin Antik Mısır dinindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu kayıtlara göre, ava çıkan prens Tutmosis, öğle vakti sfenksin gölgesinde dinlenmeye karar verir ve rüyasında da sfenksi görür: Sfenks ona, *“kumlar bir girdap gibi beni içine çekiyor. Onları temizlersen eğer, sana söz veriyorum Mısır'ın iki tacı senin olacak...”* der. IV. Tutmosis tarafından dikilen bu “Rüya Steli”nin (ya da Düş Taşı) üst bölümünde yer alan betimlemede kral, sfenkse armağan sunarken gösterilmiştir (Gündüz, 2002: 193).

Antik Mısır Sanatında, tasvirlerine yer verilen başka bir karışık varlık da, koç-başlı ve aslan gövdeli bir görünüme sahiptir. Bu karışık varlık, koç-başlı sfenks (?) olarak adlandırılır (Champdor, 1955: 57, 127; İnan, 1956: 288, res. 111; Demisch, 1977: 23-24, abb. 35-36; Lise, 1986: 18-19). Koç-başı, tanrı Amon-Ra'nın kutsal sembolüdür (Champdor, 1955: 127; Lise, 1986: 39). Bu tipteki karışık varlıklar, Karnak'taki Amon Tapınağı'nın (res. 10) giriş yolunun her iki tarafına da yerleştirilerek tapınak güvence altına alınmıştır (Lise, 1986: 19). Luksor Tapınağı'nın (res. 11) girişinde de, yine giriş yolunun her iki tarafına sıralanmış sfenksler bulunur (Demisch, 1977: 23, abb. 34).

Yeni Krallık Dönemi'nden itibaren tapınakların giriş yolunun her iki tarafına sıralanmış olan bu sfenksler ve koç-başlı, aslan gövdeli karışık varlıklar, bağlı bir şekilde dururlar, yalnızca tapınağın tanrılarının bayramlarında çözülürlerdi (Lise, 1986: 14).

Antik Mısır'da, karışık varlıkların çok daha eski tipleri ilk sülâle döneminden bilinmektedir: Hierakonpolis'ten bulunmuş olan Narmer paletinin (res. 4, çiz. 7) ön yüzü üzerinde, boyunları birbirine dolanmış, yılan boyunlu aslanlar ya da panterler göze çarpar (Frankfort, 1948: 7, fig. 2-3; 1989: 160, şek. 27-28; Fischer, 1987: 15-16, pl. II, fig. 5). Paletin tepesinde ise, iki tane insan yüzlü ve boynuzlu,

kulakları yanlara doğru açık putlar bulunur. Bu putların Antik Mezopotamya etkili olabilecekleri düşünülür (Fischer, 1987: 15). Gebel el Tarif'te bulunmuş olan bir çakmaktaşı bıçağın (çiz. 8) altın tabakayla kaplanmış kabzasında ise, hayvan, kanatlı grifon¹ (ejder) ve birbirine dolanmış yılan figürleri görülür (Frankfort, 1989: 160-161, şek. 40-41).

Birbirine dolanmış yılanlar ile yılan boyunlu aslan veya panterler, Antik Mısırlı olmayan bir şekilde, süs ögesi gibi işlenmişlerdir. Başka bir deyişle bunlar, Antik Mezopotamya buluşlarının tanınması ve kullanılması ile ilgilidir. Çünkü Antik Mısırlılar, bitkisel motifler hariç, insan ve hayvan figürlerini hiçbir zaman bu şekilde süs objeleri gibi kullanmamışlardır (Frankfort, 1989: 161).

2.2. SFENKS NEDİR?

Sfenks en basit anlamıyla, bir insanın başına ve bir aslanın gövdesine sahip, kimi zaman kanatlı, kimi zaman da kanatsız olarak tasvir edilmiş mitolojik bir yaratıktır. Kuyruğu çoğu zaman aslan kuyruğu şeklindedir. Ancak, kuş-başı veya yılan-başı şeklinde sonlanan kuyruk şekilleriyle de gösterilmiştir.

Modern dillerdeki sfenks ismi, Yunanistan kaynaklıdır. Antik Yunanlı yazarlar bu ismin, Oidipus efsanesinde bahsi geçen Thebai sfenksinin yaşadığı “Phikion” dağının isminden türetilen *Phix*'ten geldiğini savunurlar. Platon'un, sfenks isminin, halk etimolojisindeki *sphingein* (boğmaya çalışmak, boğarak öldürmek) kelimesinden türetildiği görüşünde olduğu da söylenir. Buna kanıt olarak da, sfenks kelimesinin -in hali olan *sphingos* ile çoğulu olan *sphinges*'in, *sphingein* kelimesi ile olan benzerliği gösterilir (Demisch, 1977: 13). Başka bir görüşe göre (Gündüz, 2002: 192), insan ve hayvan öğelerinin birleşmesinden oluştuğu için, Antik Yunanlılar tarafından “birbirine sıkıca bağlanmış” anlamına gelen *sphiggo*'dan türetilen *sphigx* adı verilmiştir.

Antik Mısır'ın Eski Krallık Dönemi'nden (V-VI. sülâleler) itibaren sfenksin

¹ İsmi Yunanca *gryphon*'dan gelen grifon, bir aslanın gövdesi, arka ayakları ile kuyruğuna ve bir kuşun (genellikle de bir kartal) kafası ile ön kısımlarına sahip olan mitolojik bir karışık varlıktır (Black ve Green, 2003: 91).

adı, “Piramit Metinleri”nde *Rwty* (tanrı-aslan) olarak geçerken, Yeni Krallık Dönemi’ne ait “Ölümler Kitabı”nda¹ “Atum”² ile özdeşleştirilmiştir. *Rwty* yani tanrı-aslanın (ki bu isim metinlerde ara sıra iki aslan işaretiyle birlikte temsil edilir) görevi bekçiliktir (Dessenne, 1957: 176). Orta Krallık Dönemi’ne ait “Sinuhe’nin Hikâyesi”nde ise, “yaşayan imaj” veya “yaşayan heykel” (*seshep-ankh*) deyimiyile, I. Sesostris’in sarayının girişini korumaktadır (Dessenne, 1957: 176; Rosenvasser, 1973: 24; Demisch, 1977: 13; Gündüz, 2002: 192). Bu durum, sfenksin bekçilik görevini de doğrular niteliktedir. Ayrıca Yeni Krallık Dönemi firavunlarından I. Tutmosis’in hükümdarlığı ile birlikte, Gize’deki Büyük Sfenks’e, *Hor-em-Akhet* adı verilmiştir (Hassan, 1954: 72-73; Dessenne, 1957: 176). Bu isim “Ufuktaki Horus” ve “Mezarlıktaki Horus” anlamlarına gelir (Dessenne, 1957: 176; 1960: 156). Araplar ise bu dev heykeli “korkunun babası” anlamına gelen *Ebülhevl* sözcüğü ile adlandırır (Gündüz, 2002: 192).

Sfenks, M.Ö. III. binin ortalarında Antik Mısır ve Önasya’da görülmeye başlar (Dessenne, 1957: 175; Demisch, 1977: 11; N. Özgüç, 2006: 7). Ancak anavatanının Antik Mısır olduğu düşünülmektedir (Dessenne, 1957: 175). Daha sonra Suriye ve Anadolu Sanatlarına geçen sfenks tasviri, her bölgenin kendi sanat anlayışına göre çok çeşitli özellikler kazanmış veya kaybetmiştir. Örneğin Hitit İmparatorluk Dönemi’nde, sfenksin göğüs kısmı üzerine bir aslan-başı eklenmiş ve iki başlı yani insan ve aslan-başlı sfenksler ortaya çıkmıştır. Khimaira olarak adlandırılan bu sfenks türü, Antik Mısır ve Mezopotamya Sanatlarında görülmez.

2.2.1. Antik Mısır Sanatında Sfenksin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Antik Mısır’ın bilinen en eski sfenksi (res. 5, çiz. 11), Eski Krallık Dönemi’ndeki (M.Ö. 2575-2134)³ IV. sülâlenin 4. kralı Kefren zamanından (M.Ö. 2520-2494) kalma Gize’deki Büyük Sfenks’tir (Özer, 1939: 112-113; Breasted, 1948: 120, fig. 70; Hassan, 1954: 71-74; İnan, 1956: 319-321, res. 128; Dessenne, 1957: 13-15; Demisch, 1977: 17, abb. 21, 26; Baines ve Malek, 1986: 160; Lise,

¹ Öbür dünyada ölüye yardımcı olması için gerekli olan büyü sözleri ve duaları içeren papirüs ruloları (Lise, 1987: 52).

² Güneş tanrısı “Ra”, tarih geleneğine göre Antik Mısır’ın ilk kralı olduğu gibi, “Atum” adıyla da dünyanın yaratıcısı olarak biliniyordu (Hooke, 2002: 85).

³ Antik Mısır’ın Eski, Orta ve Yeni Krallık Dönemleri’nin tarihleri, Baines ve Malek (1986: 32)’in kronolojisine göredir.

1986: 4; Gündüz, 2002: 193-195, şek. 128-129; Freeman, 2003: 36; Hornung, 2004: 34, res. 9).

Kefren'in krallık döneminde yapılmış birçok heykelin en büyüğü ve en görkemlisi olan Büyük Sfenks, Antik Mısır heykelticiliğinin ilk devasa ürünüdür (Gündüz, 2002: 191). Büyük Piramit'in çekirdeğinin yapımı sırasında kullanılan yerel taşların, ocaktan çıkarılması sırasında bir kaya kütlesi bırakılmıştı. Bu kaya kütesinin bırakılmasının nedeninin, taş ocağının niteliksiz kesimi olmasından kaynaklandığı düşünülür (Gündüz, 2002: 192; Freeman, 2003: 36). Kefren döneminde kaya kütesinin kuzey, güney ve batı kenarlarında önce "u" biçiminde bir hendek açılmış, sonra geri kalan kısmı yontulup biçimlendirilerek sfenkse dönüştürülmüştür. Ayrıca sfenksin yüzeyindeki kusurların gizlenmesi için, sıvanmış ve boyanmış olabileceği düşünülmektedir (Gündüz, 2002: 192).

Gövdesi, bir aslan gövdesinin yaklaşık yirmi iki, başı ise, bir insan başının yaklaşık otuz katı olan bu devasa heykelin uzunluğu 73.15 m, yüksekliği 20.12 m ve yüzünün maksimum genişliği 4.17 m'dir. Dört ayak üzerinde oturan sfenksin başında krallık başlığı¹, alnı üzerinde güneş tanrısı "Ra"nın simgesi olan kobra yılanı *uraeus* ve çenesinde ise bugün sadece izi görülebilen "Osiris" tipi ince ve uzun sakalı vardır (Dessenne, 1957: 15; Gündüz, 2002: 193). Ayrıca başının tepesinde, çimentoyla kapatıldığı için bugün görülmeyen bir delik vardı. Bu deliğin bir "tacın" yerleştirilebilmesi için açılmış olması mümkündür. Sfenksin büyük ölçüde tahrip olmuş yüzünün firavun Kefren'in portresini yansıttığı görüşü ağırlıktadır (Breasted, 1948: 120; Hassan, 1954: 72; Demisch, 1977: 17; Lise, 1986: 4, 10-11; Gündüz, 2002: 193; Freeman, 2003: 36). Ayrıca yüzde, çok anlamlı ve etkileyici bir ifade göze çarpar (İnan, 1956: 320-321).

Sfenksin üstünü örten kuşların tarih boyunca birkaç kez temizlenmesi gerekmiştir. İlk temizlemenin, ön pençelerin arasına diktirdiği "Rüya Steli" üzerinde bu işlemlerin kaydını bırakan IV. Tutmosis (M.Ö. 1401-1391) tarafından yaptırıldığı düşünülür (Breasted, 1948: 327; Hassan, 1954: 71-73; İnan, 1956: 320; Baines ve Malek, 1986: 32, 160; Gündüz, 2002: 193). Ayrıca IV. Tutmosis, gövdesinden düşen

¹ Bu başlık *nemes* olarak adlandırılırdı (Dessenne, 1957: 15; Demisch, 1977: 17; Baines ve Malek, 1986: 34; Lise, 1986: 63).

taşların yerine küçük kireçtaşı bloklar yerleştirterek sfenksi onartmıştır. Romalılar Dönemi'nde de onarımlar sürdürülmüş, kumlar yeniden kaldırılmış ve sfenksin önünde yer alan sunak ortaya çıkartılmıştır. Sahra'da sürekli oluşan kum fırtınaları Büyük Sfenks'in üzerini kapatıyor ve kum yığını sürekli temizlemek zamanın koşullarına göre oldukça uzun bir süre alıyordu. Herodotos, Sicilyalı Diodoros ve Strabon gibi klâsik yazarların sfenksten söz etmemelerinin bu durumla ilişkili olması muhtemeldir (Gündüz, 2002: 193-194).

Büyük Sfenks haricinde, Eski Krallık Dönemi'nden başka sfenksler de bilinmektedir:

Bunlardan biri (res. 6, çiz. 12), Abu Roasch'ta bulunmuş olan ve IV. sülâle döneminden kaldığı düşünülen dişi sfenkstir (Dessenne, 1957: 14, 185, pl. I, 1; Demisch, 1977: 17, abb. 23). Dört ayak üzerinde oturan sfenksin krallık başlığı ve *uraeus* yılanı olmadığı gibi, sakalı ve yelesi de yoktur. Daha çok kadınsı bir yüz ve saç şekline sahip olduğu ileri sürülür (Dessenne, 1957: 14).

II. Pepi'nin (VI. sülâle) mezarının duvarlarında, aralarında sfenksin (çiz. 13) de bulunduğu çeşitli karışık varlıklara ait kabartma kalıntıları tespit edilmiştir (Dessenne, 1957: 16, pl. I, 3; Demisch, 1977: 30-31, abb. 64). Ancak sfenksin çok az bir kesimi korunmuştur. Sfenksin arka kısmına ait kabartma parçasında görülen ve tüm gövdeyi sararak sağrı kısmında son bulduğu anlaşılan tüy motifleri dikkat çekicidir. Yarım daire şekilli tüy motiflerinin üzerinde de, yine tüm gövdeyi kuşattığı anlaşılan, biri yatay, ötekisi ise dikey olmak üzere iki şerit göze çarpar (Dessenne, 1957: 16). Bu tüy ve şerit motiflerinin, kanattan ziyade, bir örtüyle ilişkili olması daha muhtemeldir. Aynı zamanda sfenks, bir ön ayağını öne doğru uzatmıştır.

Ayrıca yine bu dönemden ve hemen sonrasındaki birinci ara dönemden¹ kalma sfenks şeklinde iki amulet² (çiz. 14) ele geçmiştir (Dessenne, 1957: 16, pl. II, 4; Demisch, 1977: 17, abb. 24). Arka ayakları üzerinde oturur şekildeki bu sfenksler,

¹ Birinci ara dönem, sivil savaşların yaşandığı karanlık bir dönemdir. Eski Krallık Dönemi'nin bitimini gösteren bu dönem, VI. sülâlenin sonunda başlar ve XI. sülâle ile birlikte son bulur (Lise, 1986: 3, 28-30).

² Antik çağda kötülüğü önlemek amacıyla takılan küçük takılar. Amuletler kimi zaman mezarların veya mumyaların içine de konurdu (Er, 2004: 26).

VI. ve VIII. sülâleler zamanına aittir.

Orta Krallık Dönemi'nde (M.Ö. 2040-1640) heykelticilik sanatı daha gerçekçi bir bakış açısına kavuşur. Bu gerçekçilik, XII. sülâle döneminde zirve noktasına ulaşır (Lise, 1986: 30). Örneğin III. Amenemhet ve III. Sesostri'sin portrelerinde, yüzlerdeki çizgiler ve gözlerdeki çukurlaşmalar dahi gösterilmiştir (Lise, 1986: 31).

Bu döneme ait en ilginç sfenks örneğini (res. 7, çiz. 15), Tanis'te¹ bulunmuş olan ve III. Amenemhet'in yüzünü yansıtan bir sfenks heykeli oluşturur (Breasted, 1948: Fig. 89; Frankfort, 1948: Fig. 16; Dessenne, 1957: 21-23, pl. XXXIII, a-b; Demisch, 1977: 22, abb. 32-33). Granitten yapılmış 2.25 m yüksekliğindeki bu sfenks, bugün Kahire Müzesi'nde yer alır (Baines ve Malek, 1986: 173).

Sfenksin en önemli özelliği, insan yüzlü olmasına karşın aslan kulaklı olarak tasvir edilmesidir. Bir diğer önemli özelliği de aslan yelesine sahip oluşudur. Çenesinin altında ise, tam olarak korunmamış olan "Osiris" tipi sakalı bulunur (Dessenne, 1957: 21).

Bu dönemin dışı olarak kabul edilen; sfenksleri iki örnekle temsil edilir (Alkım, 1974: 85): Bunlardan biri diyoritten bir baş, diğeri ise granitten başı kopuk bir sfenks gövdesidir. Başı kopuk sfenks gövdesinin (res. 8) saç, iki bukle halinde göğüs üzerine inerek spiral şeklinde sonlanır (Dessenne, 1957: 21, pl. XXXIII, c). Böylece "hathor saç şekli" olarak da bilinen bu saç tipinin, ilk kez bu dönemden itibaren sfenkslere uygulanmaya başladığı anlaşılmaktadır (Alkım, 1974: 89).

Orta Krallık Dönemi, yaşanan yeni bir bunalımlı süreçle son bulur ve ülke bölünür. Hyksoslar'ın istilâsına sahne olan bu ikinci ara dönem, XIII-XVII. sülâlelerin hükümdarlık süresini kapsar (Lise, 1986: 3).

Hyksoslar taşıdıkları isimlere göre, çoğunlukla Sami kökenli olarak kabul edilirler (Dessenne, 1957: 178-179). Onlar sfenksin kanatlı şeklini (res. 9) Suriye'den biliyorlardı. İşte kanatlı sfenksler bu dönemde, Hyksoslar tarafından Antik Mısır

¹ Nil deltasının kuzeydoğu tarafında yer alan eski Ca'net (Yunanca Tanis, modern San el Hagar), XXI. ve XXII. sülâle krallarının ikametgâhı ve gömülme yerleriydi (Baines ve Malek, 1986: 172-173).

Sanatına yerleştirilmiştir (Dessenne, 1957: 179; Demisch, 1977: 21).

İkinci ara döneme, XVIII. sülâle tarafından son verilir. Bu sülâlenin kurucusu Ahmose tarafından ülke kurtarılıp birleştirilerek, Yeni Krallık Dönemi (M.Ö. 1550-1070) başlatılır (Lise, 1986: 3). Hyksoslar'ın kovulmasından sonra, XVIII. sülâle hükümdarları tarafından ülkeye büyük bir politik, askerî ve ekonomik güç sağlanır. Yeni Krallık Dönemi (XVIII-XX. sülâleler), Antik Mısır Uygarlığı'nın en parlak devridir. Bu dönemde heykel üretimi, eskiye göre çok daha zengin ve değişik bir konuma ulaşırken; resim sanatı, özellikle Teb kentindeki mezar duvarlarında kendini gösterir (Lise, 1986: 32, 46).

Yeni Krallık Dönemi'nden çok fazla sayıda sfenks bilinir. Bu dönemde yapılan tapınakların giriş yollarının her iki kenarına sfenks heykellerinin dizilmesi bir gelenektir (İnan, 1956: 288; Lise, 1986: 18). Karnak'taki Amon Tapınağı'nın girişinde bulunan kanatsız, koç-başlı ve aslan gövdeli karışık varlıklar (res. 10) dikkat çekicidir. Bunlar koç-başlı sfenks (?) olarak tanımlanır (Champdor, 1955: 57; İnan, 1956: 288, res. 111; Demisch, 1977: 23-24, abb. 35-36; Lise, 1986: 19). Yüksek birer kaide üzerinde yer alan bu karışık varlıkların ayaklarının arasında da bir tanrının veya kralın heykeli bulunur. Aynı zamanda hepsi dört ayak üzerinde oturmaktadır. Luksor Tapınağı'nın giriş yolunda ise, gerçek anlamda sfenks heykelleri (res. 11) sıralanmıştır. Yani bunlar insan başlı ve aslan gövdelidir. Kanatsız olan sfenksler, dört ayak üzerinde oturmaktadır. Ayrıca başlarında krallık başlığı, çenelerinde ise "Osiris" tipi sakalları vardır.

Bu dönemin sfenksler açısından en önemli gelişmesi ise, dişi sfenkslerin sayısının çok artmasıdır (Dessenne, 1957: 185). Özellikle kraliçe Hatşepsut (XVIII. sülâle) dönemi bu konu açısından dikkat çekicidir. Hatşepsut, Antik Mısır'da her bakımdan tam bir firavun olarak hükümdarlık yapmış tek kadındır (Lise, 1986: 16). Aynı zamanda azimli, entrikacı ve erkek tabiatlı bir kadındır (Özer, 1939: 194). Buna koşut olarak kraliçenin heykelleri ve resimleri bile erkek şeklinde yapılmış, hatta bunlara bir de sahte sakal eklenmiştir. Ayrıca ismi bile erkekleştirilerek Hatşepsut yerine "Hatşepsu" (kadınlık işareti olan "t" harfi atılmıştır) denilmiştir (Özer, 1939: 195).

Hatşepsut'un Deyr-ül-Bahri'de bulunmuş olan sfenksi (res. 12) oldukça ilginçtir (Dessenne, 1957: 100, pl. XXXIII, 241; Demisch, 1977: 24, abb. 41). Bu sfenks, Dessenne (1957: 100)'in Tanis tipi olarak tanımladığı tipe aittir. Yani aslan yeleli ve sakallı olarak tasvir edilmiştir. Ancak bu erkeksi özelliklere rağmen, yüzünde kadınsı bir hoşluk sezilir (Lise, 1986: 33). Kanatsız sfenks dört ayak üzerinde oturmaktadır.

Frankfort (1954: 157) ve Dessenne (1957: 186), dişi sfenkslerin artışına en önemli etken olarak, M.Ö. XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren firavunun sarayına giren Mitannili prensesleri gösterirler. Bu prensesler, III. Amenofis'in iki eşi Tiy ve Giluhepa ile IV. Amenofis'in eşi Taduhepa (Nefertiti) olarak bilinir (Dessenne, 1957: 186).

Bu dişi sfenkslerin genel özellikleri şunlardır (Dessenne, 1957: 103-105, 115, pl. XXI, 272-276, 278, 280, XXIII, r): Hepsi dört ayak üzerinde oturur gibi tasvir edilmiştir (çiz. 16-20). Ancak aslan ön ayaklarının yerine, insan kol ve ellerine sahiptirler. Ön kolların kırık olan dirsek kısımları yere temas ederek destek olur. Birçoğunun yukarıya kalkık olan ellerinin avuç içleri karşıya bakar. Bu daha çok bir tapınma görünümüdür (çiz. 16, 19-20). Ayrıca elleriyle hurma ağacı gibi çeşitli nesnelere tutan örnekler de vardır (çiz. 17). Bazılarının önünde kimi zaman bir ağaç veya bitki motifi bulunur (çiz. 18). Birkaçının başında Nefertiti'nin başlığını anımsatan bir başlık görülür (çiz. 16, 19). Başlarının veya başlıklarının üzerinde de "lotus" gibi bitkisel motifler dikkat çeker. Kimilerinin kulaklarında yuvarlak bir küpe ve bileklerinde ikişer bilezik vardır (çiz. 16, 19). Ayrıca boyun kısımlarından omuzlara indikçe genişleyen bir yakalık kısmı göze çarpar. Bazılarının boynunda da Suriyeli yuvarlak bir madalyon¹ bulunur (çiz. 16). Bu madalyonun iç kısmı rozet motifiyle süslüdür. Büyük bir kısmı kanatlı olmakla birlikte, kanatsızlar (çiz. 20) da vardır. Kanatlı olanların kanatları çoğu kez açıktır. Dessenne'e göre (1957: 103), genellikle tüyleri belirtilmiş olan bu kanatlar, bilhassa dekoratif karakterdedir.

Ancak firavunun haremindeki doğulu prenseslerin etkisiyle yaygınlaşan bu karakteristik dişi sfenksler kısa ömürlü olmuştur (Dessenne, 1957: 187).

¹ Bu yuvarlak madalyon Antik Mısır'da görülmezken, Suriyeliler arasında çok yaygın bir mücevherattir (Frankfort, 1954: 157).

Bu dönemin sanatında önemli bir yere sahip sahnelerden birini de düşmanları ezen sfenksler oluşturur. Örneğin firavun Tutankamon'a ait küçük bir ahşap sandık üzerindeki sahnede (res. 13), karşılıklı iki sfenks düşmanları ezerken gösterilmiştir (Champdor, 1955: 102; Demisch, 1977: 30, abb. 66). III. Amenofis'in tahtının kenarında (çiz. 21) ise, yine düşmanları ezen tek bir sfenks tasvir edilmiştir (Fischer, 1987: 17, pl. III, fig. 9).

Dikkat çekici başka bir sahne (res. 14), Teb kentinde bulunan Nebamûn ve Ipuky (III. Amenofis dönemi) mezarına ait bir duvar resmindeki, Teb atölyesinde çalışan sanatçılar sahnesidir. Buradaki sahnede, en sağda görülen bir heykeltıraş, yontma kalemiyle bir sfenks heykelinin alnı üzerindeki *uraeus* yılanını işlemektedir (Champdor, 1955: 158).

Diğer önemli sfenks tipleri şunlardır (Dessenne, 1957: 99-103, 114): Aralarında güneş kursu bulunan çift boynuzlu bir tür başlık olan “atef tacı” (res. 13, çiz. 22) veya “ikili taç” olarak da bilinen başka bir tür başlık (çiz. 23) giyen sfenksler, hathor saç şekline sahip sfenksler (res. 15) ve “Nübyeli” bir başa sahip sfenksler (çiz. 24).

Yeni Krallık Dönemi'nin ardından, XXI. sülâle ile birlikte bir gerileme dönemi (Alçak Dönem) başlar ve bu durum, M.Ö. 30 yılında, Roma'nın Mısır'ı fethine kadar sürer (Lise, 1986: 3).

2.2.2. Antik Yakındoğu Sanatında Sfenksin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Antik Yakındoğu'nun en eski sfenksleri, Mezopotamya'da, M.Ö. III. binin ortalarında görülmeye başlar (Dessenne, 1957: 17, 175). Bunlar, Erhanedanlar III (M.Ö. 2600-2350)¹ ve hemen sonrasındaki Akad (M.Ö. 2350-2150) Dönemleri'ne ait silindir mühürler üzerine tasvir edilmiştir (Dessenne, 1957: 17-18).

Her iki dönemde de sfenksin ağırlıklı olarak görüldüğü sahne, “güneş tanrısının kendi sandalında” tasvir edildiği mitolojik bir sahnedir. Bu sahnedeki en

¹ Erhanedanlar III ve Akad Dönemleri'nin tarihleri, Potts (1994: 100, fig. 5)'un kronolojisine göredir.

dikkat çekici özellik, güneş tanrısının sandalının görünümüdür (Frankfort, 1939: 67-68): Pruva kısmı insan bedeni şeklinde olup, bu insan bedeni, bir sılıkla sandalı yürütmektedir. Ayrıca bu insan figürü, uzun saçlı ve tanrı başlıklıdır. Sandalın arka kısmı ise, bazen bir yılan-başıyla sonlanır.

Frankfort (1939: 68), bu mitolojik sahnede, güneş tanrısı ve onun sandalı ile birlikte her zaman şu üç sembolün birlikte bulunduğu işaret eder: Bir dört ayaklı (aslan veya sfenks), bir saban ve bir çömlek.

Bu sahnenin işlendiği, Erhanedanlar III Dönemi'ne ait iki silindir mühür üzerindeki figürler ve motifler, stilize bir üslûp yansıtır. Sfenks (res. 16, çiz. 25) ilkinde, güneş tanrısını taşıyan sandalın hemen arkasında bulunur (Frankfort, 1939: Pl. XVj; Dessenne, 1957: 17, pl. II, 6). Yeleli ve kanatsız olarak tasvir edilmiştir. Yüzün tamamını kaplayan göz ve çıkıntılı burun dikkat çekicidir.

İkinci mühür üzerine tasvir edilmiş sfenks (res. 17, çiz. 26), sandal motifinin önündedir. Bu sfenksin en dikkat çekici özelliği ise, çenesinin altından inen oldukça uzun sakalıdır (Frankfort, 1939: Pl. XVn; Dessenne, 1957: 17, pl. II, 7). Bu sakal tipi Antik Mısır sfenkslerinde çokça görülen “Osiris” tipi sakalı hatırlatır.

Bu dönemden başka bir silindir mühür üzerindeki sahne (res. 18), iki yatay çizgiyle ikiye bölünerek, çeşitli hayvanlara, karışık varlıklara ve motiflere yer verilmiştir. Alt kısımda bulunan kanatsız sfenks (res. 18, çiz. 27), insan yüzlü olmasına karşın aslan kulaklı olarak tasvir edilmiştir (Frankfort, 1939: 68-69, pl. XIIIh; Dessenne, 1957: 17, pl. II, 5). Ayrıca sfenksin tüm boyun ve göğüs kısmını kaplayan tüyler yeleli olduğuna işaret eder. Ancak Dessenne (1957: 17), sakallı olduğu görüşündedir. İnsan yüzü, aslan kulağı ve yele gibi özellikler, Antik Mısır'ın Orta Krallık Dönemi'nden itibaren görülmeye başlanan “Tanis” tipi sfenksleri hatırlatır. Sfenksin pençeleri sivri çıkıntılarla belirtilmiştir. Frankfort (1939: 69), kuyruğun yaptığı kıvrımın, büyük kedilerin tipik bir özelliği olduğuna dikkat çeker. Üst kısımdaki sahnenin solunda ise, bir güneş motifi göze çarpar.

Akad Dönemi'ne ait bir silindir mühür üzerindeki sfenks (res. 19, çiz. 28), sandalın içindedir ve insan görünümündeki pruvaya bağlanmıştır (Frankfort, 1934:

18-21, pl. III, f; 1939: 69, 108-109, pl. XIXe; Kramer, 1944: 40, pl. X; Dessenne, 1957: 17, pl. II, 9; Black ve Green, 2003: 209, res. 87; Oates, 2004: 182, res. 122).

Dört ayak üzerinde duran sfenks, kanatsız, sakallı ve uzun saçlıdır. Dessenne'e göre (1957: 17), başında bir sargı da olabilir. Frankfort (1934: 19), Kramer (1944: 40) ve Oates (2004: Res. 122), sfenksi, insan-başlı aslan olarak tanımlar.

Aynı dönemden diğer bir sfenks (res. 20, çiz. 29), sandalın dışında ve ilginç bir şekilde tasvir edilmiştir (Frankfort, 1939: 69, 108-109, pl. XIXf; Kramer, 1944: 50, pl. XII; Dessenne, 1957: 17, pl. II, 8): Sfenksin boynunda bir tasma bağlıdır ve tasmanın ucu da tanrısal bir figürün elindedir. Ayrıca boynunda, dörtgen şekilli bir nesne asılıdır. Tanrısal figürün diğer elinde ise bir değnek vardır. Kanatsız ve sakallı olan sfenksin yuvarlak bir çıkıntı yapan kulağı da dikkat çekicidir.

Bu dönemden başka bir silindir mühür üzerindeki sfenks (çiz. 30), iki diz çökmüş insan figürünün arasındadır (Demisch, 1977: 45, abb. 101). Sağ elinde omzuna dayalı bir topuzu tutan soldaki figür, sol eliyle sfenksin kuyruğunu; sol elinde omzuna dayalı topuzu tutan sağdaki figür ise, sağ eliyle sfenksin sakalını tutmaktadır. Sfenks ile sağdaki insan figürünün arasındaki üst kısımda da, bir hilâlli kurs motifi dikkat çeker.

Sargon Dönemi'ne ait bir sfenks (res. 21, çiz. 31), yine güneş tanrısının sandalının dışında yer alır (Frankfort, 1934: Pl. III, e; Dessenne, 1957: 18, pl. II, 10). Kanatsız olan sfenksin başında, takke şeklinde bir başlık görülür. Dessenne'e göre (1957: 18), oldukça uzun bir sakalı vardır.

Mezopotamya'dan M.Ö. II. binde de sfenks tasvirleri bilinir. Bunlardan en önemlisi (res. 22, çiz. 32), M.Ö. XVIII. yüzyılın başlarına ait olan Zimri-Lim'in¹ Mari'deki kraliyet sarayının duvar resimlerinden birinde yer alır (Dessenne, 1957: 34, 177, pl. IV, 26; Demisch, 1977: 46-47, abb. 106; Sevin, 1999: 113, res. 72; Black ve Green, 2003: 20, res. 9).

¹ Eski Babil Dönemi'nde (M.Ö. 1775-1761) Mari kralı (Leick, 1999: 181).

Taht odasının dış duvarına ait olan bu duvar resminde kral, tanrıça İştar tarafından kabul edilmektedir (Black ve Green, 2003: Res. 9). Bu sahne ‘‘Zimri-Lim’in göreve getirilişi’’ olarak da nitelendirilir (Oates, 2004: 66, res. 42). Ana sahnenin her iki tarafında da, simetrik bir şekilde koruyucu ilâhlar, hayvanlar ve karışık varlıklar tasvir edilmiştir. Hurma ağaçlarının arkalarında, üst üste sıralanmış olarak birer boğa (?), grifon ve kanatlı sfenks figürleri yer alır. Bu sıranın en üstünde duran sfenkslerden soldakinin, sadece kanadının alt kısmı ve ayakları korunmuştur. Sağdaki sfenksin başında, tüylü olduğu izlenimi veren bir başlık vardır. Kanadı yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri de belirtilmiştir. Sakallı ve Suriye tipinde olduğu ileri sürülür (Dessenne, 1957: 34, 177).

Sfenksin Suriye Sanatına, Antik Mısır’ın Orta Krallık Dönemi’nde (M. 2040-1640) geçtiği düşünülür (Dessenne, 1957: 28, 176; Alkım, 1974: 91, 93). Bunun en önemli kanıtları, firavun II. Amenemhet’in (M.. 1938-1904) kızı prenses Ita’nın Qatna’ya ve firavun III. Amenemhet’in (M.. 1850-1800) ise Ras Shamra’ya (Ugarit) gönderdiği ikişer sfenks heykelidir. Bunlardan Ras Shamra’ya gönderilen ve üzerinde III. Amenemhet’in kartuşunu taşıyan sfenkslere ait parçalar Baal Tapınağı’nın girişinde açığa çıkarılmıştır. Yeşil taştan yapılmış olan bu sfenkslerden ancak biri tamamlanabilmiştir. Qatna ve Ras Shamra’ya gderilen bu sfenksler dört ayak üzerinde oturur tiptedir.

Suriyeli sanatçılar, Antik Mısır sfenksini yeni özellikler katarak geliştirmişlerdir. Bunlardan en önemlisi ‘‘kanat’’ özelliğidir (Dessenne, 1957: 27, 177; Canby, 1975: 234). Bu durum, sfenkse başka bir doğaüstü özellik kazandırma niyetinden kaynaklanmış olabilir. Ancak Suriyeli mühür kazıyıcıları sfenksi, ikincil önemdeki sahnelerde ve yalnızca hoş bir kompozisyon amacıyla, doldurma motifi olarak kullanmışlardır (Dessenne, 1957: 28; Orthmann, 1971: 345; Canby, 1975: 234; Erkanal, 1993: 131).

Suriye gliptiğinde sfenksler; adım atar şekilde (çiz. 33), yatarken (çiz. 34), arka ayakları üzerinde otururken (çiz. 35), arka ayakları üzerinde oturarak bir n ayağını kaldırmış şekilde (çiz. 36) veya arka ayakları üzerinde kalkmış durumda (çiz. 37) tasvir edilmiştir (Dessenne, 1957: 51-57; Orthmann, 1971: 345). Ayrıca n ayakları üzerinde kalkarak, baş aşağı duran (çiz. 38) daha farklı tipler de vardır.

Suriye sfenksleri arasında, kanatsız örnekler (çiz. 39) az sayıdadır.

Suriye sfenkslerinde Antik Mısır'dan alınan özellikler; boynuzlu güneş diski (res. 24, çiz. 33), baş üzerindeki *uraeus* yılanı (çiz. 40) ve kral başlığını hatırlatan bir başlık (çiz. 33, 37, 41) tipidir (Dessenne, 1957: 59). Ayrıca, "Osiris" tipi sakala sahip olanlar (çiz. 40-41) da bulunur.

Bu Antik Mısır özelliklerinden başka, doğudan alınan özellikler de vardır. Bunlardan en önemlisi, tanrısal nitelikteki boynuzlu bir başlık tipidir. Babil kökenli tanrı başlığı olan bu boynuzlu ve konik şekilli başlık tipinin, Suriye sfenkslerine de uygulandığı ileri sürülür (Dessenne, 1957: 59). Ancak Suriye sfenksinin başlığında boynuz bulunmaz (çiz. 34). Bunun dışında, sfenkslerin bazılarının başında görülen takke şeklindeki yuvarlak başlık tipi (çiz. 42) ise, Dessenne (1957: 59) tarafından Lagaş'ın¹ "ensi"²si² Gudea'nın³ başlığı ile karşılaştırılır.

Diğer doğulu etkiler olarak; düz bere şeklinde bir başlık türü (çiz. 35), ense üzerine inen saç bukleleri (çiz. 35, 40) ve alın üzerinde görülen saç bukleleri (çiz. 34) gösterilebilir (Dessenne, 1957: 180).

New York Pierpont Morgan Library'de bulunan, Suriyeli bir silindir mühür üzerindeki sahne (res. 23, çiz. 36) oldukça ilginçtir. Burada, karşılıklı olarak arka ayakları üzerinde oturan iki sfenks ve aralarında da, tanrıça Hathor'un spiral saç bukleli başı yer alır (Dessenne, 1957: 56, pl. XI, 119; Alkım, 1974: 92, res. 144; Demisch, 1977: 58, abb. 143). Sfenksler birer ön ayaklarını selamlaşır gibi kaldırmışlardır. Ön ayakların hemen üzerinde de bir kanatlı güneş kursu göze çarpar.

Suriye gliptiğindeki en dikkat çekici sahnelerden birini, ayaklarının altında yılanlar bulunan sfenks tasvirleri (res. 24, çiz. 33) oluşturur (Dessenne, 1957: 49, 51, pl. VI, 58, 61, 67-68; Alkım, 1974: 92, res. 145). Sfenkslerin üzerine bastıkları bu

¹ Girsu'yu (modern Tello) da kapsayan ve Ur'un kuzeyinde yer alan Sümer kent-devleti (Leick, 1999: 191; Sevin, 1999: 178). En parlak dönemini, M.Ö. III. binin sonlarına doğru, Eannatum ve Gudea dönemlerinde yaşamıştır (Sevin, 1999: 178).

² Bir Sümer ünvanı olan "ensi" yani "kâhya", önceleri ekili topraklardan sorumlu bir memurken, daha sonra kent yöneticisi (vali) konumuna gelmiştir (Leick, 1999: 188; Oates, 2004: 27).

³ Siyasal saygınlığı yazıtlardan anlaşılan ve Lagaş "ensi"leri arasında en önemlisi olan Gudea (M.Ö. 2141-2122), daha çok heykelleriyle tanınır (Oates, 2004: 45).

yılanlar, Alkım (1974: 92) tarafından *uraeus* yılanı olarak tanımlanır.

M.Ö. II. bin Suriye Sanatına ait olan diğer taşınabilir eserler üzerinde de sfenks tasvirlerine rastlanılır. Bunlardan biri (çiz. 43), Ras Shamra'da açığa çıkarılmış olan, tam olarak korunmamış altından bir kâse (M.Ö. XIV. yüzyıl) üzerindedir (Frankfort, 1954: 149, fig. 68; Dessenne, 1957: 161-162, pl. XXVIII, 332; Alkım, 1974: 91; Demisch, 1977: 48, abb. 109).

İç içe üç resimli bant şeklinde düzenlenmiş olan kalabalık figürlü kâse, Demisch (1977: 48) tarafından Suriye-Fenike Sanatına mal edilir. Kanatlı sfenks dıştaki geniş bant üzerindedir ve kanatlı boğa ile karşılıklı olarak tasvir edilmiştir. Her ikisi de aralarında bulunan palmet ağacı motifine doğru zıplar gibi bir hareket tarzı içindedir. Sfenksin baş süslemesi dikkat çekicidir. Bu süslemenin uç kısımları ise ön ayaklara inecek kadar uzundur. Ayrıca alında da bir bant göze çarpar. Dessenne'e göre (1957: 161) kadınsı bir yüz işlenişine sahiptir. Her ikisi de gösterilmiş olan açık kanatlarının biri önde, diğeri ise arkadadır. Kuyruğu da yukarıya doğru kalkıktır.

Megiddo'da açığa çıkarılmış olan ve M.Ö. II. binin ikinci yarısına tarihlenen fildişi eserler üzerinde birçok sfenks tasvirine rastlanılır: Bunlardan ilki (çiz. 44) VII A katında (M.Ö. 1350-1100) bulunmuş olan bir fildişi kakma üzerindedir (Frankfort, 1954: 159, fig. 75; Dessenne, 1957: 172, pl. XXIX, 342; Alkım, 1974: 90, res. 136; Demisch, 1977: 57, abb. 140). Buradaki zafer töreninde kral, sfenks şeklindeki tahtı üzerinde oturmaktadır. Sfenksin alınının üst kısmında bir saç bandı vardır. Üç bukle halindeki uzun saç, kulak arkasından omza ve enseye iner. Kanadı yukarıya doğru kalkıktır.

Diğer ikisi (res. 25), küçük bir kutu (M.Ö. XIV-XIII. yüzyıllar) üzerine kabartma olarak işlenmiştir (Dessenne, 1957: 168-169, pl. XXIX, 338; Alkım, 1974: 90, res. 138; Amiet, Noblecourt, Pasquier, Baratte and Metzger, 1981: 165, no. 81). Başları kopuk olan sfenkslerin kanatları yukarıya doğru kalkıktır. Göğüs üzerine inen hathor tarzı saç buklelerinin spiralli kesimleri korunmuştur (Dessenne, 1957: 168; Alkım, 1974: 90).

Bunların haricinde, dörtgen formlu bir fildişi levha (M.Ö. XIV. yüzyıl) üzerinde de, iki hathor saçlı sfenks bulunur (res. 87, çiz. 107)¹. Aynı levha üzerinde iki tane de khimaira vardır.

Yine Megiddo'da bulunmuş olan bir fildişi oyma (M.Ö. XIV. yüzyıl) üzerindeki sfenkste (res. 26, çiz. 45) ise, Antik Mısır özellikleri güçlü bir şekilde hissedilir (Dessenne, 1957: 164, pl. XXIX ve XXXI, 335; Demisch, 1977: 48, abb. 112). Bu sfenksin ön ayakları olmayıp, insan kolları ve ellerine sahiptir.

Byblos'ta açığa çıkarılmış olan kral Ahiram'ın taş lahdi (M.Ö. XIII-XII. yüzyıllar) üzerinde de kanatlı sfenks tasviri (res. 27, çiz. 46) bulunur (Frankfort, 1954: 159-160, fig. 76; Dessenne, 1957: 172, pl. XXIX, 344; Alkım, 1974: 91, res. 140; Moscati, 2004: 96-97, res. 111).

Lahdin uzun kenarlarından birindeki dinî alay sahnesinde, elinde lotus çiçeği tutan kral (ya da tanrı), sfenks şeklindeki bir taht üzerinde oturmaktadır (Moscati, 2004: 96). Dört ayak üzerinde duran sfenksin kanadı yukarıya doğru kalkıktır. Dik duruşla ilişkili olarak göğüs kısmı şişkin olan sfenksin kuyruğu da yukarıya doğru kalkıktır. Alkım (1974: 91), bu sfenksleri dişi olarak yorumlar ve Hitit sfenksleri ile karşılaştırır.

Sfenks, Mitanni gliptiğinde de görülür. Birçoğu kanatlı olan Mitanni sfenksleri; ayakta veya adım atar şekilde (çiz. 47), yatarken (çiz. 48), arka ayakları üzerinde oturur şekilde (çiz. 49-50), arka ayakları üzerinde oturarak bir ön ayağını kaldırmış şekilde (çiz. 51) ve arka ayakları üzerinde kalkmış durumda (res. 28, çiz. 52) tasvir edilmiştir (Dessenne, 1957: 65-69).

Bunların özellikle baş işlenişlerinde, uzaktan veya yakından, Antik Mısır'ı çağrıştıracak önemli bir belirti görülmez (Dessenne, 1957: 71). Başlıklar ağırlıklı olarak, kenarlıksız veya kenarlıklı olarak tasvir edilmiş, yuvarlak, takke şeklindeki başlık tipindedir (çiz. 48, 50-51). Dessenne (1957: 71, pl. XIII, 165) bir sfenksin başlığını (çiz. 49), Mari Sarayı'na ait bir duvar resmi üzerindeki sfenksin (res. 22,

¹ Bu fildişi levha Hitit Sanatına verildiği için, "Hitit İmparatorluk Dönemi Sanatında Sfenks" başlığı altında değerlendirilmiştir.

çiz. 32) tüylü olduğu izlenimini veren başlığıyla karşılaştırır. Ayrıca, boynuzlu tanrı başlığı (çiz. 47) da Mitanni sfenkslerine uygulanmıştır.

Boynuzlu başlık tipleri, Orta Asur (M.Ö. XIV-XI. yüzyıllar) ve Babil (M.Ö. XIII-XI. yüzyıllar) gliptiğine ait sfenkslerden (çiz. 53-54) de bilinir (Dessenne, 1957: 85, 91, pl. XVII, 212, 220-222, XVIII, 223).

New York Pierpont Morgan Library’de bulunan ve Orta Asur Dönemi’ne ait bir silindir mühür (çiz. 55) üzerindeki sahne dikkat çekicidir (Dessenne, 1957: 84, pl. XVI, 207; Demisch, 1977: 47, abb. 107): Sfenks, bir arka ayağıyla sağdaki aslanın sırtına, diğer arka ayağıyla başka bir hayvan figürüne ve ön ayaklarıyla da bir palmet ağacı motifinin üzerine basar. Karşısında da aynı hareket tarzını gösteren bir grifon vardır. Sfenksin kanadı yukarıya doğru kalkıktır. Aynı zamanda da sakallı olduğu anlaşılmaktadır. Merkezde ise, iki aslanı ön ayaklarından yakalamış bir insan figürü ve onun üzerinde de kanatlı güneş kursu görülür.

Kassit gliptiğine ait sfenkslerin (çiz. 56) sayısı çok azdır (Dessenne, 1957: 76-77, pl. XV, 191-193). Bunlar genellikle sakallı, yukarı kalkık kanatlı ve başlarında boynuzsuz, konik şekilli bir başlıkla tasvir edilmişlerdir.

M.Ö. I. binden, Yeni Asur mimarisine bağlı olarak ve anıtsal boyutlarda birçok sfenks bilinmektedir. Kalhu’daki (Nimrud)¹ Aşşur-aha-iddin Sarayı girişlerinden birinde, öndeki çifti büyük, arkadaki ise daha küçük boyutlu, üzerlerinde sfenks betimlemesi bulunan sütun altlıkları (çiz. 57) açığa çıkarılmıştır (Sevin, 1999: 97, res. 60). Dört ayak üzerinde oturan bu kanatlı sfenkslerin başlarında, boynuzlu ve polos² tipinde birer başlık vardır. Aynı zamanda sakalsız, kanatlı ve yelelidirler.

Yine Nimrud’daki II. Aşşur-nasir-apli Sarayı’nın taht odası girişlerinde, cepheden üç boyutlu, profilden kabartma olarak işlenmiş, oldukça büyük boyutlu sfenksler (res. 29) yer alıyordu (Barnett, 1970: 15, pl. I; Demisch, 1977: 53, abb. 128a; Sevin, 1999: 47). Kanatlı olan sfenkslerin başlarında, tanrısal nitelikteki

¹ Dicle ve Büyük Zap’ın birleştiği yerde Orta Asur kralı I. Şulmanu-aşerid tarafından kurulan, II. Aşşur-nasir-apli döneminde ise başkent olan Asur kenti (Leick, 1999: 190; Sevin, 1999: 25-32, 177).

² Silindirik forma sahip bir başlık türü (Saltuk, 1990: 124; Boardman, 2001: 13; Er, 2004: 281).

boynuzlu birer başlık görülür. Uzun saçları, bu başlıkların altından enselere iner. Sakallı ve yelesi olan sfenksler, beş bacaklı olarak tasvir edilmiştir. Bunun nedeni, hem cepheden hem de profilden bakıldığında, her iki ön ayağın da görülebilmesini sağlamaktır. Ayrıca taht odası girişlerinden, büyük boyutlu, insan başlı ve boğa gövdeli karışık varlıklar (res. 30) da bilinir (Sevin, 1999: 47, res. 24). Bunlar da cepheden üç boyutlu, profilden kabartma olarak işlenmiştir. Demisch (1977: 53, abb. 128b) bu karışık varlıkları, “boğa sfenksi” (?) olarak tanımlar. Bununla birlikte, Yeni Asur saraylarının girişlerini koruyan insan başlı, kanatlı aslan ve boğalar, daha çok *lamaşşu* ismiyle tanınır (Sevin, 1999: 178).

M.Ö. I. bin Suriye-Fenike sfenksleri, ağırlıklı olarak fildişi eserler üzerinde ele geçmiştir. Samaria’da bulunmuş olan bir fildişi oyma üzerindeki sfenkste (res. 31, çiz. 58), Antik Mısır etkili özellikler dikkat çeker (Dessenne, 1957: 195, pl. XXX, 2; Moscati, 2004: 105, ill. 78). Sfenksin başında, “ikili taç” bulunur. Sakalsız, dolgun bir yüze sahiptir. Göz ve burun iridir. Tüyleri belirtilmiş olan iki parça halindeki kanat yukarıya doğru kalkıktır. Yürür durumda tasvir edilmiş olan sfenksin ön ayaklarını örten bir önlük göze çarpar.

Arslantaş¹ ve Nimrud’dan da benzer özelliklere sahip sfenksler (res. 32; çiz. 59) bilinmektedir (Dessenne, 1957: 194-195, pl. XXX, 1; Moscati, 2004: 99, res. 81). Ancak bunlarda farklı olarak, omuz bezemesi ve “Osiris” tipi sakal da görülür.

Nimrud’dan başka bir fildişi eser (res. 33) üzerinde ise, değişik tipte iki sfenkse yer verilmiştir (Orthmann, 1971: 340, 343, taf. 69e, Nimrud S/6). Karşılıklı olarak tasvir edilmiş olan kanatlı sfenkslerden soldakinin arka kısmı, sağdakinin ise ön kısmı korunmuştur. Sağdakinin uzun saçı, ensede toplanmıştır. Sakalsız olan yüzde, oldukça iri bir göz ve burun dikkat çeker. Başında, Antik Mısır etkili bir taç ya da başlık bulunmadığı gibi, ön ayakları örten örtü de görülmez. Ayrıca omuz bezemesi de yoktur. Muhtemelen soldaki sfenks de aynı özelliklere sahiptir.

Ras Shamra’da açığa çıkarılmış olan bir fildişi eser (M.Ö. VIII yüzyıl) üzerinde, bir çıplak tanrıça ve her iki tarafında iki kanatlı sfenks (res. 34) tasvir

¹ Arslantaş (Hadatu), Karkamış’ın 30 km kadar doğusunda bulunan bir Asur kentidir (Sevin, 1999: 176).

edilmiştir (Dessenne, 1957: 164, pl. XXXV, 335a; Alkım, 1974: 91, res.147; Demisch, 1977: 57-58, abb. 142; Amiet et al., 1981: 165, no. 79). Sfenkslerin en dikkat çekici özellikleri, spiral şeklinde sonlanan altı bukleli saçlarıdır. Bunlardan, kulak arkasından göğüs üzerine inerek spiral yapan bir saç bukleli, hathor tarzını yansıtır. Diğer beş bukle ise, başın arka kısmında, üst üste sıralar oluşturur. Alkım (1974: 91) bu saç şeklini, M.Ö II. binin ilk çeyreğine tarihlenen Achemhöyük menşeli fildişi sfenksler (res. 37-41) ile karşılaştırır.

Kıbrıs'ta açığa çıkarılmış olan bir grup tunç kap, Kıbrıs-Fenike kâseleri olarak adlandırılır. Üç gruba ayrılan bu kâseler üzerinde sfenks tasvirlerine de rastlanılır (Moscati, 2004: 110-115, şek. 19-21):

Birinci gruba (M.Ö. 800-700) ait bir kâse (çiz. 60) üzerindeki sfenks tasvirleri, merkezi çevreleyen ilk resimli bant üzerindedir. Dört ayak üzerinde oturan açık kanatlı sfenkslerin başlarında, *uraeus* yılanlı bir güneş kursu görülür (Moscati, 2004: 111). İkinci gruba (M.Ö. 700-600) ait bir kâse (çiz. 61) üzerindeki sfenksler ise, hem içteki ikinci resimli bantta, hem de dıştaki resimli bantta bulunur. İçteki ikinci bantta yer alan sfenks kanatsızdır ve dört ayak üzerinde oturmaktadır. Dıştaki bantta görülen sfenksler ise kanatlıdır. Bunlar, kutsal bitki motifinin her iki tarafında, karşılıklı olarak ve ayakta tasvir edilmişlerdir. Ön ayakları ile bitkinin meyvelerine basarlar. Başları da havaya bakar şekildedir. Üçüncü gruba (M.Ö. 600-550) ait bir kâse (çiz. 62) üzerindeki sfenksler, merkezi çevreleyen resimli bant üzerindedir. Burada arka arkaya sıralanmış kanatlı sfenksler ve grifonlar görülür. Bunlar birer pençelerini, yerde yatan insan figürlerinin başlarına koymuşlardır. Merkezdeki kısımda ise firavun, düşmanlarını öldürürken gösterilmiştir (Moscati, 2004: 114).

Anadolu'nun M.Ö. I. bin uygarlıklarından Frig ve Urartu'ya ait eserler arasında da sfenks tasvirli olanlara rastlanılır. Frig sfenkslerine örnek olarak, Pazarlı'daki bir yapının cephesine ait olan renkli pişmiş toprak levhalar üzerine tasvir edilmiş sfenksler (res. 35, çiz. 63) gösterilebilir (Akurgal, 1955: 71, abb. 47, taf. 51a-b; Uçankuş, 2002: 327). Buradaki kanatlı sfenksler, kanatlı grifonlarla karşılıklı bir şekilde tasvir edilmişlerdir (Akurgal, 1955: Abb. 47). Sakalsız olan sfenkslerin uzun saçları enseye iner. Gövdelerinde geometrik bezemeler dikkat çeker. Yukarıya doğru kalkık olan kanatları ve kuyrukları, aşağıya doğru kıvrılarak sonlanır.

Urartu Sanatına ait tunçtan bir levha üzerinde de, kanatlı bir sfenks tasviri vardır (Wartke, 1993: 157, abb. 81). Sola doğru yürüyen sfenksin başı cepheden, gövdesi ise profilden gösterilmiştir. Kanatlarının da biri önde, diğeri arkadadır. Saçları iki ince bukle halinde kulak arkalarından omuzlara iner. Toprakkale’de açığa çıkarılmış heykelcik şeklindeki bir karışık varlığın (çiz. 64) görüntüsü ise ilginçtir (Demisch, 1977: 45, abb. 103; Wartke, 1993: Taf. 60). Tunçtan yapılmış olan heykelciğin yüzü ise taştandır. Bu karışık varlık, bir aslanın gövdesi ile bir insanın başı, vücudunun üst kısmı, kolları ve ellerine sahiptir. Ayrıca kanatlıdır ve kanat tüyleri paralel çizgilerle gösterilmiştir. Sakalsız olan yaratığın başında, boynuzlu polos bulunur. Uzun saçı, bu başlığın altından enseye iner. Ellerini de göğüs üzerinde kavuşturmuştur. Bu tipteki yaratıklar, “aslan-kentaur” (Demisch, 1977: 45) veya “aslan-sentör” (Black ve Green, 2003: 39, res. 43) olarak adlandırılır (ek 1).

2.3. HİTİT METİNLERİNDE SFENKS

Hitit tanrı tasviri metinlerinde geçen *auiti/awiti* kelimesi, şimdilik sfenksle ilişkilendirilmeye çalışılan (Brandenstein, 1943: 4-7, 14-15, 32-33, 64-65, 67-69, 91, 93; Ertem, 1965: 260-265; Alp, 1987: 13-14) tek kelimedir. Ancak bu kelimenin aslan olabileceği ile ilgili kuşkular da vardır (Güterbock, 1943: 290; Friedrich, 1952: 39; Rost, 1961: 175; Tischler, 1977: 99). Puhvel (1984: 247) ise, kanatlı aslan veya sfenks olabileceği görüşündedir.

Tanrı tasviri metinlerine göre *auiti/awiti* kelimesi için en önemli nokta, bir tanrıçayla ilgili olduğunun düşünülmesidir (Brandenstein, 1943: 32; Ertem, 1965: 260). Tasvir metninden (Bo 2383 Vs. I 7-27) *auiti/awiti*’nin kanatlarının, gözlerinin (?), dişlerinin (?) ve göğsünün olduğu anlaşılır (Brandenstein, 1943: 91; Ertem, 1965: 260; Alp, 1987: 13-14). Bu iki tasvire (satır 7-27) göre, *auiti/awiti*’nin karışık bir varlık olduğu ileri sürülür (Ertem, 1965: 260). Ayrıca Brandenstein (1943: 4-5), ilk tasvirde tanrıça İstar-Şauşga, ikinci tasvirde ise “çağırmanın” fırtına tanrısının yer aldığı görüşündedir. Rost’a göre (1961: 175), ilk tasvirde İstar-Şauşga, ikinci tasvirde “çağırmanın” İstar’ı yer alırken, Ertem (1965: 260), her iki tanrı tasvirinin de “çağırmanın” tanrıça İstar’ı olduğu kanaatindedir.

Yine tasvir metinlerinde (VAT 6688 + Bo 2496), *auiti/awiti* üzerinde duran

bir tanrının tasvirinden bahsedilir. Ancak metnin devamı kırık olduğu için bu tanrının kim olduğu bilinmemektedir (Ertem, 1965: 263). Sfenks üzerinde duran tanrısal figürlerin tasvir edildiği Hitit Sanatına ait arkeolojik buluntulara nadiren rastlanılmaktadır:

Boğazköy'den Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait tam olarak korunmamış bir damga mühür baskısı (res. 89, çiz. 108) üzerinde, kanatsız sfenks üzerinde ayakta duran uzun etekli bir figür görülür (Boehmer und Güterbock, 1987: 65, taf. XX, nr. 182a-b). Ancak bu figürün kıyafeti tanrıça İştâr'ın kıyafetinden farklıdır. Daha çok Yazılıkaya ana sahnedeki, bir panter veya pars üzerinde duran tanrıça Hepat'ın kıyafeti ile karşılaştırılabilir.

Tasvir metinlerine en uygun sahnenin, Konya'dan satın alınmış olan ve bugün Oxford Ashmolean Müzesi'nde bulunan, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait altın yüzük mühür (res. 109-110, çiz. 116) üzerinde olduğu ileri sürülür (Ertem, 1965: 263-264). Buradaki sahnede, bir khimaira (insan ve aslan-başlı sfenks) üzerinde ayakta duran, tanrıça İştâr-Şausga görülür. Ancak khimaira, *auiti/awiti*'nin tasvir metinlerine aykırı olarak kanatsız bir şekilde betimlenmiştir.

Metinlerde ayrıca, *auiti/awiti* şeklinde BIBRU'lardan (hayvan şeklindeki kap) da bahsedilir (Brandenstein, 1943: 32, 64-65; Ertem, 1965: 264; Puhvel, 1984: 246; Alp, 1987: 14). KUB XVI 83 Vs. 49-50'de Ninive İştâr'ının kaybolan kült eşyaları arasında, gözleri "lapis lazuli" yani lâcivert taşından yapılmış bir *auiti/awiti* BIBRU'su geçmektedir (Brandenstein, 1943: 32, 64-65; Ertem, 1965: 264; Puhvel, 1984: 246). KUB II 10 V 38-40'ta ise *auiti/awiti*'nin tanrı Wahişi ile ilgili olduğu düşünülür (Ertem, 1965: 264). Bu metinde kral ve kraliçe altından bir *auiti/awiti* BIBRU'suyla içki içer (Ertem, 1965: 264; Puhvel, 1984: 246).

Güterbock (1943: 290), aslanın tanrıça İştâr'la ilgisinden dolayı *auiti/awiti*'nin de aslan olma ihtimali üzerinde durur. Aynı şekilde Friedrich (1952: 39) ve Rost (1963: 175) da *auiti/awiti*'yi aslan olarak tanımlar. Tischler (1977: 99) ise, belki aslan olabileceği düşüncesindedir. "Aslan sfenksi" tabirini ilk kullanan ise Brandenstein (1943: 4-7, 14-15, 32-33, 64-65, 67-69, 91, 93)'dir. Ayrıca tasvir metinleri KUB XII 1 III ve Rs. IV 17'de, UR.MAH yani aslan kelimesiyle yan yana

geçtiğinden *auiti/awiti*'nin aslan olamayacağı, muhtemelen “aslan sfenksi” olması gerektiği, Ertem (1965: 264) ve Alp (1987: 13-14) tarafından da ileri sürülmüştür. Puhvel (1984: 47), aynı karşıtlığa dikkat çekmekle beraber, *auiti/awiti*'nin kanatlı aslan veya sfenks olabileceği görüşünü dile getirmiştir.

Bunların haricinde Alp (1987: 14), Konya-Karahöyük'te açığa çıkarılan ve Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine ait olan, kanatlı sfenks betimlemeli bir pişmiş toprak ritonu¹ (res. 61), *auiti/awiti* BIBRU'suyla ilişkilendirir.

Bu görüşler ışığında ve tasvir metinleri ile arkeolojik veriler doğrultusunda *auiti/awiti*'nin, aslan mı, kanatlı aslan mı, yoksa sfenks mi olduğunun çok belirgin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca başka bir karışık varlık olma ihtimali de göz önüne alınmalıdır. Yine *auiti/awiti*'nin, bir tanrı veya tanrıçayla ilgili olup olmadığı ve eğer ilgiliyse, bu tanrı veya tanrıçanın kimliği konuları da belirsizdir. Ertem (1965: 265) de bu durumu kabul etmekle beraber, en çok “çağırmanın” tanrıça İştâr'ı ile ilgili olabileceğini öne sürer.

2.4. ANTİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE SFENKS

Sfenks Antik Yunan mitolojisinde, kadın yüzlü ve göğüslü, aslan ayak ve kuyruklu, dişi bir canavar olarak geçer (Erhat, 1972: 355). Bu dişi canavar kimi zaman yarı yılan, yarı kadın *Ekhidna* ile *Geryoneus*'un² köpeği *Orthos*'un kızı (Erhat, 1972: 355, 386, tablo 6), kimi zaman da *Ekhidna* ile yüz ejderha başlı ve yüz kollu *Typhon*'un kızı (Agizza, 2001: 368) olarak tanımlanır. Ayrıca, Thebai kralı Laios'un veya Boiotialı Ukalegon'un evlilik dışı kızı olduğu da söylenir (Grimal, 1997: 747).

Oidipus efsanesine göre bu dişi canavar, Thebai şehrinde korku salmakta, sorduğu bilmecelelere cevap veremeyen insanları parçalayıp yemektedir (Erhat, 1972: 288; Grimal, 1997: 747; Agizza, 2001: 285). Sfenks, insanlara şu soruları

¹ Yunanca'da boynuz ya da hayvan biçimli kaplara verilen ad olan riton, törensel bir içki kabıdır (Ökse, 1999: 68).

² Karnından yukarı üç gövde yükselen ve Herakles tarafından öldürülen canavar (Agizza, 2001: 353).

yöneltiyordu: Kimi zaman iki, kimi zaman üç, kimi zaman da dört ayak üzerinde yürüyen, en çok ayağı olduğunda ise en güçsüz olan yaratık hangisidir? İki kız kardeştirler, biri ötekisini doğurur ve ikincisi de birincisinden doğmadır. Bu kardeşler kimdir? Oidipus, birinci bilmeceyi insan, ikinci bilmeceyi de gece ve gündüz diye yanıtlayıp doğru cevabı verir (Erhat, 1972: 288). Bunun üzerine aşağılandığını ve hakarete uğradığını düşünen Sfenks, kendini yaşadığı dağın tepesinden aşağı atar. Birçok insanın canını alan bu korkunç dişi canavarı kan dökmeden yenen Oidipus, Thebai şehrinde yaşayan insanların saygısını kazanır ve bu şehrin kralı olur (Erhat, 1972: 288-289; Agizza, 2001: 285-286). Klâsik Çağ buluntuları arasında bu efsanenin tasvir edildiği çok güzel örnekler vardır (res. 36).

Aynı şekilde Khimaira da Antik Yunan mitolojisine konu olmuştur: Khimaira, yeraltı yaratıkları *Ekhidna* ile *Typhon*'un birleşmesinden doğan bir canavardır (Erhat, 1972: 223, 386, tablo 6). Hesiodos'un tanımlamasına göre, ağızlarından ateşler saçan, aslan ve keçi-başlı, ejderha kuyruklu korkunç bir yaratıktır (Erhat, 1972: 223). Ayrıca, Lykia'daki Olympos (Çıralı) kentinin arkasındaki Yanartaş'ta yaşadığı düşünülür. Günümüzde de bu dağdan doğal gazların çıktığı ve bu gazların kendiliğinden veya bir kibrit vasıtasıyla tutuşturularak hiç durmadan yandığı söylenir (Erhat, 1972: 90, 223).

Bellerophontes efsanesine göre Khimaira'yı öldürmenin tek yolu ona tepeden saldırmaktır. Bunun için kahraman Bellerophontes, ilk önce kanatlı at *Pegasos*'u yakalayıp onu evcilleştirir (Agizza, 2001: 174-175). Daha sonra kargısının (veya oklarının) ucuna kurşun takar ve *Pegasos*'a binerek Khimaira'ya havadan saldırır. Canavarın ağızlarından çıkan ateş kurşunu eritir ve korkunç yaratık erimiş kurşunun yakıcılığından ölür (Erhat, 1972: 223).

Bellerophontes efsanesini canlandıran sahnelere birçok Klâsik Çağ buluntusunda rastlanılır. Örneğin Tasso Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bir pişmiş toprak tabak (çiz. 65) üzerinde, Bellerophontes'in *Pegasos* üzerinde Khimaira'ya saldırışı konu edilmiştir (Agizza, 2001: 174). Burada Khimaira, efsaneye uygun bir şekilde, aslan ve keçi-başlı, ejderha kuyruklu, aynı zamanda da kanatsız olarak tasvir edilmiştir. M.Ö. VII. yüzyıla tarihlenen bir Protokorinth vazosu (çiz. 66) üzerinde ise, Khimaira'nın sakallı bir insan başı ile aslan-başına sahip olduğu görülür

(Akurgal, 1995: Şek. 191).

Sfenks ve Khimaira arasındaki ilişki, Antik Yunan mitolojisinde açık bir şekilde izlenebilmektedir. Sfenks ağırlıklı olarak, *Ekhidna* ile *Orthos*'un (Erhat, 1972: 355) veya *Ekhidna* ile *Typhon*'un (Agizza, 2001: 368) birleşmesinden doğan dişi bir canavar olarak kabul edilir. Khimaira ise, *Ekhidna* ve *Typhon*'un oğlu olarak görülür (Agizza, 2001: 173). Bu soy ağacından (ek: 2) Sfenks ve Khimaira'nın, aralarında kardeşlik bağı bulunan iki korkunç canavar olduğu anlaşılmaktadır. Akurgal'a göre (1995: 105) sfenks ve khimaira tasvirlerinin her ikisi de, Antik Yunan Sanatına, Geç Hitit Sanatı üzerinden geçmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HİTİT SFENKSİNİN KÖKENİ VE GELİŞİMİ

3.1. ESKİ ASUR TİCARET KOLONİLERİ ÇAĞI (M.Ö. 1950-1750) SANATINDA SFENKS

Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın Anadolu Sanatına getirdiği en önemli yeniliklerden biri de sfenkstir. Çünkü Anadolu'da şimdiye kadar yapılan kazı ve araştırmaların sonuçlarına göre, bu dönem öncesine tarihlenebilecek sfenks ile ilgili herhangi bir bulgu yoktur. Başka bir deyişle sfenks tasviri, Anadolu Sanatında ilk kez bu dönemde ortaya çıkar. Etkilerin Kuzey Suriye'den, Asur'dan gelmesi de bizi şaşırtmamalıdır. Çünkü Eski Asurlu tüccarlar, ticaret maksadı ile Orta Anadolu'ya gelmişler ve ticaret kolonileri kurmuşlardır. Anadolu'nun hammadde bakımından çok zengin olması bu sürecin gelişiminde önemli bir etken olmuştur (Darga, 1998: 156).

En erken sfenks tasvirleri, Kültepe-Kaniş Karumu II. kata (M.Ö. 1950-1850)¹ ait, Eski Anadolu Üslûbu'nun mitolojik konulu silindir mühür ve baskıları üzerinde (res. 51-57), genellikle tanrıça ve tanrıların çevresinde görülür (N. Özgüç, 1965: 30). Bunların hepsi kanatsız (Tip I-A) olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca birçoğunun başında takke benzeri bir başlık vardır. Hathor saç şekline sahip sfenksler II. kat mühür ve baskılarında görülmez. Sfenkslerin büyük çoğunluğu sakalsızdır. Bunlar arasında ön ayaklarından biri insan bacağı şeklinde olanlar, kuyruğu yılan-başı veya kuş-başı şeklinde sonlananlar yer alır. Hepsi dört ayak üzerinde tasvir edilmiştir.

Kaniş Karumu Ib katından (M.Ö. 1850-1750) itibaren sfenks tasvirlerinde yeni özellikler görülmeye başlar. Bunlardan en önemlileri; kanatlı sfenkslerin (Tip I-B), karşılıklı veya sırt sırta vermiş iki sfenks tasvirinin ve oturur durumda sfenkslerin ortaya çıkmasıdır. Ayrıca Anadolu Sanatının en erken hathor saçlı sfenkslerine yine bu evreden itibaren rastlanılır (Darga, 1992: 131).

¹ Kültepe-Kaniş Karumu II. kat ile Ib katının tarihleri, Ehrich (1992: 219)'in kronolojisine göre.

Geç evre sfenksleri, çoğunlukla Eski Suriye Üslûbu'ndaki mühür ve mühür baskıları üzerinde yer alır. N. Özgüç'e göre (1968a: 15), Eski Suriye Üslûbu'nun Ib döneminde yaygınlaşmasının nedeni, I. Şamşi Adad'dan¹ sonra Eski Asur Ticaret Kolonileri'nin gücünü kaybetmesi ve ticari ilişkilerin Suriye'deki Amurru krallıklarına doğru değişmesidir. Bu durum, sfenks tasvirlerindeki değişimin nedenini de açıklar. Karşılıklı olarak yerleştirilmiş iki sfenks tasviri, Eski Suriye Üslûbu'ndaki mühür ve baskılarında ya yan sahne ögesi olarak ya da ikincil önemdeki figürler olarak görülür (Erkanal, 1993: 131). Ayrıca, Kaniş Karumu II. kattan farklı olarak Ib katından itibaren damga mühür baskılarında da sfenks tasvirlerine yer verilmiştir.

Ib dönemine ait bu mühür ve baskıları, Kültepe haricinde, Acemhöyük, Konya-Karahöyük, Boğazköy, Alişar, Tilmenhöyük, Gaziantep, Afyon ve Mardin'de ele geçmiştir. Önemli bir başka gelişme ise, bu evreden itibaren taşınabilir eserler üzerinde de sfenks tasvirlerine rastlanılmasıdır:

New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunan bir grup fildişi eserin Acemhöyük III. kat menşeli olduğu ve kaçak yollarla yurt dışına çıkarıldığı kanıtlanmıştır (N. Özgüç, 1968b: 16-19). Bu eserler arasında, mobilya parçası olduğu düşünülen sfenks heykelcikleri² (res. 37-39) ile sfenks kabartmalı levhalar (res. 40, çiz. 67; res. 41, çiz. 68) da bulunur. Fildişi sfenkslerin en önemli özelliği, hathor tarzındaki saç şekilleridir. Acemhöyük III. katta 1976 kazı mevsiminde açığa çıkarılan fildişi kutunun (res. 42) "A" yüzü (res. 43) üzerinde de hathor saçlı bir sfenks tasviri yer alır (N. Özgüç, 1976: 549, lev. II-III).

Acemhöyük III. kat, Kaniş Karumu II. kat ile çağdaştır (N. Özgüç, 1968b: 25-26). Ancak, Acemhöyük'ün III. ve II. katları arasında, Kaniş Karumu'nun II. ve Ib katları arasında görülen ara safhanın kesinlikle bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Acemhöyük III. kattaki Sarıkaya Sarayı'nın, Kaniş Karumu Ib katı döneminde de bir süre kullanıldığı düşünülmektedir (N. Özgüç, 1968b: 26). Bu nedenlerle ve Kaniş Karumu Ib katı buluntularıyla yapılan detaylı kıyaslamalarla, Acemhöyük III. kata

¹ Eski Asur kralı (Leick, 1999: 148; Sevin, 1999: 182). Bu isim, "Adad'ın güneşi" anlamına gelir (Sevin, 1999: 182).

² Mobilya parçası olarak düşünülmelerinin nedeni, heykelciklerin baş kısımlarının tepelerine açılmış derin oyuklar ve yine baş kısımlarının çeşitli yerlerine açılmış küçük deliklerdir (Harper, 1969: 160).

ait fildişi eserlerin, en geç M.Ö. XVIII. yüzyıla tarihlendiği sonucuna ulaşılmıştır (N. Özgüç, 1968b: 18-19, 26; 1976: 552; Harper, 1969: No. 4, 8; Alkım, 1974: 88; Barnett, 1982: 32-33, pls. 25-26).

Bunların haricinde, Konya-Karahöyük I. katta açığa çıkarılmış olan ve üzerinde hathor saçlı bir sfenks betimlemesi bulunan pişmiş topraktan riton (res. 61) da bu evreye tarihlendirilir (Alp, 1987: 11; Darga, 1992: 131, 133). Aynı yerde açığa çıkarılmış, üzerinde sfenks ve aslan tasvirleri bulunan bir kurşun figürinin, yine bu evreye ait olması muhtemeldir (Alp, 1964: 563; 1987: 11; Emre, 1971: 11-12, 77). Ancak, bu figürin yayınlanmadığı için kesin bir yorum yapılamaz.

Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı sfenksleri, kanatsız sfenksler (Tip I-A) ve kanatlı sfenksler (Tip I-B) olmak üzere iki ana gruba ayrılır:

3.1.1. Kanatsız Sfenksler (Tip I-A)

Kanatsız sfenksler, Kültepe, Acemhöyük, Tilmenhöyük ve Mardin'den bilinir. Bunların birçoğu, silindir mühürler, damga mühürler ve bunların baskıları üzerinde tasvir edilmiştir. Bu mühür veya baskıları genellikle Eski Anadolu Üslûbu'na aittir. Ayrıca, fildişinden yapılmış heykelcik ve kabartmalı levha şeklinde sfenksler de vardır. Acemhöyük menşeli bu fildişi eserler bugün New York the Metropolitan Museum of Art'tadır. Yine Acemhöyük'te açığa çıkarılmış dört yüzü kabartmalarla bezeli bir fildişi kutu üzerinde de, kanatsız bir sfenks tasviri bulunur. Bu grubun sfenksleri hathor saçlı (Tip I-AW), uzun saçlı (Tip I-AX), uzun saçlı ve sakallı (Tip I-AXb), takkeli (Tip I-A1), takkeli ve sakallı (Tip I-A1b) ve Mısır örtülü (Tip I-A6), olmak üzere altı tipte (ek: 3) tasvir edilmiştir.

3.1.1.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-AW)

Bu tipin fildişinden yapılmış ilk beş sfenksi (res. 37-41, çiz. 67-68), Acemhöyük III. kat menşelidir ve bugün New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunur. Hepsi sakalsız bir yüze ve birkaç bukleli saç şekline sahiptir. Bunların üçü heykelcik şeklinde yapılmış mobilya parçalarıdır (Dessenne, 1957: 169, pl. XXXVI, 339a-b; N. Özgüç, 1968b: 17; Harper, 1969: 160, no. 8; Alkım, 1974:

88; Canby, 1975: 235-237, fig. 9; Bittel, 1976: 70, abb. 44; Demisch, 1977: 51, abb. 120; Barnett, 1982: 32, pl. 26d-e; Mellink, 1993: 426, pl. 74/2; Akurgal, 1995: Lev. 23b):

Birbirine çok benzeyen sfenks heykelciklerinin (res. 37-39) saçları, başın her iki yanında olmak üzere, birinde (The Metropolitan Museum of Art env. no. 32.161.47; res. 37) üçer bukle halinde, son ikisinde (The Metropolitan Museum of Art env. no. 36.70.1 ve 32.161.46; res. 38-39) ise ikişer bukle halinde düzenlenmiştir. Alın üzerinde görülen ince kabartma şeklindeki saç bandıyla kulak arkalarında toplanan ve spiral şeklinde sonlanan bu buklelerden göğüs üzerine inenler hathor tarzını yansıtır. Ayrıca, alınların üst kısmında saç buklesi şeklinde küçük bir çıkıntı daha bulunur. Gözler iri ve ayrı malzemedeki kakma, burunlar etli ve iri, dudaklar kapalıdır. Gövdeler ise basık ve orantısızdır. Ön ve arka ayaklar iki kavisle gövdeden ayrılmıştır. Aslan-pençeleri belirgindir. Hepsi arka ayakları üzerinde oturmaktadır. Sfenks heykelciklerinin baş kısımlarının çeşitli yerlerinde mobilyaya monte edilmek üzere açılmış olduğu düşünülen delikler ve oyuklar bulunur (Harper, 1969: 160).

Diğer ikisi, sfenks kabartmalı levha şeklindedir: Bunlardan ilki (The Metropolitan Museum of Art env. no. 36.152.2; res. 40, çiz. 67), kaba işçiliktir (Dessenne, 1957: 170, pl. XXXVI, 340b; Alkım, 1974: 88; Canby, 1975: 235-237, fig. 10). Sfenksin saçı, uçları spiralli üç bukle halinde düzenlenmiştir. Bu saç buklelerinden biri, hathor tarzını yansıtmak üzere göğüs üzerine doğru iner. Sırtta yapışık bir durumda yukarıya kalkık olan ve spiral şeklinde kıvrılarak sonlanan kuyruğu, başının arkasındaki saç spiriline dokunmaktadır. Alkım (1974: 88), kuyruğa ait olduğu anlaşılan bu spiralli, dördüncü bir saç buklesi olarak yorumlamıştır. Sfenks, arka ayakları üzerinde oturmaktadır.

Alt kısmı kırık olan sonuncusu (The Metropolitan Museum of Art env. no. 36.70.11; res. 41, çiz. 68), çok daha iyi işçiliktir (Dessenne, 1957: 170, pl. XXXVI, 340a; Harper, 1969: 158, 160, no. 4; Alkım, 1974: 88, res. 148; Canby, 1975: 235-237; Barnett, 1982: 32, pl. 26a). Sfenksin saçı, uçları spiralli üç bukle halinde düzenlenmiş ve ince kabartma şeklinde bir saç bandıyla kulağının arkasında toplanmıştır. Bu buklelerden hathor tarzını yansıtan biri, göğüs üzerine doğru iner.

Başının üst kısmında uçları spiralli üç küçük saç buklesi daha bulunur. Ayrıca, iri kulak kepçesinin önüne inmiş küçük bir saç tutamı göze çarpar. Sfenksin alt kısmı kırık olsa da, ön ve arka ayakları gövdeden ayıran iki kavis korunmuştur. Bu kavisler, sfenksin arka ayakları üzerinde oturur durumda olduğunu gösterir. Kuyruk spirali de önceki sfenkste olduğu gibi başın arka kısmında bulunan saç buklesine dokunmaktadır. Alkım (1974: 88), arkadaki saç buklesine dokunan bu kuyruk spiralinin, istikameti değişik dördüncü bir saç buklesi olarak yorumlamıştır.

New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunan mobilyaya ait sfenks heykelcikleri ile sfenks kabartmalı levhaların biçimleri birbirine çok benzer. Bu durum, bunların aynı usta veya atölye tarafından yapıldığına işaret eder.

Bu tipin kabartma şeklindeki son sfenksi (res. 42-43), Acemhöyük III. katta açığa çıkarılmış olan bir fildişi kutu (kazı env. no. Ac. o 24) üzerindedir (N. Özgüç, 1976: 547-552, lev. I-V; Mellink, 1993: 425, pl. 74/1, 3). Oldukça zedelenmiş olan kutunun gövdesi hemen hemen küp biçimli olup yüksek boynu içbükey olarak şekillendirilmiştir. N. Özgüç'e göre (1976: 548), tabanın dört köşesinde bulunan çivi delikleri, kutunun bir kaideye veya başka bir nesneye bağlanarak kullanıldığını gösterir. Gövdenin dört bir yüzü, etrafı altın çerçeveli bakır çiviler, lapis lazuli kurslar, demir çiviler ve kalabalık figürlerden oluşan kabartmalarla bezenmiştir (N. Özgüç, 1976: 548, 552).

"A" yüzünün iyi korunmuş alt kısmında (res. 43) bir sunu sahnesi bulunur: En sağda, tahtında oturan bir insan figürü ve onun karşısında arka arkaya sıralanmış olarak sunular getiren insan figürleri görülür. Sunu getiren bu şahısların altında, yine arka arkaya sıralanmış bir hayvan sırası göze çarpar. En alt sırada ise, oturan hayvan figürleri ile oturan bir sfenks figürü yer alır. Sfenks, en alt sıranın en sağında, sola yönelik olarak tasvir edilmiştir. Üstünde ve önünde iki iri maymun bulunur. Sfenksin saçı, hathor tarzındaki bir bukle halinde kulak arkasından inerek spiral şeklinde sonlanır. Kuyruğu da kıvrılarak büyük bir spiral yapar. Sahne içinde sadece tahtında oturan şahıs, altındaki iri maymun ve onun altında yer alan sfenks sola yöneliktir. Geri kalan insan ve hayvan figürlerinin hepsi onlara yönelik olarak yani sağa yönelik olarak tasvir edilmiştir. Bu durum, sfenksin sahne içinde çok önemli bir işlevinin olduğunu gösterir.

3.1.1.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-AX)

Bu tipe ait sfenkslerin uzun saçları bir bukle halinde enseye iner. Saç bukleleri göğüs üzerine inmediğinden, gerçek anlamda hathor saç şekline benzemez. Ancak, mühürler üzerine işlenmiş profilden hathor saçlı bir sfenks tasviri Anadolu'dan bugün itibari ile bilinmediği için, enseye inen bu buklelerin hathor saç göstermiş olabileceği de göz önüne alınmalıdır.

İlk sfenks tasviri (res. 44, çiz. 69), Kültepe-Kaniş sitadelinin Karum Ib katı ile çağdaş olan VII. katında, Warşama¹ Sarayı olduğu tahmin edilen geç sarayın 11 no.'lu odasında açığa çıkarılmış, aynı damga mührün üç baskısı (kazı env. no. Kt. t/t 9) üzerindedir (N. Özgüç, 1989: 382, 394, no. 105, pls. 116-117, 1; N. Özgüç ve Tunca, 2001: 59, Kt. t/t 9, lev. 17, 73, St. 35; T. Özgüç, 1999: Lev. 70, 3).

Mühür baskısının merkezindeki taburede oturan tanrıçaya küçük bir insan figürü sunu yapmaktadır. Tanrıçanın çevresinde sfenks, hayvanlar ve hayvan başları vardır. Sfenks, sunu yapan şahsın altında ve sola yöneliktir. Bir bukle halindeki saç enseye inmekte ve kıvrılmaktadır. Yukarıya kalkık olan kuyruğu kuş-başı şeklinde sonlanır.

İkinci ve üçüncü sfenks tasvirleri (res. 45, çiz. 70), Acemhöyük-Sarikaya Sarayı'nda açığa çıkarılmış olan ve bir baskısı da Louvre Müzesi'nde bulunan, aynı damga mühürle damgalanmış dokuz adet bulla (kazı env. no. Ac i 706-709; 711-716) üzerindedir (N. Özgüç, 1973: 15-16, fig. 4, lev. II, 2).

Mühür baskısı üzerinde görülen figürler üst üste sıralar meydana getirecek şekilde düzenlenmiştir: En üstte alem tutan iki kahraman bulunur. Kahramanlar birbirlerine arkalarını dönerek oturmuş iki sfenkse basmaktadır. Sfenkslerin altında da karşılıklı olarak tasvir edilmiş iki aslan görülür. Bu ikili gruplar halindeki figürler yansıma simetrisiyle tasvir edilmiştir. En altta ise, otçul tek bir hayvan vardır. Sfenkslerin başları üzerinde birer kuş, baskının sol ve sağ kenarlarında birer maymun, sfenkslerle aslanların arasında birer tavşan yer alır. Bu hayvan figürleri de

¹ Warşama, Kültepe Ib katı tabletlerinde isimleri saptanan yerli krallardan biridir (N. Özgüç ve Tunca, 2001: 4).

yansıma simetrisiyle tasvir edilmiştir. Sfenksler, benzer özelliklere sahiptir: Birer bukle halindeki uzun saçları enseye inerek spiral oluşturur. N. Özgüç (1973: 15), dişi olarak yorumladığı sfenkslerin başında takke şeklinde birer başlığın bulunduğunu ileri sürer. Sfenkslerin kuyrukları kahramanların ayakları altında kaybolmaktadır.

Dördüncü ve beşinci sfenks tasvirleri (res. 46), Achemhöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Hitit Üslubu'ndaki bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Ac. i 696) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 378, lev. XVII, 43; 1980: 76, 85, fig. III-43).

Saç örgüsü motifliyle çevrelenmiş mühür baskısının merkezindeki sfenksler, karşılıklı olarak birer pençelerini selamlaşma pozunda kaldırmışlardır. Sfenkslerin uzun saçları, ikişer bukle halinde enseye inerek spiral şeklinde sonlanır. Yukarıya kalkık olan ve spiral şeklinde sonlanan uzun kuyrukları, saç spiriline yaklaşmaktadır. Kuyruk ve saç spirallerinin bu şekildeki görünümü, kanatsız ve hathor saçlı tipteki (Tip I-AW) Achemhöyük III. kat menşeli sfenks kabartmalı fildişi levhalara (res. 40, çiz. 67; res. 41, çiz. 68) benzer. N. Özgüç'e göre (1977: 378; 1980: 76, 85) dişi olan sfenkslerin pençeleri üzerinde bir disk tasviri, ayakları altında ise sola yönelik olarak oturan bir aslan tasviri bulunur.

Altıncı sfenks tasviri (res. 47, çiz. 71), Tilmenhöyük II-c katı sarayında açığa çıkarılmış olan ve bugün Gaziantep Müzesi'nde bulunan, aynı silindir mührün Eski Suriye Üslubu'ndaki üç baskısı (müze env. no. 61 84) üzerindedir (Alkım, 1974: 92, res. 143; Erkanal, 1993: 83-84, lev. 33, VII7-G/01).

Hayvan mücadelesine yer verilmiş olan ana sahnenin sağ üst kısmındaki aslanın altında muhtemelen ölmüş bir hayvan bulunur. Bu grubun hemen altında da geyiğe saldıran başka bir aslan görülür. Aslan ve geyik figürlerinin önünde, bir insan figürünün üst kısmı göze çarpar. Bu figürün hemen üzerinde, sola yönelik başka bir hayvan ve onun da üzerinde sağa yönelik olarak yürüyen sfenks tasviri vardır. Sağ pençesini havaya kaldırmış olan sfenksin uzun saçları, bir bukle halinde enseden sırta kadar iner. Yan sahne, bir saç örgüsü motifinin üzerindedir. Burada, oturan bir figür ve karşısında tapan bir şahıs bulunur.

3.1.1.3. Uzun Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-AXb)

Bu tipin ilk sfenks tasviri (res. 48), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan irice bir bulla üzerine basılmış, aynı damga mührün Eski Hitit Üslûbu'ndaki iki ayrı baskısında (kazı env. no. Ac. r 37) yer alır (N. Özgüç, 1979a: 281-282, lev. I, 1).

Mühür baskısının esas figürü, bir elinde kadeh tutan ve tahtında oturan tanrıçadır. Önünde bir kuş figürü ve bir sunak bulunan tanrıça, birbirlerine arkalarını dönerek oturmuş iki antilop veya dağ koyunu üzerindedir. Tanrıçanın yüzü hizasında ve tahtının arkasında birer rozet motifi vardır. Antilop veya dağ koyunlarının altında, sola doğru uzanmış bir aslan bulunur. Aslan figürünün önünde bir kuş figürü ile uzanmış bir maymun figürü, arkasında ise oturan bir maymun figürü görülür. Mühür baskısının sağ kenarında da bir balık-kız dikkat çeker (N. Özgüç, 1979a: 281). Tanrıçanın hemen arkasında bulunan sakallı sfenks, sola doğru uzanmış ve başını geriye çevirmiştir. Sfenksin ensesine inen uzun saçı spiral şeklinde sonlanır. Kuyruğu ise, sırt üzerine gelecek şekilde kıvrıktır.

İkinci sfenks tasviri (res. 49), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan Eski Anadolu Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Ac. i 717) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 370, lev. VIII, 21; 1980: 70, 83, fig. III-21).

Tamamı korunmamış olan mitolojik konulu mühür baskısının solunda, önünde bir çıplak tanrıça bulunan ve bir ayağıyla boğanın sırtına, diğer ayağıyla da dağlara basan fırtına tanrısı görülür. Bu grubun sağında, aslanı yenen boğa-adam vardır (N. Özgüç, 1977: 370; 1980: 70, 83). En sağda ise, oturan bir tanrıçaya sunu yapan bir insan figürü yer alır. Keçi sakallı sfenks, fırtına tanrısının üzerine bastığı boğanın önünde, sağa yönelik olarak arka ayakları üzerinde oturmaktadır. Başını geriye çevirmiştir. Ensesinden aşağıya inen oldukça uzun bir saç buklesi, spiral şeklinde sonlanır. Sfenksin başını geriye çevirmesi ve saçının şekli, bir önceki damga mühür baskısında (kazı env. no. Ac. r 37; res. 48) bulunan sfenksle benzerdir.

Üçüncü sfenks tasviri (res. 50, çiz. 72), New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunan ve Acemhöyük menşeli olan, tamamı korunmamış bir damga mühür baskısı (müze env. no. 37.143.35) üzerindedir (N. Özgüç, 1983: 418, abb. 6,

taf. 83, 6).

Mühür baskısının merkezinde başını geriye çevirmiş ve sfenkse bakan bir dağ keçisi görülür. Dağ keçisinin etrafı, bir boğa, bir aslan, bir sfenks ve bir kuş figürüyle kuşatılmıştır. Arka arkaya sıralanmış olan aslan ve sfenks figürlerinin arasında da hilâlli kurs motifi vardır (N. Özgüç, 1983: 418). Arka ayakları üzerinde oturan sfenks, profilden tasvir edilmiştir. Uzun bir sakala ve oldukça iri bir burna sahiptir. Başın arka kısmında, üst üste iki uzun saç buklesi göze çarpar. Kuyruk da sırta doğru kıvrılarak, alttaki saç buklesine yaklaşır. Sfenksin birer ön ve arka ayağı belirtilmiştir.

Dördüncü ve beşinci sfenks tasvirleri (çiz. 73), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan bir mühür baskısı (kazı env. no. Ac. i 726) üzerindedir (N. Özgüç, 1979b: 281, fig. 5, Ac. i 726).

Birbirlerine arkalarını dönmüş olarak dört ayak üzerinde duran sfenksler, arkalıksız bir taburede oturan ve kadeh kaldıran tanrıçayı taşımaktadır (N. Özgüç, 1979b: 281). Profilden tasvir edilmiş sfenksler benzer özelliklere sahiptir: Oldukça uzun sakalları göğüs üzerlerine kadar iner. Uzun saçlar, birer buklesinde ense kısımlarına inerek spiral yapar. Kuyruklar ise sırta doğru kıvrılarak, saç spirallerine yaklaşır. Sfenkslerin dört ayakları da belirtilmiştir.

3.1.1.4. Takkeli Sfenksler (Tip I-A1)

Bu tipe ait altı sfenksten beşi, Kültepe-Kaniş Karumu II. katta açığa çıkarılmış olan silindir mühür baskıları üzerinde bulunur:

İlk iki sfenks tasviri (res. 51, çiz. 74), Eski Anadolu Üslûbu'ndaki mitolojik konulu bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. a/k 1435) üzerindedir (T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953: 106, lev. LXIV, 718; N. Özgüç, 1965: 27, 41-42, lev. XXIII, 70; 2003: 21-22, res. 1).

Hiç boş yer kalmayacak şekilde figürlerle doldurulmuş olan mühür baskısındaki esas figürler, sola yönelik olarak arka arkaya sıralanmış tanrıça ve tanrı

figürleridir. En önde, antilop veya dağ koyunu olması muhtemel boynuzlu bir hayvan üzerinde oturan tanrıça görülür. N. Özgüç'e göre (2003: 21-22), bu tanrıça, fırtına tanrısının kızı Hattili tanrıça İnara'dır¹. Tanrıçanın başının hemen arkasında alt alta sıralanmış kuş tasvirleri dikkat çeker. Çevresinde çok sayıda insan, hayvan ve melez yaratık figürü bulunur. Tanrıçaya yönelik olarak ucu kıvrık silâhiyle av tanrısı, onun arkasında da elleriyle birer aslan ve insan başı tutan savaş tanrısı yer alır (N. Özgüç, 1965: 42; 2003: 22). Av tanrısının altında bir sfenks, savaş tanrısının altında ise bir aslan göze çarpar. Sfenks, sağa yönelik olarak dört ayak üzerinde tasvir edilmiştir. Başında sorguçlu, takke şeklinde bir başlık vardır. Bu sfenksin tanrıçayla mı yoksa av tanrısıyla mı ilişkili olduğunu söylemek zordur. Çünkü yüzü tanrıçaya dönük olmasına rağmen av tanrısıyla birlikte ve onunla aynı yöndedir.

Tanrıçanın arkasında, boğa üzerinde duran başka bir tanrı görülür. Sağ elinde tuttuğu kadehe küçük bir insan figürü tarafından sunu yapılmaktadır. İkinci sfenks ise, bu tanrının üzerinde bulunduğu boğanın altında ve sola yöneliktir. Başında takke şeklinde bir başlık vardır. Ancak, bu başlık sorguçlu değildir. Tanrı ve sfenks aynı yönde tanrıçaya doğru ilerlemektedir. Olasılıkla bu sfenks boğalı tanrıyla ilişkilidir. N. Özgüç (1965: 27, 41-42; 2003: 22) ise, her iki sfenksin de tanrıçanın çevresinde yer aldığı görüşündedir. En arkada, bir ayağıyla boğanın sağrısına, diğer ayağıyla da dağlara basan ve sol elinde bir yılan tutan fırtına tanrısı Taru² bulunur. Bu nedenle, mühür baskısı üzerinde, fırtına tanrısının yılan İlluyanka'yı yenmesi sonucunda yapılan zafer kutlamasının canlandırıldığı düşünülür (N. Özgüç, 2003: 21-22).

Üçüncü sfenks tasviri (res. 52, çiz. 75), Eski Anadolu Üslûbu'ndaki başka bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. g/k 14) üzerindedir (N. Özgüç, 1965: 30, 42, lev. XXIV, 71; 2003: 23, res. 2, lev. I/1; Darga, 1998: 157'deki res.).

Mitolojik konulu mühür baskısı üzerindeki esas figürler, diğer figürlere göre daha büyük tasvir edilmiş üç tanrı ve bir tanrıçadır: Sol başta, tahtında oturan savaş tanrısı görülür (N. Özgüç, 1965: 42; 2003: 23). Elinde tuttuğu kadehe küçük bir insan

¹ N. Özgüç (1965: 27, 41-42), daha önce bu tanrıçayı Kaniş'in baş tanrıçası olarak tanımlamıştır. Hitit panteonunda önemli bir yere sahip olan tanrıça İnara, fırtına tanrısının kızı, Hattuşa'nın koruyucusu ve şehir tanrıçasıdır (N. Özgüç, 2003: 22).

² Fırtına tanrısının ismi, Sümerce'de Işkur, Akadca'da Adad, Suriye ve Kenan ülkesinde Baal, Hititçe ve Hurrice'de Teşup, Hattice'de ise Taru olarak geçer (N. Özgüç, 2003: 8).

figürü tarafından sunu yapılmaktadır. Savaş tanrısının önünde, boğa üzerinde duran başka bir tanrı ve onun arkasında da sol eliyle yılan tutan, bir ayağıyla boğanın sağrısına, diğer ayağıyla dağlara basan fırtına tanrısı vardır. En arkada ise, antilop veya dağ koyunu üzerinde oturan fırtına tanrısının kızı tanrıça İnara yer alır. Tanrıça, altta iki boğa-adam ve onların üzerindeki iki aslan tarafından taşınmaktadır. Başının önünde ve arkasında üst üste sıralanmış kuşlar göze çarpar. Tanrıçanın arkasında bir ağaç ve ağacın sağında da bir sfenks bulunur. Sfenks, savaş tanrısının hemen arkasında ve sola yönelik olarak tanrıçayla aynı yönde tasvir edilmiştir. En göze çarpan özelliği, bir ön ayağının insan bacağı şeklinde olmasıdır. Diğer ön ayağında ise, aslan-pençesi sivri bir çıkıntıyla belli edilmiştir. Sfenksin başında takke şeklinde bir başlık vardır. Kuyruğu kuş-başı şeklinde sonlanır (N. Özgüç, 1965: 30).

Tanrıça, ağaç ve sfenksin oluşturduğu bu sahne, Mari Sarayı'na ait bir duvar resmi (res. 22, çiz. 32) üzerindeki sahneyle karşılaştırılır (N. Özgüç, 1965: 30): Tanrıça İştâr'a tapınılan sahnenin sağında bir hurma ağacı ve bu ağacın yanında da kanatlı bir sfenks bulunur. Bundan yola çıkarak N. Özgüç (1965: 30), tanrıça, ağaç ve sfenksin oluşturduğu bu sahnenin Orta Fırat bölgesi ile Anadolu arasında önemli bir paralellik oluşturduğuna dikkat çeker.

Dördüncü sfenks tasviri (res. 53, çiz. 76), Karum II. katta açığa çıkarılmış olan Peruwa arşivine¹ ait bir silindir mührün iki ayrı baskısı (kazı env. no. Kt. d/k 22D ve 34A) üzerinde yer alır (N. Özgüç, 2003: 33-34, res. 8; 2006: 7, 9, 74, 83, lev. 8, 102, CS 292). Mühür sonradan iki kez değiştirilmiştir. Orijinali Eski Suriye Üslûbu'ndadır (N. Özgüç, 2006: 9, 74, 83).

Sağda, tahtında oturan bir tanrı ve karşısında ona tapan bir şahıs bulunur. Tapan şahsın arkasında, sola yönelik olarak ayakta duran ve sol elinde yıldırım demeti, sağ elinde yılan tutan bir tanrı vardır. N. Özgüç (2006: 9) bu tanrıyı, Suriyeli fırtına tanrısı Baal/Hadad olarak tanımlar. Fırtına tanrısının karşısında ise bir çıplak tanrıça görülür. İlk değiştirilişinde, fırtına tanrısı ile çıplak tanrıçanın arasına bulut, yağmur ve dolu motifi ile boğanın çektiği araba motifi eklenmiştir. İkinci kez değiştirilişinde ise, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki motiflerin sayısı çoğaltılmıştır (N.

¹ Kanişli bir tüccar olan Peruwa'nın evinde, toplam 50 adet zarf ve zarf parçası açığa çıkarılmıştır (N. Özgüç, 2006: 1-2).

Özgüç, 2003: 34; 2006: 9): Bunlar; solda yalnızca bacakları görülebilen ve tahtında oturan tanrıça, hayvan ve hayvan başı motifleri, sfenks, tapan şahıs, hilâlli kurs ve masa-sunaktır. Sfenks, sol altta bulunan tapan şahsın önünde ve sağa yönelik olarak tasvir edilmiştir. Başında sorguçlu, takke şeklinde bir başlık vardır. Çıplak tanrıça ve fırtına tanrısının başlarında da sorguçlu başlık tipleri göze çarpar. Sfenksin yukarıya kalkık olan kuyruğu, göz ve ağzı belirtilmiş bir yılan-başı ile sonlanır (N. Özgüç, 2003: 34; 2006: 7, 74).

Beşinci sfenks tasviri (res. 54, çiz. 77), yine Peruwa arşivinden Eski Anadolu Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. d/k 34B) üzerinde yer alır (N. Özgüç, 2006: 7, 84, lev. 12, 111, CS 316).

Mühür baskısındaki sahne üç yatay çizgiyle ikiye bölünmüştür. Üstteki aslan avı sahnesinin solunda mızrak tutan bir avcı görülür. Diğer figürler hayvanlar ve melez yaratıklardan oluşur. Alt kısımda ise aslanı yenen kahraman ve hayvan figürleri vardır (N. Özgüç, 2006: 84). Üstteki aslan avı sahnesinde, grifonun önünde bulunan sfenks, sola yönelik olarak dört ayak üzerinde tasvir edilmiştir. Başında takke şeklinde bir başlık vardır. Ensesine kadar uzanan kuyruğunun ucu kıvrıktır. Ayaklarındaki sivri çıkıntılarla aslan-pençeleri belirtilmiştir. N. Özgüç (2006: 7), sfenksi dişi olarak yorumlar.

Altıncı ve son sfenks tasviri (res. 55, çiz. 78), New York Pierpont Morgan Library'de bulunan, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki hematitten bir silindir mühür üzerindedir (Porada, 1948: 113, lev. CXXXV, 894; N. Özgüç, 2003: 23, res. 3).

En solda, tahtında oturan savaş tanrısının elinde tuttuğu kadehe küçük bir insan figürü sunu yapmaktadır. Bu tanrının önünde, sol elinde yılan tutan ve bir ayağıyla boğanın sırtına, diğer ayağıyla dağlara basan fırtına tanrısı Taru vardır. Fırtına tanrısının arkasında ise, bir antilop üzerinde oturan tanrıça İnara görülür (N. Özgüç, 2003: 23). Sahnenin geri kalan kısımları, tapan şahıs, hayvan ve melez yaratık figürleriyle doldurulmuştur. Sfenks, sağ altta bulunan tapınma pozunda ellerini havaya kaldırmış şahsın önünde, sola yönelik olarak tasvir edilmiştir. Sfenksin başında takke şeklinde bir başlık vardır. Yukarıya doğru kalkık olan kuyruğunun ucu ensesine dönüktür.

3.1.1.5. Takkeli ve Sakallı Sfenksler (Tip I-A1b)

Bu tipin ilk sfenks tasviri (res. 56, çiz. 79), Kültepe-Kaniş Karumu II. katta açığa çıkarılmış olan, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki mitolojik konulu bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. j/k 42) üzerindedir (N. Özgüç, 1965: 30, 38, lev. XI, 31a-b; 2003: 23, 32, res. 4; Aruz, 1993: 38, pl. 7/8).

Burada, arka arkaya sıralanmış üç tanrı sağa yönelik olarak tasvir edilmiştir: Sol baştaki tanrı, boğa üzerinde durmaktadır. Önünde bulunan küçük insan figürü, tanrının sol elinde tuttuğu kadehe sunu yapmaktadır. Bu tanrının önünde bulunan ve aslan üzerinde ilerleyen tanrı, savaş tanrısıdır (N. Özgüç, 2003: 23). Onun önünde ise, bir ayağıyla boğanın sağrısına, diğer ayağıyla da dağlara basan fırtına tanrısı görülür. Fırtına tanrısı sağ eliyle muhtemelen bir yılan tutmaktadır (N. Özgüç, 1965: 38).

Mühür baskısında geri kalan boş alanlar, hayvan, hayvan başı ve melez yaratık tasvirleriyle doldurulmuştur. Sfenks, savaş tanrısının hemen arkasında, sol baştaki boğa üzerinde duran tanrıya dönük olarak tasvir edilmiştir. Bu nedenle, hangi tanrıyla ilişkili olduğunu söylemek zordur. Sfenksin önemli özellikleri vardır: Bunlardan biri, keçi sakalına benzer şekilde uzun ve ince bir sakalı olmasıdır (N. Özgüç, 1965: 30). Bu tip sakala Antik Mısır Sanatında sıkça rastlanılır. Diğer özelliği, ön ayaklarından birinin insan bacağı şeklinde olmasıdır. Sırtından başına kıvrılarak uzanan uzun kuyruğu da oldukça dikkat çekicidir. Sfenksin başında muhtemelen takke şeklinde bir başlık bulunur (N. Özgüç, 1965: 30). Çünkü sfenksin hemen önündeki tanrının boynuzlu başlığı ile bu tanrıya sunu yapan figürün başlığı ve baskının sağ alt köşesinde görülen çıplak kahramanın boynuzlu başlığı, benzer şekilde tasvir edilmiştir. Mühür baskısı üzerinde görülen aslan figürlerinde olduğu gibi pençe, sivri bir çıkıntı ile belirtilmiştir.

İkinci sfenks tasviri (res. 57, çiz. 80), Kültepe-Kaniş Karumu II. katta açığa çıkarılmış olan, aynı silindir mührün Eski Anadolu Üslûbu'ndaki iki baskısı (kazı env. no. Kt. a/k 305 ve c/k 981) üzerindedir (T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953: 105, lev. LXIII, 712; N. Özgüç, 1965: 41, lev. XXI, 63.). Mitolojik konulu bu mührün üçüncü bir baskısı da, British Museum'da bulunan bir tablet (müze env. no. 113574A)

üzerinde yer alır (Garelli and Collon, 1975: 32, pl. 54, no. 55).

Kalabalık figürlü mühür baskısı üzerinde üç esas figür vardır: Sağa yönelik olan sol baştaki, aslanı yenen boğa-adamdır (T. Özgüç ve N. Özgüç, 1953: 105; N. Özgüç, 1965: 41). Bu grubun arkasında, bir omzuna dayadığı eğri silahı ve sağ eliyle tuttuğu kuş figürüyle av tanrısı görülür. En arkadaki ise, sağa yönelik olarak muhtemelen boğa üzerinde duran fırtına tanrısıdır (N. Özgüç, 1965: 41). Geri kalan boş alanlar hayvan ve melez yaratık figürleri ile doldurulmuştur. Sfenks, sola yönelik olarak av tanrısının çevresinde bulunan hayvanlarla beraber görülür. Alnı üzerinde görülen çıkıntı, takke şeklindeki bir başlıkla ilgili olmalıdır. Çünkü benzer çıkıntılar, av tanrısı ile fırtına tanrısının başlıklarında da bulunur. Sfenksin çenesinin altındaki iki çıkıntı ise muhtemelen sakala aittir. Bir önceki sfenkste olduğu gibi, kuyruğu sırtından baş hizasına kadar uzanır.

Üçüncü sfenks tasviri (res. 58), Acemhöyük-Sarıkaya Sarayı'nda açığa çıkarılmış olan, aynı damga mührün Eski Anadolu Üslûbu'ndaki üç baskısı (kazı env. no. Ac. g 89, g 98 ve g 103) üzerindedir (N. Özgüç, 1968b: 13, lev. XV, 3; 1977: 372, lev. X, 25; 1980: 71, 83, fig. III-25a-b; Darga, 1998: 165, ortadaki res.).

Merkezde, boğanın sırtına bir ayağıyla basan tanrı figürü görülür. Bu tanrı, sağ eliyle boğanın yularını, sol eliyle de mızrak ya da hançer tutmaktadır (N. Özgüç, 1968b: 13; 1977: 372; 1980: 71; Darga, 1998: 165). Boğanın hemen üzerinde bir maymun göze çarpar. Sağa doğru oturan sfenks, mühür baskısının sol üst kısmında bulunur. Yüz ayrıntılarında, göz ve burun oldukça iridir. Çenesindeki sivri çıkıntı sakalı temsil eder. Başında takke şeklinde bir başlık vardır. Kuyruğu, sırtından boynuna kadar uzanır. N. Özgüç (1968b: 13), sfenksin ince boynunu ve kuyruğunun şeklini, Kaniş Karumu II. katta açığa çıkarılmış olan, aynı silindir mührün iki ayrı baskısı (kazı env. no. Kt. a/k 305 ve c/k 981) üzerindeki sfenksle (res. 57, çiz. 80) karşılaştırır. Ayrıca aynı kuyruk şeklini, yine Kaniş Karumu II. katta açığa çıkarılmış olan başka bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. j/k 42) üzerindeki sfenkste (res. 56, çiz. 79) de görmek mümkündür.

Dördüncü sfenks tasviri (res. 59), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Ac. i 699) üzerindedir

(N. Özgüç, 1977: 378, lev. XVII, 45; 1980: 76, 86, fig. III-45).

Saç örgüsü motifiyle çevrelenmiş mühür baskısının merkezinde görülen sfenks, sağa yönelik olarak arka ayakları üzerinde oturmaktadır. Sfenksin başında takke şeklinde bir başlık bulunur. Oldukça uzun ve kaba bir sakalı vardır. Sol pençesini dik bir şekilde öne doğru uzatmış olan sfenksin ensesinden ve belinden birer kıvrım çıkar. Kuyruğunun şekli de bu kıvrımlara benzer. Belinden çıkan ince kıvrımın kanattan ziyade bir yılan olması daha muhtemeldir. Aynı şekilde ensesinden çıkan kıvrımın da, saç buklesi yerine yine bir yılan olması güçlü bir olasılıktır. N. Özgüç (1977: 378; 1980: 76) ise, kuyruk kıvrımı ile enseden ve belden çıkan kıvrımların birer kuş-başı veya yılan-başı şeklinde sonlandığı düşüncesindedir.

3.1.1.6. Mısır Örtülü Sfenksler (Tip I-A6)

Mardin-Gerçüş'teki Şerşe Höyüğü menşeli olan ve bugün Mardin Müzesi'nde bulunan Eski Suriye Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (res. 60, çiz. 81) üzerinde, biri kanatlı (Tip I-B6) olmak üzere toplam üç sfenks tasviri yer alır (Erkanal, 1993: 88-89, 130-131, lev. 34, 56, X-X/02).

Üç sfenksten bu tipe giren ikisi, karşılıklı olarak arka ayakları üzerinde oturmuşlar ve birer pençelerini selamlaşma pozunda kaldırmışlardır. Aralarında, altta sola yönelik olarak bir elini yalvarma pozunda kaldırmış ve diz çökmüş küçük bir insan figürü, üstte ise bu insana saldıran bir kuş figürü bulunur (Erkanal, 1993: 89, 131). Bu grubun üzerinde, daha büyük bir şekilde tasvir edilmiş boğayı yenen çıplak kahraman figürü vardır. Baskının sağ alt kısmında, arka ayakları üzerinde kalkmış ve ön ayaklarıyla aslanın sağrısına basan kanatlı bir sfenks göze çarpar. Muhtemelen ana sahneyi bu kanatlı sfenks ve çıplak kahraman figürleri oluşturur (Erkanal, 1993: 88-89).

Karşılıklı duran kanatsız sfenkslerin başında, alın üzerinden başlayıp enseden göğüs üzerine kadar inen ve Antik Mısır kral başlığını anımsatan bir örtü görülür. Erkanal (1993: 130), burada bir örtü söz konusu değilse, o zaman hathor saç şeklinin düşünülmesi gerektiğini belirterek, Acmhöyük'ün kanatsız ve hathor saçlı (Tip I-AW) fildişi sfenkslerine (res. 37-41, çiz. 67-68) atıf yapar. Sfenkslerin görüntüsünde

küçük bir takım farklılıklar vardır: Örneğin, sağdakinin omuz çıkıntısı daha şişkin ve güçlü bir görüntüye sahiptir. Soldakinin kuyruğu ise, topuz şeklinde sonlanır.

3.1.2. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B)

Kanatlı sfenksler, Kültepe, Acemhöyük, Konya-Karahöyük, Boğazköy, Alişar, Oylumhöyük, Dülük, Afyon ve Mardin'den bilinir. Ayrıca Walters Art Gallery'de bulunan ve Kültepe-Kaniş Karumu Ib katı menşeli olduğu düşünülen bir tablet üzerindeki, aynı silindir mührün iki baskısında da iki kanatlı sfenks tasviri vardır. Bu gruba ait olan sfenkslerin kanatları çoğunlukla yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri ise, çizgisel desenlerle belirtilmiştir. Bunlar, hathor saçlı ve sakallı (Tip I-BWb), uzun saçlı (Tip I-BX), uzun saçlı ve sakallı (Tip I-BXB), kısa saçlı ve sakallı (Tip I-BYb), takkeli (Tip I-B1), Mısır örtülü (Tip I-B6) olmak üzere altı tipte (ek: 3) tasvir edilmiştir.

3.1.2.1. Hathor Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-BWb)

Bu tipin tek sfenksini (res. 61), Konya-Karahöyük I. tabakada açığa çıkarılmış olan, pişmiş topraktan bir riton üzerindeki sfenks betimlemesi temsil eder (Alp, 1987: 9-16, abb. 1a-b; Darga, 1992: 140, res. 147-148; Aruz, 1993: 38, pl. 8/1; Canpolat, 2002: 18). Parçalar halinde ele geçmiş olan ritonun büyük kısmı noksandır.

Sfenksin saçı, hathor tarzındaki iki bukle halinde kulak arkalarından göğüs üzerine inerek spiral şeklinde sonlanır. Alp'e göre (1987: 10), başın arkasına doğru uzanan iki saç bukleleri daha bulunur. Baş, boyun ile aynı kalınlıktadır. Kulaklar ve burun oldukça iridir. Gözler dışarı çıkık, dudaklar ise ince ve kapalıdır. Kısa bıyıklı ve üçgen görümlü bir sakala sahiptir (Alp, 1987: 11). Sfenksin kanadının yalnızca başlangıç kısmı görülebilmektedir. Arka ayaklarından biri korunmamış olsa da, ön ayaklarının hareket tarzına göre, sfenksin yürür durumda tasvir edildiği anlaşılmaktadır. Kuyruk kısmı ise korunmamıştır.

3.1.2.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-BX)

Bu tipin ilk sfenks tasviri (res. 62, çiz. 82), Kültepe-Kaniş sitedalinin Karum

Ib katı ile çağdaş olan VII. katında, Warşama Sarayı olduğu tahmin edilen geç sarayın 44 no.'lu odasında açığa çıkarılmış bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Kt. s/t 64) üzerindedir (N. Özgüç, 1989: 382, 393, no. 96a, pls. 116-117, 3; N. Özgüç ve Tunca, 2001: 59, lev. 16, 70, St.31; T. Özgüç, 1999: 15, no. 8, lev. 74, 1).

Mühür baskısının üst kısmında, aralarında hilâlli kurs bulunan kanatlı grifon ve kanatlı sfenks karşılıklı olarak oturmaktadır. Bu grubun alt kısmında ise, sığıra saldıran bir aslan vardır (N. Özgüç ve Tunca, 2001: 59). Sola yönelik olarak profilden tasvir edilmiş sfenksin saçı, ince bir bukle halinde enseye iner. Göz ve burun oldukça iridir. Kanat küçük ve yukarıya doğru kalkıktır. Kanat ucundaki tüyler, küçük çıkıntılarla belirtilmiştir. Kuyruk yukarıya doğru “s” şeklinde kıvrılır.

İkinci ve üçüncü sfenks tasvirleri (res. 63, çiz. 83), Acemhöyük-Sarıkaya Sarayı'nda açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Ac. f 23) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 367, lev. V, 13; 1980: 68, 82, fig. III-13; Erkanal, 1993: 41, lev. 14, II2-C/04).

Tam olarak korunmamış olan mühür baskısının solundaki ana sahnede, yüzü sola dönük, vücudu ise cepheden tasvir edilmiş Suriyeli yarı çıplak tanrıça görülür (N. Özgüç, 1977: 367; 1980: 68, 82; Erkanal, 1993: 41). Yan sahnede ise, bir platform üzerindeki taburelerde karşılıklı olarak oturan ve kadeh kaldıran iki figür bulunur. N. Özgüç (1977: 367) bu figürleri tanrı ve tanrıça olarak tanımlar. Aralarında ayaklı kap benzeri iki motif vardır. Platformun altında ise birer pençelerini selamlaşma pozunda kaldırmış karşılıklı iki sfenkse yer verilmiştir (Erkanal, 1993: 41). Kadeh kaldıran şahısların pozu ile sfenkslerin pozu benzerlik gösterir.

Yalnızca üst kısımları korunmuş olan sfenkslerin benzer özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır: Erkanal'a göre (1993: 41), saçları alın ve ense üzerinde dışa dönük birer kıvrım yapar. Sakalsız olduğu anlaşılan soldakinin iki parça halinde düzenlenmiş kanadı yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri, paralel çizgilerle belirtilmiştir. Kanadın alt kısmında, kuyruğa ait olabilecek bir kıvrım görülür. Sağdakinin başının bir kısmı ile bir pençesi korunmuştur. Her ikisinde de aslan-pençeleri sivri çıkıntılarla gösterilmiştir. N. Özgüç (1977: 367; 1980: 68), soldakini

dişi olarak yorumlarken sağdakinin de erkek olabileceğini belirtmektedir. Yan sahnenin sağında, cepheden bir insan yüzü tasviri göze çarpar. Bunun bir *Humbaba* (Sümerce’de ‘Huwawa’)¹ maskesi olduğu düşünülmektedir (Erkanal, 1993: 41). En sağda ise bir insan figürü kısmen görülebilmektedir.

Dördüncüsü ve beşinci sfenks tasvirleri (res. 64), Acemhöyük’te açığa çıkarılmış olan, Eski Anadolu Üslûbu’ndaki bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Ac. g 137) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 378, lev. XVII, 44; 1980: 76, 85, fig. III-44).

Sfenkslerin görüntüsü ilginçtir: Aralarında, omuzlarından sular çıkan bir kahraman figürü bulunan karşılıklı iki sfenks, arka ayakları üzerinde dik olarak kalkmıştır (N. Özgüç, 1977: 378; 1980: 76, 85). Benzer özelliklere sahip sfenkslerin ön ayakları yoktur. Bunların yerine biri aşağıda, diğeri ise yukarıda olmak üzere ikişer kanatları vardır. Kanat tüyleri dalgalı çizgilerle belirtilmiştir. Sağdakinin saç ve yüzü daha iyi korunmuştur. Sakalsız olduğu anlaşılan sfenksin uzun saçı ensede toplanmıştır. Muhtemelen diğeri de aynı saç ve yüz özelliklerine sahiptir. Kuyruklar aşağıya doğru serbest bırakılmıştır. Omuzlarından sular çıkan kahraman figürünün altında bulunan bir aslan, sola yönelik olarak oturmaktadır. N. Özgüç’e göre (1977: 378; 1980: 76, 85), her iki sfenks de dişidir.

Altıncı sfenks tasviri (res. 65, çiz. 84), Acemhöyük’te açığa çıkarılmış olan, aynı damga mührün Eski Anadolu Üslûbu’ndaki iki baskısı (kazı env. no. Ac. i 679 ve i 681) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 379, lev. XIX, 49, res. 7; 1980: 77, 86, fig. III-49a-b).

Merkezde yer alan boynuzlu ve kanatlı grifon, sol eliyle bir tavşanı, sağ eliyle ise bir antilobu bacaklarından kavramış olarak baş aşağı tutmaktadır (N. Özgüç, 1977: 379; 1980: 77, 86). Grifonun boynuzunun solunda, bir kuş figürü görülür. Sol kenarda, diz çökmüş olarak iki eliyle bir mızrağı tutan insan figürü ile onun altında oturan bir aslan figürü bulunur. Sağ kenarda ise, altta oturan bir boğa ile üstte sola yönelik olarak oturan bir sfenkse yer verilmiştir. Profilden tasvir edilmiş sfenksin

¹ Gilgameş Destanı’ndaki öykülerde Enlil’in, Sedir Ormanları’nın korunması görevini verdiği muhafız bir dev (Black ve Green, 2003: 104).

başının arka kısmında, üst üste iki saç buklesi göze çarpar. Bu şekildeki iki saç buklesi, New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunan Acemhöyük menşeli bir damga mühür baskısı üzerindeki, kanatsız, uzun saçlı ve sakallı sfenkste (Tip I-AXb; res. 50, çiz. 72) de görülür. Kanat yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri ise paralel çizgilerle belirtilmiştir. N. Özgüç'e göre (1977: 379; 1980: 77, 86), bu sfenks de dişidir.

Yedinci sfenks tasviri (res. 66), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki diğer bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Ac. m 4) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 378, lev. XVIII, 47; 1980: 76, 86, fig. III-47).

Saç örgüsü motifiyle çevrelenmiş mühür baskısının merkezinde, sırt sırta vermiş bir şekilde arka ayakları üzerinde oturan iki sfenks görülür. Profilden tasvir edilmiş sfenkslerin üst kısmında bir yabani tavşan figürü, alt kısmında ise bir kuş figürü vardır (N. Özgüç, 1980: 76, 86). Bu sfenkslerden sola yönelik olanı, kanatlı, uzun saçlı ve sakallı tiptedir (Tip I-BXb).

N. Özgüç (1977: 378; 1980: 76, 86)'ün dişi olarak tanımladığı bu tipteki diğer sfenks ise sağa yönelik olarak tasvir edilmiştir. Sfenksin çok belirgin olmayan uzun saçının, diğerinde olduğu gibi başın arkasında üst üste birkaç bukles halinde düzenlenmiş olması muhtemeldir. Çünkü sakal haricinde her ikisi de aynı özelliklere sahiptir. Sfenksin boyun kısmı oldukça uzundur. Göğüs üzerinden başlayan ve yukarıya doğru kalkık olan kanadı, bir çizgiyle iki kısma bölünmüştür. Kanat tüyleri, paralel ve kısa çizgilerle belirtilmiştir. Kuyruğu yılan-başı şeklinde sonlanır (N. Özgüç, 1977: 378; 1980: 76).

3.1.2.3. Uzun Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-BXb)

Bu tipin ilk sfenks tasviri (res. 66), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Ac. m 4) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 378, lev. XVIII, 47; 1980: 76, 86, fig. III-47). Bir saç örgüsü motifinin çevrelediği mühür baskısının merkezinde, sırt sırta vermiş olarak arka ayakları üzerinde oturan iki sfenks yer alır. Bunlardan sağa yönelik olan kanatlı ve uzun saçlıdır (Tip I-BX).

Sola yönelik olarak tasvir edilmiş olan bu tipteki sfenksin ise, oldukça uzun bir sakalı vardır. Ayrıca uzun saçı, başının arka kısmında üst üste üç bukle halinde düzenlenmiştir. Bu saç buklelerinin uçları da kıvrıktır. Sfenksin diğer özellikleri sakalsız sfenksle aynıdır: Baş oldukça uzun bir boyun üzerine oturtulmuştur. Göğüs üzerinden başlayan ve yukarıya doğru kalkık olan kanat, bir çizgiyle iki kısma bölünmüştür. Kanat üzerindeki tüyler birbirine paralel ve kısa çizgilerle belirtilmiştir. Yukarıya doğru kalkık olan kuyruğu “s” şeklinde kıvrılır. N. Özgüç’e göre (1977: 378; 1980: 76), bu sfenksin kuyruğu da yılan-başı şeklinde sonlanır. Sağdaki sfenksin sakalsız olması, bir dişi ve bir erkek sfenksin varlığını göstermektedir.

İkinci sfenks tasviri (res. 67, çiz. 85), Acemhöyük’te açığa çıkarılmış olan, aynı damga mührün Eski Anadolu Üslûbu’ndaki iki ayrı baskısı (kazı env. no. Ac. 1 6) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 378, lev. XVII, 46; 1980: 76, 86, fig. III-46; Aruz, 1993: 38, pl. 7/9). Bu damga mührün üçüncü bir baskısı da, New York the Metropolitan Museum of Art’ta (müze env. no. 37.143.34) bulunmaktadır (N. Özgüç, 1983: 417, abb. 5, taf. 83, 5).

Mühür baskısının merkezindeki sfenks, sırt üstü yatar durumdaki otçul bir hayvanın üzerine ön ayaklarıyla basmaktadır (N. Özgüç, 1977: 378; 1980: 76). Muhtemelen bu hayvanı pençeleriyle yakalamış olan sfenksin başı cepheden, vücudu ise profilden tasvir edilmiştir. Saç ve yüz ayrıntıları çok iyi işlenmiştir: Ortadan ikiye ayrılmış saç, birer bukle halinde başın her iki yanından omuz hizalarına kadar inerek spiral şeklinde sonlanır. Saç işlenişi hathor tarzına çok benzese de aslında farklıdır. Çünkü saç bukleleri, hem göğüs üzerine incek kadar uzun değildir hem de kulakları tamamen kapatır. Kulakların görünmemesi, buklelerin kulak arkalarından inmediğinin de kanıtıdır. Hathor tarzındaki saç buklelerinin en önemli özelliği ise, kulak arkalarından göğüs üzerine inmeleridir.

Sfenksin alın kısmı çok dar, gözleri oldukça iri, burun üçgeni belirgin ve dudakları kapalıdır. Yanakları, ağız kenarlarına dik bir şekilde yapılmış iki kavisli çizgiyle gösterilmiştir. En dikkat çekici özelliklerinden biri açık yelpaze gibi bir görünüme sahip, tel tel işlenmiş sakalıdır. Yukarıya doğru kalkık olan kanat üzerindeki tüyler birbirine paralel çizgilerle gösterilmiştir. Dört ayağı da tasvir edilmiştir. Arka ayak kavsi belirgindir. Ucu yarım spiral şeklinde olan kuyruğu

yukarıya doğru ters “s” şeklinde kıvrılır.

3.1.2.4. Kısa Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-BYb)

Bu tipin tek sfenks tasviri (res. 68, çiz. 86), Walters Art Gallery’de bulunan ve Kültepe-Kaniş Karumu Ib katı menşeli olduğu düşünülen bir tablet (env. no. 48.1464) üzerindeki aynı silindir mührün iki baskısında yer alır (N. Özgüç, 1968a: 35, lev. XL, 6; Canby, 1975: 225-234, fig. 1, 2a, 3).

Mühür baskının merkezinde, birer pençeleriyle aynı bitkiyi tutan karşılıklı iki sfenks görülür. Aralarında, üstte başparmaklı bir eldiven motifi ile altta bir *ankh*¹ işareti bulunur. Sfenkslerin arkalarına gelecek şekilde, altta küçük bir aslan (?), üstte bir kuş figürü vardır (Canby, 1975: 229). Ancak alttaki küçük hayvan figürünün kuyruğunun uzunluğu dikkate alındığında, bunun bir aslan değil de, bir maymun olması daha güçlü bir olasılıktır. Maymun soldaki sfenksle, kuş ise sağdaki sfenksle aynı yöndedir.

İki sfenksten bu tipe ait olan sağdaki sfenks, sola yönelik olarak arka ayakları üzerinde oturmaktadır. Sfenksin alın kısmından başlayan ve başının arkasından çenesine inen bir saç-sakal düzenlemesi görülür. Saç kısa görünümündedir. Sakal ise oldukça gür ve kabadır. Ayrıca sakalın bıyık kısmı bulunmamaktadır. Üçgen şekilli iri gözün üst kısmında kaş olabilecek ince bir bant vardır. Burun iri, dudaklar ise küçük ve kapalıdır. Karşısında bulunan diğer sfenksten farklı olarak, bu sfenksin tek kanadı belirtilmiştir. Canby (1975: 229) bunun nedenini, iki kanadın aynı hizada kaldırılması sonucu, ikinci kanadın görülmediği şeklinde açıklar. Kanat uçlarındaki tüyler birbirine paralel ve kısa çizgilerle gösterilmiştir. İnce gövdeli sfenksin ucu yarım spiral şeklinde olan kuyruğu yukarıya doğru “s” şeklinde kıvrılır. Soldaki sfenksin sakalsız olması dikkate alındığında, Achemhöyük’te açığa çıkarılmış Eski Anadolu Üslûbu’ndaki bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Ac. m 4; res. 66) üzerinde de bulunan, bir dişi ve bir erkek sfenksin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

¹ Antik Mısır’da, III. sülâle döneminden sonra görülmeye başlanan fiyonk şeklindeki *ankh* işareti, hayat simgesi olarak kullanılırdı (Erkanal, 1993: 142).

3.1.2.5. Takkeli Sfenksler (Tip I-B1)

Bu tipin ilk iki sfenks tasviri (res. 69, çiz. 87), Kültepe-Kaniş Karumu Ib katında açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. n/k 30D) üzerindedir (N. Özgüç, 1968a: 16-17, 28, lev. XV, D; Erkanal, 1993: 79-80, 130-131, lev. 31, 56, VII5-A/01).

Mührün üst üste yuvarlanması sonucu figürler birbirine karışmıştır (N. Özgüç, 1968a: 28; Erkanal, 1993: 79): Sağ kısımda bulunan ana sahnede, karşılıklı olarak ayakta duran iki figür görülür. Aralarında da üst üste sıralanmış hayvansal ve bitkisel motifler bulunur. Bir saç örgüsü motifiyle ikiye bölünmüş olan sol taraftaki yan sahnenin üst kısmında, aralarında *ankh* işareti bulunan iki sfenks; alt kısmında ise, yeri eşleyen boğa, balık ve türü saptanamayan bir hayvan figürü vardır. Benzer özelliklere sahip sfenksler karşılıklı olarak arka ayakları üzerinde oturmuşlar ve birer pençelerini selamlaşma pozunda kaldırmışlardır. Bunların başlarında muhtemelen takke şeklinde birer başlık vardır. Gözler üçgen şeklinde olup iri burnun oluşturduğu üçgene yerleştirilmiştir. Kanatlar yukarıya doğru kalkıktır. Ön ayakların her ikisi, arka ayakların ise sadece biri belirtilmiştir. Soldakinin kuyruğu korunmamıştır. Sağdakinin yukarıya doğru kalkık olan kuyruğunun ucu kıvrıktır.

Üçüncü ve dördüncü sfenks tasvirleri (res. 70, çiz. 88), Acemhöyük-Sarikaya Sarayı'nda açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki tam olarak korunmamış bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Ac. i 709) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 368, lev. VI, 15; 1980: 68, 82, fig. III-15; Erkanal, 1993: 40-41, 130-131, lev. 14, 56, II2-C/03).

Soldaki ana sahnede görülen bir insan figürü, sola yönelik olarak tasvir edilmiştir. Tanrı olması muhtemel bu figürün en dikkat çekici özellikleri, sivri çıkıntılı başlığı ve ucu spiral şeklindeki oldukça uzun saçıdır (N. Özgüç, 1980: 68, 82; Erkanal, 1993: 40). Yan sahnede ise, karşılıklı olarak üzerinde hilâlli kurs bulunan bir alem tutan iki insan figürü vardır. Sfenksler, bu grubun altında karşılıklı olarak tasvir edilmiştir. Baş ve kanatları korunmuş olan sfenkslerin benzer özelliklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Alınları üzerinde görülen çıkıntının takke şeklindeki birer başlıkla ilgili olması muhtemeldir.

Beşinci sfenks tasviri (res. 71, çiz. 89), Konya-Karahöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki tam olarak korunmamış bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. 62/61) üzerindedir (Erkanal, 1993: 39-40, 130, lev. 14, 56, II2-B/02; Alp, 1994: 115, no. 12, lev. 37/93, şek. 11).

Soldaki ana sahnede, muhtemelen bir tapınma söz konusudur (Erkanal, 1993: 39-40; Alp, 1994: 115). Buradaki ayakta duran insan figürlerinin sadece alt kısımları korunmuştur. Sağdaki yan sahnede ise, üstte bir tavşan figürü ve arkasında da bir çıplak tanrıçaya ait olması muhtemel iki bacak görülür. Bu figürlerin altında ise, sağa yönelik olarak tasvir edilmiş ve ön ayaklarından birini ileriye doğru uzatmış bir sfenks bulunur. Yalnızca üst kısmı korunmuş olan sfenksin alını üzerinde bir çıkıntı vardır. Bu çıkıntının takke şeklinde bir başlıkla ilişkili olması muhtemeldir. Sfenksin kanadı yukarıya doğru kalkıktır.

Altıncı ve yedinci sfenks tasvirleri (res. 72, çiz. 90), Konya-Karahöyük I. katta, sarayın ortasındaki salonda açığa çıkarılmış olan Eski Suriye Üslûbu'ndaki hematitten bir silindir mühür (kazı env. no. 55/56) üzerindedir (Erkanal, 1993: 82-83, 130-131, lev. 32, 56, VII6-B/01; Alp, 1994: 111-112, no. 7, lev. 11/23).

Mitolojik konulu mühürdeki ana sahnede, sola yönelik olarak tahtında oturan figür tanrı Ea'dır¹ (Erkanal, 1993: 82; Alp, 1994: 111). Önünde, cepheden tasvir edilmiş olan ve bir elinde asa tutan veziri çift yüzlü Usmu² bulunur. En solda, harp çalan küçük bir kadın figürü sağa yönelik olarak ayakta durmaktadır (Erkanal, 1993: 83; Alp, 1994: 111). Bu kadın figürünün hemen altında bir hayvan başı motifi göze çarpar. Tanrı Ea ile veziri Usmu'nun altında da boynuzlu iki hayvan otlamaktadır.

Yan sahne, bir saç örgüsü motifiyle ikiye ayrılmıştır. Bu saç örgüsü motifinin üzerinde, aralarında bir insan figürü bulunan ve arka ayakları üzerinde karşılıklı olarak oturan iki sfenks görülür. Altta ise, karşılıklı iki aslan figürüne yer verilmiştir. Sfenkslerin başlarında takke benzeri birer başlık vardır. Bu şekilde çıkıntılarla işlenmiş takke şeklindeki başlığın benzeri, Kültepe-Kaniş Karumu II. katta açığa

¹ Enki (Akadca'da Ea), yeraltı tatlı su okyanusunun (abzu) tanrısıdır. Ayrıca bilgelik, büyü ve uygarlığın sanatları ve zanaatlarıyla ilgili bir tanrıdır (Black ve Green, 2003: 71).

² Tanrı Ea'nın çift yüzlü vezirinin ismi, Sümerce'de İsimud, Akadca'da Usmu ve Hititçe'de İzzummi olarak geçer (Alp, 1994: 111; Black ve Green, 2003: 117).

çıkarılmış olan Eski Anadolu Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Kt. j/k 42) üzerindeki kanatsız, takkeli ve sakallı sfenksin (Tip I-A1b; res. 56, çiz. 79) başında da görülür. Erkanal (1993: 82) ise, sfenkslerin kısa saçlı oldukları görüşündedir. Sağdaki sfenks, bir pençesini aralarında bulunan insan figürüne doğru kaldırmıştır. İnsan figürü ise, bu sfenkse yönelik olarak diz çökmüş ve her iki elini de yalvarma pozunda kaldırmıştır. Sfenkslerin kanadı yukarıya doğru kalkıktır. Soldakinin kanadı iki parça halinde ve daha düzenli olarak işlenmiştir. Kanat uçlarındaki tüyler birbirine paralel çizgilerin oluşturduğu çıkıntılarla gösterilmiştir. Sağdakinin kanadı üzerinde iki sivri çıkıntı göze çarpar. Her ikisinin de kuyruğu yukarıya doğru kıvrıktır.

Sekizinci sfenks tasviri (res. 73, çiz. 91), Boğazköy'de açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki steatitten (?) bir silindir mühür (kazı env. no. 77/546) üzerindedir (Boehmer und Güterbock, 1987: 101, taf. XXXVI, nr. 297a-f; Erkanal, 1993: 50-51, 131, lev. 18, 56, II8-F/01).

Mühürde kalabalık figürlerden oluşan bir betimleme göze çarpar: Ana sahnede ayakta duran üç insan figürü bulunur. Bunlardan sağa yönelik olarak tasvir edilmiş en soldaki figür, bir aslanı arka bacaklarından baş aşağı tutmaktadır. Karşısında ise, bir elini tapınma pozunda kaldırmış olan başka bir figür görülür. Aralarında üstte sola yönelik olarak oturan bir hayvan figürüne (?) yer verilmiştir. Erkanal'a göre (1993: 51), sağa yönelik tasvir edilmiş olan üçüncü figürün sağ elinde bir savaş baltası, sol elinde ise bir değnek (?) vardır. Bu figürün önünde ve başı hizasında, bir hilâlli kurs görülür. Mühür yüzeyinin geri kalan kısımlarında ise, çeşitli hayvan ve melez yaratık figürlerine yer verilmiştir. Sfenks, hilâlli kurs motifinin sağında bulunan tavşan figürünün hemen arkasındadır. Sola yönelik olarak arka ayakları üzerinde oturan sfenksin başında, muhtemelen takke şeklinde bir başlık bulunur. Kanadı ve kuyruğu yukarıya doğru kalkık, kuyruğunun uç kısmı aşağıya doğru kıvrıktır.

Dokuzuncu ve onuncu sfenks tasvirleri (res. 74, çiz. 92), Dülük'te ele geçmiş olan ve bugün Gaziantep Müzesi'nde bulunan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki siyah taştan bir silindir mühür (müze env. no. 303) üzerindedir (Erkanal, 1993: 80-81, 130-131, lev. 31, 56, VII5-X/03).

Ana sahnede, birer ellerini tapınma pozunda kaldırmış, ikisi karşılıklı, üçüncüsü ikili gruba sırtını dönmüş, ayakta duran üç insan figürü görülür. Burma motifiyle ikiye ayrılmış olan yan sahnenin üst kısmında karşılıklı iki sfenks, alt kısmında ise karşılıklı iki aslan bulunur. Sfenks ve aslanların pozu benzerlik gösterir. Sfenkslerin başlarında takke benzeri birer başlık vardır. Ana sahnede bulunan ortadaki figür ile Konya-Karahöyük'te açığa çıkarılmış bir silindir mühür üzerindeki yine bu tipe giren sfenkslerde (res. 72, çiz. 90), aynı şekilde işlenmiş takke benzeri başlıkları görmek mümkündür. Ayrıca, Kültepe-Kaniş Karumu II. katın Eski Anadolu Üslûplu silindir mühürleri veya baskılarından bazıları üzerindeki tanrı, insan ve melez yaratık figürlerinin başlarında (res. 51, çiz. 74; res. 55, çiz. 78; res. 56, çiz. 79) da benzer şekilde işlenmiş başlık tiplerine rastlanılır. Sfenkslerin kanatları yukarıya doğru kalkıktır. Sağdakinin kanadı farklı olarak iki parça halinde düzenlenmiştir. Arka ayak kavisleri belirgindir. Daha iyi korunmuş olan sağdakinin kuyruğu yukarıya doğru kalkık ve kuyruğunun uç kısmı aşağıya doğru kıvrıktır.

3.1.2.6. Mısır Örtülü Sfenksler (Tip I-B6)

Bu tipin ilk sfenks tasviri (res. 60, çiz. 81), Mardin-Gerçüş'teki Şerşe Höyüğü menşeli olan ve bugün Mardin Müzesi'nde bulunan Eski Suriye Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı üzerinde yer alır (Erkanal, 1993: 88-89, lev. 34, X-X/02).

Mühür baskısı üzerinde üç sfenks vardır: Bunlardan karşılıklı bir şekilde tasvir edilmiş olan ikisi kanatsızdır ve başlarında Antik Mısır kral başlığını andıran bir örtü (Tip I-A6) göze çarpar. Mühür baskısının sağ alt kısmında bulunan bu tipteki sfenks ise, arka ayakları üzerinde kalkmış ve ön ayaklarıyla bir aslanın sağrısına basmaktadır. Sol üst kısımda da boğayı yenen çıplak kahraman figürü görülür. Ana sahnenin de bu kanatlı sfenks ve çıplak kahraman figürlerinden oluştuğu ileri sürülür (Erkanal, 1993: 88-89). Sfenksin başında, diğer iki sfenkste olduğu gibi, Antik Mısır kral başlığını andıran uzun bir örtü vardır. Erkanal (1993: 130), bunun hathor saç şekli olma olasılığına da değinmiştir. Ayrıca, sfenksin alnı üzerinde görülen çıkıntının da bir *uraeus* yılanı olduğu düşünülmektedir (Erkanal, 1993: 89, 130). İki paralel ve kavisli çizgiyle iki bölüme ayrılmış olan kanadı yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri paralel çizgilerle belirtilmiştir. Yukarıya doğru dik bir şekilde kalkık olan kuyruğu topuz şeklinde sonlanır.

İkinci sfenks tasviri (res. 68, çiz. 86), Walters Art Gallery'de bulunan, Kültepe-Kaniş Karumu Ib katı menşeli bir tablet (müze env. no. 48.1464) üzerindeki aynı silindir mührün iki baskısı üzerinde yer alır (N. Özgüç, 1968a: 35, lev. XL, 6; Canby, 1975: 229, fig. 1, 2a, 3). Mühür baskısının merkezinde, karşılıklı olarak arka ayakları üzerinde oturan ve birer pençeleriyle aynı bitkiyi tutan iki sfenks görülür. Bunlardan sağdaki, kanatlı, kısa saçlı ve sakallıdır (Tip I-BYb).

Bu tipe ait olan soldaki sfenks ise sakalsızdır. Sfenksin baş kısmı ile oldukça şişkin olan göğüs kısmı birleşik olarak gövdeden ayrı bir şekilde gösterilmiştir. Olasılıkla başında, alın üzerinden başlayan ve ense kısmından göğüs üzerine kadar inen Antik Mısır kral başlığını andıran bir örtü bulunur. Canby (1975: 229), alın kısmında bir *uraeus* yılanı (veya bukle?) olabilecek bir iz bulunduğu görüşündedir. Göz oldukça iri ve üçgen şeklindedir. Burun iri, ağız küçük ve kapalıdır. Karşısında bulunan sakallı sfenksten farklı olarak, her ikisi de belirtilmiş olan kanatları yukarıya doğru kalkıktır. İnce gövdeli sfenksin yukarıya doğru kalkık olan kuyruğu, yarım spiral şeklinde kıvrılarak sonlanır.

Üçüncü ve dördüncü sfenks tasvirleri (res. 75, çiz. 93), Afyon ili, Çay kazasının Genelli köyündeki höyükte ele geçmiş olan ve bugün Afyonkarahisar Müzesi'nde bulunan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki hematitten bir silindir mühür (müze env. no. 6356) üzerindedir (Erkanal, 1993: 59-60, 130-131, lev. 22, 56, V2-X/05).

Mühür yüzeyi yatay bir burma motifiyle ikiye bölünmüştür. Daha geniş olan üst kısımda mitolojik bir sahne görülür. Buradaki figürlerin hepsi ayakta tasvir edilmiştir: En solda, sağa yönelik olarak bir elinde çift mızrak tutan kanatlı tanrıça göze çarpar. Tanrıçanın önünde bulunan ve havaya kaldırdığı elinde bir gürz, diğer elinde ise eğri bir silah tutan fırtına tanrısı (?) yine sağa yönelik olarak görülür. Fırtına tanrısının önünde de, sola yönelik olarak bir elini kaldırmış insan figürü bulunur. Bu grubun sağında, bir hayat ağacı motifinin her iki tarafında karşılıklı olarak duran iki insan figürü vardır (Erkanal, 1993: 59).

Daha dar olan alt kısımdaki figürler de ayakta tasvir edilmiştir: Burada, aralarında başını geriye çevirmiş bir antilop bulunan, benzer özelliklere sahip iki sfenks görülür. Sağa doğru yürüyen soldaki sfenks, bir pençesini antiloba doğru

kaldırmıştır. Sola doğru yürüyen sağdaki sfenksin baş ve yüz ayrıntıları ise daha belirgindir: Göz ve burun oldukça iri, ağız ise küçük ve kapalıdır. Başında, Antik Mısır kral başlığını anımsatan bir örtü vardır. Aynı örtünün soldakinin başında da tasvir edilmiş olması muhtemeldir. Erkanal (1993: 130), sağdaki sfenksin alını üzerinde daha belirgin olarak görülen çıkıntının bir *uraeus* yılanı olabileceği düşüncesindedir. Her ikisinin de kanatları yukarıya doğru kalkıktır. Kanat uçlarındaki tüyler paralel ve kısa çıkıntılarla belirtilmiştir. Dört ayakları da tasvir edilmiştir. Kuyrukları yukarıya doğru kıvrıktır. Sağdakinin kuyruğu, spiral şeklinde sonlanır. Sfenkslerin arka kısımlarına denk gelecek şekilde bir dağ keçisi figürüne yer verilmiştir (Erkanal, 1993: 60).

Beşinci sfenks tasviri (res. 76, çiz. 94), Alişar'ın II. kültür katında açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki bir silindir mühür (kazı env. no. 3103)¹ üzerindedir (Osten and Schmidt, 1932: 43-44, fig. 34, no. 3103; Erkanal, 1993: 45-46, 130, lev. 16, 56, II5-E/01).

Ana sahnede karşılıklı olarak ayakta duran iki insan figürü görülür. Aralarında üstte bir hilâlli kurs, altta ise bir maymun figürü bulunur. Sağdaki insan figürünün arkasında, daha geniş olan yan sahne vardır: Sol üst kısımda, diz çökmüş hayvan başlı, insan vücutlu ve kanatlı bir melez yaratık figürüne² yer verilmiştir. Bu figürün arkasında, platform üzerindeki taburelerde karşılıklı olarak oturan iki insan figürü görülür. Bu figürler birer ellerinde yiyecek veya kadeh tutmaktadır. Aralarında, üzerinde yuvarlak nesnelere bulunan küçük bir masa yer alır. Sağdaki figürün alt kısmında, sola yönelik olarak oturan bir boğa-adam göze çarpar. Boğa-adamın önünde, aralarında baş aşağı duran otçul bir hayvan bulunan aslan ve sfenks karşılıklı olarak arka ayakları üzerinde oturmaktadır. Sfenks, sola yönelik olarak tasvir edilmiştir. Başında, Antik Mısır kral başlığını anımsatan bir örtü bulunur. Yukarıya kalkık olan kanadındaki tüyler paralel çizgilerle belirtilmiştir. Birer ön ve arka ayağı tasvir edilmiş olan sfenksin kuyruğu yukarıya doğru "s" şeklinde kıvrılır.

¹ Osten and Schmidt'e göre (1932: 43), mühür kırmızı yeşim taşından yapılmıştır. Erkanal'a göre (1993: 45) ise, hematitten yapılmış olan mühür işlendikten sonra kiremit renginde kırmızı boya ile boyanmış ve perdahlanmıştır.

² Bu figür, yayınlarda kuş-başlı demon (Osten and Schmidt, 1932: 44) veya aslan-adam (Erkanal, 1993: 45) olarak geçer.

Altıncı ve yedinci sfenks tasvirleri (res. 77, çiz. 95), Oylumhöyük'te açığa çıkarılmış olan ve bugün Gaziantep Müzesi'nde bulunan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki hematitten bir silindir mühür (müze env. no. 4719) üzerindedir (Erkanal, 1993: 76-77, 130-131, lev. 30, 56, VII3-X/14).

Tapınma konusuna yer verilmiş olan ana sahnede, ayakta duran üç insan figürü görülür: En sağdaki, sola yönelik olarak iki elini; diğerleri ise, sağa yönelik olarak birer ellerini tapınma pozunda kaldırmışlardır. Farklı olarak ortadaki figürün bir elinde eğri bir silâh bulunur (Erkanal, 1993: 77). Yan sahne bir burma motifiyile ikiye ayrılmıştır: Üstte karşılıklı olarak arka ayakları üzerinde oturan ve birer pençelerini selamlaşma pozunda kaldırmış iki sfenks vardır. Burma motifinin altında ise, karşılıklı olarak taburelerde oturan iki insan figürü birbirlerine kadeh kaldırmaktadır. Aralarında da bir *ankh* işareti göze çarpar. Kadeh kaldıranların pozu ile üstteki sfenkslerin pozu benzerlik gösterir. Sfenksler, benzer özelliklere sahiptir. Başlarında bulunan Antik Mısır kral başlığı tarzındaki örtü göğüs üzerine kadar iner. Yukarıya doğru kalkık olan kanatların uçlarındaki tüyler paralel ve kısa çizgilerle gösterilmiştir. Arka ayak kavisleri belirgindir. Uçları aşağıya doğru kıvrık olan kuyrukları yukarıya doğru kalkıktır.

3.1.3. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)

Bunların herhangi bir grup içerisine yerleştirilememesindeki en önemli nedenler; bazılarının belirgin olarak korunmamış olması, bazılarının sfenks olduklarının şüpheli olması ve bir tanesinin ise yayınlanmamış olmasıdır:

Bunlardan birincisi, Konya-Karahöyük'te açığa çıkarılmış olan bir kurşun figürün üzerindeki birbirlerine arkalarını dönmüş bir sfenksle bir aslan betimlemesidir (Alp, 1964: 563; Emre, 1971: 11, 77). Ancak figürün yayınlanmadığından, sfenks ile ilgili bir yorum yapılamaz ve gruplandırılmaz.

İkincisi (res. 42-43), Acemhöyük fildişi kutusu (kazı env. no. Ac. o 24) üzerindedir (N. Özgüç, 1976: 547-552, lev. I-V; Mellink, 1993: 425, pl. 74/1, 3).

N. Özgüç (1976: 549), Acemhöyük III. katta açığa çıkarılmış fildişi kutunun

“A” yüzü (res. 43) üzerinde, kanatsız ve hathor saçlı sfenksle (Tip I-AW) beraber bir de erkek sfenksin (?) yer aldığını belirtmiştir: Alt kısımda tahtında oturan şahsa doğru ilerleyen ve sunular taşıyan figürler görülür. N. Özgüç’e göre (1976: 549) bu sfenks, omuzlarındaki değneklere bağlı kapları ve balıkları taşıyan grubun arkasında bulunur. Hemen yanındaki şahıs bir elini sfenksin başına doğru uzatmıştır. Ancak bu figür bir sfenks değil, büyük olasılıkla bir keçi figürüdür. Çünkü hemen altında bulunan keçi figürüne benzerlik gösterir. Muhtemelen yanında bulunan şahıs, keçinin boynuzlarından tutmuş ve diğer sunu taşıyan figürlerle beraber tahtında oturan şahsa doğru ilerlemektedir.

Üçüncüsü (res. 78), Kültepe-Kaniş Karumu Ib katında açığa çıkarılmış olan, Şematik Eski Asur Üslûbu’ndaki¹ bir silindir mühür² (kazı env. no. Kt. h/k 225) üzerindedir (N. Özgüç, 1958: 10, res. 8; 1968a: 12, 31, lev. XXVII, 3).

Figürlerin oldukça stilize edilerek işlendiği mührde muhtemelen bir tapınma sahnesi vardır. Solda, ayakta duran insan figürü bir elini tapınma pozunda kaldırmıştır. Önünde de, üzerinde arıya benzer bir motifin bulunduğu bir altar görülür (N. Özgüç, 1968a: 12, 31). İnsan figürünün arkasında bulunan sfenks ise sola yönelik olarak yürümektedir. Sfenksin başı üzerinde, geriye doğru uzanan iki sivri çıkıntı göze çarpar. Bu, iki bukleli bir saç şekli olabileceği gibi bir tür başlık da olabilir. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan sfenksin yüz ayrıntıları çok belirgin değildir. Her ikisi de belirtilmiş olan kanatları ve oldukça kısa olan kuyruğu yukarıya doğru kalkıktır. Bu sfenksin kanatlı olduğu çok açık olsa da, saç ve yüz ayrıntıları konusunda yorum yapmak oldukça zordur. Bu nedenle gruplandırılmamıştır.

Dördüncü ve beşincisi (res. 79, çiz. 96), New York the Metropolitan Museum

¹ N. Özgüç (1958: 10, res. 8), daha önce bu mührü Yerli-Anadolulu mühürler arasında değerlendirmiştir.

² Kıbrıs-Klavdia Tunç Çağı mezarından açığa çıkarılmış olan ve bugün British Museum’da bulunan, kahverengi hematitten bir silindir mührün (müze env. no. 1898.10-20.2) konusu, figürleri ve üslup özellikleri, Kültepe mührüyle birebir aynıdır (Kenna, 1971: 33, no. 107, pl. XXIX; Collon, 1987: 43, no. 143). Bu durum, aynı mührden birden fazla sayıda üretilmiş olduğunu gösterir. Aynı zamanda, M.Ö. II. binin ilk çeyreğinde, Anadolu, Mezopotamya ve Kuzey Suriye arasında görülen ticari ilişkilerin Kıbrıs’ı da kapsadığı anlaşılır. Nitekim Kinal (1964: 395-398), Orta Tunç Çağı’nda, Kıbrıs’ın komşu memleketlere bakır ihraç ettiğini belirtmekte ve bu ticarete kanıt olarak Mısır, Mezopotamya, Kuzey Suriye ve Anadolu etkili eserlerin Kıbrıs mezarlarından açığa çıkarılmış olmasını göstermektedir. Her iki mührdeki figürlerde görülen küçük farklılıklar, mührlerin elle kazınmış olmasından kaynaklanır.

of Art'ta bulunan Acemhöyük menşeli bir damga mühür baskısı (müze env. no. 37.143.33) üzerindedir (N. Özgüç, 1983: 416, abb. 3, taf. 83, 3). Aynı damga mührün kırk beş baskısı da Acemhöyük saraylarında (Sarıkaya ve Hatipler) açığa çıkarılmıştır (N. Özgüç, 1983: 416).

Mühür baskısı üzerindeki figürler ve motifler şu şekilde sıralanır (N. Özgüç, 1983: 416): En altta sola doğru uzanmış bir hayvan (?) figürü, ortada karşılıklı iki karışık varlık figürü (sfenks?), üst solda kartal benzeri bir kuş figürü, en üstte iki maymun figürü ve üst sağda ise hilâlli kurs motifi vardır.

N. Özgüç (1983: 416), başlarını geriye çevirmiş olarak dört ayak üzerinde oturan karışık varlıkları sfenks olarak tanımlar. Bunların belinden birer yılan çıkar. Kuyrukları da yılan-başı şeklinde sonlanır. Bu özellikleriyle, yine Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan, kanatsız, takkeli ve sakallı bir sfenks tasviri (Tip I-A1b; res. 59) ile karşılaştırılabilir. Ancak bu mühür baskısındaki karışık varlıkların; oldukça uzun boyunları, sırtlarının boyunla birleşen kısımlarında deve hörgücüne benzer birer çıkıntının olması ve ön ayaklarını içe doğru kıvrarak oturmaları, onların sfenks olmadıklarını gösterir. Muhtemelen bunlar, bir insanla otçul bir hayvanın karışımı olan farklı bir melez yaratığı temsil eder.

Altıncı ve yedincisi (res. 80, çiz. 97), New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunan Acemhöyük menşeli ikinci bir damga mühür baskısı (müze env. no. 36.70.26) üzerindedir (N. Özgüç, 1983: 416-417, abb. 4, taf. 83, 4). Aynı damga mührün on sekiz baskısı da Acemhöyük saraylarında (Sarıkaya ve Hatipler) açığa çıkarılmıştır (N. Özgüç, 1983: 416-417).

Mühür baskısının merkezinde, birer ön ayaklarını selamlaşma pozunda kaldırmış iki karşılıklı hayvan figürü vardır. N. Özgüç (1983: 416-417) bunları sfenks olarak tanımlar. Ancak bu figürlerin kulakları insan kulağından çok hayvan kulağı şeklindedir. Aynı zamanda yüz ayrıntıları da belirgin değildir. Bu sebeplerden gruplandırılmamışlardır.

Sekizincisi (çiz. 98), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan bir mühür baskısı (Ac. i 1132) üzerindedir (N. Özgüç, 1979b: 281, fig. 5).

Burada, taburede oturan bir tanrıça figürü görülür. Tanrıçanın başlığının üzerine de bir kuş tünemiştir. Tanrıçanın ayaklarının altında ise sola yönelik olarak uzanmış kanatlı bir sfenks vardır. Sfenksin başı çok küçük, kanadı da çok incedir. Birer ön ve arka ayağı belirtilmiştir. Yukarıya doğru kıvrılan kuyruğu, tanrıçanın ayakları altında kaybolur. Ancak sfenksin baş özellikleri hiç belirgin değildir. Bu yüzden de gruplandırılmamıştır.

İki silindir mühür baskısı ile bir damga mühür baskısı üzerinde tasvir edilmiş olan sfenks figürleri ise, fotoğraflardan net olarak seçilemediği için, herhangi bir grup içerisine yerleştirilememiştir:

Bunlardan ilki (res. 81), Kültepe-Kaniş Karumu Ib katında açığa çıkarılmış olan, Eski Hitit Üslûbu'ndaki bir damga mühür baskısı (kazı env. no. Kt. j/k 625) üzerindedir (N. Özgüç, 1968a: 7, 26, lev. VI, 2E).

N. Özgüç (1968a: 7), çok zedelenmiş durumdaki sfenksin Eski Suriye Üslûbu'nda olduğu gibi tasvir edildiğini belirtmektedir. Sfenks haricinde mühür baskısı üzerinde grifon ve boğa figürleri de bulunur (N. Özgüç, 1968a: 26).

İkincisi (res. 82), Acemhöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Anadolu Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. Ac. i 784) üzerindedir (N. Özgüç, 1977: 370, lev. VIII, 22; 1980: 70, 83, fig. III-22).

Tam olarak korunmamış olan silindir mühür baskısının üst kısmında, tanrı olması muhtemel bir figürün alt kısmı görülür. N. Özgüç (1977: 370; 1980: 83), tanrının etrafında ayı (?), maymun ve kuş gibi hayvanlarla beraber sakallı bir sfenksin de bulunduğunu belirtmiştir. Alt kısımda ise başından sular çıkan iki kahraman figürü vardır.

Üçüncüsü (res. 83, çiz. 99), Konya-Karahöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Suriye Üslûbu'ndaki bir silindir mühür baskısı (kazı env. no. 61/334) üzerindedir (Erkanal, 1993: 24-25, lev. 7, I-B/14; Alp, 1994: 115, no. 13, lev. 38/94). Mühür bir kap kapatması üzerinde üst üste dört (?) defa yuvarlanmıştır (Alp, 1994: 115).

Üstteki ilk baskıda, önünde hilâlli kurs bulunan ve tahtında oturan bir tanrı; ikinci baskıda, solda kanatlı bir sfenks ile sağda dağ koyunu olması muhtemel bir hayvan; üçüncü baskıda, solda bir sfenks (?); dördüncü baskıda ise, bir insan figürüne ait kalıntıların bulunduğu ileri sürülür (Erkanal, 1993: 25; Alp, 1994: 115).

3.2. ERKEN HİTİT DÖNEMİ (M.Ö. 1650-1460/1445) SANATINDA SFENKS

Erken Hitit Dönemi Sanatına ait günümüze ulaşan en önemli eserler, kabartmalı kült vazoları, ritonlar, mühürler ve mühür baskılarıdır. Ancak şimdiye kadar yapılan kazı ve araştırmaların sonuçlarına göre sfenks tasvirine, tek bir mühür baskısı dışında, ne kabartmalı vazolarda ne de ritonlarda rastlanılmıştır. Bu döneme ait ele geçen mühür veya baskıları, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na oranla oldukça az sayıdadır. Mühür sanatındaki önemli iki gelişme ise, damga mühürlerin silindir mühürlere göre daha yaygın bir hale gelmesi ve kral mühürlerinde çivi yazısının kullanılmasıdır (Darga, 1992: 74; Akurgal, 1995: 89).

3.2.1. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B)

Erken Hitit Dönemi'ne tarihlenebilecek tek kanatlı sfenks örneği, poloslu (Tip I-B2) olarak tasvir edilmiştir:

3.2.1.1. Poloslu Sfenksler (Tip I-B2)

Bu tipteki tek sfenks tasviri (res. 84), Boğazköy-Büyükale Kuzeybatı Yamacı'nda açığa çıkarılmış olan tamamı korunmamış bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 611/t) üzerinde yer alır (Boehmer und Güterbock, 1987: 52-53, 55, taf. XV, nr. 146a-b).

Spiral şeridi ile çevrelenmiş mühür baskısı yatay bir çizgiyle ikiye bölünmüştür. Üst kısımda, aralarında diz çökerek ellerini havaya kaldırmış bir insan figürü bulunan grifon ve sfenks karşılıklı olarak tasvir edilmiştir (Boehmer und Güterbock, 1987: 52). İnsan figürünün solunda yer alan grifonun büyük kısmı korunmamıştır.

Sağdaki kanatlı sfenks ise, arka ayakları üzerinde oturmaktadır. Sakalsız olduğu anlaşılan sfenksin başında polos vardır (Boehmer und Güterbock, 1987: 53). Sfenksin yukarıya doğru kalkık olan kanadındaki tüyler paralel çizgilerle belirtilmiştir. Arka ayak kavsi belirgindir. Çizginin alt kısmında, ayakta duran bir boğa figürü saldırır durumda başını öne eğmiştir (Boehmer und Güterbock, 1987: 53). Boğanın önünde de muhtemelen hayvan figürü veya figürlerine ait kalıntılar vardır.

Damga mühürleri ve baskılarını çevreleyen spiral şeridi, saç örgüsü motifi veya burma motifi Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresinden bilinen bir özelliktir (N. Özgüç, 1968a: 9-10). Aralarında diz çökerek ellerini havaya kaldırmış insan figürü bulunan grifon ve sfenks tasvirinin en yakın benzeri, Konya-Karahöyük'te açığa çıkarılmış olan, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine ait hematitten bir silindir mühür (kazı env. no. 55/56) üzerindeki yan sahnede görülür (res. 72, çiz. 90). Tek farklılık, Karahöyük mühründeki insan figürünün karşılıklı iki sfenks arasında yer almasıdır. Polos giymiş sfenks tasviri ise, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda görülmeyen bir özelliktir.

3.3. ORTA HİTİT DÖNEMİ (M.Ö. 1460/1445-1370) SANATINDA SFENKS

Orta Hitit Dönemi Sanatındaki en önemli gelişme mühürcülükte görülür. Bu gelişme, damga mühürlerde hiyeroglif yazısının kullanılmasıdır (Beran, 1967: 81)¹. Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenen hemen hemen bütün damga mühür veya baskılarında, merkezde genellikle mühür sahibinin ismi bulunan bir yazıt alanı ve bu alanı çevreleyen, aralarında sfenks gibi melez yaratıkların da bulunduğu çeşitli figürlere, motiflere yer verilmiş resimli bir kenar dikkat çeker. Ayrıca merkezdeki yazıtlı kısımda, sağlık veya yaşam gibi bereket getirici sembolik işaretler de kullanılmıştır. Beran'a göre (1967: 82) bu işaretler, mühürlerin bilgilendirici özelliğinin yanı sıra büyü bir özelliğe sahip olduklarını ve amulet olarak kullanıldıklarını gösterir.

¹ Beran (1967: 81), hiyeroglif yazıtlı bu damga mühür veya baskılarını XII. Grup altında sınıflandırmıştır. Bununla birlikte, Beran (1967: 82)'in XI. Grup olarak sınıflandırdığı daha eski örneklerdeki hiyeroglifler, tanrı işaretleri, hayvan başları ve şans getiren sembolik işaretler gibi okunamayan bir karakterdedir.

Bugün için Orta Hitit Dönemi'ne tarihlenebilecek gerçek anlamda iki sfenks tasviri bilinir. Bunların her ikisi de kanatlıdır (Tip I-B). Ayrıca sfenks olup olmadıkları belli olmayan başka karışık varlık tasvirleri de vardır. Bunların hangi karışık varlığı temsil ettikleri bilinmediğinden, herhangi bir grup içine yerleştirilememişlerdir.

3.3.1. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B)

Bu gruba ait her iki sfenks tasviri (res. 85, çiz. 100) de, Boğazköy-Büyükale'de açığa çıkarılmış olan bir damga mühür baskısının (kazı env. no. 6/o) merkezindeki hiyeroglif yazıtlı alanı çevreleyen resimli bant üzerindedir (Beran, 1957: 48, abb. 41; 1967: 29, taf. 10, III, nr. 129; Alkım, 1974: 86, res. 133; Canby, 1975: 240, fig. 13-14; Demisch, 1977: 48, abb. 110). Hayat ağacı motifinin sağında ve solunda yer alan sfenkslerden biri boynuzlu konik başlıklı (Tip I-B3a), diğeri ise miğferli ve uzun saçlı (Tip I-B4X) olarak tasvir edilmiştir:

3.3.1.1. Boynuzlu Konik Başlıklı Sfenksler (Tip I-B3a)

Bu tipteki sfenks (res. 85, çiz. 100), hayat ağacı motifinin sağında yer alır. Sola doğru yürüyen sfenksin başında, üzerinde yatay çizgiler bulunan konik bir başlık vardır. Ayrıca başlığın ön ve arka kısmında olmak üzere iki boynuz göze çarpar (Canby, 1975: 240). Buna benzer başlık tipleri Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın silindir mühürleri veya baskıları üzerindeki bazı tanrıların başında görülürken, sfenkslerin başında görülmez. Bu durum, boynuzlu konik başlık tipinin sfenks başlığı olarak da kullanılmasının Anadolu'da ilk kez Orta Hitit Dönemi ile başladığını gösterir. Sfenksin diğer özellikleri ise şunlardır: Göz, iri burnun oluşturduğu üçgene yerleştirilmiştir. Kanat ve kuyruk yukarıya doğru kalkıktır. Sfenksin arkasında da bir kurs motifi ile kanatlı bir grifon yer alır.

3.3.1.2. Miğferli ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B4X)

Bu tipteki sfenks (res. 85, çiz. 100), hayat ağacı motifinin solunda yer alır. Sağa doğru yürüyen sfenksin başında, yüksek ve yuvarlak bir başlık görülür (Canby, 1975: 240). Miğferi anımsatan bu başlık, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı

mühürleri veya baskıları üzerindeki sfenks başlıklarından farklıdır. Göz kısmı, diğer sfenkste olduğu gibi iri burnun oluşturduğu üçgene yerleştirilmiştir. Kanat yukarıya doğru kalkıktır. Kuyruk ise yukarıya doğru “s” şeklinde kıvrılmaktadır. Bu sfenksin arkasında ise, ucu üçgen şekilli bir motif ve üzerinde hilâl motifi bulunan bir aslan figürü vardır. Aslan ve grifon figürlerinin arasında da bir boğa ile başını arkaya çevirmiş, oturan bir antilop (?) görülür.

3.3.2. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)

Bunların herhangi bir grup içerisine yerleştirilememesinin nedeni, hemen hemen hepsinin baş kısımlarının korunmamış olmasıdır. Dolayısıyla sfenks olduklarına dair kesin bir yorum yapılamaz. Tamamı korunmuş olan tek örneğin ise grifon olma ihtimali daha yüksektir. Bu örneklerin tamamı Boğazköy’de açığa çıkarılmış olan damga mühür baskıları üzerinde yer alır:

İlk iki tasvir (res. 86, çiz. 101), Boğazköy-Aşağı Şehir’de açığa çıkarılmış olan bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 73/397) üzerindedir (Boehmer und Güterbock, 1987: 58, taf. XVI, nr. 150a-b).

Merkezdeki hiyeroglif yazıtlı alanı çevreleyen resimli kısımda, aralarında bir hayat ağacı motifi bulunan, baş kısımları korunmamış karşılıklı iki kanatlı hayvan vücudu dikkat çeker. Bunların baş kısımları noksan olduğu için sfenks olup olmadıkları belli değildir.

Üçüncü ve dördüncü tasvirler (çiz. 102), Büyükkale’de açığa çıkarılmış olan bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 724/f I) üzerindedir (Beran, 1967: 29, taf. 10, III, nr.127).

Hiyeroglif yazıtlı alanın çevresindeki resimli alanda, aralarında bir hayat ağacı motifi bulunan iki kanatlı melez yaratık görülür. Bunlardan soldakinin baş kısmı korunmamıştır. Beran (1967: 29), bu figürlerin sfenks veya kanatlı grifon olabilecekleri düşüncesindedir. Ancak tam olan sağdakinin başında gaga gibi bir çıkıntının olması, figürlerin grifon olma ihtimalini yükseltir. Her ikisinin de arkasında, baş kısımları korunmamış birer kanatsız hayvan vücudu vardır. Bunlar

olasılıkla aslan figürlerine aittir.

Beşinci ve altıncı tasvirler (çiz. 103), Büyükkale’de açığa çıkarılmış olan ikinci bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 724/f II) üzerindedir (Beran, 1967: 29, taf. 10, III, nr. 128).

Merkezdeki hiyeroglif yazıtlı alan, saç örgüsü motifiyle çevrelenmiştir. Resimli bantta ise, bir hayat ağacı motifinin sağında ve solunda, baş kısımları korunmamış iki kanatlı hayvan vücudu görülür. Bunlar, sfenks veya grifon figürlerine ait olabilir.

Yedinci tasvir (çiz. 104), Boğazköy’de açığa çıkarılmış olan başka bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 1004/f III) üzerindedir (Beran, 1967: 31, taf. III, nr. 137).

Hiyeroglif yazıtlı alanı çevreleyen resimli kısımda bir hayat ağacı motifi görülür. Bu motifin solunda yalnızca arka kısmı korunmuş kanatsız bir hayvan vücudu bulunur. Beran’a göre (1967: 31) bu bir aslan, sfenks veya grifon olabilir. Ancak, aslan olma ihtimali daha yüksektir.

Sekizinci tasvir (çiz. 105), Büyükkale’de açığa çıkarılmış olan üçüncü bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 905/f) üzerindedir (Beran, 1967: 31, taf. III, nr. 139).

Hiyeroglif yazıtlı alanı çevreleyen resimli kısımda, sağa yönelik olarak tasvir edilmiş ve baş kısmı korunmamış kanatsız bir hayvan vücudu görülür. Figür, ön ayağını ileri doğru uzatmıştır. Muhtemelen dört ayak üzerinde oturmaktadır. Beran’a göre (1967: 31) bu hayvan vücudu, aslan, sfenks veya grifon figürlerinden birine ait olabilir.

Son dört tasvir (çiz. 106), Büyükkale’de açığa çıkarılmış olan dördüncü bir damga mühür baskısı üzerindedir (Beran, 1967: 31, taf. III, nr. 140).

Merkezdeki hiyeroglif yazıtlı alanın çevresindeki resimli kısımda yan yana

sıralanmış çift başlı kartal figürleri görülür. Bunlardan üstteki ve alttaki çift başlı kartalların her iki yanlarında birer kanatlı melez yaratık figürü bulunur. Oldukça uzun boyunlu olan bu figürlerin, hangi karışık varlığı temsil ettiği anlaşılamamaktadır.

3.4. HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ (M.Ö. 1370-1190) SANATINDA SFENKS

Hitit İmparatorluk Dönemi'nin Anadolu Sanatına getirdiği en önemli yeniliklerden biri, sfenks figürünün büyük heykeltıraşlık eserleri olarak tasvir edilmeye başlanması, başka bir deyişle anıtsal boyutlara ulaşmasıdır. Sfenks şeklindeki büyük taş yontular, Boğazköy ve Alacahöyük'ün şehir kapılarının her iki yanına da yerleştirilmiş, böylece bunlara koruyucu nitelikte simgesel bir anlam yüklenmiştir (Darga, 1979: 160-163; 1992: 119, 130; Naumann, 2007: 295).

Anıtsal heykeltıraşlık sanatı haricinde, taşınabilir sanat eserleri arasında da sfenks tasvirine rastlanılır: Heykelcik şeklinde yapılmış olanlar ya da fildişinden levha ve kurs üzerinde tasvir edilmiş olanlar bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca, damga mühür baskıları üzerinde görülmeye devam ettikleri gibi, sfenks olduğu şüpheli olan bir örnek de silindir mühür üzerine tasvir edilmiştir.

İmparatorluk Dönemi sfenksleri kanatsız (Tip I-A) veya kanatlı (Tip I-B) olarak, ya dört ayak üzerinde ya da otururken görülürler. Çoğunlukla hathor saç şekliyle veya boynuzlu konik bir başlıkla tasvir edilmişlerdir. Büyük bir kısmı sakalsız olmakla birlikte, biri şüpheli iki tane de sakallı örnek vardır. Sadece cephesi tasvir edilen sfenksler (Tip I-C), bu dönemin getirdiği yeni bir özellik olarak gösterilebilir.

Bu dönemin sfenksleri, Boğazköy, Alacahöyük, Megiddo ve Ras Shamra'dan bilinir. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan ve menşei bilinmeyen bir silindir mühür üzerinde de sfenks tasvirine rastlanılır.

Sfenksin göğüs kısmına bir aslan-başının eklenmesiyle ortaya çıkmış olan ve "khimaira" (Tip II) adıyla bilinen karışık varlık da, Anadolu'da ilk kez Hitit

İmparatorluk Dönemi ile birlikte görülmeye başlar. Antik Mısır ve Mezopotamya Sanatlarında ise, M.Ö. II. bin ve daha öncesine ait böyle bir karışık varlık bugün için bilinmemektedir. Sfenksin bir çeşitlemesi olan khimaira, muhtemelen Hitit sanatçıları tarafından yaratılmıştır. Bunlar da, hem kanatsız (Tip II-A), hem de kanatlı (Tip II-B) olarak tasvir edilmiştir.

Bu dönemin üç khimaira örneğinden ikisi Megiddo fildişi levhası üzerinde, sonuncusu ise Oxford Ashmolean Müzesi'nde bulunan ve Konya menşeli olduğu düşünülen altın yüzük mühür üzerindedir.

3.4.1. Sfenksler (Tip I)

Hitit İmparatorluk Dönemi sfenksleri, kanatsız tasvir edilenler (Tip I-A), kanatlı tasvir edilenler (Tip I-B) ve sadece cephesi tasvir edilenler (Tip I-C) olmak üzere üç ana gruba ayrılır:

3.4.1.1. Kanatsız Sfenksler (Tip I-A)

Kanatsız sfenksler, Boğazköy ve Megiddo'dan bilinir. Bunların ikisi hathor saçlı ve yeveli (Tip I-AWc), biri uzun saçlı (Tip I-AX), bir diğeri ise konik başlıklı ve sakallı (Tip I-A3b) olmak üzere üç farklı tipe (ek: 4) aittir.

3.4.1.1.1. Hathor Saçlı ve Yeveli Sfenksler (Tip I-AWc)

Bu tipe ait iki sfenks tasviri vardır: Bunlar (res. 87, çiz. 107), Megiddo'da açığa çıkarılmış olan ve bugün Chicago Doğu Enstitüsü Müzesi'nde bulunan fildişinden bir levha (müze env. no. A 22292) üzerindedir (Frankfort, 1954: 131, fig. 57; Riemschneider, 1954: 247, taf. 96; Dessenne, 1957: 165-166, pl. XXIX, 336; Canby, 1975: 240-241, fig. 15; Orthmann, 1971: 341; Gonnet, 1975: 22, pl. XX, fig. 66; Ensert, 2005: 32-33).

Burada, üst üste sıralanmış kalabalık figürlerden oluşan bir betimleme söz konusudur. En üstte iki kanatlı güneş kursu altında duran ve ellerinde *lituus* taşıyan birbirlerine dönük iki kral kıyafetli insan figürü bulunur. Kral kıyafetli figürlerin

etrafında çift aslan-başlı demon figürleri güneş kurslarını kanatlarından desteklemektedir (Ensert, 2005: 32). Levha üzerindeki diğer figürler de birbirlerini taşır gibi tasvir edilmiştir. Bu figürler arasında; insan, boğa-adam, kuş-başlı adam, dağ tanrısı, kanatsız sfenks ve kanatlı khimaira (insan ve aslan-başlı sfenks) bulunur (Ensert, 2005: 33). Tüm bu figürler, en alt sırada bulunan ve sanki saldırmaya hazırlanır gibi görünen dört boğa figürü üzerinde sıralanır. Sahne, orta sütundaki üst üste sıralanmış iki dağ tanrısı figürü ve onların arasında yer alan bir boğa-adam figürü ile ikiye ayrılmıştır.

Arka ayakları üzerinde oturan sfenksler, en alttaki boğa figürlerinin üzerinde, levhanın sol ve sağ kenarlarında yer alır. Her ikisi de benzer özelliklere sahiptir: Yüzler cepheden, gövdeler profilden tasvir edilmiştir. Ortadan ikiye ayrılmış hathor tarzındaki uzun ve kabarık saçlar, iki bukle halinde göğüs üzerlerine inerek spiral yapar. Bu saç şekli, Alacahöyük şehir kapısını koruyan ve sadece cephesi tasvir edilen hathor saçlı sfenkslerin (Tip I-CW; res. 96-97, çiz. 111) saçları ile benzerdir (Darga, 1992: 141). Orthmann'a göre (1971: 341) ise, başlarında ikişer lüleye dönüşen birer başlık vardır. Sfenkslerin alınları üzerinde de Alacahöyük sfenkslerinde olduğu gibi birer saç bandı vardır.

Dolgun yanaklı yüzlerde, göz, burun ve ağızlar belirgindir. Göğüs kısımları üzerine, aslan yelesini gösteren birer betimleme yapılmıştır. Bu durum, sfenkslerin erkek olduklarına işaret eder. Ön ayaklardan ikisi de belirtilmişken, arka ayaklardan sadece biri belirtilmiştir. Arka ayakların arasına kısırılmış kuyruklar, sağrı kısımlarına doğru dolanır. Benzer kuyruk şekilleri, Antik Mısır sfenkslerinden de bilinir (çiz. 22-24). Orthmann (1971: 341), sfenkslerin kanatlı olduğu, ancak kanatların korunmadığı görüşündedir.

3.4.1.1.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-AX)

Bu tipe ait tek sfenks örneği bulunur: Heykelcik şeklindeki bu sfenks¹ (res. 88), Boğazköy-Büyükkale IVa tabakasında açığa çıkarılmış olup (kazı env. no.

¹ Uluburun Batığı'nda da benzer tipte bir sfenks heykelciği (kazı env. no. KW 468) bulunmuştur (Pulak, 1988: 30-31, fig. 37; Cline, 1991: 134, pl. XXId). Hematitten yapılmış 6,8 cm uzunluğundaki bu heykelciğin ağırlık olarak kullanıldığı düşünülür (Pulak, 1988: 30). Ayrıca, Girit'teki Ayia Triadha

336/q), 2,5 cm uzunluğundadır ve mavi fritten yapılmıştır (Boehmer, 1972: 179-180, taf. LXV, nr. 1860; Cline, 1991: 134).

Sfenks heykelciğinin göğüs kısmından arka kısmına kadar uzanan bir delik vardır. Bu durum heykelciğin boyna asılarak kullanılmış olabileceğine işaret eder. Ayrıca, alt kısmında da yuvarlak bir oyuk bulunur. Sfenksin uzun saçı, kulaklarının üzerini örtecek şekilde geriye doğru bırakılmıştır. Yüz ayrıntılarında; yanaklar dolgun, göz çukurları ve ağız belirgindir. Burun kısmı ise korunmamıştır. Sfenks dört ayak üzerinde oturmaktadır. Arka ayakların arasına kısırılmış olan kuyruk, sağrı kısmına doğru dolanmıştır. Sfenksin oturuş biçimi ve kuyruğun sağrıya doğru dolanması Antik Mısır etkisini yansıtır (çiz. 22-23). Ayrıca Megiddo fildişi levhasındaki, kanatsız, hathor saçlı ve yelesi sfenkslerde (Tip I-AWc; res. 87, çiz. 107) de benzer kuyruk şekli görülür.

3.4.1.1.3. Konik Başlıklı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-A3b)

Bu tipe ait tek sfenks tasviri (res. 89, çiz. 108), Boğazköy'de açığa çıkarılmış olan tamamı korunmamış bir damga mühür baskısı (kazı env. no. 34/h) üzerindedir (Boehmer und Güterbock, 1987: 65, taf. XX, nr. 182a-b).

Mühür baskısında, sağa doğru ilerleyen bir hayvan vücudu göze çarpar. Ayrıca bu hayvan vücudunun üzerine basarak ayakta duran bir insan figürünün mantosunun alt kısmı ve ayakları görülür. Bu insan figürü, muhtemelen bir tanrıçayı temsil eder. Yüz ayrıntıları ve ayaklarının alt kısımları korunmamış hayvan vücudunun ise, bir aslan veya sfenkse ait olabileceği belirtilmiştir (Boehmer und Güterbock, 1987: 65). Ancak çenesinin altında olasılıkla sakala ait bir çıkıntının yer alması, figürün sfenks olduğuna işaret eder. Uzun bir boyun üzerine oturtulmuş olan başı üzerinde de konik bir başlık olduğu anlaşılmaktadır. Bu başlığın ön kısmı korunmamıştır.

Sfenksin gövdesi, boyunla hemen hemen aynı kalınlıktadır. Yukarıya doğru

ve Tylişos'ta da benzer sfenks heykelcikleri ele geçmiştir (Cline, 1991: 133-134, 137, pl. XXIc, XXVIa). Ayia Triadha'da bulunmuş olan Heraklion Müzesi'nde (müze env. no. 384), Tylişos'ta bulunmuş olan ise Dr. G. F. Reber koleksiyonundadır.

kalkık olan kuyruğunun ucu aşağıya dönüktür. Ayaklarının korunmuş olan üst kısımlarına göre adım atar şekilde tasvir edildiği anlaşılır. Bu mühür baskısı üzerindeki sahne ile Oxford Ashmolean Müzesi'nde bulunan Konya menşeli altın yüzük mühür üzerindeki İhtar-Şauşga'yı taşıyan khimaira (res. 109-110, çiz. 116) tasvirli ana sahne büyük benzerlik gösterir. Ancak, Boğazköy mühür baskısındaki tanrıçanın kıyafeti, İhtar-Şauşga'nın bir bacağı açıkta bırakan eteğinden farklıdır. Daha çok Yazılıkaya ana sahnedeki panter veya pars üzerinde duran tanrıça Hepat'ın kıyafetine benzer.

3.4.1.2. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B)

Kanatlı sfenksler, Boğazköy ve Ras Shamra'dan bilinir. Bunların kanatları her zaman açıktır. Kanat tüyleri paralel çizgilerle belirtilmiştir. Birinde (res. 91, çiz. 109) ise kanat tüyleri belirgin değildir. Ayrıca bu grubun sfenkslerinden ikisi hathor saçlı (Tip I-BW), biri boynuzlu konik başlıklı ve sakallı (Tip I-B3ab), son ikisi ise boynuzlu miğferli ve hathor saçlı (Tip I-B4Wa) olmak üzere üç farklı tipe (ek: 4) aittir.

3.4.1.2.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-BW)

Bu tipteki iki sfenks tasviri (res. 90) de, Boğazköy-Aşağı Şehir 2. tabakada açığa çıkarılmış olan fildişinden bir kurs (kazı env. no. 220/o) üzerindedir (Bittel, 1957: 14, abb. 7a-b; 1976: Abb. 187; Boehmer, 1972: 182, 186, taf. LXVI, nr. 1884; Alkım, 1974: 86, res. 132; Canby, 1975: 240, fig. 12; Demisch, 1977: 48, abb. 111; Barnett, 1982: 34, pl. 27g).

Tamamı korunmamış olan fildişi kurs, daire içine alınmış merkez ve bu merkezi çevreleyen kenar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İlk sfenks merkezde yer alır ve buradaki tek figürdür. Profilden sola yönelik olarak adım atar şekilde tasvir edilmiş sfenks, başını geriye çevirmiştir. Sfenksin saçı, kulak arkalarından inen hathor tarzındaki iki bukle halinde düzenlenmiştir. Spiral şeklinde sonlanan bu saç bukleleri, başın hareketine uygun olarak yere doğru sarkmıştır. Yüz ayrıntılarında; göz belirgin, yanak dolgun, ağız kapalı ve çene küçüktür. Burun ve kulak ise oldukça iridir. Sfenksin dört ayağı da tasvir edilmiştir. Sağ arka ayaktaki dirsek çıkıntısı

belirgindir. Kanat yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri iki sıra halindeki paralel çizgilerle gösterilmiştir. Yukarıya doğru kıvrılan kuyruğun ucu kanatla birleşmiştir. Sfenksin gövdesinin tam ortasında daire şekilli bir delik bulunur. Ayrıca sırt kısmından çıkarak, merkezi çevreleyen daireyle birleşen üç çizgili bir çıkıntı göze çarpar.

Kurs üzerindeki diğer sfenks, merkezi çevreleyen ve büyük kısmı korunmamış kenar üzerindedir. Ayrıca burada, kanatlı grifon, aslan, erkek keçi (?) ve tanımlanamayan başka figürler de bulunur (Bittel, 1957: 14; Boehmer, 1972: 182; Barnett, 1982: 34). Sağa yönelik olarak tasvir edilmiş sfenks, merkezdeki diğer sfenksin ayakları altında yer alır. Sfenksin bir buklesi görülen hathor tarzındaki uzun saç, iri kulağın arkasından göğüs üzerine inerek spiral şeklinde sonlanır. Yüz ayrıntılarında; göz ve burun iri, ağız ve çene ise küçüktür. Ayaklarının büyük kısmı ile kuyruk korunmamıştır. Yukarıya doğru kalkık olan kanat üzerindeki tüyler paralel çizgilerle belirtilmiştir.

3.4.1.2.2. Boynuzlu Konik Başlıklı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-B3ab)

Bu tipteki tek sfenks tasviri (res. 91, çiz. 109), Ras Shamra'da açığa çıkarılmış olan aynı damga mühürle damgalanmış iki ayrı baskı (kazi env. no. 17.146 ve 17.230) üzerinde yer alır (Schaeffer, 1956: 20, pl. V, fig. 27-29; Dessenne, 1957: 207; Orthmann, 1971: 341, 344, no. 5; Alkım, 1974: 92-93, res. 146; Bittel, 1976: Abb. 186; Darga, 1992: Res. 209).

Karkamış kralı İni-Teşup'a ait mühür baskılarının merkezinde figürlü ve hiyeroglifli bir alan ve bu alanı çevreleyen çivi yazılı iki lejant görülür. Ortadaki resimli kısımda sağa yönelik olarak ayakta tasvir edilmiş, boynuzlu konik başlıklı ve sakallı, tanrısal bir figür bulunur. İleriye doğru uzattığı sol eliyle, sağa yönelik olarak dört ayak üzerinde duran kanatlı bir sfenksi ön ayaklarından kavramıştır. Sfenksin başında da, ön kısımda üç boynuzu bulunan konik bir başlık vardır (Schaeffer, 1956: 20). Yüz ayrıntılarında burun ve ağız ancak seçilebilmektedir.

Sfenksin yüz ayrıntıları belirgin değildir. Ancak tanrı figürünün sakallı olması nedeniyle, sfenksin de sakallı olabileceği kabul edilir (Dessenne, 1957: 207;

Orthmann, 1971: 341, 344). Sfenksin yukarıya doğru kalkık olan kanadı, bir kavisle sağ ön ayağına birleştirilmiştir. Göğüs kısmı kabarıktır. Bu durum dik duruşla ilişkili olabilir veya aslan yelesi belirtilmek istenmiş olabilir. Yukarıya doğru kıvrılan kuyruk, muhtemelen bir kuş-başı ile sonlanır.

3.4.1.2.3. Boynuzlu Miğferli ve Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-B4Wa)

Boğazköy-Yerkapı'daki anıtsal şehir kapısının iç ve dış yüzünde ikişer tane olmak üzere büyük taş bloklara işlenmiş toplam dört sfenks yontusu bulunur. Dört sfenks yontusundan bu tipteki ikisi (res. 92-93, çiz. 110; res. 94-95), Boğazköy-Yerkapı'daki anıtsal şehir kapısının şehre bakan iç kısmına ait olan kireçtaşından yontulmuş doğu ve batı sfenksleridir (Bossert, 1942: Abb. 481-482, 484-487; Frankfort, 1954: 122-123, fig. 49, pl. 126; Riemschneider, 1954: 239, taf. 23; Vieyra, 1955: 62, fig. 13-14; Dessenne, 1957: 119-121, pl. XXXIV, 288; Akurgal, 1961: Taf. 66-69; 1995: Lev. 37-38, 48b; Harper, 1969: 160, no. 5; Orthmann, 1971: 341; Canby, 1975: 243-246; Bittel, 1976: 228-233, 336, abb. 265-266; Demisch, 1977: 50-51, abb. 117; Darga, 1979: 160-163; 1992: 119-123, res. 123-126; Alp, 1987: 14; Ussishkin, 1989: 486; Gurney, 2001: 169, lev. 10; Seeher, 2006: 74, res. 74-75; Naumann, 2007: 295, res. 378). Doğu sfenksi (res. 92-93, çiz. 110) bugün Berlin Müzesi'nin Önasya Şubesi'nde, batı sfenksi (res. 94-95) ise bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndedir (Darga, 1992: 119, res. 123-124).

Dört ayak üzerinde tasvir edilmiş sfenkslerin başlarında kısa yanaklı ve boynuzlu birer miğfer vardır. Doğu sfenksinin miğferi (res. 93) hafif konik, batı sfenksinin miğferi (res. 95) ise daha yuvarlak ve dardır (Canby, 1975: 243). Frankfort (1954: 123), Riemschneider (1954: 239) ve Dessenne (1957: 120), bu boynuzlu miğfer tipinin Mezopotamya (Babil) Sanatından kökenlendiği görüşündedir. Ayrıca doğu sfenksinin miğferinin üst kısmında yükselen ikişerli üç sıra halindeki, içleri rozetli altı spiral motifi oldukça dikkat çekicidir. Bu süsleme olasılıkla miğfer tepeliğini temsil eder. Aynı süslemeyi Frankfort (1954: 122) taç, Canby (1975: 243-244) rozet ağaç, Darga (1992: 123) tuğ ve Naumann (2007: 293, 295) ise volütlü hayat ağacı olarak tanımlar. Ayrıca Canby (1975: 244), Megiddo fildişi levhasındaki kanatsız, hathor saçlı ve yelesi sfenkslerin (Tip I-AWc; res. 87, çiz. 107) hemen arkasında bulunan ve hiyeroglif işareti çağrıştıran bitki motifinin, bu

başlık süslemesi yerine kullanılmış olabileceği düşüncesindedir. Batı sfenksinin miğferinin üst kısmı ise kırıktır. Belki aynı tepelik süslemesi, batı sfenksinin miğferinde de vardı.

Doğu sfenksinin ön ayağının gövdeyle birleşen arka kısmından başlayıp, yukarı doğru yükselen geniş bir kanadı vardır (res. 92, çiz. 110). Kanat tüyleri de iki sıra halindeki paralel çizgilerle oluşturulmuştur. Batı sfenksi ise kanatsız gibi görünmektedir. Ancak sfenksin omuz kısmının sırt kısmına göre oldukça yukarıda kalması, onun da kanatlı olduğuna işaret eder (res. 94). Ayrıca karna inen kanat başlangıç kısmının, kavisli bir hat halinde kırıldığı anlaşılmaktadır. Frankfort (1954: 122), Vieyra (1955: 62), Dessenne (1957: 119), Canby (1975: 243), Seeher (2006: 74) ve Naumann (2007: 295), sfenksin kanatlı olduğunu kabul eder. Darga (1992: 120) da aynı görüşte olmakla birlikte, kanatların tamamlanmamış olduğunu belirtmiştir.

Sfenkslerin diğer özellikleri benzer şekilde işlenmiştir. Antik Mısır Sanatı etkisini gösteren hathor tarzındaki ikişer saç buklesi, iri kulakların arkalarından göğüs üzerlerine inerek spiral yapar. Bu buklelerin üzerinde de, saç örgüsü hissi uyandıran paralel ve eğimli çizgiler bulunur. Sfenkslerin yüzlerinde ise Hitit Sanatı özellikleri görülür (Darga, 1992: 120): Gözler ayrı malzemedен kakma, yanaklar dolgun, burunlar “kartal burun” şeklindedir. İnce ve kapalı dudaklar hafif gülümser şekilde belirtilmiştir. Bu gülümseme şekli “arkaik gülümseme” olarak da bilinir (Darga, 1992: 123). Küçük çeneler öne doğru hafif çıkıntılıdır. Kareye yakın formdaki sakalsız dolgun yüzlerde yumuşak hatlar egemendir. Sfenkslerin özellikle baş ve yüz işlenişlerinden dolayı, dişi oldukları ileri sürülür (Darga, 1992: 120; Gurney, 2001: 169; Seeher, 2006: 70).

Sfenkslerin gövdeye göre kısa olan ön ayaklarındaki aslan-pençeleri paralel çıkıntılarla belirtilmiştir. Ayrıca ön ayak pençelerinin işlenişi ve sol ön ayağın yan kısmında görülen dikey stilizasyon, Boğazköy’ün kapı aslanlarına koşuttur (Darga, 1992: 120). Yukarıya doğru dik bir şekildeki kuyruklar, spiral şeklinde sonlanır.

Naumann (2007: 295), her iki sfenksin kentin bu en yüksek noktasına yerleştirilmesinin nedenini, tüm yerleşmeyi kapsayan simgesel bir koruyucu

düşüncesi ile ilişkilendirir. Darga (1979: 157-163) sfenkslerin koruyucu özelliğini kabul etmekle birlikte, Kral Kapısı'ndaki figürü Hatti kökenli savaş tanrısı Şulinkatte, Aslanlı Kapı'nın protom aslanlarını bu tanrının kutsal hayvanları ve Yerkapı sfenkslerini ise savaş alanlarının İştâr'ının kutsal hayvanı *auiti/awiti* şeklinde yorumlar. Aynı şekilde Alp (1987: 14) de, Yerkapı sfenkslerini tanrıça İştâr kültü ile ilişkilendirir.

3.4.1.3. Sadece Cephesi Tasvir Edilen Sfenksler (Tip I-C)

Bu gruba ait dört sfenksten ikisi Alacahöyük'te, diğer ikisi ise Boğazköy'de bulunmuştur. Sfenkslerin ortak özelliği, cepheden protom şeklinde işlenmiş olmalarına rağmen, profil kesimlerinin işlenmemiş olmasıdır. Bu nedenle de, kanatsız veya kanatlı olduklarına dair bir yorum yapılamaz. Ayrıca bunların hepsi hathor saçlı olarak tasvir edilmiştir.

3.4.1.3.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-CW)

Bu tipteki ilk iki sfenks (res. 96-97, çiz. 111), Alacahöyük'ün güneydoğu yöndeki anıtsal şehir kapısının dış kısmına ait olarak *in situ*¹ durumda bulunmuş olan doğu ve batı sfenksleridir (Meyer, 1914: 25-28, fig. 9, 12; Moortgat, 1932: 47, 109, taf. XXV; Bossert, 1942: Abb. 495-499; Frankfort, 1954: 123, pl. 128B; Riemschneider, 1954: 105, 238, taf. 9; Vieyra, 1955: 66-67, fig. 26-27; Dessenne, 1957: 116-118, pl. XXXIV, 287; Akurgal, 1961: Taf. 88; 1995: Lev. 48a, c; Orthmann, 1971: 341, 344; Canby, 1975: 237-240, fig. 11; Bittel, 1976: 197-199, 334, abb. 209-211; Demisch, 1977: 51, abb. 119; Schirmer, 1982: 21, res. 6a, şek. 7; Alexander, 1989: 151 vd., pl. XXXVIIIa-b, XXXIXa; Ussishkin, 1989: 486; Darga, 1992: 130-133, res. 132-133, 135-136; Gurney, 2001: 169, lev. 9; Naumann, 2007: 296). Kapının her iki yanındaki büyük kireçtaşı bloklara işlenmiş sfenksler bugün orijinal yerlerinde yer alır (Ussishkin, 1989: 486).

Sfenksler benzer özelliklere sahiptir: Kabarık saçlar, hathor tarzındaki ikişer bukle halinde iri kulakların arkalarından göğüs üzerlerine inerek spiral şeklinde

¹ Latince "orijinal konumunda" anlamına gelen *in situ*, arkeoloji biliminde esas konumunda ele geçen buluntulara verilen isimdir (Er, 2006: 191).

sonlanır. Bu spirallerin iç kısımlarında da, rozet motifleri bulunur. Alın üzerlerinde ise, ince kabartma şeklinde birer saç bandı görülür. Sfenkslerin saç ve yüz şekilleri, duruşları, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine ait Achemhöyük menşeli fildişi sfenksler (res. 37-39) ile benzerdir. Özellikle duruştaki benzerliklere Canby (1975: 239) de değinmiştir. Ayrıca hathor tarzı kabarık saç şekli ve saç bandı bakımından, Megiddo fildişi levhasındaki kanatsız, hathor saçlı ve yelesi sfenksler (Tip I-AWc; res. 87, çiz. 107) ile de karşılaştırılabilir. Yine, Boğazköy-Nişantaş/Nişantepe'deki büyük yapının kapı sfenkslerinde (res. 98) aynı kabarık saç şeklini görmek mümkündür. Meyer (1914: 24-26, fig. 10-11) Alacahöyük sfenkslerinin saç stilizasyonunun, iki Antik Mısır motifinin birbirine karıştırılmasıyla oluşturulduğu görüşündedir: Bunlar, kralların veya kralı temsil eden sfenkslerin başlık tipi (çiz. 9) ile Orta Krallık döneminden itibaren kraliçelerin başlarında görülen tanrıça Hathor'un spiral bukleli saç şeklidir (çiz. 10).

Darga (1992: 131) ise, Alacahöyük sfenkslerinin başlarında konik şekilli birer başlık ve bu başlıklardan inen birer örtü bulunduğunu ileri sürer. Ancak böyle bir başlık varsa dahi, şekli konusunda bir yorum yapılamaz. Çünkü günümüzde belirgin bir şekilde görülememektedir. Sfenkslerin gözleri ayrı malzemedeki kakma, yanaklar dolgun, ağızlar küçük ve çeneler kısadır. Burunlar ise korunmamıştır. Yüz kısımlarının yanlarından inen iki dik çizgiyle belirtilmiş boyunlarında, yan yana üç rozet motifleriyle gösterilmiş birer gerdanlık göze çarpar. Darga (1992: 138), bu rozetli gerdanlık ve hathor saç şeklinin Antik Mısır kaynaklı olduğunu belirtmekle birlikte, bunların Suriye tiplerinden alıntı yapıldığı görüşündedir.

Sfenkslerin göğüs kısımları şişkindir. Birbirinden ayırık ön ayaklar, gövdeye göre kısadır. Canby (1975: 239), sfenkslerin duruşları ve karın eğimlerinden dolayı arka ayakları üzerinde oturur pozisyonda olduklarını ileri sürer. Batı sfenksinin pençeleri paralel çizgilerle belirtilmişken, doğu sfenksinin pençeleri tamamlanmamıştır (Darga, 1992: 140). Vieyra (1955: 66) pençelerin işlenişinin; kanatlı, boynuzlu miğferli ve hathor saçlı Boğazköy-Yerkapı sfenkslerinin (Tip I-B4Wa; res. 92, çiz. 110; res. 94) pençeleri ile benzer olduğu düşüncesindedir. Ayrıca Alacahöyük sfenkslerinin dişi olduklarına dair görüşler vardır (Frankfort, 1954: 123; Orthmann, 1971: 344; Darga, 1992: 131, 137, 140; Gurney, 2001: 169).

Doğu sfenksinin bulunduğu bloğun iç kısmında, pençeleriyle iki tavşanı yakalamış çift başlı bir kartal figürü görülür (Vieyra, 1955: 66, fig. 26; Alexander, 1989: 151, pl. XXXIX, a; Darga, 1992: 131). Bu figürün üzerinde de, sadece eteğinin alt kısmı ile ayağı korunmuş, şehre yönelik bir insan figürü¹ bulunur. Batı sfenksinin bulunduğu bloğun iç kısmında ise, muhtemelen yine çift başlı kartal üzerinde duran, eteğinin alt kısmı ile ayağı korunmuş başka bir insan figürü² yer alır (Alexander, 1989: 151, fig. 1, pl. XXXVIII, a-b). Ancak bu figür, şehrin dışına yönelik olarak tasvir edilmiştir.

Bu tipin son iki sfenksi (res. 98) ise, Boğazköy-Nişantaş/Nişantepe’de açığa çıkarılmış olan, büyük bir yapıya ait tamamı korunmamış kapı sfenksleridir (Seeher, 2006: 110, res. 113-114). Taş bloklara işlenmiş sfenkslerden geriye kalan parçalar bugün Boğazkale Müzesi’nin bahçesinde sergilenmektedir.

Bunların her ikisinin de benzer özelliklere sahip olduğu anlaşılır: Hathor tarzındaki uzun ve kabarık saçlar, ikişer bukleye halinde kulak arkalarından göğüs üzerlerine inerek spiral şeklinde sonlanır. Bu hathor tarzı kabarık saç şekli Megiddo fildişi levhasındaki, kanatsız, hathor saçlı ve yelesi sfenkslerden (Tip I-AWc; res. 87, çiz. 107) de bilinir. Saç telleri paralel çizgilerle belirtilmiştir. Saçların üzerinde ise, Yerkapı’daki anıtsal şehir kapısının iç kısmına ait olan, kanatlı, boynuzlu miğferli ve hathor saçlı doğu sfenksinde (Tip I-B4Wa; res. 92-93, çiz. 110) olduğu gibi, içleri rozetli altı spiralden oluşan yüksek birer baş süslemesi bulunur. Süslemenin etrafını da, saçların üst yan kısımlarına inen ve tül izlenimini veren ince birer örtü kaplar.

Sağ kapı sfenksinin yüzü ve gövdesinin alt kısmı korunmamıştır. Sol kapı sfenksi ise çok daha kötü durumdadır. Buna rağmen, sfenkslerin sakalsız oldukları anlaşılır. Çünkü daha iyi korunmuş olan sağ kapı sfenksinin sol kulağının önünde ve çenesinin altında sakala dair herhangi bir iz bulunmaz. Ayrıca saç spiralleri, çenenin alt kısmında sakala yer vermeyecek şekilde birbirlerine yaklaştırılmıştır.

¹ Alexander (1989: 151-158, fig. 2, pl. XXXIX, a-b), bu figürün arkasında bulunan hemen hemen daire biçimli kalıntının *lituus* kalıntısı olduğunu ve dolayısıyla figürün de kral olduğunu belirtmektedir. Darga (1992: 131, 137) ise, figürü tanrıça olarak yorumlar.

² Figür Alexander’a göre (1989: 151-158, fig. 1, pl. XXXVIII, a-b) kraliçe, Darga’ya göre (1992: 131, 137) ise tanrıçadır.

3.4.1.4. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)

Bunların arasında kesinlikle sfenks olarak yorumlanabilecek örnekler bulunduğu gibi, sfenks olup olmadığı belli olmayan örnekler de vardır. Sfenks oldukları kesin olanların bazı tipolojik özellikleri kaybolduğu için gruplandırılmamıştır.

Bunlardan ilk ikisi (res. 99-100), Boğazköy-Yerkapı'daki anıtsal şehir kapısının dış kısmına ait sfenks protomlarıdır (Darga, 1992: 119, 123, res. 122; Neve, 2001: 1, 118-119, taf. 1b, 30a-b; Seeher, 2006: 70, 73, res. 71; Naumann, 2007: 293).

Şehrin dışına yönelik olarak sadece cephesi tasvir edilmiş olan sfenksler restore edilerek orijinal yerlerine yerleştirilmiştir (Darga, 1992: 119). Ancak her ikisi de oldukça harap durumdadır. Güneybatı sfenksinin (res. 99) göğüs kısmı ile yüz ve saç özellikleri tamamen kaybolmuştur. Başlı üzerinde, içleri rozet motifli altı spiralden oluşan baş süslemesi görülebilmektedir. Aynı süsleme, kapının şehre bakan kısmına ait olan, kanatlı, boynuzlu miğferli ve hathor saçlı doğu sfenksi (Tip I-B4Wa; res. 92-93, çiz. 110) ile Nişantaş/Nişantepe'deki büyük yapının, sadece cephesi tasvir edilen hathor saçlı kapı sfenkslerinde (Tip I-CW; res. 98) de bulunur. Sfenksin birbirinden ayrık ön ayakları gövdeye göre kısadır. Aslan-pençeleri paralel çizgilerle belirtilmiştir. Güneydoğu sfenksinin (res. 100) ise sadece ön ayakları korunmuştur. Ayrıca şişkin göğüs kısmı da belli olmaktadır. Bu sfenkslerin sadece cephelerinin tasvir edildiği bellidir. Ancak baş kısımları korunmadığı için gruplandırılmamışlardır.

Diğerleri (res. 101-103, çiz. 112-114), Boğazköy-Tapınak III avlusunda açığa çıkarılmış olan iki insan başına (kazı env. no. Bo 86/676 ve 677) ait parçalardır (Neve, 1987: 258-260, res. 18a-c; 2001: 81-82, abb. 45a-c, taf. 103a-c, 104a-b; Darga, 1992: 123).

Bu başlardan birinin (kazı env. no. Bo 86/676, res. 101, çiz. 112) çene kısmı hariç yüzün geri kalan kısmı korunmuş, diğerinin (kazı env. no. Bo 86/677, res. 102, çiz. 113) ise sadece alın, göz, sol kulak başlangıcı ve başlık kısımları korunmuştur. Bunların sfenks başı olarak düşünülmesinin nedeni, bir tanesinin öne doğru çıkan

boyun kısmıdır. Böylece başların birer hayvan gövdelerine bağlandığı sonucuna ulaşılmıştır (Neve, 1987: 259). Ayrıca, daha önce aynı yerde açığa çıkarılmış olan aslan-pençelerinin de bu başlarla ilişkili olabileceği ileri sürülür (Neve, 1987: 260).

Yuvarlak başların üzerinde, çok boynuzlu ve konik şekilli birer başlık vardır. Bu başlık, kaşların hizasına kadar oturtulmuş ve alın kısımları kaybolmuştur. Başlığın hemen altındaki yay şekilli kaşlar kalındır. Gözler elips şeklindedir. Kulaklar ve burunlar oldukça iri; ağızlar ise küçük ve kapalıdır. Yanaklar dolgundur. Boynun başlangıç kısmına göre, çenelerin hafif yuvarlak olduğu anlaşılır. Hathor saç şekline yer verilmemiş olması ve Hitit tanrıları gibi boynuzlu, konik şekilli başlık giymeleri nedeniyle bu sfenkslerin Anadolu-Hitit Sanatının birer ürünü oldukları kabul edilir (Neve, 1987: 259; Darga, 1992: 123). Yüz ve başlık ayrıntıları çok iyi belirtilmiş olmasına rağmen gövde kısımları korunmadığı için, bunların kanatsız veya kanatlı olduklarına dair bir yorum yapılamaz. Bu sebepten dolayı da herhangi bir gruba yerleştirememişlerdir.

Sonraki örnekler, Boğazköy-Tapınak II'de açığa çıkarılmış olan kireçtaşı kabartma parçalarıdır (Neve, 2001: 58-59, taf. 85a-e).

Bunlardan biri (kazı env. no. Bo 87/161a; res. 104), Alacahöyük'ün, sadece cephesi tasvir edilen hathor saçlı sfenkslerinin (Tip I-CW; res. 96-97, çiz. 111) boyunlarını süsleyen rozetli gerdanlığa çok benzeyen kabartmalı bir parçadır (Neve, 2001: 58, taf. 85a). Bu parçanın üzerinde yatay iki bandın arasında yan yana dört rozet motifi görülür.

Bir diğeri (kazı env. no. Bo 87/161b; res. 105), Neve'nin (2001: 58, taf. 85b) rozetli ağaç (?) olarak tanımladığı kabartmalı bir parçadır. Buradaki rozet motifi Yerkapı'nın, kanatlı, boynuzlu miğferli ve hathor saçlı doğu sfenksi (Tip I-B4Wa; res. 92-93, çiz. 110) ile Nişantaş/Nişantepe'nin, sadece cephesi tasvir edilen hathor saçlı sfenkslerinin (Tip I-CW; res. 98) başlık süslemeleri ile karşılaştırılabilir.

Sonrakiler (kazı env. no. Bo 87/161c-e; res. 106) ise, bir saç buklesine ait kabartmalı üç parçadır (Neve, 2001: 58, taf. 85c-e). Bu buklenin işlenişi, Nişantaş/Nişantepe'nin, sadece cephesi tasvir edilen hathor saçlı sfenkslerinin (Tip I-

CW; res. 98) saç işlenişine benzer.

Bunlardan başka, Alacahöyük-Sfenksli Kapı'nın şehre bakan iç kısmında da sfenks veya aslan protomlarının (res. 107) olduğu belirtilmektedir (Schirmer, 1982: 21, şek. 7; Darga, 1992: 133, res. 134). Ancak, kaba bir şekilde işlenmiş olan bu protomlar çok aşınmıştır. Bu nedenle, sfenks mi, aslan mı oldukları belli değildir. Özellikleri hakkında da bir yorum yapılamaz.

Son örnek (res. 108, çiz. 115), İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan steatitten bir silindir mühür (müze env. no. 1995) üzerindedir (Uzunoğlu, 1986: 79-80, fig. 7/3-4, ill. 7/2; Cline, 1991: 136, pl. XXIVa-c).

Figürlerin oldukça stilize edilerek işlendiği mühür üzerinde, ön ve arkada ikişer boynuzu bulunan konik şekilli başlık giyen tanrısal bir figür ayakta durmaktadır. Önünde, üstte kanatlı bir sfenks (?) figürü ile onun altında bir aslan figürü vardır. Bunların arkalarında ise, ayakta duran bir insan figürü görülür. En sağda, muhtemelen çift başlı kartal figürüne yer verilmiştir. Profilden tasvir edilmiş olan sfenks (?) arka ayakları üzerinde oturmaktadır. İnce bir boyun üzerine oturtulmuş baş kısmındaki ayrıntılar hiç belli değildir. Başın ön kısmında gaga benzeri uzun bir çıkıntının bulunması, bunun bir grifon da olabileceğine işaret eder. İnce bir şekilde belirtilmiş kanat ve kuyruk yukarıya doğru kalkıktır. Birer ön ve arka ayağı belirtilmiştir.

3.4.2. Khimairalar (Tip II)

Bugün için, kesin olarak İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenebilecek üç khimaira örneği bilinir. Bunlar, biri kanatsız (Tip II-A), diğer ikisi ise kanatlı (Tip II-B) olmak üzere iki ana gruba (ek: 4) ayrılır:

3.4.2.1. Kanatsız Khimairalar (Tip II-A)

Konya'dan bilinen bu gruba ait bir khimaira örneği, boynuzlu konik başlıklı (Tip II-A3a) olarak tasvir edilmiştir.

3.4.2.1.1. Boynuzlu Konik Başlıklı Khimairalar (Tip II-A3a)

Bu tipteki tek khimaira tasviri (res. 109-110, çiz. 116), Konya'dan satın alınmış olan ve bugün Oxford Ashmolean Müzesi'nde bulunan, altın yüzük mühür üzerindedir (Hogarth, 1920: 22, 38, 73, fig. 22, no. 195; Moortgat, 1932: 87, 112, taf. LXXX, 3; Dessenne, 1957: 94, pl. XVIII, 225; Orthmann, 1971: 348-350, no. 1; Demisch, 1977: 58, abb. 144; Bittel, 1976: Abb. 236-237; Genge, 1979: XII, abb. 88; N. Özgüç, 1979b: 281, fig. 5, Bittel p. 206; Alp, 1987: 14).

Mührün merkezinde yer alan khimaira, tanrıça İştar-Şauşga'yı taşımaktadır. Sola yönelik olarak yürüyen khimairanın başında, önünde tek boynuzu bulunan konik şekilli bir başlık görülür. Aynı başlık tanrıçanın başında da vardır. Khimairanın insan başı, oldukça uzun ve ince bir boyun üzerine oturtulmuştur. Sakalsız olması haricinde, diŐer yüz ayrıntıları belirgin deŐildir. GöŐüs kısmından çıkan aslanbaşının aŐzı açık ve kükrer gibi gösterilmiştir.

Dört ayaŐı da tasvir edilmiş olan ince gövdeli khimairanın arka ayaklarındaki dirsek çıkıntıları belirgindir. Yukarıya doŐru dik olan kuyruŐun ucu aŐaŐıya kıvrıktır. KuyruŐun dik görünümü, kanatlı, boynuzlu miŐferli ve hathor saçlı BoŐazköy-Yerkapı sfenkslerinin (Tip I-B4Wa; res. 94) kuyrukları ile benzerdir (Darga, 1992: 120). Tanrıça ile khimairanın önünde ve arkasında, kükrer durumda birer aslan fiŐürü ayakta durmaktadır. Mührün geri kalan boş alanlarında yıldız motifleri ve hiyeroglif işaretler vardır.

3.4.2.2. Kanatlı Khimairalar (Tip II-B)

Kanatlı iki khimaira örneŐi vardır. Megiddo'dan bilinen bu khimairalar, boynuzlu konik başlıklı ve yeledi tipte (Tip II-B3ac) tasvir edilmiştir.

3.4.2.2.1. Boynuzlu Konik Başlıklı ve Yeledi Khimairalar (Tip II-B3ac)

Bu tipin her iki khimaira tasviri (res. 87, çiz. 107) de, Chicago DoŐu Enstitüsü Müzesi'nde korunan Megiddo fildişi levhası (müze env. no. A 22292) üzerinde yer alır (Frankfort, 1954: 131, fig. 57; Riemschneider, 1954: 247, taf. 96;

Canby, 1975: 240-241, fig. 15; Gonnet, 1975: 22, pl. XX, fig. 66; Ensert, 2005: 32-33).

Benzer özelliklere sahip khimairalar, kalabalık figürlü levhanın sol ve sağ kenarında olmak üzere, kanatsız, hathor saçlı ve yeleli sfenkslerin (Tip I-AWc) hemen üzerinde yer alırlar. Khimairaların insan başlarında, konik şekilli birer başlık vardır. Bu başlıkların üzerinde de çok sayıda küçük boynuz çıkıntısı göze çarpar. Ayrıca insan başları uzun birer boyun üzerine oturtulmuştur. Yüz ayrıntıları çok iyi görülememektedir. Göğüs kısmından çıkan aslan-başı ise belli belirsizdir. Boyun ve göğüs kısımları balık pulu motifi şeklinde işlenmiştir. Böylece aslan yelesi açıkça gösterilmiştir. Aynı balık pulu motifi, kanat başlangıçlarından sağrılara kadar olan kısımlarda, daha küçük pullar şeklinde işlenmiştir. Sağrılarda ise, paralel çizgiler göze çarpar.

Levhanın kenarlarına bakacak şekilde profilden tasvir edilmiş olan khimaira tasvirlerinin kanatları yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri dört sıra halindeki paralel çizgilerle belirtilmiştir. Yukarıya kalkık olan kuyruklar kanatlarla hemen hemen bitişmektedir. Kuyruk uçları ise aşağıya doğru kıvrıktır. Ön ayakların her ikisi de gösterilmişken, arka ayakların sadece biri gösterilmiştir. Bunun sebebi, ön ayaklardan birinin önde, diğerinin arkada tasvir edilmiş olmasıdır.

3.5. GEÇ HİTİT KRALLIK ÇAĞI (M.Ö. 1180-700) SANATINDA SFENKS

Sfenksler, ağırlıklı olarak ortostatlar¹ ve sütun altlıkları üzerinde tasvir edilmiştir. Ayrıca Yesemek ve Zincirli'de, taslak halinde sfenks protomları bulunmuştur. Taşınabilir eserler arasında nadiren sfenks tasvirli olanlara rastlanılır. Bunlardan ikisi, Tell Tainat'ta açığa çıkarılmış tunçtan bir at alınlığı üzerindedir. Geç Hitit Krallık Çağı'na tarihlendirilebilecek sfenks figürlü bir mühür veya mühür baskısı ise bugün için bilinmemektedir.

¹ Duvarların toprağın üstünde görülen bölümlerinin alt kesimlerini, havanın etkilerinden ve mekanik aşınmalardan korumak için, taş temel ile kerpiç duvar arasına konan kabartmasız veya kabartmalı taş döşekler (Naumann, 2007: 77-78).

Sadece cephesi tasvir edilenler (Tip I-C) haricindeki tüm sfenksler kanatlıdır (Tip I-B). Sadece cephesi tasvir edilenler (Tip I-C), profilden betimlenmedikleri için, bunların kanatlı veya kanatsız olduklarına dair bir yorum yapılamaz.

Sfenkslerin bazılarının başında tanrısal boynuzlu başlık görülürken diğerleri ya boynuzsuz başlıklı ya da başlıksızdır. Hem sakallı hem de sakalsız örnekler vardır. Birçoğunun göğüs kısmına işlenmiş balık pulu motifleriyle aslan yelesi belirtilmiştir. Sakal ve aslan yelesi gibi özellikler, onların çoğunlukla erkek olarak tasvir edildiklerini gösterir. Büyük bir kısmı dört ayak üzerinde ve adım atar şekildedir. Kimilerinin kuyruğu kuş-başı biçiminde sonlanır. Saçlar, uzun ve örülüdür. Hathor saç şekli görülmeye devam eder. Bazılarında, göğüs kısımlarını ve ön ayakları pençelere kadar örten uzun bir önlük göze çarpar. Geç Hitit sfenkslerinin, M.Ö. II. bin Hitit sfenksleri ile olan en yakın benzerlikleri ise; yüz işlenişleri, boynuzlu konik başlık tipi ve hathor saç şeklinin işleniş biçimidir.

Orthmann (1971: 342-343), Geç Hitit sfenkslerini baş özelliklerine göre beş gruba ayırır: A - Erkek tanrısalılıklara özgü boynuzlu konik başlık giyen sakallı sfenksler; B - Yanlardan aşağı sarkan iki spiralli bukle ile kaynaşan bir tür başörtüsü takan sakalsız sfenkslerdir. Ancak Orthmann (1971: 342)'in örtü olarak yorumladığı başlarda görülen stilizasyonun, hathor saç şekli olma olasılığı daha yüksektir. Ayrıca Orthmann (1971: 342), A grubu sfenkslerinin erkek, B grubu sfenkslerinin ise dişi olduğu görüşündedir. C - Başörtüsüz ve sakalsız sfenksler; D - Nimrud'da açığa çıkarılmış olan fildişi eserler üzerindeki sakalsız sfenks tasvirleri ve E - Karatepe'nin ön ayakları örten bir çeşit önlük giyen sakalsız sfenksleridir.

Geç Hitit sfenksleri, Anadolu'da Karkamış, Zincirli, Karatepe, Domuztepe, Sakçagözü, Kululu, Maraş, Elbistan, Yesemek ve Tell Tainat'tan; Kuzey Suriye'de ise Halep, Ain Dara ve Tell Halaf'tan bilinir.

İlk defa Hitit İmparatorluk Dönemi'nde ortaya çıkan khimairalar (insan ve aslan-başlı sfenksler), Geç Hitit Krallık Çağı'nda da görülmeye devam eder. Bunların büyük bir kısmı ortostatlar üzerinde tasvir edilmiştir. Sadece iki örnek,

pişmiş topraktan bir *pyxis*¹ üzerinde yer alır. Geç Hitit khimairaları her zaman kanatlıdır (Tip II-B). Ağırıklı olarak dört ayak üzerinde ve adım atar şekilde görülürler. Sakalsız insan başları ya başlıksızdır ya da boynuzlu başlık tipleriyle tasvir edilmiştir. Aynı zamanda, hiçbirinde hathor saç şekli görülmez. Bu durum, göğüs üzerinde aslan-başının olması nedeniyle, yine göğüs üzerine incek olan saç buklelerinin gösterilmesindeki zorluktan kaynaklanmış olabilir. Aslan-başlarının açık ağızları kükrek gibi bir görünüme sahiptir. Birçoğunun kuyruğu kuş-başı biçiminde sonlanır. Geç Hitit khimairalarının, M.Ö. II. bin Hitit örnekleriyle en yakın benzerliği boynuzlu konik başlık tipidir. Ancak Orthmann'a göre (1971: 350), MÖ. II. bine tarihlenen örneklerin hiçbiri Geç Hitit khimairalarının direk öncüsü olamaz.

Geç Hitit khimairaları, Anadolu'da Karkamış ve Zincirli'den; Kuzey Suriye'de ise Tell Halaf'tan bilinir. Bunların dışında, Herzfeld koleksiyonundaki pişmiş topraktan bir *pyxis* üzerinde de iki khimaira figürü yer alır.

3.5.1. Sfenksler (Tip I)

Geç Hitit sfenksleri, kanatlı tasvir edilenler (Tip I-B) ve sadece cephesi tasvir edilenler (Tip I-C) olmak üzere iki ana gruba ayrılır:

3.5.1.1. Kanatlı Sfenksler (Tip I-B)

Kanatlı sfenksler, Kululu, Ain Dara, Karkamış, Zincirli, Sakçagözü, Karatepe, Maraş ve Tell Tainat'tan bilinir. Bunların kanatları açık veya kapalıdır. Kanat tüyleri paralel çizgilerle gösterildiği gibi, balık pulu veya balık kılıcı motifleriyle de gösterilmiştir. Ayrıca bu grubun sfenksleri; hathor saçlı ve yeleli (Tip I-BWc), uzun saçlı (Tip I-BX), uzun saçlı ve yeleli (Tip I-BXc), Arami saçlı (Tip I-BZ), Arami saçlı ve yeleli (Tip I-BZc), takkeli, uzun saçlı ve yeleli (Tip I-B1Xc), boynuzlu poloslu ve uzun saçlı (Tip I-B2Xa), boynuzlu konik başlıklı, uzun saçlı ve sakallı (Tip I-B3Xab), boynuzlu miğferli ve uzun saçlı (Tip I-B4Xa), boynuzlu Arami başlıklı ve uzun saçlı (Tip I-B5Xa), boynuzlu Arami başlıklı, Arami saçlı, sakallı ve yeleli (Tip I-B5Zabc) olmak üzere çok farklı tiplerde (ek: 5) tasvir

¹ İçine mücevher ve makyaj malzemesi koymak için yapılmış, oval, yuvarlak ya da dörtgen şeklindeki kapaklı kaplara verilen Yunanca isim (Ökse, 1999: 66-67).

edilmiştir.

3.5.1.1.1. Hathor Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-BWc)

Bu tipteki ilk iki sfenksten biri (res. 111, çiz. 117), Kululu'da bir köylü tarafından bulunmuş olan ve bugün Kayseri Müzesi'nde (env. no. 5506) yer alan heykel şeklindeki bir sfenksin baş kısmıdır (T. Özgüç, 1971: 50-51, lev. XLI, 1a-c, B, 1, res. 146). Diğeri ise (res. 112, çiz. 118), yine Kululu'daki bir evin duvarında yapı malzemesi olarak kullanılmış olan ve daha sonra yerinden sökülerek Kayseri Müzesi'ne (env. no. 5513) getirilen heykel şeklindeki bir sfenksin göğüs kısmıdır (T. Özgüç, 1971: 52, lev. XLII, 1a-c, res. 147a-b).

T. Özgüç (1971: 52), her iki parçanın da benzer özelliklere sahip sfenkslere ait olduklarından ve aynı kapıyı süslediklerinden şüphe duyulamayacağı görüşünü dile getirmiştir.

Sfenks başının (res. 111, çiz. 117) en dikkat çekici özellikleri, yüz işlenişi ve saç şeklidir. Dolgun yüzlü sfenksin gözleri ayrı malzemedен kakma, kulakları iri, dudakları ise küçük ve kapalıdır. Ayrıca yüzde, yumuşak bir ifade göze çarpar. T. Özgüç (1971: 50-51), aynı yüz ifadesinin Zincirli ve Sakçagözü'nün bazı sfenks betimlemelerinde de bulunduğunu, ancak saçların farklı olduğunu belirterek, bunu Kululu'nun yerel özellikleri ile ilişkilendirir. Bununla birlikte, aynı yüz ifadesi bakımından, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait Boğazköy-Yerkapı sfenksleri (res. 92-93, çiz. 110; res. 94-95) ile de karşılaştırılabilir. Saç, geriye doğru örülü bir şekilde tasvir edilmiştir. Baş üzerindeki iki kabarık hatla birleşen hathor tarzı iki saç buklesi, kulak arkalarından göğüs üzerine inerek spiral yapar. Alnın üst kısmında da, yan yana sıralanmış dikdörtgen kabartılarla oluşturulmuş bir bant vardır. Boyunda ise, iki yatay bandın arasına dizilmiş ve boncuk benzeri küçük yuvarlak kabartılarla oluşturulmuş bir kolye stilizasyonu dikkat çeker.

Sfenksin göğüs kısmına ait parçada (res. 112, çiz. 118), hathor tarzındaki saç buklelerinin spiralli kısımları korunmuştur. Sfenks başının boynunda görülen kolye stilizasyonu burada da söz konusudur. Aslan yelesi ve kanat tüyleri basit balık pulu motifleriyle belirtilmiştir. Kanatların başlangıç kısımları, saç spiralleri ile birleşir.

Sol ön ayağın gövdeyle birleştiği kısım, kanat başlangıcının hemen altında görülebilmektedir. T. Özgüç (1971: 52), detaysız işlenmiş yele ve kanat tüylerinin Zincirli ile Sakçagözü sfenkslerinkinden farklı olduğunu belirterek, bunun nedenini Kululu'nun yerel özelliklerine bağlar. Aynı zamanda T. Özgüç (1971: 52), bu farklılığın Orta Anadolu platosundaki sanat üslûbunu göstermesi bakımından da önemine değinmiştir.

Kabartma şeklindeki üçüncü sfenks (res. 113), Ain Dara Tapınağı'nın güney tarafında *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan ve bugün orijinal yerinde bulunan, bazalttan bir ortostat üzerindedir (Orthmann, 1971: 339, 476, 478, taf. 1b, Ain Dara Ba/4; Alkım, 1974: 93, res. 150).

Sfenksin tam olarak korunmamış olan ve muhtemelen protom şeklinde işlenmiş baş kısmı cepheden, gövdesi ise profilden tasvir edilmiştir. Kabarık görümlü saç, hathor tarzı iki bukle halinde kulak arkalarından göğüs üzerine inerek spiral yapar. Hathor tarzındaki aynı kabarık saç şekli, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait Alacahöyük sfenkslerinden (res. 96-97, çiz. 111), Boğazköy-Nişantaş/Nişantepe sfenkslerinden (res. 98) ve Megiddo fildişi levhasındaki sfenkslerden (res. 87, çiz. 107) de bilinir. Aslan yelesi üzerine inen spiralli saç buklelerinin aynısı ise, Kululu'da bulunmuş olan heykel şeklindeki bir sfenksin göğüs kısmına ait parçada (res. 112, çiz. 118) da görmek mümkündür.

Orthmann'a göre (1971: 339), sfenks sakalsızdır. Göğüs kısmında görülen balık pulu motifleriyle aslan yelesi belirtilmiştir. Bu durum sfenksin erkek olduğuna işaret eder. Ancak Alkım (1974: 93), dişi olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Kanat yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri paralel çizgilerle gösterilmiştir. Sağa yönelik olarak tasvir edilmiş sfenksin kuyruğu, arka ayakların arasına iner.

Bu grubun diğer örnekleri (res. 114-116), Ain Dara Tapınağı'nın batı tarafında *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan ve bugün orijinal yerlerinde bulunan bazalttan birkaç ortostat üzerine kabartma şeklinde işlenmiştir. (Orthmann, 1971: 478, taf. 1c-e, Ain Dara Bb/1-5):

Bunlardan ilki (res. 114), protom şeklindeki bir sfenks başıdır. Kabarık

görünümlü saç, geriye doğru iki kalın hat halinde kıvrılarak kulak arkalarına iner ve muhtemelen hathor tarzı iki bukleye dönüşür. Ancak bu buklelerin sadece kulak hizasındaki kısımları korunmuştur. Dolgun yüzlü sfenksin gözleri iri, dudakları küçük ve kapalıdır. Burun ise tam olarak korunmamıştır. Yüzde yumuşak bir ifade vardır. Aynı ifade, Boğazköy-Yerkapı sfenkslerinden (res. 92-93; çiz. 110; res. 94-95) ve Kululu sfenks başından (res. 111, çiz. 117) da bilinir. Alın üzerindeki küçük dikdörtgen kabartılarla oluşturulmuş saç bandının aynısını yine Kululu sfenks başında görmek mümkündür.

Diğer iki sfenks kabartmasının (res. 115-116) baş kısımları korunmamıştır. Yine de başların cepheden protom şeklinde işlendiği kalıntılarından anlaşılmaktadır. Gövdeler ise profilden tasvir edilmiştir.

Bunlardan sola yönelik olanın (res. 115) balık pulu motifleriyle işlenmiş olan yelesinin bir kısmı, kanat başlangıcının hemen önünde görülebilmektedir. Yelenin önünde ise aşağı doğru eğimli bir hat halinde göze çarpan, hathor şeklindeki saç buklesinin korunmuş olan bir kesimi yer alır. Kanat tüyleri, paralel çizgilerle gösterilmiştir. Yürür durumdaki sfenksin dört ayağı da tasvir edilmiştir. Kuyruk arka ayaklar arasına inerek kıvrılır.

Sağa yönelik olan sfenksin (res. 116) göğüs kısmının sağ tarafında, hathor tarzındaki saç buklesinin korunmuş olan spiralli kesimi görülebilmektedir. Ayrıca bu saç spiralinin iç kısmından başlayıp, sola doğru yatay bir şekilde uzanan iki ince bant göze çarpar. Bu bantlar büyük olasılıkla kolye stilizasyonuna aittir. Aynı kolye stilizasyonu, Kululu'dan bulunmuş olan bir sfenks başından (res. 111, çiz. 117) ve yine Kululu'dan bulunmuş olan bir sfenksin göğüs kısmına ait parçadan (res. 112, çiz. 118) da bilinir. Sfenksin şişkin olan göğüs kısmındaki balık pulu motifleriyle aslan yelesi gösterilmiştir. Kanat tüyleri paralel çizgilerle belirtilmiştir. Sfenksin dört ayağı da tasvir edilmiştir. Arka ayakların arasına inen kuyruğun ucu yukarı doğru kıvrıktır.

3.5.1.1.2. Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-BX)

Bu tipteki ilk iki sfenks (res. 117), Karkamış-Haberciler Duvarı'nın

kuzeydoğu kısmında *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan, kireçtaşından bir ortostat üzerinde yer alır (Hogarth, 1914: 29, pl. B. 15, a; Moortgat, 1932: 109, taf. XXIV; Orthmann, 1971: 339, 505, taf. 28b, Karkemis E/10). Bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan ortostat (müze env. no. 72) mücadele sahnelidir (Orthmann, 1971: 505). Burada arka ayakları üzerinde dik olarak kalkmış karşılıklı iki sfenks, aralarındaki kanatlı boğaya saldırmaktadır (Moortgat, 1932: 47).

Sfenksler benzer özelliklere sahiptir: Başlar kısa birer boyun üzerine oturtulmuştur. Uzun saçlar kulak arkalarından inerek ense kısımlarında toplanır. Alın kısımları üzerinde birer küçük çıkıntı göze çarpar. Orthmann (1971: 339), bu çıkıntının bir boynuz veya küçük bir saç lülesi olabileceği düşüncesindedir. Kulak kepçelerinde ayrıntılar belirtilmiştir. Diğer yüz ayrıntıları ise çok belirgin değildir. Boyunlarında göze çarpan iki sıra halindeki yatay ve ince çizgilerin kolye olması muhtemeldir. Açık olan kanatlar iki kavisle ön ayaklara birleştirilmiştir. Kanat tüyleri paralel çizgilerle gösterilmiştir. Göğüs kısımları üzerinde balık pulu motiflerine dair herhangi bir iz yoktur. Sfenkslerin dört ayakları da tasvir edilmiştir. Aslan-pençeleri ve arka ayak kavisleri belirgindir. Yukarıya doğru kalkık olan kuyrukların birer kuş-başı ile sonlandığı ileri sürülür (Orthmann, 1971: 339).

Üçüncü ve dördüncü sfenksler (res. 118-119), Karatepe Kalesi'nin kuzey kapı binasına ait olarak *in situ* durumda açığa çıkarılan ve bugün orijinal yerlerinde bulunan bazalttan kapı sfenksleridir (Bossert vd., 1950: 16, res. 70, 72; Riemschneider, 1954: 246, taf. 88; Akurgal, 1961: Taf. 144-145; 1995: 104, lev. 136; Orthmann, 1971: 339, 490, 493, taf. 15g, 17i, Karatepe A/9, A/30; Darga, 1992: 337, 347, res. 324). Cepheden üç boyutlu, profilden ise kabartma şeklinde işlenmiş olan bu sfenksler, yan hücreli geçit alanına açılan kapının her iki yanında yer alır (Bossert vd., 1950: 16). Bunların ortostatlardan farklı olarak¹, işlenip bitirildikten sonra yerlerine yerleştirildikleri düşünülmektedir² (Bossert vd., 1950: 17; Darga, 1992: 337).

¹ Taş ocağında kabataslak bir şekil verilmiş olan ortostatlar, asıl yerlerine oturtulduktan sonra işlenmişlerdir. Bu duruma kanıt olarak da, tamamlanmış kabartmaların yanında tamamlanmamış olanların varlığı ve yazıtlı ortostatlardaki yer darlığı nedeniyle, yazıtın yan ortostat üzerine taşırılması gösterilir (Bossert vd., 1950: 16-17; Darga, 1992: 337).

² Kapı sfenks ve aslanlarının önceden işlenip yerlerine yerleştirildikleri düşüncesine neden olarak, kuzeydoğu kapı aslanının kuyruğu için arkadaki ortostat üzerinde bir oyuk açılmış olması gösterilir (Bossert vd., 1950: 17, res. 70; Darga, 1992: 337).

Aynı özelliklere sahip sfenkslerin oldukça iri olan baş kısımları, kısa ve kalın birer boyun üzerine oturtulmuştur. Boyunlarda, kolye olması muhtemel üç sıra halindeki bir stilizasyon göze çarpar. Alın üzerlerinde ortadan ikiye ayrılmış olan uzun saçlar, iri kulak arkalarından inerek enselerde toplanır. Dolgun yüzlerdeki iri göz çukurlarına yerleştirilmiş ve kurşunla tutturulmuş beyaz bir maddeden veya taştan yapılmış gözler dikkat çekicidir. Göz bebekleri ise, muhtemelen daha koyu renkli bir malzemedен kakmadır (Bossert vd., 1950: 17). Kulak kepçelerinde ayrıntılar belirtilmiştir. Burunlar etli ve iri, dudaklar kapalı ve ifadesizdir.

Dört ayakları da tasvir edilmiş olan sfenksler yürür durumdadır. Göğüs kısımları ile ön ayakları pençelere kadar örten uzun önlükler ve omuz kısımlarındaki oval stilizasyonlar önemli ayrıntılardır. Darga (1992: 347) ve Akugal'a göre (1995: 104, lev. 136), bu önlük ve omuz stilizasyonları, Fenike Sanatının etkisini gösterir. Orthmann (1971: 347) ise, bu tipteki önlük ve omuz stilizasyonlarının Antik Mısır'dan kaynaklandığı ve oradan Suriye-Fenike Sanatına geçtiği görüşündedir. Önlüklerin üzerindeki dikey balık kılıcı desenleri, alt kısımdaki yatay çizgilere kadar devam eder. En altta da kısa ve dikey çizgiler göze çarpar. Omuz hizaları ile karın kısımlarından başlayan ve yukarıya doğru dik bir şekilde yükselen iki parça halindeki kanatlar, yelpaze gibi bir görünüme sahiptir. Kanat tüyleri balık kılıcı desenleriyle gösterilmiştir. Arka ayak kavisleri ve pençeler belirgindir. Kuyruklar yukarıya doğru kıvrılarak yükselir. Sfenkslerin bedenleri yazıtlıdır (Darga, 1992: 347).

Kabartma şeklindeki beşinci sfenks (res. 120), Karatepe Kalesi-kuzey kapı binasının kuzeybatı yan hücrelerine ait olarak *in situ* durumda açığa çıkarılan ve bugün orijinal yerinde bulunan tam olarak korunmamış bazalttan bir ortostat üzerindedir (Bossert vd., 1950: 16, res. 91; Akurgal, 1961: Taf. 141; Orthmann, 1971: 339, 490, taf. 16b, Karatepe A/10; Darga, 1992: 337, res. 323).

Sfenksin oldukça kısa bir boyun üzerine oturtulmuş iri başında sadece dolgun yanak, kulak ve saçın arka kısmı korunmuştur. Buna göre uzun saçın kulak arkasından inerek ensede toplandığı anlaşılmaktadır. Göğüs kısmı ile ön ayakları pençelere kadar örten önlük ve omuz stilizasyonu bu sfenkste de söz konusudur. Dört ayak üzerinde sağa doğru yürüyen sfenksin sağ ön ayağı önlük altından belli

olmaktadır. Yine Karatepe'den açığa çıkarılmış olan önceki iki sfenkste ise (res. 118-119) bu özellik görülmez. Omuz hizası ile karın kısmından başlayan iki parça halindeki yelpaze görünümlü kanat yukarıya doğru dik bir şekilde yükselir. Kanat tüyleri balık kılçığı desenleriyle belli edilmiştir. Kuyruk gövdeye paralel bir şekilde ters “s” çizerek sağrı ve kanatla birleşir.

Orthmann (1971: 346-347) Karatepe sfenkslerini, M.Ö. I. bin Suriye-Fenike fildişi sfenkslerinin bazıları (res. 31, çiz. 58; res. 32; çiz. 59) ile karşılaştırır: Hem Karatepe hem de Suriye-Fenike sfenkslerinde görülen ön ayakları örten önlük ve omuz bezemesi Antik Mısır etkileridir. Bu Antik Mısır etkileri, ilk önce Suriye-Fenike sfenkslerinde görüldüğü için Karatepe sfenkslerinin de Suriye-Fenike bölgesinden etkilenerek gelişmiş olması muhtemeldir. Bununla beraber Orthmann (1971: 347), farklılıklara da dikkat çeker: Örneğin, Suriye-Fenike sfenkslerinin bazılarında görülen Antik Mısır tacı ve başlık biçimi (res. 31, çiz. 58; res. 32; çiz. 59), Karatepe sfenkslerinde görülmez. Ayrıca Suriye-Fenike sfenksleri kapı koruyucusu değildirler ve yalnızca taşınabilir fildişi eserler üzerinde görülürler.

3.5.1.1.3. Uzun Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-BXc)

Bu tipteki iki sfenks tasviri (res. 121) de, Tell Tainat-Bina I'de açığa çıkarılmış olan ve bugün Chicago Doğu Enstitüsü Müzesi'nde bulunan tunçtan bir at alınlığı (müze env. no. A22209) üzerindedir (Orthmann, 1971: 340, 552, taf. 70a, Tainat X/1).

At alınlığı, üst üste üç kabartmalı bant halinde düzenlenmiştir. Birbirlerine arkalarını dönmüş olan benzer özelliklere sahip sfenksler en üst bantta yer alır. Aralarında da muhtemelen bir insan figürü vardır. Sfenkslerin başları cepheden, gövdeleri profilden tasvir edilmiştir. Başlıksız oldukları anlaşılan sfenkslerin yüz ayrıntıları hakkında, sakalsız olmaları haricinde bir yorum yapılamaz. Uzun saçların şekli de çok belirgin değildir. Orthmann'a göre (1971: 340), göğüs kısımları üzerinde aslan yelesini belirten balık pulu motifleri vardır. Omuz kısımlarından başlayan kanatlar geriye doğru uzanır. Dört ayakları da gösterilmiş olan sfenkslerden soldaki sola, sağdaki de sağa yönelik olarak yürümektedir. Kuyruklar yukarıya doğru kalkıktır.

3.5.1.1.4. Arami Saçlı Sfenksler (Tip I-BZ)

Bu tipin tek sfenksi (res. 122), Maraş'ta bulunmuş olan ve bugün Adana Arkeoloji Müzesi'nde yer alan heykel şeklindeki bir sfenks betimlemesine (müze env. no. 1295) ait kırık parçadır. Bunun, sütun altlığı üzerindeki bir sfenks betimlemesi olabileceği düşünülmektedir (Orthmann, 1971: 527, taf. 47a-b, Maraş B/23).

Sfenksin sadece baş ve kanat başlangıç kısımları korunmuştur. Başlıksızdır. Yüzün her iki yanından göğüs üzerine doğru sarkan iki saç buklesi, kabartma iki hat şeklinde belli olmaktadır. Bu bukleler, kırık kulak kesimlerinin önlerinden indiği için, Arami Sanatı etkili oldukları anlaşılmaktadır. Saçının geri kalan kısmı ise enseye doğru iner. Yüz ayrıntıları tamamen kaybolmuştur. Ancak sakalsız şekillendirilmiş olduğu yüz hatlarından bellidir.

3.5.1.1.5. Arami Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-BZc)

Bu tipin ilk iki sfenksini (res. 123), Zincirli-*Hilani*¹ III'ün girişinde *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bazalttan bir sütun altlığı (müze env. no. 7731) üzerindeki sfenks betimlemeleri temsil eder (Schäfer und Andrae, 1925: 704, abb. 590, 3; Moortgat, 1932: 109, taf. XIX; Bossert, 1942: Abb. 900; Vieyra, 1955: 77-78, fig. 75; Akurgal, 1961: 117, taf. 125; Orthmann, 1971: 340, 547-548, taf. 64d, Zincirli H/1; Demisch, 1977: 56, abb. 136; Darga, 1992: 295, res. 286-287; Canpolat, 2002: 16, alt res.). Bunlar cepheden üç boyutlu, profilden yüksek kabartma şeklinde işlenmiştir (Darga, 1992: 295).

Her iki sfenks de benzer özelliklere sahiptir: İri kulakların arkalarından enselere kadar inen uzun ve örülü saçlar, kulak hizalarından itibaren tüm ense kısımlarını çevreleyen iki sıra halindeki küçük spirallerin oluşturduğu kabarık bir hatla sonlanır. Ayrıca birer örülü saç buklesi de kulak önlerinden yanaklara kadar inerek spiral yapar. Darga (1992: 295) ve Akurgal (1995: Lev. 118b), kulak

¹ *Hilani*, ön yüzünde sütunlu bir girişi bulunan ve girişin arkasında da küçük oda topluluklarının çevrelediği, enine yerleştirilmiş ocaklı bir ana mekâna sahip olan yapıların genel adıdır (Naumann, 2007: 421).

önlerinden inen bu saç buklelerinin Arami Sanatı etkili olduğunu belirtmişlerdir. Dolgun bir yüz yapısına sahip sfenkslerin iri gözleri ayrı malzemedan kakma, ağızları küçük ve kapalıdır. Burun kısımları ise tam olarak korunmamıştır. Şişkin göğüs kısımlarından yanlara kadar uzanan balık pulu motifleriyle aslan yelesi gösterilmiştir. Gövdelerine bitişik bir haldeki yan kanatlarının başlangıç kısımları balık pulu motifleriyle birleşir. Ayrıca ön ayakların gövdeyle birleştiği noktadan başlayan ve yere doğru kavis yaparak inen daha küçük boyutlu ikinci bir kanat daha söz konusudur. Bu küçük kanatlar, muhtemelen kuşun kuyruk kısmını temsil etmektedir. Orthmann (1971: 342-343) ise, bunların dört kanatlı oldukları düşüncesindedir. Kanat tüyleri uzunlamasına pullarla belirtilmiştir. Karın kısımlarındaki tüyler de üç sıra halinde dizilmiş kareye yakın formdaki motiflerle tasvir edilmiştir. Oldukça kalın olan ön ayakların arkalarında üst kısımları spiral şeklinde sonlanan iki dikey sıra halindeki bir stilizasyon göze çarpar.

Dört ayakları da tasvir edilmiş olan sfenkslerin ön ayakları aynı hizada sabit, arka ayaklarının ise biri önde diğeri arkadadır. Bu durum, uyumsuz bir görünüme sebep olmuştur. Çünkü ön ayaklar dururken, arka ayaklar yürür gibi görünmektedir. Bunun nedeni sfenkslerin cepheden protom, profilden kabartma şeklinde yapılmış olmasıdır. Muhtemelen sanatçı, kabartma şeklindeki arka ayakların her ikisini de göstermek istemiştir. Sfenkslerin pençe çıkıntıları açık bir şekilde belirtilmiştir. Aşağı doğru bırakılmış olan ve uçları püskül şeklindeki kuyruklar, arka ayakların aralarından görülebilmektedir. Darga'ya göre (1992: 295), yelelerin ve kanatların pul motifleriyle işlenişi, kuyrukların püskül şeklindeki uçları ve ön ayakların arkalarındaki dikey stilizasyon, Yeni Asur Sanatının etkilerini gösterir.

Üçüncü sfenks (res. 124), Zincirli'de, kuzeydeki direkli yapının¹ çevresinde açığa çıkarılmış olan ve bugün Berlin Müzesi'nin Önasya Şubesi'nde bulunan bir sütun altlığı (müze env. no. VA 3017) üzerindeki sfenks betimlemesidir (Orthmann, 1971: 340, 546, taf. 63e, Zincirli F/2; Darga, 1992: 296; Naumann, 2007: 147, res. 161). Tamamı korunmamış olan bu sfenks de, *Hilani* III sfenksleri (res. 123) gibi cepheden üç boyutlu, profilden yüksek kabartma şeklinde işlenmiştir.

¹ Bu yapı bazı yayınlarda *Hilani* IV olarak tanımlanır (Akurgal, 1979: 13, fig. 2, 6; Naumann, 2007: 147, 428, res. 552).

Sfenksin korunmamış olan baş kısmı, *Hilani* III sfenkslerine bakılarak müzede tamamlanmıştır (Orthmann, 1971: 340, dipnot 8). Buna göre sfenksin uzun saçları iri kulaklarının arkalarından ensesine inerek, kulak hizalarından başlayan iki sıra halindeki spirallerin oluşturduğu kabarık bir hatla sonlanır. Arami Sanatı etkili birer örümlü saç buklesi de, kulak önlerinden yanak kısımlarına inerek spiral yapar (Darga, 1992: 296). Dolgun yüzdeki iri gözler ayrı malzemedeki kakma, dudaklar küçük ve kapalıdır. Burun ise korunmamıştır. Şişkin göğüs kısmından yanlara kadar uzanan aslan yelesi, balık pulu motifleriyle gösterilmiştir. Gövdeye bitişik bir şekilde kapalı ve büyük kanatların başlangıç kısımları balık pulu motifleriyle birleşir. Gövdenin altından inen ve kuşun kuyruk kısmını temsil eden, daha küçük boyutlu diğer kanatların uç kısımları ovaldir. Orthmann'a göre (1971: 342-343), bu sfenks de dört kanatlıdır. Kanat tüyleri uzunlamasına pullarla gösterilmiştir. Sfenksin pençeleri belirtilmiş ön ayakları çok kalındır. *Hilani* III sfenkslerinde olduğu gibi, ön ayakların arkalarında Yeni Asur Sanatı etkili dikey bir stilizasyon göze çarpar. Arka ayaklar ve kuyruk tam olarak korunmamıştır.

Yüksek kabartma şeklindeki dördüncü sfenks (res. 125, çiz. 119), Zincirli-*Hilani* II'nin girişinde açığa çıkarılmış olan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bazalitten bir ortostat (müze env. no. 7736) üzerinde yer alır (Bossert, 1942: Abb. 899; Akurgal, 1966: 51, Fig. 11; 1995: Şek. 107; Orthmann, 1971: 340, 547, taf. 64b, Zincirli G/1; Genge, 1979: Abb. 86; Darga, 1992: 294, res. 281-282). Sfenks ortostat üzerinde olmasına rağmen heykel gibi bir görünüme sahiptir (Darga, 1992: 294).

Sfenksin baş kısmı oldukça kısa bir boyun üzerine oturtulmuştur. Uzun ve örümlü saç, kulak arkasından enseye doğru birçok bukle halinde iner. Ayrıca kulak önünden inerek yanak üzerinde spiral yapan Arami Sanatı etkili bir saç tutamı göze çarpar. Saç üzerinde de aralıklı bir sıra halindeki papatya motifleriyle oluşturulmuş bir taç bulunur. Dolgun yüzlü sfenksin gözleri, burnu ve kulağı orantılıdır. Dudakları ise küçük ve kapalıdır. Hafif şişkin olan göğüs kısmından geriye doğru uzanan balık pulu motifleriyle aslan yelesi gösterilmiştir. Sol ön ayağın arka kısmı ile uzun ve kapalı kanat, kavisli bir şekilde sonlanan yeyleyle birleşir. Kanat tüyleri, yatay ve uzunlamasına pullarla belirtilmiştir. Ön ayakların arkalarındaki ve karın kısmındaki tüyler ise dalgalı hatlarla tasvir edilmiştir. Ayrıca sol ön ayağın üzerinde, Yeni Asur

Sanatı etkili dikey bir stilizasyon dikkat çeker. Arka ayakların dirsek kısımlarında ise, üçlü boncuk motifi bulunur (Darga, 1992: 295; Akurgal, 1995: Şek. 107). Dört ayağı da tasvir edilmiş olan sfenks sola doğru yürümektedir. Pençeler çıkıntılarla belli edilmiştir. Yukarıya doğru kalkık olan kuyruk muhtemelen kuş-başı şeklinde sonlanır.

Beşinci ve altıncı sfenksler (res. 126), Sakçagözü-saray girişinde *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan bazalattan bir sütun altlığı (müze env. no. 10118) üzerindeki sfenks betimlemeleridir (Bossert, 1942: Abb. 875-878; Akurgal, 1949: 159, taf. XXXVIIIa-b, XXXIX; Orthmann, 1971: 340, 531, taf. 50b, Sakçagözü A/8; Darga, 1992: 302; Naumann, 2007: 147, res. 164-165). Bunlar da, Zincirli sütun altlıkları üzerinde görülen sfenks betimlemelerinde (res. 123-124) olduğu gibi cepheden üç boyutlu, profilden yüksek kabartma şeklinde işlenmiştir.

Sağdakinin pençeleri hariç baş ve göğüs kısımları korunmamıştır. Tam olan soldakinin baş kısmı oldukça kısa bir boyun üzerine oturtulmuştur. Uzun ve örülü saç, kulak arkalarından enseye inerek üç yatay sıra halindeki spirallerin oluşturduğu kabarık bir hatla sonlanır. Ayrıca kulakların ön ve arka kısımlarından göğüs üzerine inen ikişer saç buklesi göze çarpar. Bunlardan kulak önlerinde yer alanlar, Arami Sanatı etkisini gösterir. Dolgun yüzdeki iri gözler ayrı malzemedен kakma, dudaklar küçük ve kapalıdır. Burun ise tam olarak korunmamıştır. Şişkin olan göğüs kısmından geriye doğru uzanan balık pulu motifleriyle aslan yelesi belirtilmiştir. Uzun ve kapalı kanat bu balık pulu motifleriyle birleşir. Kanat tüyleri yatay ve uzunlamasına pullarla gösterilmiştir. Ön bacakların arkalarında ve karın kısmında bulunan tüyler dalgalı hatlarla tasvir edilmiştir. Kanadın yeyle birleştiği kısmın biraz gerisindeki kaburga kısmı, paralel ve dik çıkıntılarla belli edilmiştir. Darga'ya göre (1992: 302), bu kaburga stilizasyonu Yeni Asur Sanatının bir etkisidir.

Oldukça kalın olan ön ayaklar aynı hizada sabit, arka ayakların ise biri önde diğeri arkadadır. Başka bir deyişle, Zincirli-*Hilani* III sfenkslerinde (res. 123) görülen ön ve arka ayaklardaki uyumsuzluk burada da söz konusudur. Ön ayaklardaki pençeler paralel ve dikey hatlarla gösterilmiştir. Ayrıca Yeni Asur Sanatı etkili dikey stilizasyon, sağ ön ayağın yan kısmında görülebilmektedir. Aynı

stilizasyon, Zincirli-*Hilani* II sfenksinden (res. 125, çiz. 119) de bilinir. Kuyruk arka ayakların arasına gelecek şekilde aşağı doğru bırakılmıştır. Tam olarak korunmamış olan diğer sfenksin de, korunmuş olan kısımlarına göre aynı özelliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

3.5.1.1.6. Takkeli, Uzun Saçlı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-B1Xc)

Bu tipin tek sfenksi (res. 127, çiz. 120), Tell Halaf *Hilanisi*'nde (Kapara yapısı olarak da bilinir) açığa çıkarılmış olan ve bugün Berlin Müzesi'nde bulunan bazalttan bir kapı sfenksidir (Moortgat, 1932: 109, taf. XVIII; Vieyra, 1955: 82, fig. 92-93; Akurgal, 1966: 87, abb. 23a; 1979: 17, fig. 26; Orthmann, 1971: 339, taf. 12d/f, T. Halaf Bb/1; Schirmer, 1982: 25-26, şek. 14; Naumann, 2007: 421, res. 546). Vieyra (1955: 82) tarafından "örtülü" olarak tanımlanan ilginç görünümlü sfenks, cepheden üç boyutlu, profilden ise kabartma şeklinde işlenmiştir.

Takkeli sfenksin (çiz. 120) uzun saç, ince bukleler halinde düzenlenmiştir. Saç buklelerinin birçoğu kulak arkalarından enseye doğru inerken, hathor saç şeklini anımsatan ikisi kulak önlerinden göğüs üzerine inerek spiral yapar. Ancak hathor tarzındaki spiralli saç bukleleri, kulak arkalarından göğüs üzerine inmesiyle farklıdır. Başlığın altından çıkan yan yana sıralanmış küçük spiraller de oldukça dikkat çekicidir. Bunlar saça ait olabileceği gibi, başlığın alna dökülen püskülleri olması da mümkündür. Baş kısmı oldukça kalın ve kısa bir boyun üzerine oturtulmuştur. Gözler ayrı malzemedeki kakma, burun etli ve iri, ifadesiz dudaklar kapalıdır. Kulak kepçelerinde ayrıntılar belirtilmiştir. Çok kısa olan göğüs kısmı üzerinde uçları spiralli dikey bir stilizasyon göze çarpar. Büyük ihtimalle bu stilizasyon, yeleyi temsil eder. Ön ayak pençeleri paralel ve uzun çıkıntılarla belirtilmiştir.

Sfenksin kapalı kanadı üzerindeki tüyler, balık pulu, balık kılıcı ve çapraz hatlar gibi çeşitli desenlerle tasvir edilmiştir. İnce ve uzun olan gövdenin karın kısmı hafif şişkindir. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan sfenksin ön ayakları aynı hizada sabit, arka ayaklarının biri önde diğeri arkadadır. Muhtemelen kabartma şeklindeki arka ayakların her ikisini de gösterme isteğinden kaynaklanan bu uyumsuzluğu, kanatlı, Arami saçlı ve yeleli (Tip I-BZc) Zincirli-*Hilani* III sfenksleri (res. 123) ile aynı tipteki Sakçagözü-saray girişi sfenkslerinde (res. 126) de görmek mümkündür.

Arka ayakların arasına incek şekilde aşağı doğru bırakılmış olan kuyruğun ucu kıvrıktır.

Ön ve arka ayaklar arasındaki boş alanda ise, küçük kabartma şeklinde işlenmiş figürler göze çarpar. Buradaki sahnenin en solunda bir insanla kanatlı bir aslanın mücadelesi, bunların yanında da kanatlı bir demonla bir aslanın mücadelesi görülür. En sağda ise, aslan olması muhtemel başka bir hayvan, demonla mücadele eden diğer aslana yardıma gelmektedir (Vieyra, 1955: 82).

3.5.1.1.7. Boynuzlu Poloslu ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B2Xa)

Bu tipin kabartma şeklindeki tek sfenksi (res. 128), Tell Halaf'ta açığa çıkarılmış olan bir ortostat üzerindedir (Orthmann, 1971: 339, taf. 11f, T. Halaf A3/151).

Sfenks, arka ayakları üzerinde eğimli bir şekilde kalkmış olarak profilden tasvir edilmiştir. Başında, ön kısımda tek boynuzu bulunan bir polos vardır. Uzun saç, kulak arkasından inerek ensede toplanır. Oldukça iri bir burna sahiptir. İfadesiz dudaklar küçük ve kapalıdır. Boynunda da kalın bir gerdanlık göze çarpar. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan sfenksin sağ ön pençesi, saldırır gibi yukarı kalkıktır. Sağ ön ayakla birleşen açık kanadın tüyleri, iki sıra halindeki paralel çizgilerle belirtilmiştir. Kuyruk da yukarıya doğru ters “s” şeklinde kıvrılır. Pençeler paralel çizgilerle gösterilmiştir. Arka ayak kavsi belirgindir. Karın kısmındaki zikzak desenleriyle oluşturulmuş tüy stilizasyonu dikkat çekicidir.

3.5.1.1.8. Boynuzlu Konik Başlıklı, Uzun Saçlı ve Sakallı Sfenksler (Tip I-B3Xab)

Bu tipin kabartma şeklindeki ilk sfenksi (res. 129, çiz. 121), Tell Halaf'ta açığa çıkarılmış olan bir ortostat üzerindedir (Orthmann, 1971: 339, T. Halaf A3/150; Genge, 1979: Abb. 93; Akurgal, 1995: Lev. 130b, şek. 120).

Sfenksin başı cepheden, gövdesi ise profilden tasvir edilmiştir. Başında, her iki yanda birer boynuzu bulunan konik şekilli bir başlık vardır. Bu başlığın altından

çıkarak kulak arkalarından omuzlara kadar inen ve spiral şeklinde sonlanan iki saç buklesi dikkat çekicidir. Bu bukeler, göğüs üzerine incek kadar uzun olmadığından gerçek anlamda hathor saç şeklini yansıtmaz. Dolgun yüzlü sfenksin kıvrımlı kaşları oldukça kalındır. Başlık, kaş hizasına kadar indiğinden alın kısmı kaybolmuştur. Etili bir görünüme sahip burun oldukça iri, gözler ve kulaklar ise küçüktür. Yukarıya doğru hafif kavisli dudaklar, asık bir yüz ifadesine neden olmuştur. Boynu kapatacak kadar uzun olan sakalın bıyık kısmı, dudaklara paralel bir şekilde kavisli ve bezemesiz bir hatla belirtilmiştir. Sakal telleri ise, zikzak motifleriyle oluşturulmuş bir stilizasyona sahiptir.

Omuzdan başlayan kanat, yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri, iki sıra halindeki paralel ve yatay çizgilerle tasvir edilmiştir. Kanat başlangıç kısmının hemen altındaki paralel ve dik çizgiler, kaburga çıkıntılarını temsil eder. Dört ayağı da gösterilmiş olan sfenks, eğimli bir şekilde arka ayakları üzerinde kalkarak sağ ön pençesini havaya kaldırmıştır. Arka ayak kavsi belirgindir. Kuyruk arka ayakların arasına gelecek şekilde aşağı doğru bırakılmıştır. Sfenksin tüm gövdesinde birbirine paralel çizgisel stilizasyonlar dikkat çeker.

İkinci sfenks kabartması (res. 130), Halep Sitadeli'ndeki Hava Tanrısı Tapınağı'nda açığa çıkarılmış olan bir ortostat üzerindedir (Kohlmeyer, 2000: 29, 42, taf. 11). İki figürlü ortostatın üst kısmında sfenks, alt kısmında ise aslan yer alır. Bunların her ikisi de, birer platform üzerinde sağa doğru yürümektedir.

Profilden tasvir edilmiş olan sfenksin başında, çift boynuzlu konik bir başlık bulunur. Uzun saç, kulak arkasından inerek ensede toplanır. İri bir burna, kapalı dudaklara ve çıkık bir çene yapısına sahiptir. Ayrıca bıyıksız bir sakalı vardır (Kohlmeyer, 2002: 29). Ancak ortostat yüzeyi bozuk olduğundan, sakal çok belirgin değildir. Yukarıya kalkık olan kanadın başlangıç noktası, şişkin göğüs kısmıyla ve sağ ön ayakla birleşir. Kanadın üst kısmındaki tüyler sade balık pulu motifleriyle, alt kısmındaki tüyler ise balık kılçığı desenleriyle gösterilmiştir. Dört ayağı da belirtilmiş olan ince gövdeli sfenksin pençeleri, paralel ve dalgalı çizgilerle oluşturulmuştur. Kuyruk, arka ayaklar arasına kıvrılarak iner.

3.5.1.1.9. Boynuzlu Miğferli ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B4Xa)

Bu tipin kabartma şeklindeki tek sfenksi (res. 131), Zincirli'nin dış kale kapısında *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan ve bugün Berlin Müzesi'nin Önasya Şubesi'nde bulunan bazaltdan bir ortostat (müze env. no. VA 2711) üzerindedir (Bossert, 1942: Abb. 920; Orthmann, 1971: 340, 542, taf. 59g, Zincirli B/22). Buradaki sahnede, Orthmann (1971: 542) tarafından savaşıçı veya koruyucu tanrı olarak yorumlanan bir insan figürü ve onun önünde de kanatlı bir sfenks sağa doğru yürümektedir.

Profilden tasvir edilmiş olan sfenksin başında, ön kısmında tek boynuzu bulunan miğfer şeklinde bir başlık görülür. Ancak Orthmann'a göre (1971: 342), bunun bir çeşit başörtüsü olma olasılığı da vardır. Bitişik iki bukle halindeki saç, bu başlığın altından enseye inerek spiral yapar. Oldukça uzun olan iki bitişik saç bukleleri de, kulak arkasından inerek tüm göğüs kısmını bir örtü gibi örter ve sol ön ayağın üst kısmında sonlanır. Göz ve burun, yüzün büyük bir kısmını kaplayacak derecede iri, kulak ve ağız kısımları ise küçüktür. Omuzdan başlayan ve yukarıya kalkık olan kanadın üst kısmında sivri bir çıkıntı göze çarpar. Kanat tüyleri birbirini kesen paralel çizgilerle belirtilmiştir. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan sfenksin arka ayak kavsi belirgindir. Pençeler, sivri çıkıntılar ve paralel çizgilerle gösterilmiştir. Yukarıya kalkık olan kuyruk, kuş-başı şeklinde sonlanır.

3.5.1.1.10. Boynuzlu Arami Başlıklı ve Uzun Saçlı Sfenksler (Tip I-B5Xa)

Bu tipin kabartma şeklindeki tek sfenksi (res. 132, çiz. 122), Zincirli'nin güney şehir kapısı çevresinde açığa çıkarılmış olan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bazaltdan bir ortostat (müze env. no. 7711) üzerindedir (Orthmann, 1971: 340, 538, taf. 55c, Zincirli A/5; Darga, 1992: 235-236, res. 240; Akurgal, 1966: 97-100, fig. 64; 1995: Şek. 95). Buradaki sahnede, üstte kanatlı bir grifon ile onun altındaki kanatlı sfenks sağa doğru yürümektedir.

Profilden tasvir edilmiş olan sfenksin başında, Arami Sanatı etkisini gösteren tepesi ponponlu konik bir başlık vardır. Alını tamamen kapatan bu başlığın ön ve arka kısımlarında da birer boynuz yer alır. Başlığın altından enseye kadar inen uzun saç,

topuz şeklinde sonlanır. Sfenksin başı, kısa bir boyun üzerine oturtulmuştur. Göz ve oldukça iri olan burun haricindeki diğer yüz detayları belirgin değildir. Orthmann'a göre (1971: 340), sakalsızdır. Yukarıya doğru kalkık olan kanat, saçın omuzla birleştiği noktadan başlar. Kanat tüyleri paralel çizgilerle gösterilmiştir. Sfenksin dört ayağı da tasvir edilmiştir. Pençeler paralel ve kısa çizgilerle belirtilmiştir. Yukarıya doğru kalkık olan kuyruk, kuş-başı şeklinde sonlanır (Orthmann, 1971: 340).

3.5.1.1.11. Boynuzlu Arami Başlıklı, Arami Saçlı, Sakallı ve Yeleli Sfenksler (Tip I-B5Zabc)

Bu tipin yüksek kabartma şeklindeki işlenmiş iki sfenksi (res. 133, çiz. 123; res. 134, çiz. 124), Sakçagözü-saray girişinde *in situ* durumda açığa çıkarılmış olan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan bazalttan iki ortostat (müze env. no. 10116 ve 1811) üzerindedir (Bossert, 1942: Abb. 875, 880; Vieyra, 1955: 80, fig. 84; Akurgal, 1966: 54-55, abb. 15b; 1979: 17, fig. 31; 1995: Lev. 119, şek. 104-105; Orthmann, 1971: 339, 530-532, taf. 49c, 51b, Sakçagözü A/4, A/12; Demisch, 1977: 60, abb. 150; Darga, 1992: 302, res. 292). Profilden tasvir edilmiş olan sfenksler benzer özelliklere sahiptir:

Başlarında, kaş hizasına kadar oturtulmuş olan, boynuzlu ve tepesi ponponlu birer miğfer vardır. Darga (1992: 302) ve Akurgal (1995: Lev. 119) bu başlık tipinin, Arami Sanatı etkisini yansıttığı görüşündedir. Sfenkslerin uzun saçları, örülü bukleler halinde enselerine iner. Ayrıca kulak önlerinden aşağı sarkan Arami Sanatı etkili birer örülü bukle daha göze çarpar. Göz, burun, ağız ve kulak kısımları orantılıdır. Kulak önlerinden başlayıp çene altlarından inen ve örülü gibi görünen uzun sakalları vardır. Bu sakal stilizasyonu birinde bıyıksız (müze env. no. 10116; res. 133, çiz. 123), diğerinde ise bııklı (müze env. no. 1811; res. 134, çiz. 124) olarak tasvir edilmiştir.

Göğüs üzerlerinden başlayan ve gerideki ön ayakların arka hizalarına kadar uzanan balık pulu motifleriyle yeleler belirtilmiştir. Kapalı durumdaki kanatların başlangıç kısımları da, bu yele motifleriyle birleşir. Kanat tüyleri uzunlamasına pullarla, karın tüyleri ise dalgalı hatlarla tasvir edilmiştir. Ayrıca kanatların karınlara inen kesimlerinin hemen arkasında görülen paralel ve dik hatlar, kaburga çıkıntılarını

temsil eder. Darga'ya göre (1992: 302), bu kaburga stilizasyonu Yeni Asur Sanatının etkisini gösterir.

Gerideki ön ayakların yan kısımlarında da, Yeni Asur Sanatı etkisini gösteren dikey stilizasyonlar vardır. Bu stilizasyonu, saray girişinin, kanatlı, Arami saçlı ve yeleli sfenksleri (Tip I-BZc; res. 126) ile aynı tipe ait Zincirli-*Hilani* II sfenksinde (res. 125, çiz. 119) de görmek mümkündür. Arka ayakların dirsek kısımlarında ise, Zincirli-*Hilani* II sfenksinde olduğu gibi üçlü boncuk motifleri vardır. Dört ayakları da gösterilmiş olan sfenkslerin kuyrukları, kuş-başı şeklinde sonlanır (Orthmann, 1971: 339).

3.5.1.2. Sadece Cephesi Tasvir Edilen Sfenksler (Tip I-C)

Cepheden protom şeklinde işlenmiş olan bu grubun tüm sfenksleri, hathor saçlı olarak (Tip I-CW) tasvir edilmiştir.

3.5.1.2.1. Hathor Saçlı Sfenksler (Tip I-CW)

Bu tiptekiler arasında yalnızca bir tane işçiliği tamamlanmış sfenks protomu (res. 135-136, çiz. 125-126) vardır. Bazalattan yapılmış olan bu sfenks, Zincirli'nin dış sur kesiminin yakınlarında parçalar halinde bulunmuştur ve bugün Gaziantep Müzesi'nde (env. no. 1719) yer alır (Bossert, 1958: 400-401, abb. 4-8; Orthmann, 1971: 340, 550, taf. 67b, Zincirli K/8; Alkım, 1974: 40-41, res. 91-93, des. 30, 30a, 31). Yesemek taş ocağı ve heykel atölyesinde taslak olarak hazırlanıp, daha sonra Zincirli'ye getirildiği düşünülen (Alkım, 1974: 41, 87) sfenksin özellikleri şunlardır:

Saç, hathor tarzındaki iki bukle halinde düzenlenmiştir. Bu bukleler kulak arkalarından göğüs üzerine inerek spiral şeklinde sonlanır. Ayrıca saç, alnın hemen üzerinde görülen kabartma şeklindeki bir saç bandıyla toplanmıştır. Bu bandın üzerinde de, Orthmann (1971: 340) tarafından boynuz, Alkım (1974: 41) tarafından ise saç örgüsü olarak yorumlanan kabartma şeklindeki ikinci bir yatay hat daha vardır. Saç olma ihtimali daha yüksek olan bu kabartma hat, hathor saçlı ve yeleli tipteki (Tip I-BWc) Kululu ve Ain Dara sfenks başlarından (res. 111, çiz. 117; res. 114) da bilinir. Alnın ortasında ise, bu hatla birleşen ve öne doğru çıkıntı yapan kırık

bir kabartı göze çarpar. Bu çıkıntı, küçük bir saç buklesi olarak tanımlanır (Alkım, 1971: 41). Ayrıca bu çıkıntıdan geriye doğru olmak üzere, sağa ve sola açılan bir saç kademesi daha bulunur.

Dolgun yüzlü sfenksin kabartma şeklindeki gözleri ile ayrıntıları işlenmiş sağ kulak kepçesi korunmuştur. Sol kulağın tamamı ile burun ve ağız kısımlarının bir kısmı ise korunmamıştır. Saç buklelerinin arasındaki boyun kısmında, biri ince, diğeri ise kalın olmak üzere iki yatay bant görülür. Muhtemelen bu bantlar, gerdanlık benzeri bir takıyla ilgilidir. Göğüs kısmı üzerinde iki sıra, ayaklarda ise tek sıra halinde yatay kabartma şeritler vardır. Elbise bağı hissini veren bu şeritler, sfenksin örtülü veya giysili olabileceği hissini uyandırır. Ayrıca, göğüs kısmının her iki yanında dikey bir şekilde uzanan dalgalı hatların da aslan yelesini temsil etmiş olma ihtimaline dikkat çekilmiştir (Alkım, 1974: 41). Ön ayaklar kalın ve kısadır. Pençeler ise paralel ve dik bir şekilde oyulmuş ince çizgilerle belli edilmiştir.

Sfenksin hathor tarzındaki saçı, saç bandı, yüz işlenişi ve duruşu, Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç safhasına ait Acemhöyük menşeli fildişi sfenksleri (res. 37-39) ve Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait Alacahöyük sfenksleri (res. 96-97, çiz. 111) ile benzerdir. Özellikle saç işlenişindeki benzerliklere, Bossert (1958: 401) ve Alkım (1974: 87) da değinmiştir. Bununla birlikte, Geç Hitit Dönemi'ne ait Kululu ve Ain Dara sfenkslerinde (res. 111, çiz. 117; res. 114) de benzer yüz ve saç işlenişlerini görmek mümkündür. Bossert (1958: 401) sfenksin tarihlemesi için, M.Ö. II. binin sonlarını önerirken, Alkım (1974: 41, 82) II. binin ikinci yarısını, özellikle de son çeyreğini önermiştir.

Bu grubun diğer örneklerini, Yesemek ve Zincirli'de bulunmuş olan işçiliği tamamlanmamış bazalt sfenks taslakları oluşturur. Bunların da, hathor saçlı (Tip I-CW) olarak düşünülüp hazırlandıkları taslak çizgilerinden anlaşılmaktadır. Zincirli'de bulunmuş olanların ölçüleri, hammaddelerinin niteliği ve üslûpsal benzerlikleri dikkate alınarak, bunların Yesemek taş ocağı ve heykel atölyesinde hazırlanmış olabilecekleri belirtilmiştir (Alkım, 1974: 36). Yesemek taslaklarının hepsi, bugün orijinal yerlerindedir.

Alkım (1974: 31-41) sfenks taslaklarını, yapılış ve üslûp bakımından üç tipe

ayırır. Tip 1: Yumuşak üslûpla işlenmiş protom sfenksler; Tip 2: Sertçe bir üslûpla işlenmiş protom sfenksler ve Tip 3: Spiral saç buklesi izlerini taşıyan sfenkslerdir.

Tip 1'e ait sfenks taslaklarının (res. 137-139, çiz. 127-128) sayısı azdır (Alkım, 1957: 366, res. 15-16, 19; 1960: 6, res. 11; 1974: 32-33, res. 67-69, des. 20-21; Orthmann, 1971: 537, Yesemek 179)¹. Bunların genel özelliği, Tip 2 ve 3'e ait sfenks taslaklarının gövdelerini belirtebilmek için her iki yana açılmış dikey olukların olmayışıdır (Alkım, 1974: 32).

Yumuşak hatlarla işlenmiş sfenkslerin alınlarındaki saç bandı kabartması bellidir. Bu bantla toplanmış saçların, kulak arkalarından göğüs üzerine inen hathor tarzı buklelere dönüştürüleceği anlaşılmaktadır. Bu buklelerin göğüs kısmına doğru inen hatları, taslakların birinde daha net olarak görülebilmektedir (res. 138, çiz. 128). Sfenks taslaklarının alın kısımlarında, geriye doğru giden şerit şeklindeki bir kabartma daha göze çarpar. Alkım (1974: 32)'in baş süslemesi olarak yorumladığı bu kabartma şerit, daha sonra küçük bir saç buklesine veya *uraeus* yılanı tasvirine dönüştürülmek üzere hazırlanmış olabilir. Nitekim Zincirli'nin işçiliği tamamlanmış sfenks protomunda (res. 135-136, çiz. 125-126) ve Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresine ait Achemhöyük menşeli fildişi sfenkslerinde (res. 37-39) görülen benzer çıkıntılar, küçük bir saç buklesini temsil eder.

Kaş ve burun sınırları, kabaca belli edilmiştir. Göz çukurları oyulmadığından, gözlerin kabartma şeklinde işleneceği anlaşılır. Kulak hatları ise hiç belirtilmemiştir. Bunun nedeninin, taslak nakledilirken kopması dikkate alınarak kulak hatlarının işaretlenmemiş olduğu şeklinde açıklanır (Alkım, 1974: 32). Ayrıca taslakların alt kısımlarında, pençelerin işlenmesi için kalın bir çıkıntı bırakılmıştır.

Tip 2'ye ait sfenks taslaklarının (res. 140-146, çiz. 130-132) sayısı, diğerlerine göre daha fazladır (Alkım, 1957: 366, res. 17-18; 1974: 33-36, res. 70-79, des. 22-24). Bunlar arasında yer alan üç Zincirli örneğinden ikisi (res. 145; res. 146, çiz. 132), Paris Louvre Müzesi'ne (env. no. AO 8189 ve 8190) taşınmıştır (Alkım, 1957: 366, res. 20-21; 1974: 35-36, res. 78-79; Orthmann, 1971: 340, 544, Zincirli

¹ Alkım (1960: 6, res. 11) tarafından hazırlanan ön raporda ve Orthmann (1971: 537, Yesemek 179)'ın yayınında, bu grubun taslaklarından biri (res. 138, çiz. 128) Tip 2 grubunda değerlendirilmiştir.

C/6-7; Naumann, 2007: 44, res. 23). Sfenks taslaklarının genel özelliği, hatların keskin oluşu ve protom kısmını belirleyebilmek için blok cephesinin her iki tarafında dikey birer oluk açılmasıdır (Alkım, 1974: 33).

Sfenkslerin saç bantları çok iyi bir şekilde görülebilmektedir. Ayrıca hathor tarzındaki saç buklelerinin spiralli kesime kadar olan taslak çizgileri de daha nettir (res. 143). Bir tanesinde (res. 144, çiz. 131) ise, spiral kıvrımı dahi kabaca işlenmiştir. Bu taslak, sert işçiliği bakımından Tip 2'ye, spiralli saç buklesi izi taşıması bakımından da Tip 3'e yerleştirilerek, her iki grup arasında bir geçiş örneği oluşturduğuna dikkat çekilmiştir (Alkım, 1974: 35, res. 77, des. 24).

Alın üzerinden geriye giden şerit şeklindeki kabartma, Tip 2 örneklerinde de söz konusudur. Taslaklardan birindeki (res. 141, çiz. 130) bu baş süsünün üzerinde, *uraeus* yılanı kabartma olarak işlenmiştir (Alkım, 1957: 366, res. 17-18; 1974: 34, res. 72-74, des. 23). Bu taslak, *uraeus* yılanı tasvir edilmiş tek sfenks taslağı olma özelliği gösterir. Kaş ve burun sınırları daha belirgin olmakla birlikte, oval bir şekilde işlenecek olan gözlerin kenarları da belirtilmeye başlanmıştır. Nakil sırasında kopmamaları için, kulak kısımları üzerinde hiç çalışılmamıştır. Ayrıca blokların alt kısımlarında, pençeler için bir çıkıntı bırakılmıştır.

Bu örneklerin haricinde, başlangıç bloğu olarak tanımlanan bir taslak (res. 140, çiz. 129) da Tip 2 grubuna yerleştirilir (Alkım, 1974: 33, res. 70-71, des. 22). Bu bloğun her iki tarafında, gövdeyi protom olarak belirtebilmek için açılmış birer dikey oluk görülür. Bunun dışındaki hiçbir özellik henüz işlenmemiştir.

Tip 3'e ait sfenks taslakları (res. 147-152, çiz. 133-135), sayısal olarak Yesemek'teki en büyük ikinci grubu oluşturur (Alkım, 1960: 6, res. 12; 1974: 36-41, res. 80-90, des. 25-29; Orthmann, 1971: 536, Yesemek 57). Ayrıca, Zincirli'nin işçiliği tamamlanmış sfenks protomunu (res. 135-136, çiz. 125-126) da bu gruba yerleştirilir (Alkım, 1974: 40-41, res. 91-93, des. 30, 30a, 31).

Taslakların genel özelliği, başın her iki yanından sarkan hathor tarzındaki saç buklelerinin çizgi halinde iyice belirginleştirilmiş olmasıdır. Hatta birçoğunda, saç spirallerinin dışı doğru kıvrılan başlangıç kısımları (res. 148-151, çiz. 133-135) dahi

işlenmiştir. Gövdeyi protom olarak gösterebilmek için yanlara açılan dikey oluklar, bunlarda da söz konusudur. Sfenks taslaklarının işlenişinde genellikle sert, bazen de yumuşak bir üslûp tarzı görülür (Alkım, 1974: 36).

Tip 3 sfenks taslaklarının diğer özellikleri ise şunlardır: Kabartma şeklindeki saç bandı ile alından geriye doğru uzanan baş süslemesi belirgindir. Oval biçimli göz çukurları ve burun hattı kabaca belirtilmiştir. Bazılarının ağız sınırları (res. 148, çiz. 133; res. 150, çiz. 135) bile görülebilmektedir. Kulaklar ve pençeler hâlâ işlenmemiştir.

3.5.1.3. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)

Bunların herhangi bir grup içine yerleştirilememesinin nedeni tam olarak korunmamış olmalarından kaynaklanır. Başka bir deyişle, gruplara yerleştirmek için gerekli bazı özellikleri kaybolmuştur. Ayrıca birkaçının grifon ve kanatlı aslan gibi başka bir karışık varlık olma ihtimalleri de vardır.

Bunlardan biri (res. 153), Karkamış-Su Kapısı'nda açığa çıkarılmış olan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan kireçtaşından bir ortostat (müze env. no. 9660) üzerindeki kabartmadır (Woolley, 1921: 110-111, pl. B. 28, b; Orthmann, 1971: 498, taf. 20f, Karkemis Ab/1).

Tamamı korunmamış olan ortostat üzerinde, sola doğru yürüyen kanatlı bir aslan vücudu görülür. Göğüs kısmı üzerinde yele stilizasyonu bulunan aslan vücudunun kuyruğu yukarıya doğru kalkıktır. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan figürün baş kısmı korunmamıştır. Boyun kısmından ve sağrı kısmından sarkan iki küçük kanat dikkat çekicidir. Woolley (1921: 111) bunun, kanatlı bir aslan olamayacağını, şüpheli olarak insan başlı sfenks olması gerektiğine değinmiştir. Orthmann (1971: 498) ise aslan vücudunun, grifon veya sfenkse ait olabileceği görüşündedir.

İkincisi (res. 154), Karkamış-tapınak avlusunda açığa çıkarılmış olan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan bazalitten bir ortostat (müze env. no. 98) üzerindeki kabartmadır (Woolley, 1952: 168, 282, pl. B. 48, a;

Orthmann, 1971: 503, taf. 25c, Karkemis D/2).

Bir öncekiyle (res. 153) aynı özelliklere sahip bu kanatlı aslan vücudunun da baş kısmı korunmamıştır. Boyundan ve sağrıdan sarkan küçük kanatlar burada da söz konusudur. Woolley (1952: 168, 282), bu figürün grifon, kanatlı aslan veya sfenks olabileceğini belirtmiş ve bir öncekiyle olan benzerliğine de değinmiştir. Orthmann (1971: 503) ise figürü, grifon veya sfenks olarak tanımlar.

Üçüncüsü (res. 155), Karkamış-Sitadel eteği yakınında, merdiven alanı ile Su Kapısı'nın arasında bulunmuş olan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan bazalttan bir heykel veya protomun (müze env. no. 9662) kırık parçasıdır (Woolley, 1952: 175, 284, pl. B. 62, b; Orthmann, 1971: 516, Karkemis K/29).

Woolley (1952: 175) bu kırık parçanın, gövde ile ayak kısımları cepheden işlenmiş, kanatlı ve insan başlı aslan protomuna ait olduğu görüşündedir. Orthmann (1971: 516) ise bu figürü, sfenks veya *lamaşşu* olarak tanımlar. Sakal ve uzun saç buklelerinin uç kısımları ile aslan yelesinin bir kısmı korunmuştur. Ancak başın geri kalan kesimi korunmadığından başlıklı olup olmadığı bilinmemektedir. Bu yüzden gruplandırılmamıştır.

Dördüncüsü (res. 156), Karkamış-Kubaba Tapınağı'nda açığa çıkarılmış olan, tamamı korunmamış bazalt bir ortostat üzerindeki kabartmadır (Woolley, 1952: 285, pl. B. 70, c). Burada, arka ayak pençeleri belirtilmiş olan bir aslan vücudunun arka kısmı görülmektedir. Kuyruk arka ayaklar arasına inerek kıvrılır. Woolley (1952: 285) bunu, bir sfenks veya aslan olarak yorumlar.

Beşincisi (res. 157, çiz. 136), Domuztepe'de bulunmuş olan bazalttan bir ortostat üzerindedir (Bossert vd., 1950: 26-27, res. 151, 153-154, 157). Üst kısmı düzleştirilmiş bir çıkıntıya sahip olması nedeniyle, ortostatın iki parça halinde düzenlenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu çıkıntı üzerine oturacak ikinci parça bulunamamıştır. Ortostatın bir yanında bulunan kabartma şeklindeki üçgen çıkıntının da, yan ortostatla birleştirmek için yapıldığı düşünülür (Bossert vd., 1950: 26).

Buradaki sahnede yer alan uzun etekli bir insan figürü (muhtemelen tanrı), kanatlı bir sfenks üzerinde durmaktadır (Bossert vd., 1950: 26). Sfenksin başında konik şekilli bir başlık olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yüz ayrıntıları belirgin olmadığı için sakalsız veya sakallı olması konusunda bir yorum yapılamaz. Kanat tüyleri paralel çizgilerle belirtilmiştir. Kuyruğu yukarı kalkıktır. Birer ön ve arka ayağı gösterilmiş olan sfenks, sağa yönelik olarak dört ayak üzerinde oturmaktadır.

Altıncısı (res. 158), Elbistan'da bulunmuş olan ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde yer alan, tamamı korunmamış bazalttan bir ortostat (müze env. no. 7742) üzerindedir (Orthmann, 1971: 339, 483, taf. 7a, Elbistan 1).

Ortostatın korunmuş olan kısmına göre, iki figürlü olduğu anlaşılmaktadır. İlki, sola yönelik olarak tasvir edilmiş olan bir insan figürüdür. İkincisi ise, yalnızca arka kısmı korunmuş olan kanatlı bir aslan gövdesidir. Orthmann (1971: 339, 483)'ın sfenks olarak yorumladığı bu aslan gövdesinin yukarı kalkık olan kuyruğu, kuş-başı şeklinde sonlanır.

Yedincisi (res. 159), Kululu'da köylüler tarafından bulunup Kayseri Müzesi'ne getirilen, bazalt sfenks heykeli başıdır (T. Özgüç, 1998: 616, fig. 1a-b). Dolgun yüzlü sfenks başının yalnızca göz, burun ve ağız kısımlarının olduğu bölüm korunabilmiştir. Ayrı malzemedен kakma olan gözbebekleri düşmüştür. Dudaklar kapalıdır.

Son örnekler, yine Kululu'da bulunmuş olan ve heykel şeklindeki sfenks veya sfenkslere ait oldukları düşünülen çeşitli parçalardır (T. Özgüç, 1971: 52-58):

Bunlardan biri (res. 160, çiz. 137), andezitten bir heykel başı parçasıdır (T. Özgüç, 1971: 52, lev. XL, 4, res. 148). Sadece tek kulak ve uzun saçın bir kısmı korunmuştur. Başın etrafını saran şerit şeklindeki dört yatay kabartma dikkat çeker. Bunlardan biri kulak önünden sarkan örülü bir saç buklesine dönüşür. Ayrıca enseye inene örülü buklelerden beşinin küçük birer kısmı korunmuştur. Bunun sfenks başı olup olmadığı belirsizdir (T. Özgüç, 1971: 54-55).

Diğeri (çiz. 138), gövde parçasıdır (T. Özgüç, 1971: 53, res. 149). Bu parça,

iki sıra halindeki bir kanat kısmı ile balık pulu şeklinde işlenmiş tüylerin bir kısmını temsil eder. T. Özgüç (1971: 53), bu parçanın Kululu Sitadeli'nin girişini süsleyen sfenkslere veya diğer kanatlı yaratıklara ait olabileceğine dikkat çekmiştir.

Sonraki iki parça (res. 161, çiz. 139; 162, çiz. 140), andezitten ikili ve tekli saç bukleleridir (T. Özgüç, 1971: 54-55, lev. XLIII/2, 4, res., 151-152).

Bunlardan ilkinde (res. 161, çiz. 139), iki saç buklelerinin göğüs üzerindeki yele stilizasyonuna kadar indiği anlaşılır. Buklelerin uçlarında, üst üste iki sıra halinde helezon motifleri vardır. Ayrıca iki buklenin arasındaki ince boşluğun üst kısmında, küçük bir bukle daha vardır. Büyük buklelerin uçlarındaki helezon motifleri ile üçüncü küçük bukle, Sakçagözü ve Zincirli sfenkslerinde bulunmaz. Bu yerel farklılığa rağmen, Kululu sfenksinin saç işlenişinin, Sakçagözü ve Zincirli sfenkslerinin saç işlenişlerinden çok farklı olmadığı belirtilmiştir (T. Özgüç, 1971: 54). Kanadın yatay çizgiler halindeki başlangıç kısmı, sol buklenin solunda görülebilmektedir.

Benzer tekli bukle (res. 162, çiz. 140) ise, önceki iki buklenin (res. 161, çiz. 139) karşıtı olan buklelerden birinin parçası olabilir. Ayrıca ikili ve tekli bu buklelerin, andezitten baş parçasına (res. 160, çiz. 137) ait olmasının muhtemel olduğuna ve eğer öyleyse bu baş parçasının da bir sfenkse ait olması gerektiğine T. Özgüç (1971: 54-55) tarafından değinilmiştir.

Son üç andezit parçadan birinin (res. 163, çiz. 141), bir sfenksin yele ve kanadının küçük birer kısmını; diğerinin (res. 164, çiz. 142), bir aslan veya sfenksin yelesinin bir kısmını ve sonuncusunun (res. 165) da, bir sfenksin (?) kanadının küçük bir kısmı ile ön ayağının üst kısmını temsil ettiği anlaşılmaktadır (T. Özgüç, 1971: 56-57, lev. XLIII, 3, XLIV, 1, XLIV, 2, res. 155-156).

3.5.2. Khimairalar (Tip II)

Geç Hitit khimairalarının tümü kanatlıdır (Tip II-B). Bunlardan bir tanesinde ise, insan ve aslan-başları korunmamıştır. Bu yüzden de herhangi bir grup içinde değerlendirilememiştir:

3.5.2.1. Kanatlı Khimairalar (Tip II-B)

Bunların kanatları her zaman açık olarak tasvir edilmiştir. Kanat tüyleri de paralel çizgilerle belirtilmiştir. Kaba işçilikli birinde ise kanat tüyleri işlenmemiştir. Ayrıca khimairalar; uzun saçlı (Tip II-BX), boynuzlu konik başlıklı, uzun saçlı ve yelesi (Tip II-B3Xac), boynuzlu miğferli ve uzun saçlı (Tip II-B4Xa), boynuzlu Arami başlıklı ve uzun saçlı (Tip II-B5Xa) olmak üzere dört farklı tipte (ek: 5) tasvir edilmiştir.

3.5.2.1.1. Uzun Saçlı Khimairalar (Tip II-BX)

Bu tipin kabartma şeklindeki ilk khimairası (res. 166), Karkamış-Kral Kapısı'ndaki merdiven girintisinde *in situ* durumda açığa çıkarılan ve bugün yeri bilinmeyen kireçtaşı bir ortostat üzerindedir (Woolley, 1921: xi, lev. B. 18, a; Orthmann, 1971: 348-349, 507, taf. 29e, Karkemis F/6).

Profilden sağa doğru yürür durumda tasvir edilmiş olan khimaira, ortostatın sağ üst kısmındadır. Yüzey çok bozuk olduğu için net bir şekilde görülememektedir. Khimairanın insan başının uzun saçı, kulak arkasından inerek ensesinde toplanır. Sakalsız olması haricinde, diğer yüz ayrıntıları hakkında bir yorum yapılamaz. Göğüs üzerindeki aslan-başının boğaz başlangıcı ve kulağı bellidir. Yukarıya doğru kalkık olan kanadın tüyleri, paralel ve uzun çizgilerle gösterilmiştir. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan khimairanın pençelerinin paralel çizgilerle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Orthmann'a göre (1971: 348-349) yukarı kalkık olan kuyruk, kuş-başı şeklinde sonlanır.

Bu tipin son iki khimaira tasviri (res. 167, çiz. 143), Herzfeld koleksiyonunda bulunan ve Fırat kıyısındaki Mahmudiye menşeli olduğu düşünülen, kırmızı taştan (?) bir *pyxis* üzerindedir (Riemschneider, 1954: 249, t. 104; Orthmann, 1971: 348, 553, taf. 70c-f, Sammlung Herzfeld X/1).

Kap yüzeyinin her tarafı figürlerle bezelidir. En solda dik bir şekilde işlenmiş örgü motifi görülür. Bunun arkasında, aralarında "x" bacaklı bir sehpa bulunan ve arkalıklı sandalyelerde oturan iki insan figürü kadeh kaldırmaktadır. Tam olarak

korunmamış soldaki figür muhtemelen erkek, sağdaki ise kadındır.

Bu sahnenin arkasında da, aralarında sağısına bir kuş tünemiş geyik figürü bulunan iki khimaira karşılıklı olarak profilden tasvir edilmiştir. Benzer tipteki khimairalardan sağdakinin başının üst kısmı korunmamıştır. Bunların özellikleri ise şunlardır: İnsan başları uzun birer boyun üzerindedir. Örülü uzun saçlar, kulak arkalarından enseye iner. Sağdakinin saçı ensede topuz yapmaktadır. Gözler, iri burunların oluşturduğu üçgenlere yerleştirilmiştir. Ağızlar ise küçük ve kapalıdır. Boyunlarında kolye olması muhtemel yatay birer şerit vardır. Aslan-başlarının ağızları kükrer gibi açıktır.

Her ikisinin de ön ayaklara birleştirilmiş kanatları, yukarıya doğru kalkıktır. Kanat tüyleri üç sıra halindeki paralel ve yatay kısa çizgilerle oluşturulmuştur. Dört ayakları da tasvir edilmiş olan khimairaların pençeleri dalgalı çizgilerle gösterilmiştir. Aralarındaki en önemli farklılık, soldakinin kuyruğunun arka ayaklar arasına serbestçe bırakılması, sağdakinin ise yukarı kalkık olmasıdır. Sağdakinin hemen arkasında, geyik figürü gibi başını arkaya çevirmiş bir ceylan figürü bulunur (Riemschneider, 1954: 249).

3.5.2.1.2. Boynuzlu Konik Başlıklı, Uzun Saçlı ve Yeleli Khimairalar (Tip II-B3Xac)

Bu tipin kabartma şeklindeki tek khimairası (re. 168), Tell Halaf'ta açığa çıkarılmış olan bir ortostat üzerindedir (Orthmann, 1971: 348-349, taf. 11g, T. Halaf A3/152; Genge, 1979: Abb. 87).

Sağa yönelik olan khimaira, arka ayakları üzerinde eğimli bir şekilde kalkmış olarak adım atmaktadır. İnsan başında, ön ve arka kısımda birer boynuzu bulunan konik bir başlık vardır. Uzun ve örülü saç, bu başlığın altından çıkarak kulak arkasından enseye sarkar. Oldukça iri bir burna sahiptir. İfadesiz kapalı dudaklar ise çok küçüktür. Khimairanın insan başı, aslan-başının alnı üzerine oturtulmuştur. Orthmann (1971: 349)'ın düşüncesine göre bu durum, dik duruş ile ilgilidir. Başka bir deyişle arka ayakları üzerinde duran khimairanın her iki başının da karşıya bakabilmesinin tek yolu bu şekildeki bir tasvirdir. Aslan-başının kükrer durumdaki

açık ağzında, sivri dişler belirtilmiştir. Yele stilizasyonu, aslan-başının tüm boğazını kaplayacak şekildeki çizgisel taramalarla oluşturulmuştur.

Kanat açık olmasına rağmen, aşağı yöneliktir. Kanat tüyleri ise, iki dizi halindeki paralel çizgilerle gösterilmiştir. Dört ayağı da tasvir edilmiş olan khimairanın sağ ön pençesi, saldırı gibi öne uzatılmıştır. Kuyruk, arka ayaklar arasına inecek şekilde serbest bırakılmıştır. Khimairanın tüm gövdesinde ve boynuzlu başlığında çizgisel stilizasyonlar dikkat çeker. Duruşu ve işleniş tarzı, yine Tell Halaf'tan iki ortostat üzerindeki, kanatlı, boynuzlu poloslu ve uzun saçlı sfenks kabartması (Tip I-B2Xa; res. 128) ve kanatlı, boynuzlu konik başlıklı, uzun saçlı ve sakallı sfenks kabartması (Tip I-B3Xab; res. 129, çiz. 121) ile benzerdir.

3.5.2.1.3. Boynuzlu Miğferli ve Uzun Saçlı Khimairalar (Tip II-B4Xa)

Bu tipin kabartma şeklindeki tek khimairası (res. 169), Zincirli-Dış Kale Kapısı'nın iç kesiminde açığa çıkarılmış olan ve bugün Berlin Müzesi'nin Önasya Şubesi'nde bulunan bazalattan bir köşe ortostatının (müze env. no. VA 2657) "b" yüzü üzerindedir (Meyer, 1914: 100-101, fig. 78; Schäfer und Andrae, 1925: 704, abb. 590, 1; Moortgat, 1932: 46, 109, taf. XXII; Bossert, 1942: Abb. 926; Orthmann, 1971: 348-349, 543, taf. 61c, Zincirli B/31b; Genge, 1979: Abb. 89; Akurgal, 1995: Şek. 139; Naumann, 2007: Res. 71).

Kaba bir işçiliğe sahip olan khimaira kabartmasının insan başında, ön kısmında tek boynuzu bulunan bir miğfer vardır. Orthmann (1971: 348-349) bunu, kep benzeri bir başlık veya bir tür başörtüsü olarak yorumladığı gibi, khimairanın başlıksız da olabileceğini belirtir. Tek bukule halindeki uzun saç, bu başlığın altından inerek ensede toplanır. Göz ve burun oldukça iri, kulak küçük, ağız ise belli belirsizdir. Uzun boyunda, alt alta üç yatay sıra halindeki bir kolye stilizasyonu göze çarpar. Aslan-başının kükrek görünümlü açık ağzından dil dışarı sarkmıştır. Göz oldukça iri, kulak ise küçüktür.

İki kavisle sol ön ayağa birleştirilmiş olan ince kanat, yukarı kalkıktır. Kanat tüyleri ise belirtilmemiştir. Orthmann'a göre (1971: 348), kuyruk kuş-başı şeklinde sonlanır. Dört ayağı da gösterilmiş olan khimaira sağa doğru, başka bir deyişle kapı

girişine doğru yürümektedir (Akurgal, 1995: Şek. 139; Naumann, 2007: Res. 71).

3.5.2.1.4. Boynuzlu Arami Başlıklı ve Uzun Saçlı Khimairalar (Tip II-B5Xa)

Bu tipin kabartma şeklindeki tek khimairası (res. 170, çiz. 144), Karkamış-Haberciler Duvarı'na ait olarak *in situ* durumda açığa çıkarılan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan bazalttan bir ortostat (müze env. no. 95) üzerindedir (Hogarth, 1914: 29, pl. B. 14, a; Schäfer und Andrae, 1925: 704, abb. 590, 2; Moortgat, 1932: 46, 109, taf. XXI; Riemschneider, 1954: 243, taf. 56; Vieyra, 1955: 69, fig. 44; Akurgal, 1949: 125, 156, 158, taf. XIIb, XIVb, abb. 40; 1961: 94, 117, taf. 110; 1966: 105, 108, fig. 78; 1995: 97, lev. 90-91, şek. 74, 190; Orthmann, 1971: 348-349, 504-505, taf. 27b, 71a, Karkemis E/8; Bittel, 1976: 249-250, 337, abb. 284; Demisch, 1977: 60, abb. 149; Darga, 1992: Res. 251).

Sola doğru yürüyen khimairanın insan başında, Arami Sanatı etkili tepesi ponponlu konik bir başlık vardır (Akurgal, 1995: Lev. 91). Başlığın ön ve arka kısmında da birer boynuz bulunur. Örülü bir bukle halindeki uzun saç, bu başlığın altından enseye inerek kıvrılır. Yüz işlenişinde ise Hitit özellikleri görülür. Kartal burun bu özelliklerden biridir. Göz ve kulak iri, ağız küçük ve kapalıdır. Kulak kepeçesinin ayrıntıları gösterilmiştir. Çene köşeli ve oldukça düzgün bir şekilde işlenmiştir. Aslan-başının kükrer görünümlü açık ağzında dişler bile belirtilmiştir. Dil de ağızdan dışarı sarkmıştır.

İki kavisle sol ön ayağa birleştirilmiş olan kanat, eğimli bir şekilde yukarı kalkıktır. Kanat tüyleri, üç bölüm halinde alt alta sıralanmış olan paralel ve yatay çizgilerle gösterilmiştir. Dört ayağı da tasvir edilmiş khimairanın pençeleri ise paralel hatlarla belirtilmiştir. Vieyra (1955: 69) ayak ve pençelerin işlenişinin, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait Alacahöyük ortostatları üzerinde yer alan aslan kabartmalarını anımsattığına dikkat çeker. Yukarıya doğru kalkık olan kuyruk, kuş-baş şeklinde sonlanır (Orthmann, 1971: 348-349).

3.5.2.2. Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Khimairalar (?)

Kabartma şeklindeki tek tasvir (res. 171), Karkamış-Kral Kapısı'nın iç avlusunda parçalar halinde bulunmuş olan ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde yer alan bazaltdan bir ortostat üzerindedir (Woolley, 1952: 201, 283, pl. B. 56, a; Orthmann, 1971: 348, 511, taf. 33b, Karkemis H/4).

Burada, sola yönelik olarak yürüyen ve baş kısmı korunmamış olan kanatlı bir aslan vücudu görülür. Woolley (1952: 201) bunun, insan ve aslan-başlı sfenks olabileceğinden bahsederek, Haberciler Duvarı ortostatlarından biri üzerindeki, kanatlı, boynuzlu Arami başlıklı ve uzun saçlı khimaira kabartması (Tip II-B5Xa; res. 170, çiz. 144) ile karşılaştırır. Orthmann (1971: 348) da, sadece boğaz başlangıcı belli olan aslan-başının çok derin oturtulmuş olabileceğinden yola çıkarak, bunun bir insan başının varlığını düşündürdüğü görüşündedir. Dört ayağı da belirtilmiş olan karışık varlığın açık kanadı üzerindeki tüyler, üç bölüm halinde düzenlenmiş paralel ve yatay çizgilerle gösterilmiştir. Kuyruğun ise, sadece kıvrık olan uç kısmı korunmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. DEĞERLENDİRME

Tanrıların insan gibi tasvir edildiği Antik Mezopotamya dinlerindeki karışık varlıklar, tanrılardan ayrı bir şekilde değerlendirilmiş ve onlara tapılmamıştır (Landsberger, 1945: 139; Bilgiç, 1982: 115-116). Antik Mısır dininde ise durum farklıdır. Çünkü Antik Mısır'da tanrılar, kimi zaman insan vücutlu ve hayvan başlı olarak tasvir edilmiştir (İnan, 1956: 218, 220; Fischer, 1987: 13). Bununla birlikte insan başlı, aslan gövdeli bir karışık varlık olan sfenks, Yeni Krallık Dönemi'nde daha çok güneş tanrısının bir amblemi olarak sayıldı ve bir isim çeşitliliği altında tapınım gördü (Hassan, 1954: 72).

Sfenks, M.Ö. III. binin ortalarında hem Antik Mısır, hem de Mezopotamya'da görülmeye başlasa da, anavatanının Antik Mısır olduğu ileri sürülür (Dessenne, 1957: 175). Antik Mısır'ın heykeltıraşlık açısından ilk devasa ürünü (res. 5, çiz. 11) de, Eski Krallık Dönemi'ndeki (M.Ö. 2575-2134) IV. sülâlenin 4. kralı Kefren zamanından kalma Gize'deki Büyük Sfenks'tir (Gündüz, 2002: 191). Eski Krallık Dönemi'nde sfenks, hem güneş tanrısını, hem de tanrının yeryüzündeki temsilcisi kralı temsil etmekteydi (Hassan, 1954: 72). Bu önemli karışık varlığın görevi ise bekçiliktir (Dessenne, 1957: 176).

Orta Krallık Dönemi'nden (M.Ö. 2040-1640) itibaren, sfenks tasvirinde farklı tipler ortaya çıkar. Bunlardan en önemlisi, insan yüzlü, aslan kulaklı ve yeleli, "Tanis" tipi (res. 7, çiz. 15) sfenkslerdir (Dessenne, 1957: 21). Ayrıca hathor saçlı sfenksler (res. 8) de ilk kez bu dönemden itibaren görülmeye başlar (Alkım, 1974: 89).

Orta Krallık Dönemi'nin sonuyla birlikte yönetimi ele geçiren Hyksoslar, Suriye'den tanıdıkları kanatlı sfenks tipini (res. 9) Antik Mısır Sanatına yerleştirmişlerdir (Dessenne, 1957: 179; Demisch, 1977: 21). Yeni Krallık

Dönemi'nde ise, firavunun sarayına giren doğulu prenseslerin etkisiyle, dişi sfenkslerin (çiz. 16-20) sayısı oldukça artmıştır (Frankfort, 1954: 157; Dessenne, 1957: 186). Ayrıca bu dönemden itibaren Büyük Sfenks'e, "Ufuktaki Horus" ve "Mezarlıktaki Horus" anlamlarına gelen *Hor-em-Akhet* adı verilerek güneş tanrısıyla bir tutulmuştur (Dessenne, 1957: 176).

M.Ö. III. bin Mezopotamya sfenksleri, Erhanedanlar III (M.Ö. 2600-2350) ve Akad (M.Ö. 2350-2150) Dönemleri'ne ait silindir mühürler (res. 16-21, çiz. 25-31) üzerinde, güneş tanrısıyla ilgili sahnelerde yer alır (Frankfort, 1939: 67-70, 108-110; Dessenne, 1957: 17-18). Bunlar her zaman kanatsız, dört ayak üzerinde ve sakallı olarak tasvir edilmişlerdir.

Mezopotamya'da M.Ö. II. binde de sfenks tasvirlerine rastlanılır. Bunlardan en önemlisi Mari Sarayı'na ait bir duvar resmi (res. 22, çiz. 32) üzerindedir. Buradaki kanatlı sfenksler, koruyucu bir karaktere sahiptir (Black ve Green, 2003: 20, res. 9).

Sfenks tasvirinin Suriye Sanatına, Antik Mısır'ın Orta Krallık Çağı'nda geçtiği ileri sürülür (Dessenne, 1957: 28, 176; Alkım, 1974: 91, 93). Suriyeli sanatçılar sfenksi (res. 23-24, çiz. 33-42), başta "kanat" olmak üzere yeni özellikler katarak daha da geliştirmişlerdir (Dessenne, 1957: 177; Canby, 1975: 234). Ancak Suriyeli mühür kazıyıcıları sfenksleri, doldurma motifi olarak kullanmışlardır (Canby, 1975: 234; Erkanal, 1993: 131).

Anadolu'da ise sfenks tasviri ilk kez Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın erken evresinde ortaya çıkar. Bu en erken sfenks örneklerinin hepsi, Kültepe-Kaniş Karumu II. kata (M.Ö. 1950-1850) ait Eski Anadolu Üslûbu'ndaki silindir mühürler veya baskıları (res. 51-57, çiz. 74-80) üzerinde yer alır (N. Özgüç, 1965: 30). Ancak bunların tasvir ediliş biçimi daha çok Mezopotamya özellikleri (res. 16-21, çiz. 25-31) taşır (Alkım, 1974: 86-87): Sfenkslerin hepsi kanatsızdır. Başlarında takke şeklinde birer başlık bulunur. Aralarında sakallı olanlar vardır. Aynı zamanda hepsi dört ayak üzerinde tasvir edilmiştir.

Kültepe-Kaniş Karumu Ib katı (M.Ö. 1850-1750) döneminden itibaren, Eski Asur Ticaret Kolonilerinin gücünü kaybetmesi ile birlikte, ticaretin yönü Suriye'deki

Amurru krallıklarına doğru değişir. İşte bu dönemle birlikte, mühürler üzerinde Eski Suriye Üslûbu ağırlık kazanır (N. Özgüç, 1968a: 15). Bu durum sfenks tasvirlerinin görünümünü de etkilemiştir. Çünkü Ib döneminden itibaren kanatlı sfenksler ortaya çıktığı gibi, karşılıklı veya sırt sırta vermiş sfenks çiftleri, oturur durumda sfenksler, Antik Mısır kral başlığını anımsatan bir örtüyle tasvir edilen sfenksler ve hathor saç şekliyle tasvir edilen sfenksler görülmeye başlar. Diğer bir önemli özellik ise, mühürler haricindeki taşınabilir eserler üzerinde de sfenks tasvirine rastlanılmasıdır. Bugün New York the Metropolitan Museum of Art'ta bulunan Acemhöyük menşeli fildişi sfenks heykelcikleri ve levhaları (res. 37-41, çiz. 67-68) hathor tarzındaki saçlarıyla dikkat çeker. Konya-Karahöyük'te bulunmuş olan pişmiş topraktan bir riton üzerinde de, sakallı ve hathor saçlı bir sfenks (res. 61) betimlemesine yer verilmiştir (Alp, 1987: 9-16).

Sfenksin Hitit Sanatına hangi yolla geçtiği önemli bir sorundur. Erken Hitit, Orta Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemleri'ne ait sfenksler incelendiğinde ağırlıklı olarak iki farklı tip göze çarpar: Bunlardan biri hathor saçlı sfenksler (res. 87, 90, 92-98; çiz. 107, 110-111), diğeri ise boynuzlu konik başlıklı sfenkslerdir (res. 85, 91, 101-103; çiz. 100, 109, 112-114). Frankfort (1954: 123), Vieyra (1955: 32), Dessenne (1957: 119), Alkım (1974: 89) ve Demisch (1977: 51), hathor saçlı sfenkslerin, Antik Mısır'dan Suriye yoluyla Hitit Sanatına geçmiş olabileceği konusunda hemfikirdir. Mezopotamya'da ne M.Ö. III. binde ve ne de M.Ö. II. binde hathor saçlı sfenkslerin görülmemesi bu görüşü doğrular niteliktedir.

Antik Mısır etkili hathor saçlı sfenkslerin Hitit Sanatındaki en önemli temsilcileri Boğazköy-Yerkapı ve Alacahöyük sfenksleridir. Boğazköy-Yerkapı'daki anıtsal şehir kapısının iç ve dış yüzünde ikişer sfenks yontusu bulunuyordu (res. 92-95, 99-100; çiz. 110). Dış taraftakiler protom şeklindeyken, iç taraftaki sfenkslerin ön kısımları üç boyutlu, profil kesimleri ise yeni bir özellik olarak alçak kabartmadır (Dessenne, 1957: 119). İç kapıdaki sfenkslerin başlarında boynuzlu birer miğfer bulunur. Frankfort (1954: 123), Riemschneider (1954: 239) ve Dessenne (1957: 120) bu başlık tipinin Mezopotamya'dan (Babil) kaynaklandığı görüşündedir. Ayrıca doğu sfenksinin miğferinin üst kısmında, ikişerli üç sıra halinde yükselen içleri rozetli altı spiral motifini, Frankfort (1954: 122) taç, Canby (1975: 243-244) rozet ağaç, Darga (1992: 123) tuğ ve Naumann (2007: 293, 295) ise volütlü hayat ağacı olarak

tanımlar. Bu motifin Antik Mısır başlıklarının bir yorumu olduğu düşünülse de, bu tipteki bir başlık süslemesinin kesin olarak kökenini gösterecek bir Antik Mısır veya Yakındoğu örneği bulunmamaktadır (Dessenne, 1957: 120-121). Berlin Müzesi'nde yer alan doğu sfenksi (res. 92-93, çiz. 110) kanatlıdır. Batı sfenksinin (res. 94-95) ise kanatlarının restore edilmediği (Dessenne: 1957: 119) veya tamamlanmadığı (Darga, 1992: 120) düşünülmektedir. Dessenne (1957: 119-120), sfenkslerin yelpaze şeklinde açılmış kanatlarının, Suriye kökenli olduğu düşüncesindeyken; Naumann (2007: 295), bu kanatlı sfenkslerin Asur Üslûbu'nda işlenmiş olduğu görüşündedir.

İmparatorluk Dönemi'nde Hititlerin, Kuzey Suriye'yi kontrol altında tutmak için bu bölgeyle iletişim halinde oldukları ve hatta bu bölgeye indikleri bilinmektedir (Dessenne, 1957: 119; Alkım, 1974: 94). Dolayısıyla Hititlerin, Suriye ve Mitanni gliptiğinde yaygın olarak görülen kanatlı sfenksleri tanımış olduklarını kabul etmek gerekir. Kuyrukların dik duruşu ve spiral şeklinde kıvrılarak sonlanması ise, Mitanni etkisine bağlanır (Dessenne, 1957: 120-121).

Alacahöyük sfenkslerinin (res. 96-97, çiz. 111) en önemli özellikleri ise, sadece cephelerinin tasvir edilmiş olması ve Antik Mısır etkili hathor tarzı saç şekilleridir. Ancak Dessenne (1957: 116), sfenksleri hathor saçlı olarak kabul etmez. Bunun nedenini de, Alacahöyük sfenkslerinin saçlarının at nalı şeklinde olduğu, hathor saç şeklinin ise başı sıkıca sardığı şeklinde açıklar. Meyer (1914: 24-26) ise, Alacahöyük sfenkslerinin baş süslemesinin, iki Antik Mısır özelliğinin karıştırılmasıyla oluşturulduğu görüşündedir: Bunlar kralların ve kralı temsil eden sfenkslerin başlık tipi (çiz. 9) ile Orta Krallık Dönemi'nden itibaren kraliçelerin başlarında görülen hathor bukleli saç şeklidir (çiz. 10). Darga (1992: 131), sfenksleri kesin olarak hathor saçlı olarak yorumlarken, aynı zamanda da konik bir başlık ve bundan sarkan bir örtünün varlığından söz eder. Alacahöyük sfenkslerinin saç şekillerinin benzerleri, Boğazköy-Nişantaş/Nişantepe sfenksleri (res. 98) ile Megiddo fildişi levhasındaki sfenkslerde (res. 87, çiz. 107) de görülür. Anadolu hathor bukleli bu saç şeklini, M.Ö. XVIII. yüzyıla ait olan Acemhöyük menşeli fildişi sfenksler (res. 37-41, çiz. 67-68) ve Konya-Karahöyük'te bulunmuş olan sfenks betimlemeli pişmiş toprak riton (res. 61) vasıtasıyla tanımıştır (Darga, 1992: 131-133).

Alacahöyük sfenkslerindeki bir başka yabancı etkisi de, boyunlardaki rozetli

gerdanlıktır. Dessenne (1957: 117), Antik Mısır kökenli gerdanlıkların çok geniş olduğunu ve göğsü tamamen kapatacak şekilde indiğini belirterek, Hitit sanatçısının bunu kendi sanat anlayışına göre yorumladığına dikkat çeker. Ayrıca Antik Mısır gerdanlıklarında rozet motifi yerine, dikey geometrik motifler yer alır. Darga (1992: 138) ise, motifin Antik Mısır etkili olduğunu; ancak Suriye tipinde işlendiğine vurgu yapar.

Hitit sfenkslerinin yerli olarak tanımlanabilecek en önemli özellikleri ise yüz işlenişleridir (Darga, 1992: 133, 120-123): Yuvarlak bir şekle sahip yüzde, dolgun yanaklar dikkat çeker. Dudaklar küçük ve kapalı, kulaklar ise oldukça iridir. Küçük çene, içeri çekik bir şekilde tasvir edilmiştir. Ayrıca dudaklarda “arkaik gülümse” olarak da bilinen bir ifade göze çarpar. En önemli özelliklerden biri de “kartal burun” olarak adlandırılan burun tipidir.

Hititlerin sfenks tasvirine kazandırdığı önemli yeniliklerden biri, tüm yerleşmeyi kapsayan bir koruyuculuk görevidir (Naumann, 2007: 295). Sfenkslerin Boğazköy ve Alacahöyük şehir kapılarına yerleştirilmiş olması, bu durumun en güçlü kanıtıdır. Antik Mısır’da ise sfenksler, kutsal mekânların koruyucusudur (Dessenne, 1957: 176; Lise, 1986: 19; Gündüz, 2002: 194-195).

Hitit sfenkslerinin ikinci tipini temsil eden boynuzlu ve konik başlıklı sfenksler (res. 101-103, çiz. 112-114) ise, Neve (1989: 259) ve Darga (1992: 123) tarafından Anadolu-Hitit Sanatının bir ürünü olarak kabul edilir. Benzer tanrısal başlık tipleri, M.Ö. II. binde, Mitanni ve Orta Asur gliptiğine ait sfenkslerden (çiz. 47, 53) de bilinmektedir. Ancak Hititli sanatçılar, Babil’den esinlenilmiş olan tanrısal nitelikli başlığı daha da geliştirmiş ve boynuzlarla süslü bu külâhlar yeni bir anlam kazanmıştır. Başlık üzerindeki boynuzlar bir rütbe gibi kullanılarak, küçük tanrılarda az sayıda boynuz, büyük tanrılarda ise çok sayıda boynuz tasvir edilmiştir (Akurgal, 1995: 86). Boğazköy-Tapınak III avlusunda açığa çıkarılmış olan iki sfenkse ait başlarda (res. 101-103, çiz. 112-114) da çok boynuzlu, yüksek görünümlü konik birer başlık olması dikkat çekicidir.

Geç Hitit Krallık Çağı sfenkslerinde ise daha farklı bir durum söz konusudur. Çünkü bu dönemde, Hitit, Yeni Asur, Fenike ve Arami Sanatlarının özellikleri

görülür. Sfenkslerin yüz işlenişleri, boynuzlu konik başlık tipi ve hathor saç şeklinin işleniş biçimi özgün Hitit geleneklerini devam ettirir. Yabancı etkiler ise şunlardır: Karatepe sfenkslerinde (res. 118-120) görülen ön ayakları örten uzun önlük ve omuz bezemesi, Antik Mısır ve Fenike Sanatlarının etkilerini gösterir. Zincirli ve Sakçagözü sfenkslerinde (res. 123-126, 133-134; çiz. 119, 123-124) gözlemlenen, kulak önlerinden inen saç bukleleri, Arami Sanatı etkisini yansıtır. Ayrıca Zincirli ve Sakçagözü sfenkslerinin yelelerinin pul pul işleniş, kaburga stilizasyonları (res. 124, 126, 134) ve ön ayakların arkalarındaki dikey stilizasyonlar (res. 123, 124, 126), Yeni Asur Sanatı etkilidir. Zincirli güney şehir kapısı çevresinde açığa çıkarılmış bir ortostat üzerindeki sfenkste (res. 132, çiz. 122), Sakçagözü-saray girişine ait ortostatlar üzerindeki sfenkslerde (res. 133, çiz. 123; res. 134, çiz. 124) ve Karkamış Haberciler Duvarı'na ait bir khimairada (res. 170, çiz. 144) görülen tepesi ponponlu başlık tipleri Arami Sanatı etkilidir.

Geç Hitit Krallık Çağı sfenkslerinin de koruyucu özellikleri açıktır. Karatepe sfenkslerinin kapı geçitlerine yerleştirilmiş olması bunu kanıtlamaktadır. Diğer Geç Hitit sfenksleri ise, ya kapı yapıları ile ilişkili ortostatlar üzerinde, ya da kutsal yapıların girişindeki ortostatlar veya sütun altlıkları üzerinde tasvir edilmişlerdir.

M.Ö. I. bin Yeni Asur mimarisinde de, sarayların girişleri, Asurlular'ın *şedu* ve *lamaşşu* olarak adlandırdıkları, insan başlı büyük aslan (sfenks) ve boğa heykelleriyle (res. 29-30) güvence altına alınmıştır (Sevin, 1999: 53; Black ve Green, 2003: 51-52; Oates, 2004: 87).

Hitit sfenksleri hakkındaki önemli bir sorun da, tanrıları mı yoksa kral ve kraliçeleri mi temsil ettikleridir. Darga (1979: 160-161), Boğazköy-Yerkapı sfenkslerini savaş alanlarının İştâr'ının kutsal hayvanı *auiti/awiti* şeklinde tanımlar. Alp (1989: 14)'de Boğazköy ve Alacahöyük sfenkslerini İştâr kültü ile ilişkilendirirken, bir adım daha ileri giderek tüm Geç Hitit sfenks tasvirlerini İştâr kültüne bağlar. Ancak Hitit metinlerinde geçen *auiti/awiti* kelimesinin kesin olarak sfenks olduğu kanıtlanmış değildir. Dessenne (1957: 118), Alacahöyük sfenkslerinin Antik Mısır'da olduğu gibi kralı temsil etmiş olabilecekleri ihtimalinden söz eder. Ensert (2005: 26) ise, sfenksin Hitit kral ve kraliçelerinin gücünü, kanatlı güneş kursunun ise sfenksi sembolize ettiği görüşündedir. Sembolde, güneş kursunun her

iki tarafında görülen ve hathor saç şekline benzeyen aşağı sarkık ve ucu yukarıya kıvrık bantlar bu duruma kanıt olarak gösterilir. Bununla birlikte, kanatlı güneş kursunun, hathor saçlı ve kanatlı Hitit sfenksinin uçuş halindeki önden tasviri olduğu da ayrıca belirtilmektedir (Ensert, 2005: 26).

Hitit yazılı belgelerinde, kralın vücudunun tanımlanmasında, aslan ve kartal gibi hayvanlara atıf yapıldığı bilinmektedir (Collins, 1998: 19; Ensart, 2005: 26): Örneğin Labarna için kutsamalarda, *“Onun dışleri aslaninkilerdir, onun gözleri bir kartalinkilerdir ve bir kartal gibi görür”* gibi tanımlar geçer. Başka bir ritüelde ise; *“Onlar, onun iskeletini kalaydan yaptılar. Onlar, onun başını demirden yaptılar. Onlar, onun gözlerini bir kartalda olanınki yaptılar. Onlar, onun dışlerini bir aslanda olanınki yaptılar”* tabiri geçmektedir. Ensart (2005: 26), burada bahsi geçen, insan, aslan ve kartal karışımının, kanatlı Hitit sfenksi olduğunu ileri sürer ve sfenksin, Hitit krallarının yeryüzü ile gökyüzündeki olağanüstü gücünü sembolize ettiği sonucuna ulaşmıştır.

Boğazköy-Yerkapı (res. 92-93, çiz. 110; res. 99) ve Nişantaş/Nişantepe (res. 98) sfenkslerinin başlarını süsleyen rozet motifleri ile Tapınak II’de açığa çıkarılmış olan sfenks veya sfenkslere ait kabartma kalıntıları arasında bulunan rozet motiflerinin (res. 104-105), Tabarna mühürleri olarak bilinen İmparatorluk Dönemi öncesi Hitit kraliyet mühürlerinin merkezindeki rozet motifleri ile olan benzerliğine dikkat çekilmiştir (Ensert, 2005: 26). Ayrıca aynı motifin, Alacahöyük sfenkslerinin (res. 96-97, çiz. 111) gerdanlığında da kullanılması, sfenksin krallıkla olan ilişkilerini güçlendirir nitelikte bulunmuştur. Çünkü hem rozet motifinin, hem de kanatlı güneş kursunun krallık sembolü olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Ensert, 2005: 27). Aynı zamanda Ensart (2006: 326, res. 3-4), sfenksin kralların gücünü temsil ettiği ve kanatlı güneş kursunun da sfenksi sembolize ettiği düşüncesinin Geç Hitit Dönemi için de geçerli olduğunu ileri sürer. Başları kanatlı güneş kursuyla taçlandırılmış olan figürlerin ise kral ve kraliçeleri temsil ettiği görüşündedir (Ensert, 2006: 326).

Hitit İmparatorluk Dönemi’nden itibaren görülmeye başlanan khimaira (insan ve aslan başlı sfenks) tasvirinin kökeni konusu diğer bir önemli meseledir. Antik Mısır ve Mezopotamya Sanatlarında, ne M.Ö. III. binde, ne de M.Ö. II. binde böyle bir karışık varlığın tasvirine rastlanmaz. Ancak, buluntu yerleri belli olmayan ve

M.Ö. II. bine verilmek istenen üç khimaira örneği bilinmektedir (Dessenne, 1957: 94, 96, pl. XVIII, 224, 226). Bunlardan ikisi (çiz. 145) Baltimore Walters Art Gallery'deki bir damga mühür (env. no. 42.492) üzerinde, sonuncusu (çiz. 146) ise Leningrad Ermitage Müzesi'ndeki bir damga mühür (müze env. no. 459) üzerindedir (Dessenne, 1957: 94; Orthmann, 1971: 348-349, no. 3-4).

Orthmann'a göre (1971: 350), Kuzey Suriye Sanatına ait olabilecek bu khimaira örneklerinin tarihlenmeleri şüphelidir. Özellikle Walters Art Galley'deki khimairalar ön ayakları örten Fenike tarzı bir örtüyle gösterildikleri için, bunların M.Ö. I. bine, yani daha geç bir döneme ait olması da muhtemeldir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, khimairaların Hitit sanatçıları tarafından yaratılmış olduğu düşüncesi ağırlık kazanmaktadır.

4.2. SONUÇ

Sfenksin Hitit dünyasına Suriye üzerinden, Antik Mısır'dan geldiğine dair görüşler bu çalışmayla bir kez daha anlaşılmıştır. Önceden de bilindiği gibi sfenksin kanatlı olması Suriye aracılığını kanıtlar. Hitit sfenksi de koruyucu özelliğe sahiptir. Ancak şehirleri koruma özelliği Hititli'dir. Antik Mısır'da ise kutsal alanları ve önemli mekânları korur. Geç Hitit Dönemi'nde de sfenks, benzer koruyucu özelliklere sahiptir. Kralın vücudunu tanımlayan Hitit metinlerinde aslan ve kartal özelliklerinin olmasından ötürü, sfenksin Hitit krallarının ve dolayısıyla kraliçelerinin gücünü sembolize ettiği görüşü doğru olmalıdır. *auiti/awiti* kelimesi tek başına Hitit sfenks ikonografisine uygun değildir. İnsan ve aslan başlı sfenks, Hitit Sanatının bir ürünüdür ve khimaira olarak isimlendirilmesi yanlıştır. Çünkü ne Antik Mısır Sanatında, ne de Önasya Sanatında bu tipte bir karışık varlığa rastlanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Agizza, R. (2001), *Antik Yunan'da Mitoloji Masallar ve Söylenceler: Olympos'tan Hades'e, Parnassos'tan Elysion Bahçeleri'ne Savaşlarla Dinselliğin İç İçe Geçtiği Söylenceler Evreni*, (Çev. Z. Zühre İlkelen), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Akurgal, E. (1949), *Spaethethitische Bildkunst*, Ankara: AÜDTCFY, No. 60.
- Akurgal, E. (1955), *Phrygische Kunst*, Ankara: AÜDTCFY, No. 95.
- Akurgal, E. (1961), *Die Kunst der Hethiter*, München: Hirmer Verlag.
- Akurgal, E. (1966), *Orient und Okzident*, Baden: Holle Verlag G.M.B.H. Baden.
- Akurgal, E. (1979), "Analyse Iconographique, Stylistique et Structurale de l'Architecture et de la Sculpture de Tell Halaf", *Florilegium Anatolicum: Mélanges Offerts à Emmanuel Laroche*, Paris: E. De Boccard, pp. 9-28.
- Akurgal, E. (1995), *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*, İstanbul: Net Turistik Yayınlar Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Alexander, R. L. (1989), "A Great Queen on the Sphinx Piers at Alaca Hüyük", *AnatSt*, XXXIX, pp. 151-158.
- Alkım, U. B. (1957), "Yesemek Taşocağı ve Heykeltraşlık Atelyesi", *Belleten*, XXI (83), s. 359-376.
- Alkım, U. B. (1960), "1958 Yılı Yesemek Çalışmaları", *Belleten*, XXIV (93), s. 1-11.
- Alkım, U. B. (1974), *Yesemek Taşocağı ve Heykel Atelyesinde Yapılan Kazı ve Araştırmalar*, Ankara: TTKY, V. Seri, Sayı: 32.
- Alp, S. (1964), "Haberler: Karahöyük Kazısı", *Belleten*, XXVIII (111), s. 562-563.
- Alp, S. (1987), "Eine Sphinxvase aus Karahöyük bei Konya", C. Bayburtluoğlu (Ed.), *Akurgal'a Armağan; Anadolu (Anatolia) XXI*, Ankara: AÜDTCFY, s. 9-16.
- Alp, S. (1994), *Konya Civarında Karahöyük Kazılarında Bulunan Silindir ve Damga Mühürleri*, (2. Baskı), Ankara: TTKY, V. Dizi, Sayı: 31.
- Amiet, P., Noblecourt, C. D., Pasquier, A., Baratte, F. and Metzger, C. (1981), *Art in the Ancient World: A Handbook of Styles and Forms*, New York: Rizzoli International Publications, Inc.
- Aruz, J. (1993), "Crete and Anatolia in the Middle Bronze Age: Sealings from Phaistos and Karahöyük", M. J. Mellink, E. Porada and T. Özgüç (Eds.),

- Nimet Özgüç'e Armağan; Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors*, Ankara: TTKY, pp. 35-54.
- Baines, J. ve Malek, J. (1986), *Eski Mısır*, (Çev. Zeynep Aruoba ve Oruç Aruoba), İstanbul: İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, II. Cilt.
- Barnett, R. D. (1970), *Assyrian Palace Reliefs in the British Museum*, London: The Trustees of the British Museum.
- Barnett, R. D. (1982), *Ancient Ivories in the Middle East and Adjacent Countries*, Jerusalem: Qedem 14.
- Beran, T. (1957), "Ausgewählte Siegel und Siegelabdrücke", *MDOG*, 89, s. 39-48.
- Beran, T. (1967), *Die Hethitische Glyptik von Boğazköy, I. Teil (Boğazköy-Hattuša; V)*, Berlin: Verlag Gebr. Mann.
- Bilgiç, E. (1982), "Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sümerlilerin Tarih, Kültür ve Medeniyetleri", *AÜDTCFD, Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan*, s. 75-121.
- Bittel, K. (1957), "Untersuchungen in der Altstadt", *MDOG*, 89, s. 6-25.
- Bittel, K. (1976), *Die Hethiter*, München: Verlag C. H. Beck.
- Black, J. ve Green, A. (2003), *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü: Tanrılar İfritler Semboller*, İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Boardman, J. (2001), *Yunan Heykeli: Arkaik Dönem*, (1. Basım), (Çev. Yaşar Ersoy), İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
- Boehmer, R. M. (1972), *Die Kleinfunde von Boğazköy aus den Grabungskampagnen 1931-1939 und 1952-1969 (Boğazköy-Hattuša; VII)*, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Boehmer, R. M. und Güterbock, H. G. (1987), *Glyptik aus dem Stadtgebiet von Boğazköy: Grabungskampagnen 1931-1939, 1952-1978 (Boğazköy-Hattuša; XIV)*, Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Bonnefoy, Y. (2000), *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü II*, (1. Basım), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Bossert, H. Th. (1942), *Altanatolien, Kunst und Handwerk in Kleinasien von den Anfängen bis zum Völligen Aufgehen in der Griechischen Kultur*, Berlin: Verlag Ernst Wasmuth G.M.B.H.
- Bossert, H. Th. (1958), "Neues von Zincirli und Maraş", *Or*, 27, s. 399-406.
- Bossert, H. Th., Alkım, U. B., Çambel, H., Ongunsu, N. ve Süzen, İ. (1950), *Karatepe Kazıları: Birinci Ön-Rapor/Die Ausgrabungen auf dem Karatepe:*

- Erster Vorbericht*, Ankara: TTKY, V. Seri, No. 9.
- Brandenstein, C. G. von, (1943), *Hethitische Götter nach Bildbeschreibungen*, Leipzig: MVAG, 46. Band, 2. Heft.
- Breasted, J. H. (1948), *A History of Egypt: From the Earliest Times to the Persian Conquest*, London: Hodder&Stoughton.
- Canby, J. V. (1975), "The Walters Gallery Cappadocian Tablet and the Sphinx in Anatolia in the Second Millennium B.C.", *JNES*, 34 (4), pp. 225-248.
- Canpolat, F. (Ed.) (2002), *Boğazköy'den Karatepe'ye: Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi/From Boğazköy to Karatepe: Hittitology and the Discovery of the Hittite World*, (3. Baskı), İstanbul: YKY, No. 1473.
- Champdor, A. (1955), *Thèbes aux Cent Portes*, Paris: Albert Guillot.
- Cline, E. H. (1991), "Hittite Objects in the Bronze Age Aegean", *AnatSt*, XLI, pp. 133-143.
- Collins, B. J. (1998), "Hattušili I, The Lion King", *JCS*, 50, pp. 15-20.
- Collon, D. (1987), *First Impressions, Cylinder Seals in the Ancient Near East*, London: British Museum Publications.
- Darga, A. M. (1979), "Boğazköy-Hattusa Kral Kapısındaki Tanrı'nın Adı ve Tanılanması Hakkında Bir Deneme", *And. Araş.*, VI, s. 145-163.
- Darga, A. M. (1992), *Hitit Sanatı*, İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Kitapları: 56.
- Darga, A. M. (1998), "M.Ö. II. Binyıl: Orta ve Son Tunç Çağı", M. Sözen (Ed.), *Kappadokya*, İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, s. 126-169.
- Demisch, H. (1977), *Die Sphinx, Geschichte Ihrer Darstellung von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart: Verlag Urachhaus Johannes M. Mayer.
- Dessenne, A. (1957), *Le Sphinx, Étude Iconographique I, des Origines a la fin du Second Millénaire*, Paris: E. De Boccard.
- Dessenne, A. (1960), "Le Sphinx, d'Après l'Iconographie Jusqu'a l'Archaïsme Grec", *Éléments Orientaux dans la Religion Grecque Ancienne, Colloque de Strasbourg, 22-24 mai 1958*, Paris: Presses Universitaires de France, pp. 155-161.
- Ehrich, R. W. (1992), *Chronologies in Old World Archaeology I*, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Emre, K. (1971), *Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları/Anatolian Lead Figurines and Their Stone Moulds*, Ankara: TTKY, VI. Seri, Sayı: 14.
- Ensert, H. K. (2005), "M.Ö. İkinci Binde 'Kanatlı Güneş Kursu' ile Taçlandırılmış

- Anadolu Hitit Figürleri”, *Anadolu/Anatolia*, 28, s. 25-47.
- Ensert, H. K. (2006), “Niğde Steli’nin Üzerindeki Figür, Bereketin Fırtına Tanrısı Tarhunzas’ın Unvanını Taşıyan Kral Muwaharanis Olabilir mi?”, B. Avunç (Ed.), *Hayat Erkanal’a Armağan: Kültürlerin Yansıması/Studies in Honor of Hayat Erkanal: Cultural Reflections*, (1. Basım), İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti., s. 326-331.
- Er, Y. (2004), *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, (1. Baskı), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Erhat, A. (1972), *Mitoloji Sözlüğü*, (1. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Erkanal, A. (1993), *Anadolu’da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları/Die in Anatolien Vorkommenden Altsyrischen Siegel und Siegelabdrucke*, Ankara: TTKY, VI. Dizi, Sayı: 42.
- Ertem, H. (1965), *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu’sunun Faunası*, Ankara: AÜDTCFY, Sayı: 157.
- Fischer, H. G. (1987), “The Ancient Egyptian Attitude Towards the Monstrous”, A. E. Farkas, P. O. Harper and E. B. Harrison (Eds.), *Monsters and Demons in the Ancient and Medieval Worlds: Papers Presented in Honor of Edith Porada*, Mainz on Rhine: Verlag Philipp von Zabern, pp. 13-26.
- Frankfort, H. (1934), “Gods and Myths on Sargonid Seals”, *Iraq*, I, pp. 2-29.
- Frankfort, H. (1939), *Cylinder Seals: A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East*, London: Macmillan and Co.
- Frankfort, H. (1948), *Kingship and the Gods: A Study of Ancient Near Eastern Religion as the Integration of Society & Nature*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Frankfort, H. (1954), *The Art and Architecture of the Ancient Orient*, Hardmonsworth: Published by Penguin Books.
- Frankfort, H. (1989), *Uygarlığın Yakındoğu’da Doğuşu Mezopotamya ve Mısır*, (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara: Verso Yayıncılık A.Ş. ve İmge Kitabevi Yayınları.
- Freeman, C. (2003), *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (1. Baskı), (Çev. Suat Kemal Angı), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Friedrich, J. (1952), *Hethitisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag.
- Garelli, P. and Collon, D. (1975), *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum, Part VI*, London: British Museum Publications Limited.

- Genge, H. (1979), *Nordsyrisch-Südanatolische Reliefs II: Abbildungen*, Copenhagen: Munksgaard.
- Gonnet, H. (1975), *Catalogue des Documents Royaux Hittites du IIe Millénaire Avant J.-C.*, Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique 15.
- Grimal, P. (1997), *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma*, (1. Basım), (Çev. Sevgi Tamgüç), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gurney, O. R. (2001), *Hititler*, (1. Baskı), (Çev. Pınar Arpaçay), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Güterbock, H. G. (1943), “Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları”, *Belleten*, VII (26), s. 273-293.
- Gündüz, A. (2002), *Mezopotamya ve Eski Mısır: Bilim, Teknoloji, Toplumsal Yapı ve Kültür*, (1. Basım), İstanbul: Büke Yayıncılık.
- Harper, P. O. (1969), “Dating a Group of Ivories from Anatolia”, *The Connoisseur, Special Commemorative Issue: The Centennial of the Metropolitan Museum of Art*, pp. 156-162.
- Hassan, S. (1954), “The Great Sphinx of Giza”, D. Sinor (Ed.), *Proceedings of the Twenty-Third International Congress of Orientalists, Cambridge, 21st-28th August 1954*, Cambridge: Printed by W. Heffer&Sons Ltd., pp. 71-74.
- Hogarth, D. G. (1914), *Carchemish I: Introductory*, London: Oxford University Press.
- Hogarth, D. G. (1920), *Hittite Seals with Particular Reference to the Ashmolean Collection*, London: Oxford University Press.
- Hooke, S. H. (2002), *Ortadoğu Mitolojisi: Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Musevi, Hristiyan Mitosları*, (4. Baskı), (Çev. Alâeddin Şenel), Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Hornung, E. (2004), *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*, (1. Basım), (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İnan, A. (1956), *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, Ankara: TTKY, XIII. Seri, No. 6.
- Kenna, V. E. G. (1971), *Corpus of Cypriote Antiquities 3: Catalogue of the Cypriote Seals of the Bronze Age in the British Museum*, Göteborg: Paul Åströms Förlag.
- Kınal, F. (1964), “İlk Çağlarda Kıbrıs”, *Belleten*, XXVIII (111), s. 383-417.
- Kohlmeyer, K. (2000), *Der Tempels des Wettergottes von Aleppo*, Münster: Rhema-

Verlag.

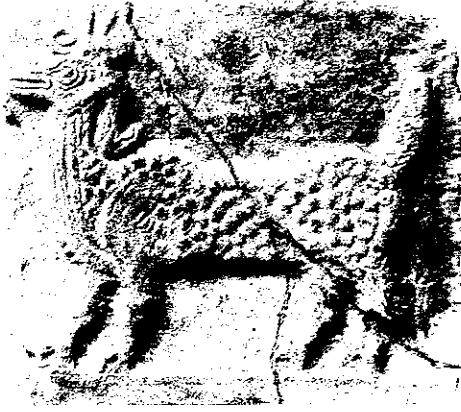
- Kramer, S. N. (1944), *Sumerian Mythology: A Study of Spiritual and Literary Achievement in the Third Millennium B.C.*, Philadelphia: The American Philosophical Society.
- Kramer, S. N. (1990), *Tarih Sümer'de Başlar*, (Çev. Muazzez İlmiye Çığ), Ankara: TTKY, X. Dizi, Sa. 11.
- Landsberger, B. (1945), "Sümerlerin Kültür Sahasındaki Başarıları", *AÜDTCFD*, III (2), s. 137-149.
- Leick, G. (1999), *Who's Who in the Ancient Near East*, London and New York: Routledge.
- Lise, G. (1986), *Mısır Sanatını Tanıyalım*, (Çev. Eren Soley), İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.
- Mellink, M. J. (1993), "Aspects of Minor and Major Arts in Kanish and Acemhöyük", M. J. Mellink, E. Porada and T. Özgüç (Eds.), *Nimet Özgüç'e Armağan; Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç*, Ankara: TTKY, pp. 423-433.
- Meyer, E. (1914), *Reich und Kultur der Chetiter*, Berlin: Verlag Karl Curtius.
- Moortgat, A. (1932), *Die Bildende Kunst des Alten Orients und die Bergvölker*, Berlin: Hans Schoetz & Co.
- Moscatti, S. (2004), *Fenikeliler*, (1. Baskı), (Çev. Sinem Gül), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Naumann, R. (2007), *Eski Anadolu Mimarlığı*, (5. Baskı), (Çev. Beral Madra), Ankara: TTKY, IV. Dizi, Sayı: 9.
- Neve, P. (1987), "Boğazköy-Hattusas 1986 Kazıları", *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı I*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, s. 249-269.
- Neve, P. (2001), *Die Oberstadt von Hattuša: Die Bauwerke, II. Die Bastion des Sphinxtores und die Tempelviertel am Königs- und Löwentor (Boğazköy-Hattuša; XVII)*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Oates, J. (2004), *Babil*, (Çev. Fatma Çizmeli), Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Orthmann, W. (1971), *Untersuchungen zur Späthethitischen Kunst*, Bonn: Rudolf Habelt Verlag.
- Osten, H. H. von der and Schmidt, E. F. (1932), *The Alishar Hüyük Season of 1927, Part II*, Chicago: OIP, Vol. VII.

- Ökse, A. T. (1999), *Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri*, (2. Basım), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özer, Y. Z. (1939), *Mısır Tarihi*, Ankara: TTKY, Seri: VIII, No. 4.
- Özgüç, N. (1958), “Kaniş Karumunda Ib Tabakasının Mühürleri”, *Belleten*, XXII (85), s. 7-11.
- Özgüç, N. (1965), *Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu/The Anatolian Group of Cylinder Seal Impressions from Kültepe*, Ankara: TTKY, V. Seri, No. 22.
- Özgüç, N. (1968a), *Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları/Seals and Seal Impressions of Level Ib from Karum Kanish*, Ankara: TTKY, V. Seri, Sayı: 25.
- Özgüç, N. (1968b), “Acemhöyük Kazıları”, *Anadolu (Anatolia)*, X, s. 1-28.
- Özgüç, N. (1973), “Niğde Çevresinde Bulunmuş Bir Damga Mühür ve Acemhöyükten Dört Mühür Baskısı”, *Anadolu (Anatolia)*, XV, s. 9-16.
- Özgüç, N. (1976), “Acemhöyük’te Bulunmuş Olan Bir Fildişi Kutu ve Bir Kurşun Figürin Kalıbı”, *Belleten*, XL (160), s. 547-553.
- Özgüç, N. (1977), “Acemhöyük Saraylarında Bulunmuş Olan Mühür Baskıları”, *Belleten*, XLI (162), s. 357-381.
- Özgüç, N. (1979a), “Acemhöyük’ün Eski Anadolu Sanatına Yeni Katkıları”, *Belleten*, XLIII (170), s. 281-287.
- Özgüç, N. (1979b), “Gods and Goddesses with Identical Attributes During the Period of Old Assyrian Trade Colonies”, *Florilegium Anatolicum: Mélanges Offerts à Emmanuel Laroche*, Paris: E. De Boccard, pp. 277-289.
- Özgüç, N. (1980), “Seal Impressions from the Palaces at Acemhöyük”, E. Porada (Ed.), *Ancient Art in Seals*, Princeton: Princeton University Press, pp. 61-86.
- Özgüç, N. (1983), “Sealings from Acemhöyük in The Metropolitan Museum of Art, New York”, R. M. Boehmer und H. Hauptmann (Eds.), *Beiträge zur Altertumskunde Kleinasiens, Festschrift für Kurt Bittel (Band 1: Text; Band 2: Tafeln)*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern, s. 413-420.
- Özgüç, N. (1989), “Bullae from Kültepe”, K. Emre, B. Hrouda, M. Mellink and N. Özgüç (Eds.), *Tahsin Özgüç’e Armağan, Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara, pp. 377-405.
- Özgüç, N. (2003), *Hatti Efsanesi Yılan İlluyanka’nın Tasvir Sanatında Yorumu*, (1. Basım), Ankara: TÜBA Forumu, Sıra No: 18.

- Özgüç, N. (2006), *Kültepe-Kaniş/Neša: Yerli Peruwa ve Aşşur-ımitti'nin oğlu Assur'lu Tüccar Uşur-şa-Iştar'ın Arşivlerine ait Kil Zarfların Mühür Baskıları/Seal Impressions on the Clay Envelopes from the Archives of the Native Peruwa and Assyrian Trader Uşur-şa-Iştar son of Aşşur-ımitti*, Ankara: TTKY, V. Dizi, Sayı: 50.
- Özgüç, N. ve Tunca, Ö. (2001), *Kültepe-Kaniş: Mühürlü ve Yazıtlı Kil Bullalar/Sealed and Inscribed Clay Bullae*, Ankara: TTKY, V. Dizi, Sayı: 48.
- Özgüç, T. (1971), *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı/Kültepe and its Vicinity in the Iron Age*, Ankara: TTKY, V. Seri, No. 29.
- Özgüç, T. (1998), "Kululu'da Yeni Bulunmuş Bir Sfenks Başı ve Yazıt Parçası", G. Arsebük, M. J. Mellink ve W. Schirmer (Ed.), *Karatepe'deki Işık: Halet Çambel'e Sunulan Yazılar/Light on Top of the Black Hill: Studies Presented to Halet Çambel*, İstanbul: Ege Yayınları, s. 615-617.
- Özgüç, T. (1999), *Kültepe-Kaniş/Neša Sarayları ve Mabetleri/The Palaces and Temples of Kültepe-Kaniş/Neša*, Ankara: TTKY, V. Dizi, Sayı: 46.
- Özgüç, T. ve Özgüç, N. (1953), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949/Ausgrabungen in Kültepe; Bericht über die im Auftrage der Türkischen Historischen Gesellschaft 1949 Durchgeführten Ausgrabungen*, Ankara: TTKY, V. Seri, Sayı: 12.
- Porada, E. (1948), *Corpus of Ancient Near Eastern Seals in North American Collections I: The Collection of the Pierpont Morgan Library*, Washington: The Bollingen Series XIV.
- Potts, T. (1994), *Mesopotamia and the East: An Archaeological and Historical Study of Foreign Relations, 3400-2000 BC*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Pulak, C. (1988), "The Bronze Age Shipwreck at Ulu Burun, Turkey: 1985 Campaign", *AJA*, 92 (1), pp. 1-37.
- Riemschneider, M. (1954), *Die Welt der Hethiter*, Stuttgart: Gustav Kilpper Verlag.
- Rosenvasser, A. (1973), *Kerub and Sphinx, More on the Phoenician Paradise (Ezekiel XXVIII)*, Buenos Aires: Publicaciones del Instituto de Historia Antigua Oriental.
- Rost, L. (1963), "Zu den hethitischen Bildbeschreibungen (I. Teil)" *MIO*, VIII (2), s. 161-217.
- Saltuk, S. (1990), *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları.

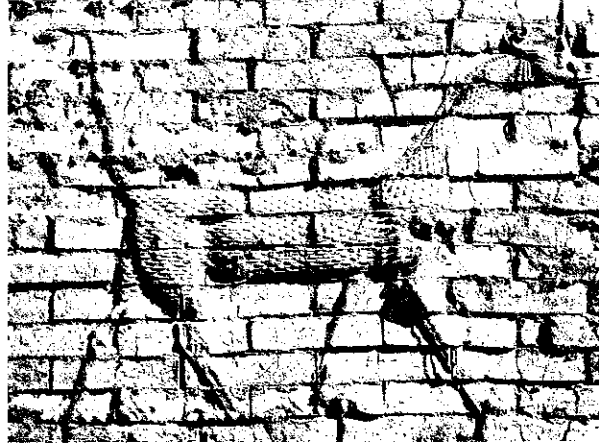
- Schaeffer, C. F. A. (1956), *Ugaritica III: Sceaux et Cylindres Hittites, Épée Gravée du Cartouche de Mineptah, Tablettes Chypro-Minoennes et Autres Découvertes Nouvelles de Ras Shamra*, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner 12.
- Schäfer, H. und Andrae, W. (1925), *Die Kunst des Alten Orients*, Berlin: Propyläen-Verlag.
- Schirmer, W. (1982), *Hitit Mimarlığı*, (Çev. Beral Madra), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Seeher, J. (2006), *Hattuşa Rehberi: Hitit Başkentinde Bir Gün*, (3. Baskı), İstanbul: Ege Yayınları.
- Sevin, V. (1999), *Yeni Assur Sanatı I: Mimarlık*, (2. Baskı), Ankara: TTKY, VI. Dizi, Sayı: 38.
- Tischler, J. (1977), *Hethitisches Etymologisches Glossar*, Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Band 20.
- Uçankuş, H. T. (2002), *Ana Tanrıça Kybele'nin ve Kral Midas'ın Ülkesi Phrygia (Kültür Rehberi)*, (1. Baskı), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Sanat Eserleri Dizisi-348.
- Ussishkin, D. (1989), "The Erection of Royal Monuments in City-Gates", K. Emre, B. Hrouda, M. Mellink and N. Özgüç (Eds.), *Tahsin Özgüç'e Armağan, Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara, pp. 485-496.
- Uzunoğlu, E. (1986), "Three Hittite Cylinder Seals in the Istanbul Archaeological Museum", J. V. Canby, E. Porada, B. S. Ridgway and T. Stech (Eds.), *Ancient Anatolia: Aspects of Change and Cultural Development, Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, Madison: The University of Wisconsin Press, pp. 77-83.
- Vieyra, M. (1955), *Hittite Art: 2300-750 B.C.*, London: Alec Tiranti Ltd.
- Wartke, R-B. (1993), *Urartu, das Reich am Ararat*, Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Woolley, L. (1921), *Carchemish II: The Town Defences*, London: Oxford University Press.
- Woolley, L. (1952), *Carchemish III: The Excavations in the Inner Town*, London: Published by the Trustees of the British Museum.

Resim 1: British Museum'dan Kil Levha, Marduk'un Ejder *Muṣḥuṣṣu*

Kaynak: Oates, 2004: Res. 119.

Resim 2: Babil-İştar Kapısı'ndan Ejder *Muṣḥuṣṣu*

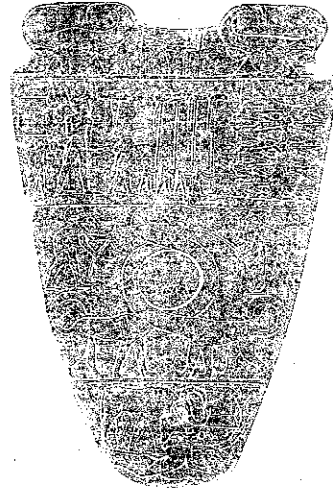
Kaynak: Oates, 2004: Res. 107.

Resim 3: Brooklyn Müzesi'nden Şahin Görünümünde Tanrı Horus

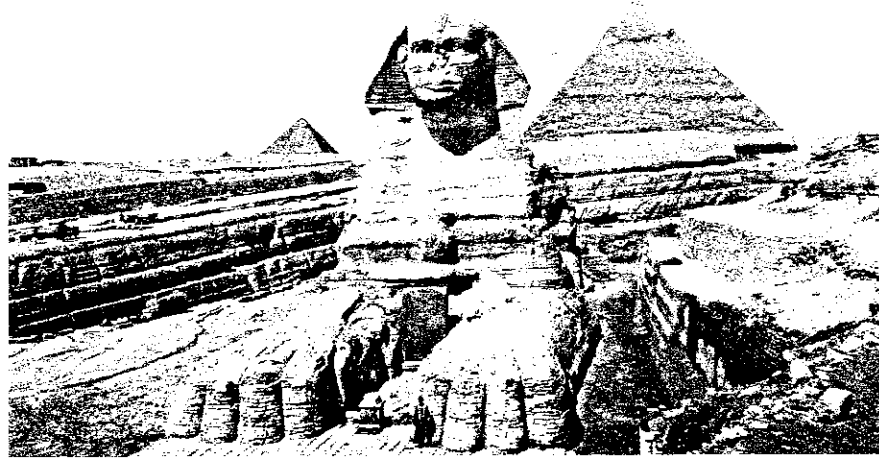
Kaynak: Hooke, 2002: Res. 5.

Resim 4: Hierakonpolis'ten Narmer Paleti

Kaynak: Frankfort, 1989: Şek. 28.

Resim 5: Gize'den Büyük Sfenks

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 21.

Resim 6: Abu Roasch'tan Sfenks

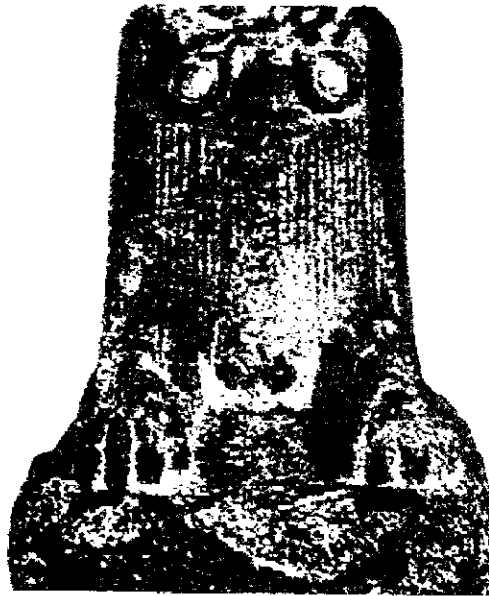
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 23.

Resim 7: Tanis'ten Sfenks, III. Amenemhet

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 33.

Resim 8: Hathor Saçlı Sfenks, Antik Mısır-Orta Krallık Dönemi

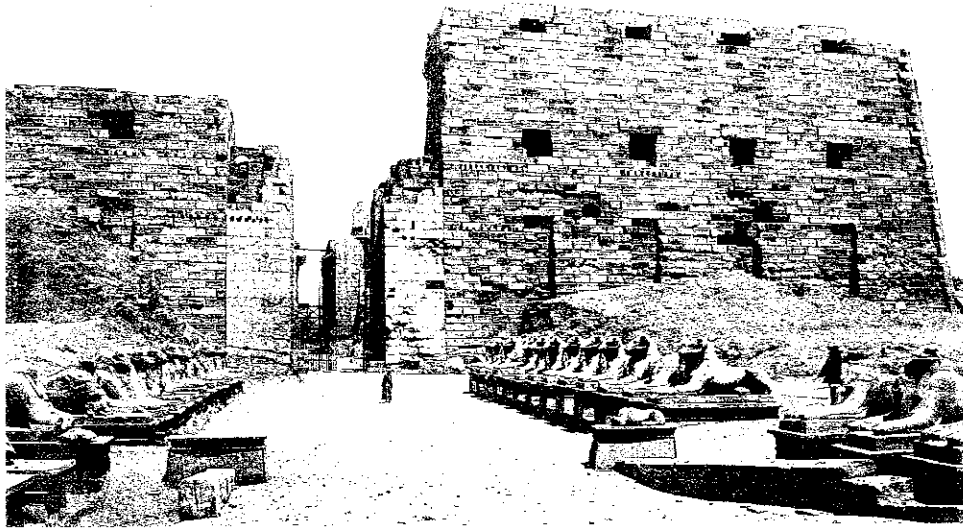
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXXIII, c

Resim 9: Hyksoslar Dönemi'nden Bir Skarebe

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 30.

Resim 10: Karnak'taki Amon Tapınağı'nın Giriş Yolu

Kaynak: Champdor, 1955: 57.

Resim 11: Luksor Tapınağı'nın Giriş Yolu

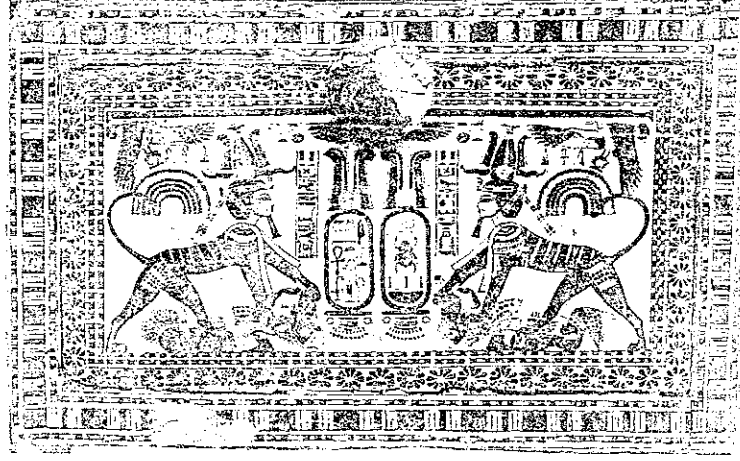
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 34.

Resim 12: Deyr-ül-Bahri'den Sfenks, Hatşepsut

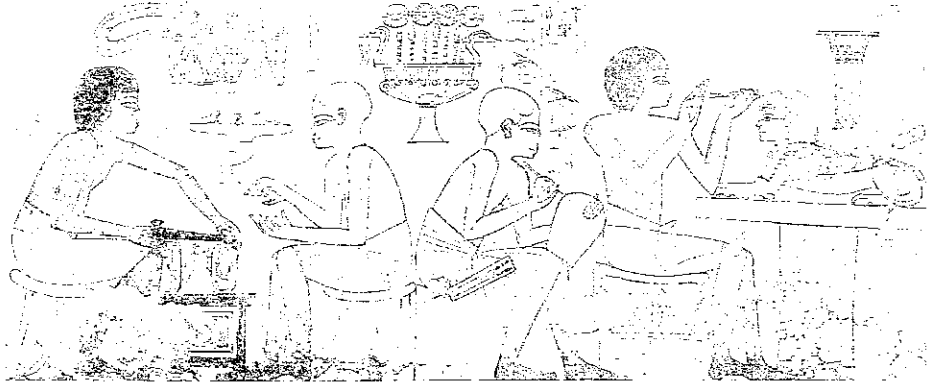
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 41.

Resim 13: Tutankamon'a ait Küçük Bir Ahşap Sandık

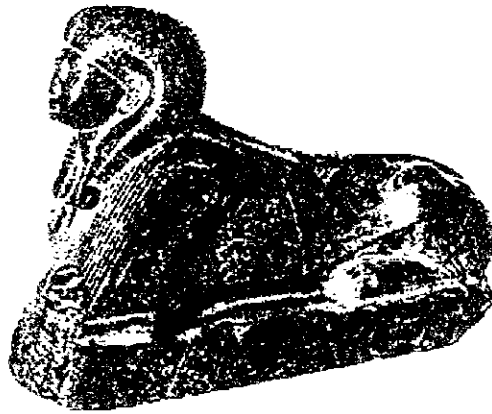
Kaynak: Champdor, 1955: 102.

Resim 14: Teb Kentinden Bir Mezar Duvarı Resmi

Kaynak: Champdor, 1955: 158.

Resim 15: Hathor Saçlı Sfenks, Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXXIII, 243.

Resim 16: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

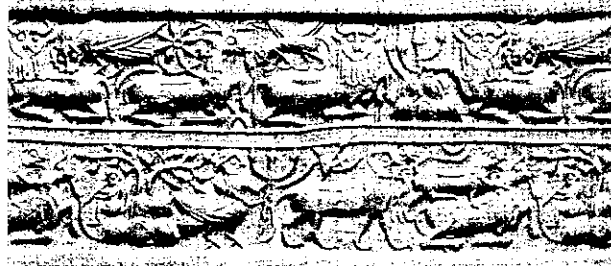
Kaynak: Frankfort, 1939: Pl. XVj.

Resim 17: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Frankfort, 1939: Pl. XVn.

Resim 18: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Frankfort, 1939: Pl. XIIIh.

Resim 19: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Frankfort, 1939: Pl. XIXe.

Resim 20: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Frankfort, 1939: Pl. XIXf.

Resim 21: Sargon Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Frankfort, 1934: Pl. III, e.

Resim 22: Mari Sarayı'ndan Bir Duvar Resmi

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 106.

Resim 23: Pierpont Morgan Library'den Suriye Kökenli Bir Silindir Mühür

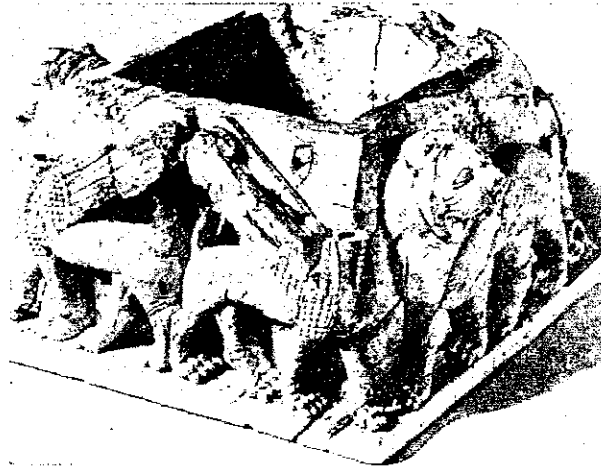
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 143.

Resim 24: Mrs. Agnes Baldwin Brett Koleksiyonundan Bir Silindir Mühür

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 145.

Resim 25: Megiddo'dan Küçük Bir Fildişi Kutu

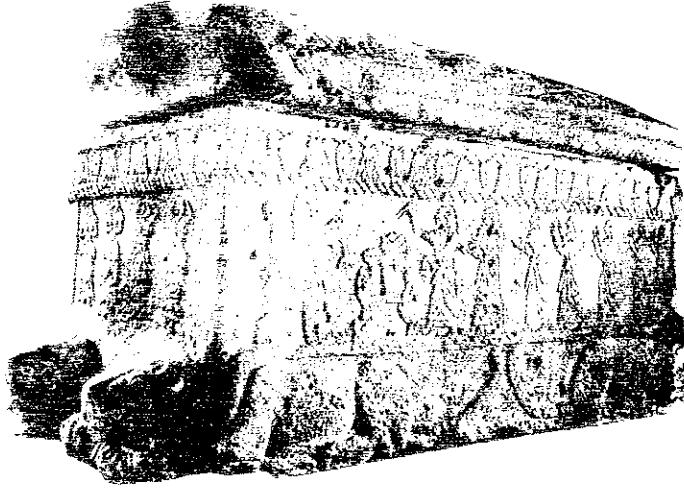
Kaynak: Alkım, 1974: Res. 138.

Resim 26: Megiddo'dan Fildişi Oyma

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXXI, 335.

Resim 27: Byblos'tan Kral Ahiiram'ın Taş Lahdi

Kaynak: Moscati, 2004: İll. 11.

Resim 28: Mitanni Kralı Şaştatar'ın Silindir Mührü

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXXI, 186.

Resim 29: Nimrud'daki II. Aşur-nasir-apli Sarayı'nın Taht Odası Girişinden Sfenks

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 128a.

Resim 30: Nimrud'daki II. Aşur-nasir-apli Sarayı'nın Taht Odası Girişinden İnsan Başlı Kanatlı Boğa

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 128b.

Resim 31: Samaria'dan Fildişi Oyma

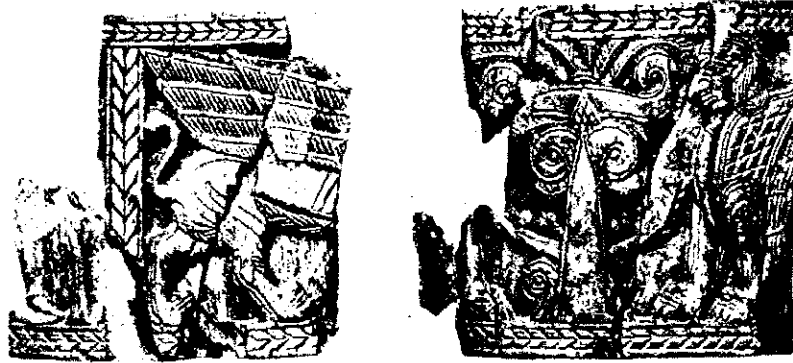
Kaynak: Moscati, 2004: İll. 78.

Resim 32: Nimrud'dan Fildişi Levha

Kaynak: Moscati, 2004: İll. 81.

Resim 33: Nimrud'dan Fildişi Eser

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 69e, Nimrud S/6.

Resim 34: Ras Shamra'dan Fildişi Eser

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 142.

Resim 35: Pazarlı'dan Bir Yapının Cephesine ait Pişmiş Toprak Levha

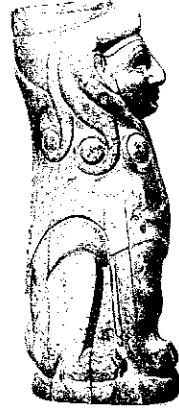
Kaynak: Akurgal, 1955: Taf. 51a.

Resim 36: Vatikan Müzesi'nden Attika Kupası, Oidipus ve Sfenks

Kaynak: Bonnefoy, 2000: 823.

Resim 37: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Heykelciği, Acemhöyük Menşeli

Kaynak: Bittel, 1976: Abb. 44.

Resim 38: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Heykelciği, Acemhöyük Menşeli

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 120.

Resim 39: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Heykelciği, Acemhöyük Menşeli

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXXVI, 339a.

Resim 40: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Achemhöyük Menşeli

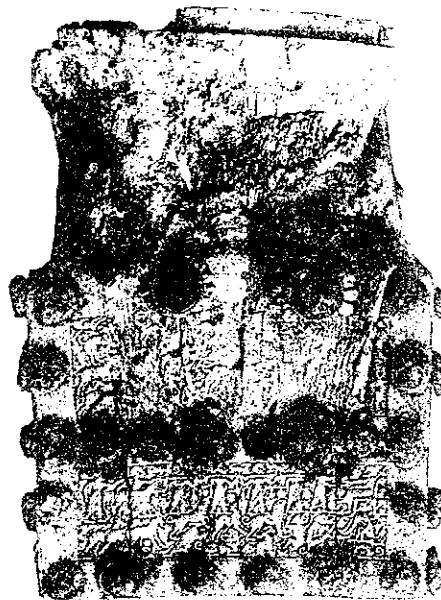
Kaynak: Canby, 1975: Fig. 10.

Resim 41: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Achemhöyük Menşeli

Kaynak: Harper, 1969: No. 4.

Resim 42: Achemhöyük Fildişi Kutusu

Kaynak: Mellink, 1993: Pl. 74, 1.

Resim 43: I-AW Tipinde Sfenks, Achemhöyük Fildişi Kutusu "A" Yüzü Üzerinde

Kaynak: Mellink, 1993: Pl. 74, 3.

Resim 44: I-AX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

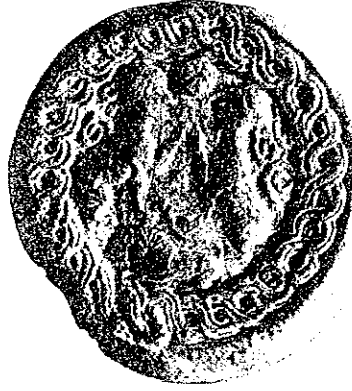
Kaynak: N. Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 73, St. 35, Kl. t/t 9.

Resim 45: I-AX Tipinde İki Sfenks, Achemhöyük'ten Aynı Damga Mühürle Damgalanmış Dokuz Adet Bulla Üzerinde

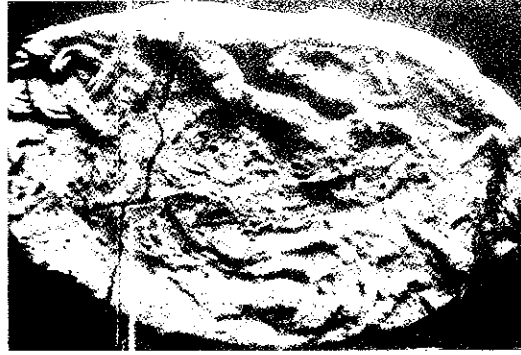
Kaynak: N. Özgüç, 1973: Lev. II, 2.

Resim 46: I-AX Tipinde İki Sfenks, Acmehöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. XVII, 43.

Resim 47: I-AX Tipinde Sfenks, Tilmenhöyük'ten Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 33, VII7-G/01a.

Resim 48: I-AXb Tipinde Sfenks, Acmehöyük'ten Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1979a: Lev. I, 1.

Resim 49: I-AXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. VIII, 21.

Resim 50: I-AXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1983: Taf. 83, 6.

Resim 51: I-A1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1965: XIII, 70.

Resim 52: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1965: Lev. XIV, 71.

Resim 53: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 2006: Lev. 102, CS 292, Kt. d/k 22D.

Resim 54: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 2006: Lev. 111, CS 316, Kt. d/k 34B.

Resim 55: I-A1 Tipinde Sfenks, Pierpont Morgan Library'den Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Porada, 1948: Pl. CXXXV, 894.

Resim 56: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1965: Lev. XI, 31a-b.

Resim 57: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1965: Lev. XXI, 63.

Resim 58: I-A1b Tipinde Sfenks, Acmhöyük'ten Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. X, 25.

Resim 59: I-A1b Tipinde Sfenks, Acmhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. XVII, 45.

Resim 60: I-A6 ve I-B6 Tiplerinde Üç Sfenks, Mardin-Şerşe Höyüğü'nden Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 34, X-X/02.

Resim 61: I-BWb Tipinde Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Pişmiş Toprak Riton Üzerine Betimlenmiş

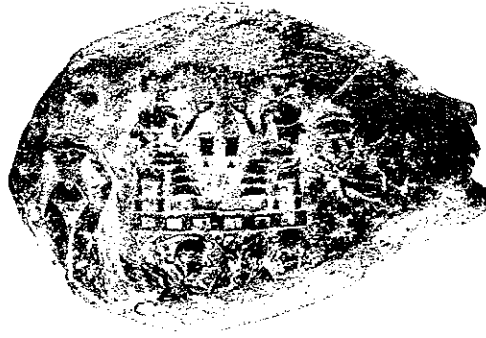
Kaynak: Canpolat, 2002: 18.

Resim 62: I-BX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

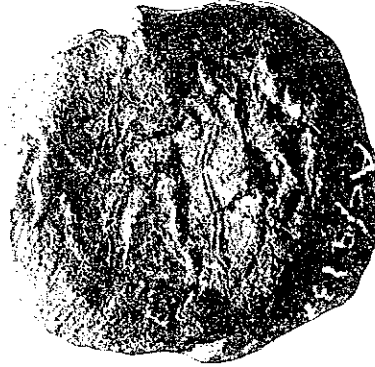
Kaynak: N. Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 70, St. 31, Kt. s/t 64.

Resim 63: I-BX Tipinde İki Sfenks, Achemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. V, 13.

Resim 64: I-BX Tipinde İki Sfenks, Achemhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. XVII, 44.

Resim 65: I-BX Tipinde Sfenks, Achemhöyük'ten Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. XIX, 49.

Resim 66: I-BX ve I-BXb Tiplerinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. XVIII, 47.

Resim 67: I-BXb Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. XVII, 46.

Resim 68: I-BYb ve I-B6 Tiplerinde İki Sfenks, Walters Art Gallery'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: Canby, 1975: Fig. 1.

Resim 69: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 31, VII5-A/01.

Resim 70: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Achemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 14, II2-C/03.

Resim 71: I-B1 Tipinde Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 14, II2-B/02.

Resim 72: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 32, VII6-B/01.

Resim 73: I-B1 Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Silindir Mühür Üzerinde

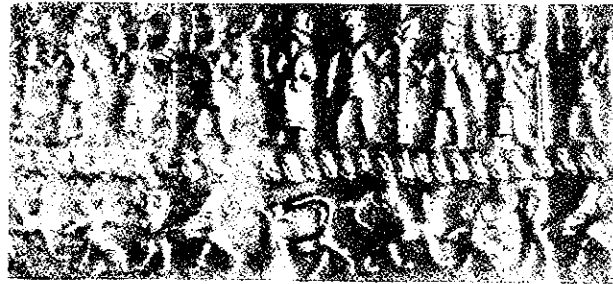
Kaynak: Boehmer und Güterbock, 1987: Taf. XXXVI, nr. 297c, f.

Resim 74: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Dülük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 31, VII5-X/03.

Resim 75: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Afyon Bölgesinden Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 22, V2-X/05.

Resim 76: I-B6 Tipinde Sfenks, Alişar'dan Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 16, II5-E/01.

Resim 77: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Oylumhöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 30, VII3-X/14.

Resim 78: Kültepe'den Şematik Eski Asur Üslûbu'ndaki Bir Silindir Mühür

Kaynak: N. Özgüç, 1968a: Lev. XXVII, 3.

**Resim 79: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga
Mühür Baskısı**

Kaynak: N. Özgüç, 1983: Taf. 83, 3.

Resim 80: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Achemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı

Kaynak: N. Özgüç, 1983: Taf. 83, 4.

Resim 81: Kültepe'den Bir Damga Mühür Baskısı

Kaynak: N. Özgüç, 1968a: Lev. VI, 2E.

Resim 82: Achemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı

Kaynak: N. Özgüç, 1977: Lev. VIII, 21.

Resim 83: Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 7, I-B/14.

Resim 84: I-B2 Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

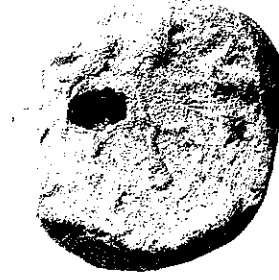
Kaynak: Boehmer und Güterbock, 1987: Taf. XV, nr. 146a.

Resim 85: I-B3a ve I-B4X Tiplerinde İki Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

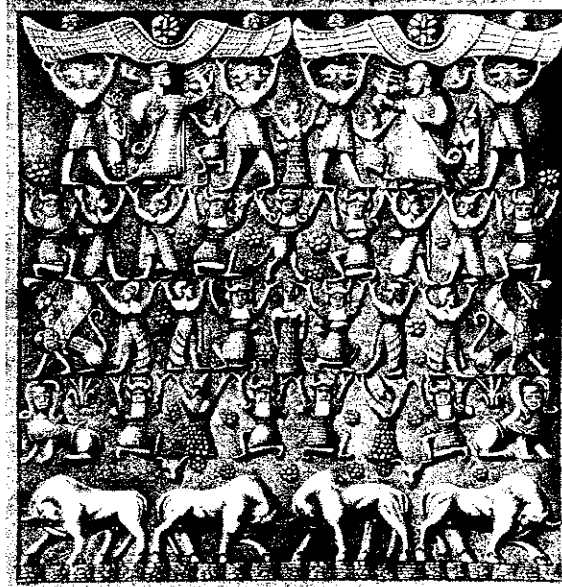
Kaynak: Canby, 1975: Fig. 14.

Resim 86: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

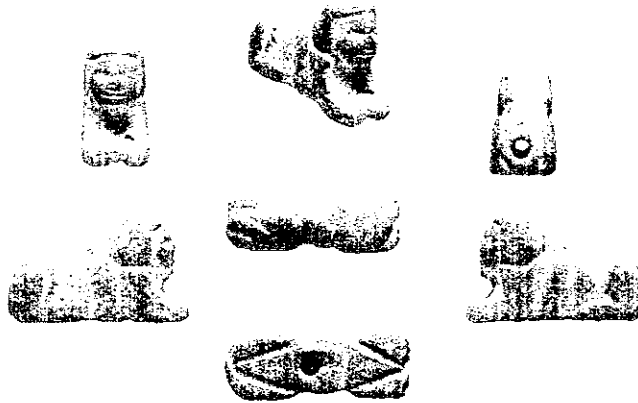
Kaynak: Boehmer und Güterbock, 1987: Taf. XVI, nr. 150a.

Resim 87: I-AWc Tipinde İki Sfenks ve II-B3ac Tipinde İki Khimaira, Megiddo'dan Bir Fildişi Levha Üzerinde

Kaynak: Riemschneider, 1954: T. 96.

Resim 88: I-AX Tipinde Bir Sfenks Heykelciği, Boğazköy'den

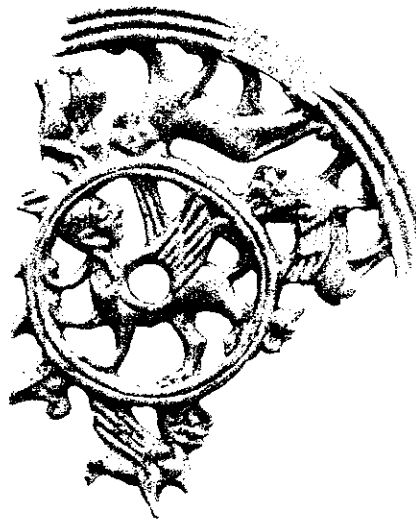
Kaynak: Boehmer, 1972: Taf. LXV, nr. 1860.

Resim 89: I-A3b Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Boehmer und Güterbock, 1987: Taf. XX, nr. 182a.

Resim 90: I-BW Tipinde İki Sfenks, Boğazköy'den Fildişinden Bir Kurs Üzerinde

Kaynak: Bittel, 1957: Abb. 7b.

Resim 91: I-B3ab Tipinde Sfenks, Ras Shamra'dan Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: Schaeffer, 1956: Pl. V.

Resim 92: I-B4Wa Tipinde Sfenks, Boğazköy-Yerkapı (İç Kapı Doğu Sfenksi)

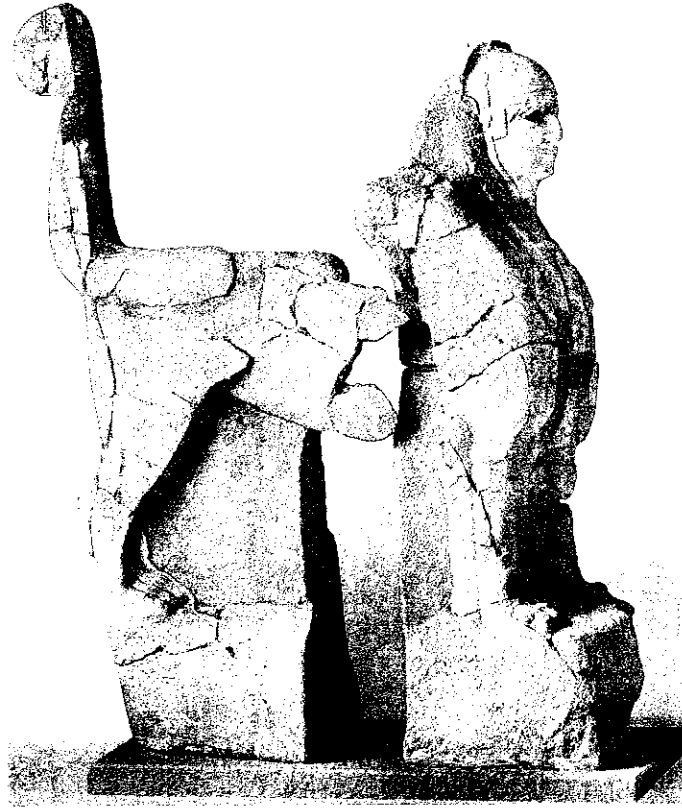
Kaynak: Akurgal, 1961: Taf. 66.

Resim 93: Doğu Sfenksinin Cepheden Başı

Kaynak: Akurgal, 1995: Lev. 48b.

Resim 94: I-B4Wa Tipinde Sfenks, Boğazköy-Yerkapı (İç Kapı Batı Sfenksi)

Kaynak: Akurgal, 1961: Taf. 67.

Resim 95: Batı Sfenksinin Cepheden Başı

Kaynak: Akurgal, 1961: Taf. 69.

Resim 96: I-CW Tipinde İki Sfenks, Alacahöyük

Kaynak: Akurgal, 1961: Taf. 88.

Resim 97: Alacahöyük Doğu Sfenksinin Başı

Kaynak: Akurgal, 1995: Lev. 48c.

Resim 98: I-CW Tipinde Sfenks, Boğazköy-Niğantaş/Niğantepe

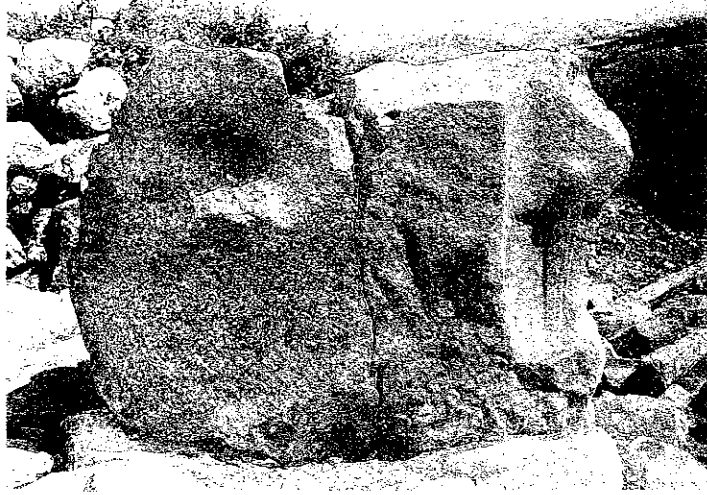
Kaynak: Seeher, 2006: Res. 114.

Resim 99: Boğazköy-Yerkapı, Dış Kapı Güneybatı Sfenks Protomundan Kalan Kısım

Kaynak: Neve, 2001: Taf. 1b.

Resim 100: Boğazköy-Yerkapı, Dış Kapı Güneydoğu Sfenks Protomundan Kalan Kısım

Kaynak: Neve, 2001: Taf. 30b.

Resim 101: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 1'in Başı

Kaynak: Neve, 2001: Taf. 103a.

Resim 102: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 2'nin Başı

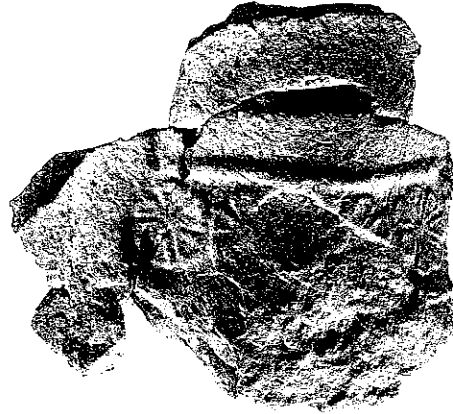
Kaynak: Neve, 2001: Taf. 103c.

Resim 103: Sfenks 1'in Başının, Sfenks 2'nin Başına Bakılarak Tamamlanmış Hali

Kaynak: Neve, 2001: Taf. 104a.

Resim 104: Boğazköy-Tapınak II'den Bir Sfenkse ait Olduğu Düşünülen Rozetli Bant

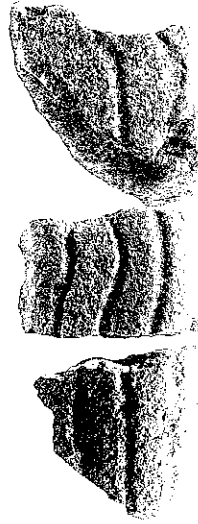
Kaynak: Neve, 2001: Taf. 85a.

Resim 105: Boğazköy-Tapınak II'den Bir Sfenkse ait Olduğu Düşünülen Rozet Parçası

Kaynak: Neve, 2001: Taf. 85b.

Resim 106: Boğazköy-Tapınak II'den Bir Sfenkse ait Olduğu Düşünülen Saç Parçaları

Kaynak: Neve, 2001: Taf. 85c-e.

Resim 107: Alacahöyük-Sfenksli Kapı, Şehir Tarafındaki Protomlar

Kaynak: Darga, 1992: Res. 134.

Resim 108: İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Uzunoglu, 1986: Fig. 7/3-4.

Resim 109: II-A3a Tipinde Bir Khimaira, Konya Menşeli Altın Yüzük Mühür Üzerinde

Kaynak: Bittel, 1976: Abb. 236.

Resim 110: Konya Yüzük Mührünün Baskısı

Kaynak: Genge, 1979: Abb. 88.

Resim 111: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Kululu'dan

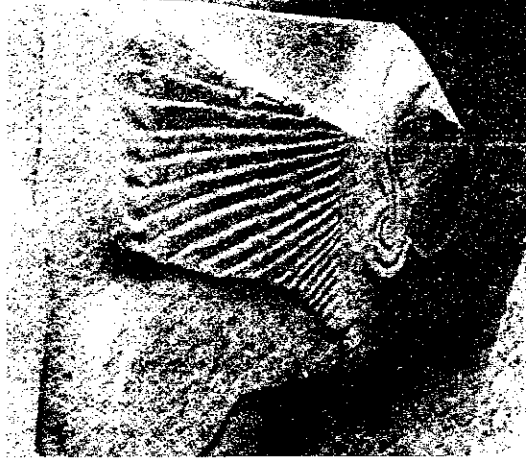
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLI, 1a.

Resim 112: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Göğüs kısmı, Kululu'dan

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLII, 1a.

Resim 113: I-BWc Tipinde Sfenks, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 1b, Ain Dara Ba/4.

Resim 114: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 1c, Ain Dara Bb/1-5.

Resim 115: I-BWc Tipinde Sfenks, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde

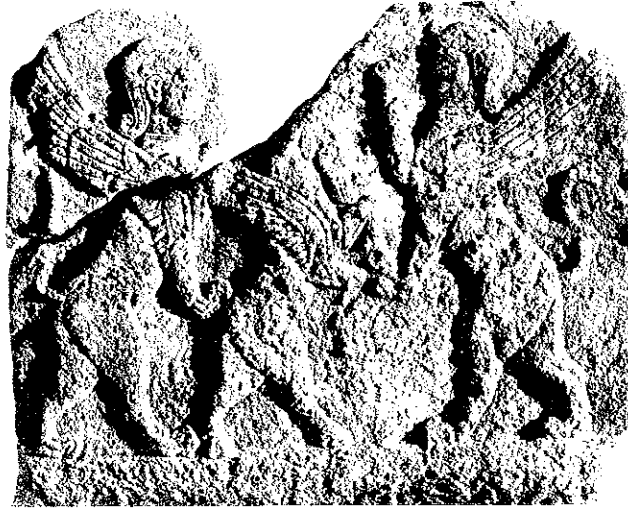
Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 1d, Ain Dara Bb/3.

Resim 116: I-BWc Tipinde Sfenks, Ain Dara'dan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 1e, Ain Dra Bb/4.

Resim 117: I-BX Tipinde İki Sfenks, Karkamış-Haberciler Duvarı'ndan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Hogarth, 1914: Pl. B. 15, a.

Resim 118: I-BX Tipinde Sfenks, Karatepe-Kuzey Kapı Binasından

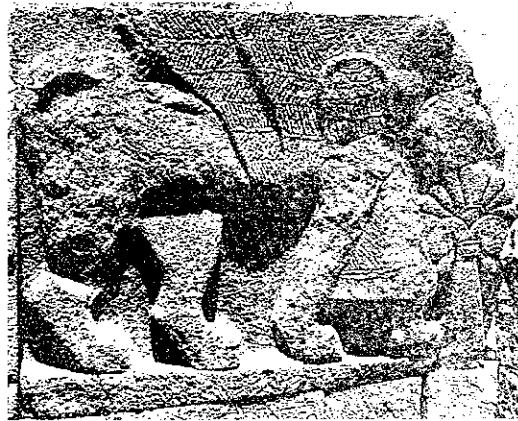
Kaynak: Akurgal, 1961: Taf. 144.

Resim 119: I-BX Tipinde Sfenks, Karatepe-Kuzey Kapı Binasından

Kaynak: Bossert vd., 1950: Res. 72.

**Resim 120: I-BX Tipinde Sfenks, Karatepe-Kuzey Kapı Binasının Kuzeybatı Yan Hüresinden
Bir Ortostat Üzerinde**

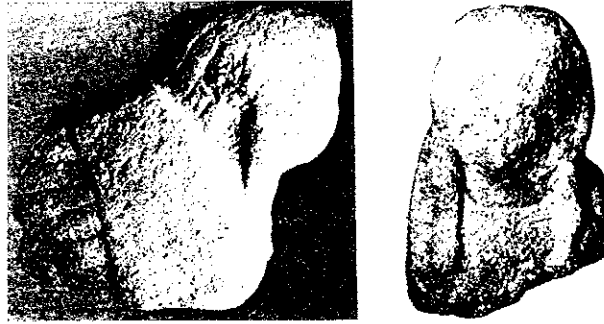
Kaynak: Bossert vd., 1950: Res. 91.

Resim 121: I-BXc Tipinde İki Sfenks, Tell Tainat-Bina I'den Tunç At Alınlığı Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 70a, Tainat X/1.

Resim 122: I-BZ Tipinde Sfenks, Maraş'tan

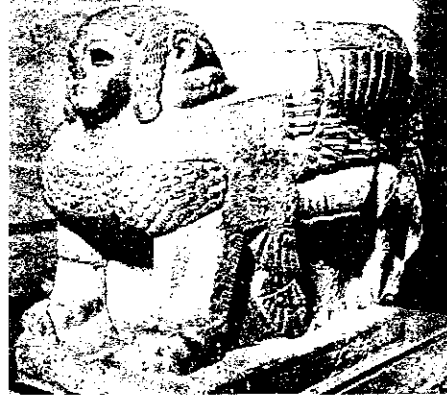
Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 47a-b, Maraş B/23.

Resim 123: I-BZc Tipinde İki Sfenks, Zincirli-Hilani III Girişinden Bir Sütun Altlığı Üzerinde

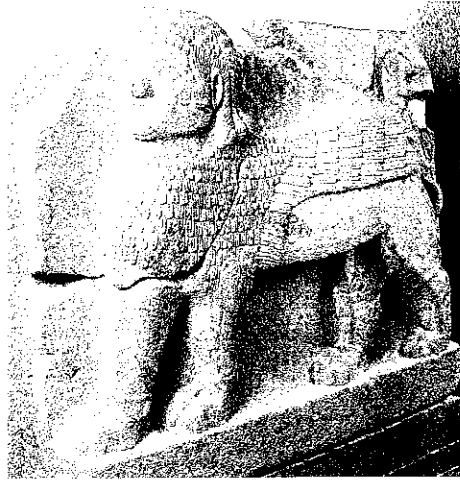
Kaynak: Darga, 1992: Res. 286.

Resim 124: I-BZc Tipinde Sfenks, Zincirli-Kuzeydeki Direkli Yapının Çevresinden Bir Sütun Althğı Üzerinde

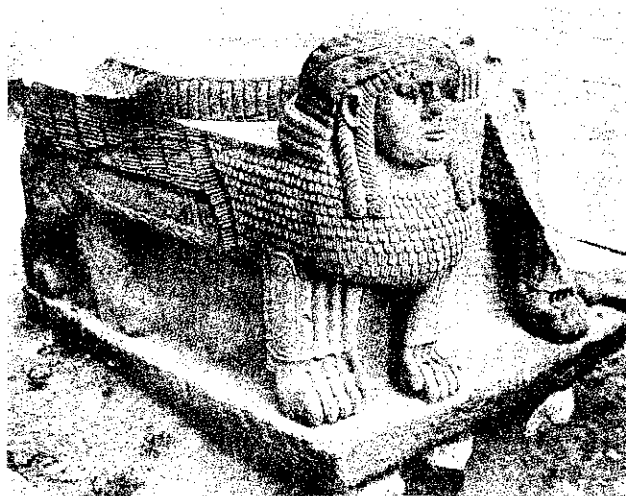
Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 63e, Zincirli F/2.

Resim 125: I-BZc Tipinde Sfenks, Zincirli-Hilani II Girişinden Bir Ortostat Üzerinde

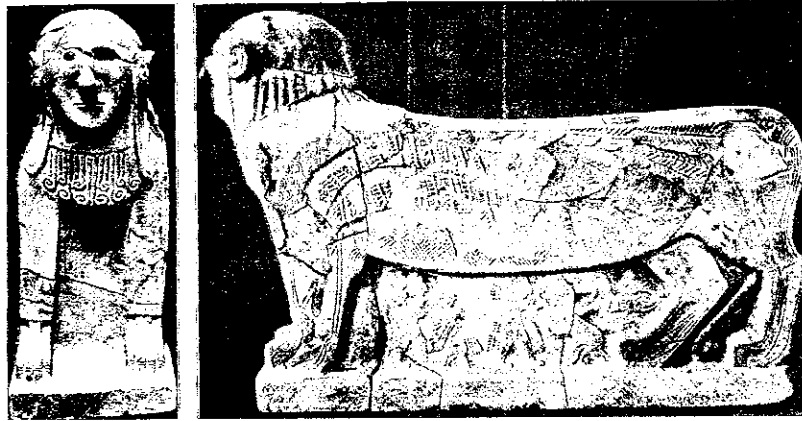
Kaynak: Darga, 1992: Res. 281.

Resim 126: I-BZc Tipinde İki Sfenks, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Sütun Althğı Üzerinde

Kaynak: Akurgal, 1949: Taf. XXXIX.

Resim 127: I-B1Xc Tipinde Kapı Sfenksi, Tell Halaf *Hilani*'nden (Kapara Yapısı)

Kaynak: Vieyra, 1955: Figs. 92-93.

Resim 128: I-B2Xa Tipinde Sfenks, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 11f, T. Halaf A3/151.

Resim 129: I-B3Xab Tipinde Sfenks, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Akurgal, 1995: Lev. 130b.

Resim 130: I-B3Xab Tipinde Sfenks, Halep Sitadeli'ndeki Hava Tanrısı Tapınağı'ndan Bir Ortostat Üzerinde

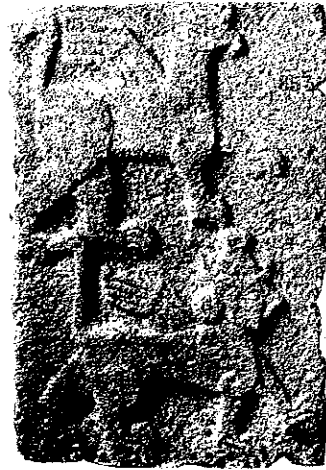
Kaynak: Kohlmeyer, 2000: Taf. 11.

Resim 131: I-B4Xa Tipinde Sfenks, Zincirli-Dış Kale Kapısından Bir Ortostat Üzerinde

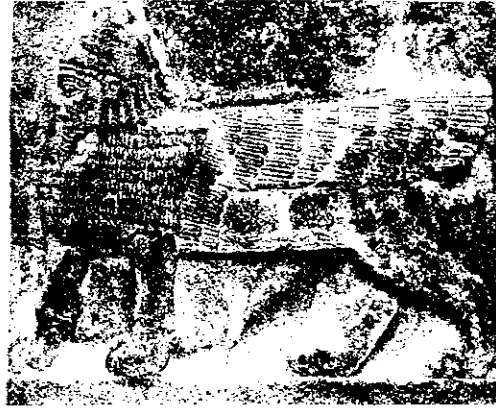
Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 59g, Zincirli B/22.

Resim 132: I-B5Xa Tipinde Sfenks, Zincirli-Güney Şehir Kapısı Çevresinden Bir Ortostat Üzerinde

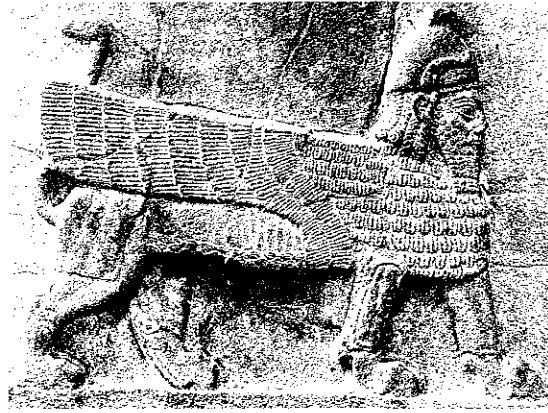
Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 55c, Zincirli A/5.

Resim 133: I-B5Zabc Tipinde Sfenks, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 49c, Sakçagözü A/4.

Resim 134: I-B5Zabc Tipinde Sfenks, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Akurgal, 1966: Abb. 15b.

Resim 135: I-CW Tipinde İşçiliği Tamamlanmış Bazalt Sfenks Protomu, Zincirli'den

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 91.

Resim 136: Zincirli Sfenks Protomunun Yandan Görünüşü

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 92.

Resim 137: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 127), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 67.

Resim 138: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 128), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 68.

Resim 139: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 69.

Resim 140: Yesemek'ten Sfenks Taslağı Başlangıç Bloğu (Çizim 129)

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 70.

Resim 141: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 130), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 72.

Resim 142: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 75.

Resim 143: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 76:

Resim 144: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 131), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 77.

Resim 145: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Zincirli'den

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 78.

Resim 146: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 132), Zincirli'den

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 79.

Resim 147: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 81.

Resim 148: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 133), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 84.

Resim 149: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 134), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 85.

Resim 150: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Çizim 135), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 87.

Resim 151: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten

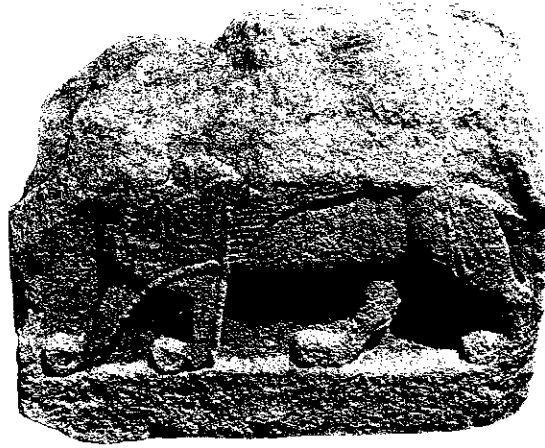
Kaynak: Alkım, 1974: Res. 89.

Resim 152: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı, Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 90.

Resim 153: Karkamış-Su Kapısı'ndan Tam Olarak Korunmamış Bir Ortostat Üzerindeki Karışık Varlık Kabartması

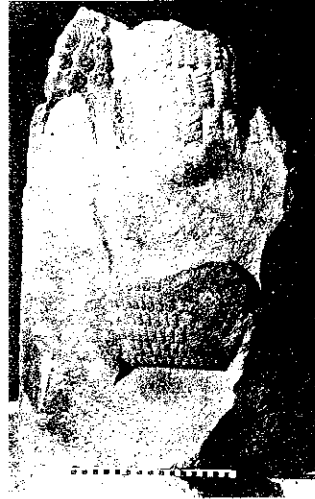
Kaynak: Woolley, 1921: Pl. B. 28, b.

Resim 154: Karkamış-Tapınak Avlusundan Tam Olarak Korunmamış Bir Ortostat Üzerindeki Karışık Varlık Kabartması

Kaynak: Woolley, 1952: Pl. B. 48, a.

Resim 155: Karkamış-Sitadel Eteği Yakınından Bir Heykel veya Protom Parçası

Kaynak: Woolley, 1952: Pl. B. 62, b.

Resim 156: Karkamış-Kubaba Tapınağı'ndan Tam Olarak Korunmamış Bir Ortostat Üzerindeki Kabartma

Kaynak: Woolley, 1952: Pl. B. 70, c.

Resim 157: Domuztepe'den İki Parça Halindeki Kabartmalı Bir Ortostatın Alt Parçası

Kaynak: Bossert vd., 1950: Res. 157.

Resim 158: Elbistan'dan Tam Olarak Korunmamış Bir Kabartmalı Ortostat

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 7a, Elbistan 1.

Resim 159: Kululu'dan Bazalt Bir Sfenks Başı Parçası

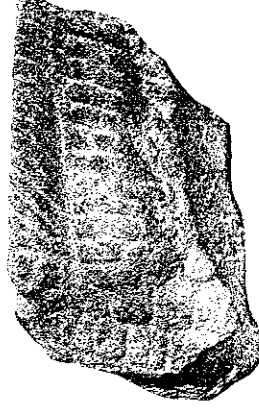
Kaynak: T. Özgüç, 1998: Fig. 1a.

Resim 160: Kululu'dan Andezit Bir Heykel Başı Parçası

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XL, 4.

Resim 161: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (İkili Bukle) Parçası

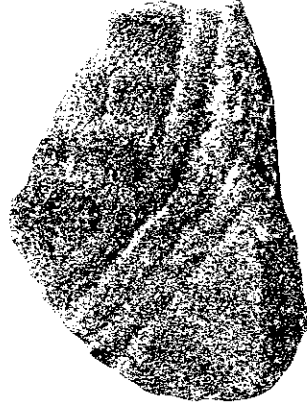
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLIII, 2.

Resim 162: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (Tekli Bukle) Parçası

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLIII, 4.

Resim 163: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Yelei ile Kanadının Birleştiği Kısma ait Parça

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLIII, 3.

Resim 164: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks veya Aslan Heykelinin Yele Parçası

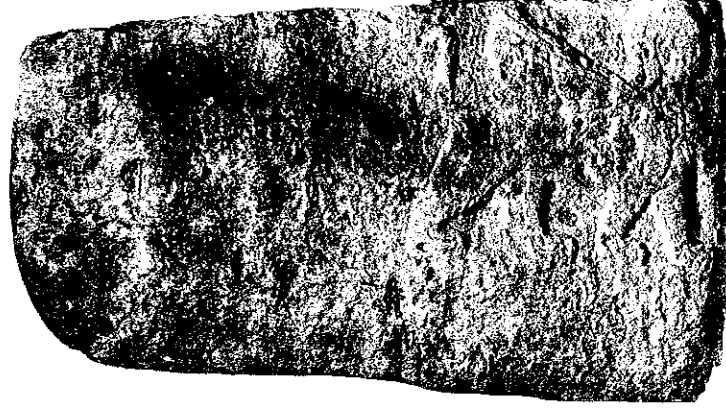
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLIV, 1.

Resim 165: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks (?) Heykelinin Kanadına ve Ön Ayağının Üst Kısımına ait Küçük Bir Parça

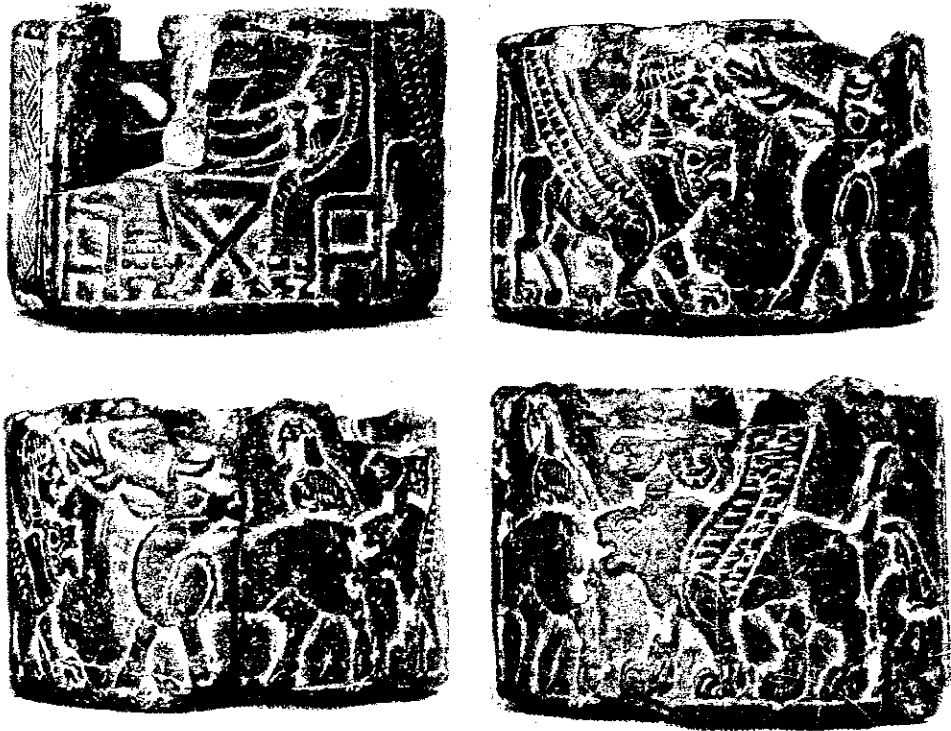
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Lev. XLIV, 2.

Resim 166: II-BX Tipinde Khimaira, Karkamış-Kral Kapısı'ndaki Merdiven Girintisinden Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Woolley, 1921: Pl. B. 18, a.

Resim 167: II-BX Tipinde İki Khimaira, Herzfeld Koleksiyonundan Bir Pyxis Üzerinde

Kaynak: Riemschneider, 1954: T. 104.

Resim 168: II-B3Xac Tipinde Khimaira, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Orthmann, 1971: Taf. 11g, T. Halaf A3/152.

Resim 169: II-B4Xa Tipinde Khimaira, Zincirli-Dış Kale Kapısı'nın İç Kesiminden Bir Köşe Ortostatı Üzerinde

Kaynak: Genge, 1979: Abb. 89.

Resim 170: II-B5Xa Tipinde Khimaira, Karkamış-Haberciler Duvarı'ndan Bir Ortostat Üzerinde

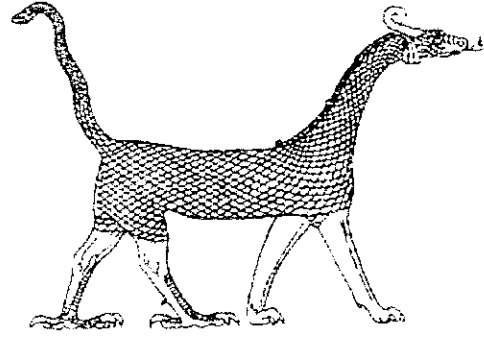
Kaynak: Hogarth, 1914: Pl. B. 14, a.

Resim 171: Karkamış-Kral Kapısı'nın İç Avlusundan Kabartmalı Ortostat

Kaynak: Woolley, 1952: Pl. B. 56, a.

Çizim 1: Babil-İştar Kapısı'ndan Ejder *Muşhuşsu*

Kaynak: Black ve Green, 2003: Şek. 93.

Çizim 2: Antik Mısır Tanrısı Şahin Başlı Horus

Kaynak: İnan, 1956: Res. 86.

Çizim 3: Antik Mısır Tanrıçası İnek Başlı Hathor

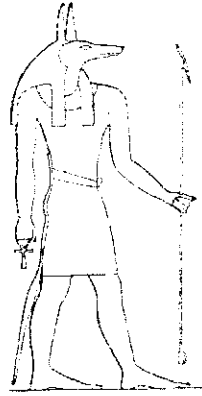
Kaynak: İnan, 1956: Res. 88.

Çizim 4: Antik Mısır Tanrısı Timsah Başlı Sobek

Kaynak: İnan, 1956: Res. 87.

Çizim 5: Antik Mısır Tanrısı Çakal Başlı Anubis

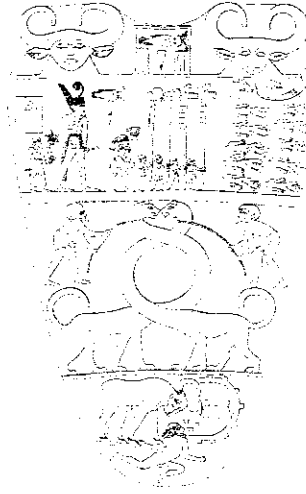
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 3.

Çizim 6: Antik Mısır Tanrıçası Aslan Başlı Sekhmet

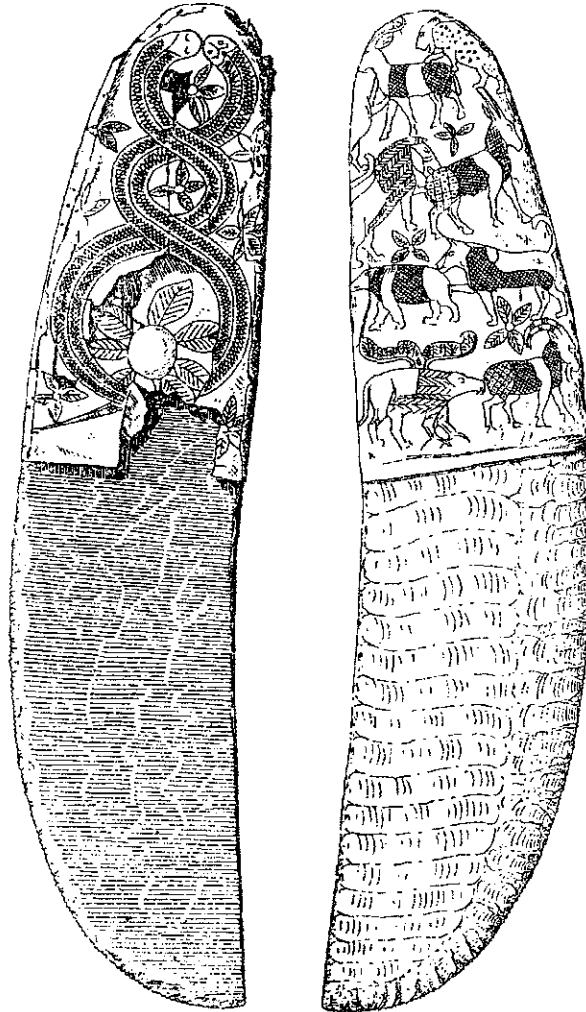
Kaynak: İnan, 1956: Res. 89.

Çizim 7: Hierakonpolis'ten Narmer Paleti

Kaynak: Fischer, 1987: Pl. II, fig. 5.

Çizim 8: Gebel el Tarif'ten Bir Çakmaktaşı Bıçak

Kaynak: Frankfort, 1989: Şek: 40-41.

Çizim 9: Antik Mısır Kral Başı

Kaynak: Meyer, 1914: Fig. 10.

Çizim 10: Antik Mısır Kraliçe Başı

Kaynak: Meyer, 1914: Fig. 11.

Çizim 11: Gize'den Büyük Sfenks

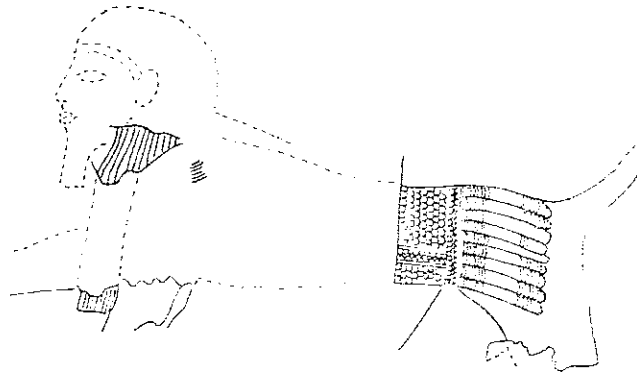
Kaynak: Özer, 1939: 113.

Çizim 12: Abu Roasch Sfenksinin Başı

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. I, 1.

Çizim 13: II. Pepi'nin (VI. Sülâle) Mezarının Duvarından Sfenks Kabartması

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. I, 3.

Çizim 14: VI. ve VIII. Sülâleler Döneminden Sfenks Şeklinde İki Amulet

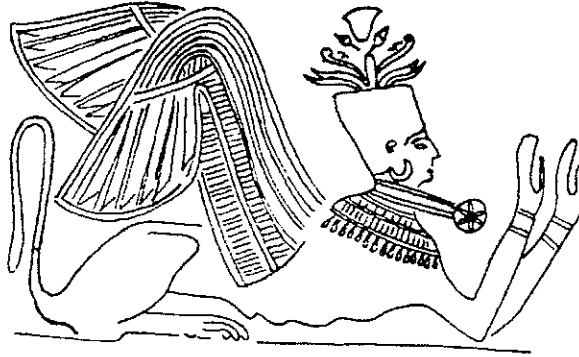
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. II, 4.

Çizim 15: Tanis'ten Sfenks, III. Amenemhet

Kaynak: Özer, 1939: 281.

Çizim 16: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXI, 272.

Çizim 17: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXI, 274.

Çizim 18: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXI, 276.

Çizim 19: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Dişi Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXI, 273.

Resim 20: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden Kanatsız Dişi Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXI, 280.

Resim 21: III. Amenofis'in Tahtının Kenarındaki Sahne, Düşmanları Ezen Sfenks

Kaynak: Fischer, 1987: Pl. III, fig. 9.

Çizim 22: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden, Başında "Atef Tacı" Bulunan Sfenks

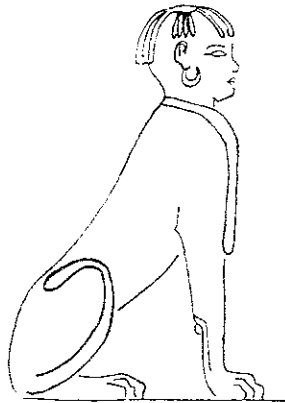
Kaynak: Desenne, 1957: Pl. XVIII, 235.

Çizim 23: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden, Başında "İkili Taç" Bulunan Sfenks

Kaynak: Desenne, 1957: Pl. XVIII, 234.

Çizim 24: Antik Mısır-Yeni Krallık Dönemi'nden, "Nübyeli" Bir Başa Sahip Sfenks

Kaynak: Desenne, 1957: Pl. XXI, 271.

Çizim 25: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks

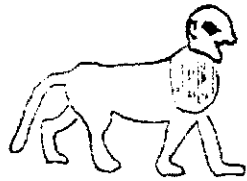
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. II, 6.

Çizim 26: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. II, 7.

Çizim 27: Erhanedanlar III Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks

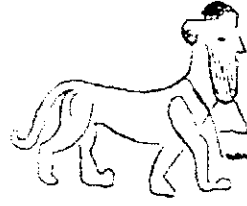
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. II, 5.

Çizim 28: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sahneden Ayrıntı

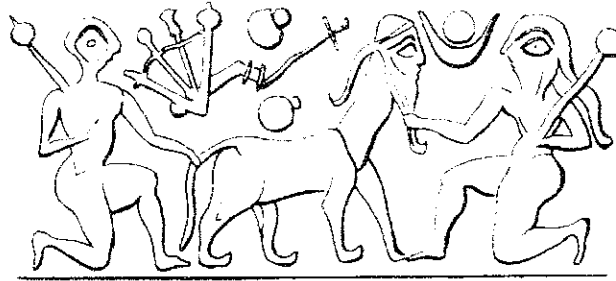
Kaynak: Black ve Green, 2003: Şek. 87.

Çizim 29: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. II, 8.

Çizim 30: Akad Dönemi'nden Bir Silindir Mühür

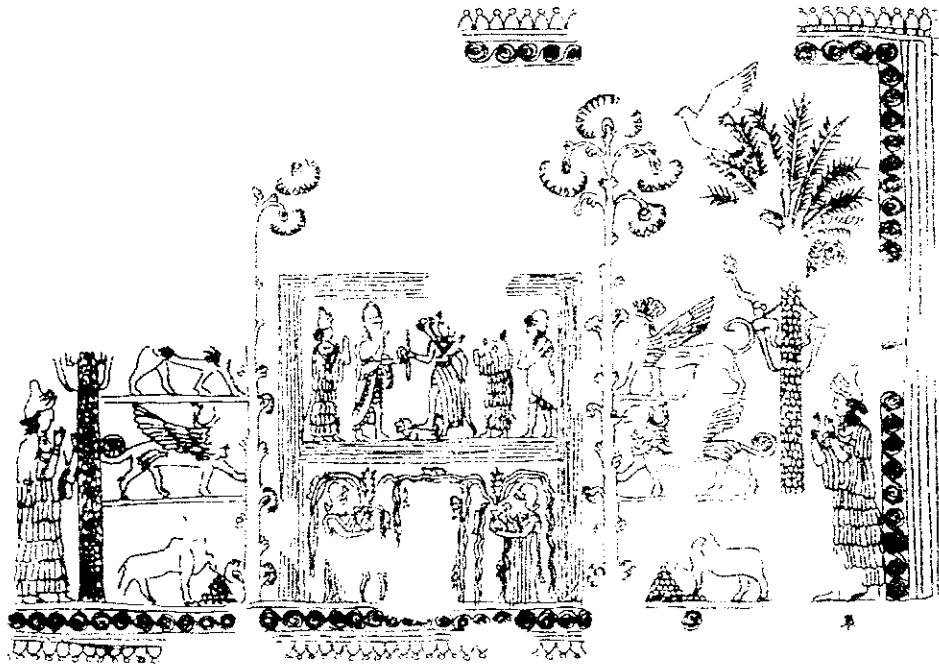
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 101.

Çizim 31: Sargon Dönemi'nden Bir Silindir Mühür Üzerindeki Sfenks

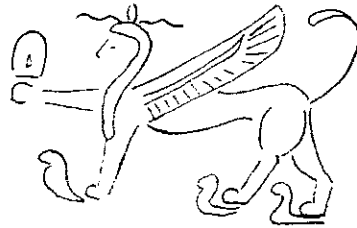
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. II, 10.

Çizim 32: Mari Sarayı'ndan Bir Duvar Resmi

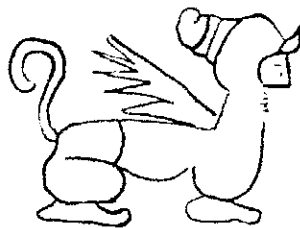
Kaynak: Sevin, 1999: Res. 72.

Çizim 33: Adım Atar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi

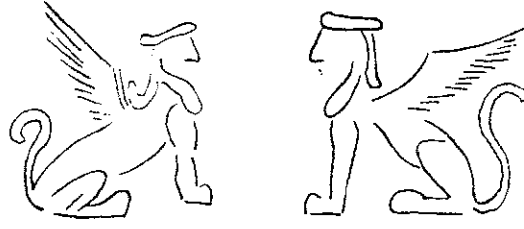
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. VI, 67.

Çizim 34: Yatar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi

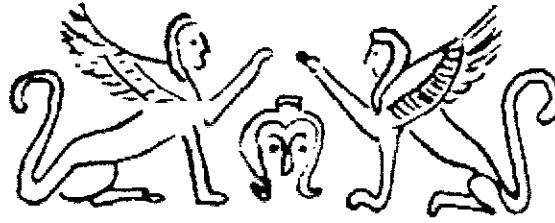
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. VII, 81.

Çizim 35: Arka Ayakları Üzerinde Oturur Şekilde Tasvir Edilmiş İki Suriye Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. VIII, 92.

Çizim 36: Arka Ayakları Üzerinde Oturarak Birer Ön Ayaklarını Kaldırmış Şekilde Tasvir Edilmiş İki Suriye Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XI, 119.

Çizim 37: Arka Ayakları Üzerinde Kalkmış Durumda Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi

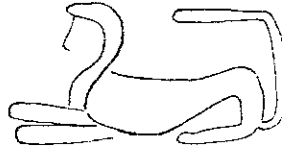
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XI, 123.

Çizim 38: Ön Ayakları Üzerinde Kalkarak Baş Aşağı Durur Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XI, 128.

Çizim 39: Yatar Şekilde Tasvir Edilmiş Kanatsız Bir Suriye Sfenksi

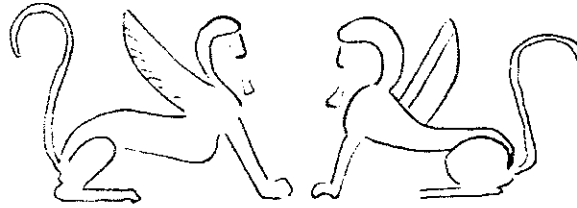
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. V, 56.

Çizim 40: Başında *Uraeus* Yılanı ve Çenesinde “Osiris” Tipi Sakalla Tasvir Edilmiş Bir Suriye Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. VII, 70.

Çizim 41: Çenelerinde “Osiris” Tipi Sakalla Tasvir Edilmiş İki Suriye Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. IX, 101.

Çizim 42: Kenarlıklı Yuvarlak Bir Başlıkla Tasvir Edilmiş Suriye Sfenksi

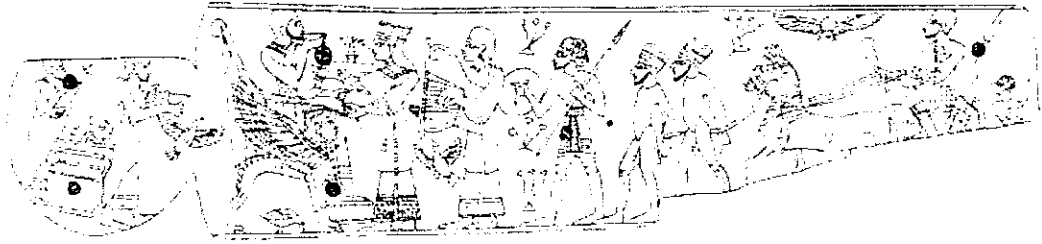
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. IX, 104.

Çizim 43: Ras Shamra'dan Tam Olarak Korunmamış Altından Bir Kâse

Kaynak: Frankfort, 1954: Fig. 68.

Çizim 44: Megiddo'dan Fildişi Kakma

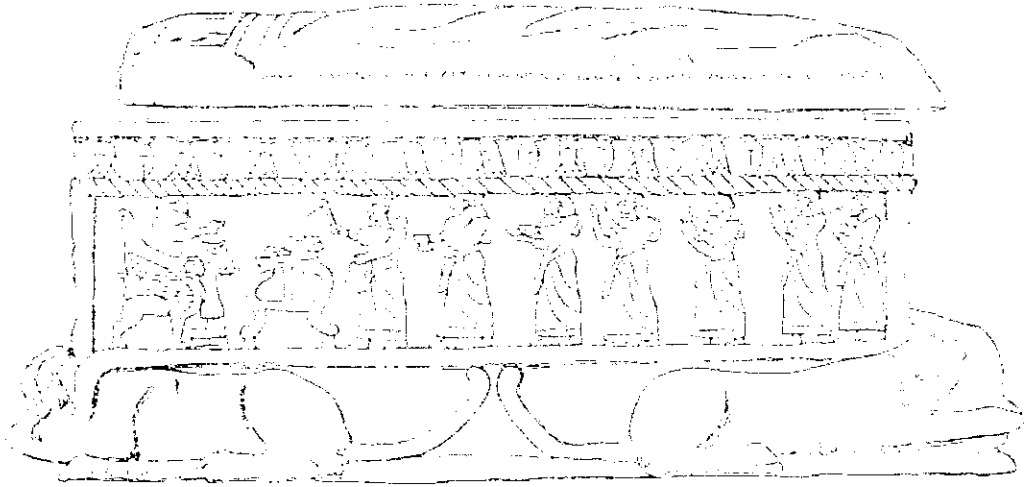
Kaynak: Frankfort, 1954: Fig. 75.

Çizim 45: Megiddo'dan Fildişi Oyma

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXIX, 335.

Çizim 46: Byblos'tan Kral Ahiram'ın Taş Lahdi

Kaynak: Frankfort, 1954: Fig. 76.

Çizim 47: Boynuzlu Başlıkla ve Adım Atar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XII, 136.

Çizim 48: Yatar Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi

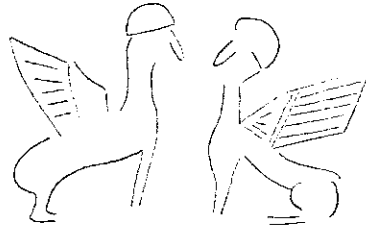
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XIII, 161.

Çizim 49: Arka Ayakları Üzerinde Oturur Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XIII, 165

Çizim 50: Arka Ayakları Üzerinde Oturur Şekilde Tasvir Edilmiş İki Mitanni Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XIV, 171.

Çizim 51: Arka Ayakları Üzerinde Oturarak Bir Ön Ayağını Kaldırmış Şekilde Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XV, 184.

Çizim 52: Arka Ayakları Üzerinde Kalkmış Durumda Tasvir Edilmiş Bir Mitanni Sfenksi, Şauştatar'ın Silindir Mührü Üzerinde

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XV, 186.

Çizim 53: Boynuzlu Başlıkla Tasvir Edilmiş Bir Orta Asur Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XVII, 212.

Çizim 54: Boynuzlu Başlıkla (?) Tasvir Edilmiş Bir Babil Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XVII, 220.

Çizim 55: Pierpont Morgan Library'den Orta Asur Dönemi'ne ait Bir Silindir Mühür

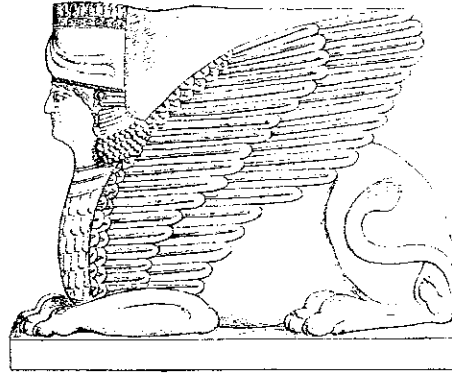
Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 107.

Çizim 56: Konik Başlıklı ve Sakallı Olarak Tasvir Edilmiş Bir Kassit Sfenksi

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XV, 192.

**Çizim 57: Kalhu'daki (Nimrud) Aşşur-aha-iddin Sarayı Girişlerinden Birinden Sfenks
Betimlemeli Sütun Altlığı**

Kaynak: Sevin, 1999: Res. 60.

Çizim 58: Samaria'dan Fildişi Oyma

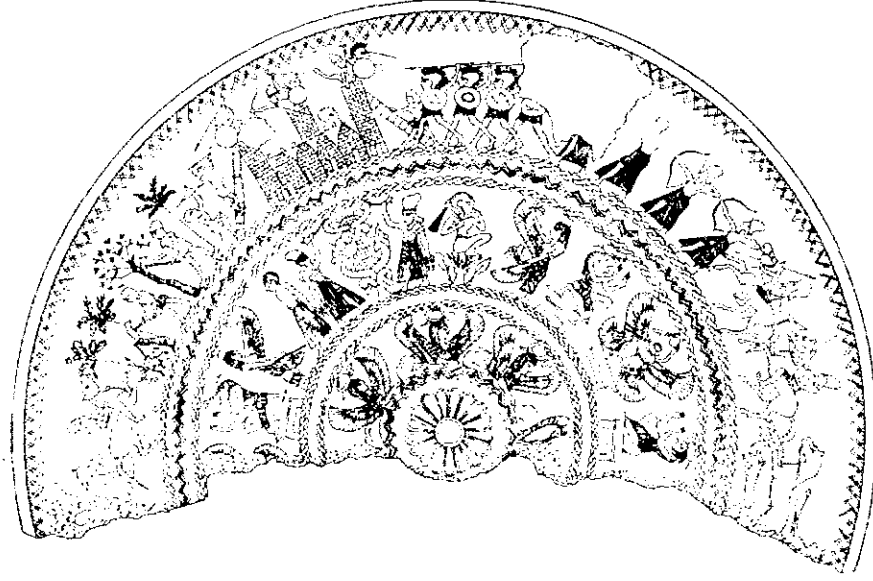
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXX, 2.

Çizim 59: Arslantaş'tan (Hadatu) Fildişi Eser

Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XXX, 1.

Çizim 60: I. Kıbrıs-Fenike Grubundan Tunç Kâse

Kaynak: Moscati, 2004: Şek. 19.

Çizim 61: II. Kıbrıs-Fenike Grubundan Tunç Kâse

Kaynak: Moscati, 2004: Şek. 20.

Çizim 62: III. Kıbrıs-Fenike Grubundan Tunç Kâse

Kaynak: Moscati, 2004: Şek. 21.

Çizim 63: Pazarlı'dan Bir Yapının Cephesine ait Pişmiş Toprak Levha

Kaynak: Akurgal, 1955: Abb. 47.

Çizim 64: Toprakkale'den Tunç Heykelcik, Aslan-Kentaur

Kaynak: Demisch, 1977: Abb. 103.

Çizim 65: Tasso Arkeoloji Müzesi'nden Bir Pişmiş Toprak Tabak, Bellerophon ve Khimaira

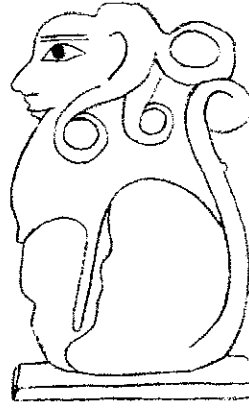
Kaynak: Agizza, 2001: 174.

Çizim 66: M.Ö. VII. Yüzyıla ait Bir Protokorinth Vazosu Üzerinde Khimaira

Kaynak: Akurgal, 1995: Şek. 191.

Çizim 67: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Acemhöyük Menşeli

Çizim 68: I-AW Tipinde Fildişi Sfenks Levhası, Acemhöyük Menşeli

Kaynak: Alkım, 1974: Res. 148.

Çizim 69: I-AX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 17, St. 35, Kt. t/t 9.

Çizim 70: I-AX Tipinde İki Sfenks, Achemhöyük'ten Aynı Damga Mühürle Damgalanmış Dokuz Adet Bulla Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1973: Fig. 4.

Çizim 71: I-AX Tipinde Sfenks, Tilmenhöyük'ten Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

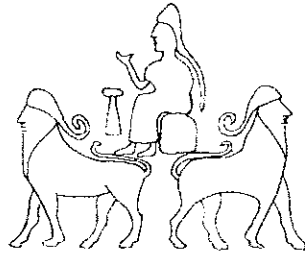
Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 33, VII7-G/01.

Çizim 72: I-AXb Tipinde Sfenks, Achemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1983: Abb. 6.

Çizim 73: I-AXb Tipinde İki Sfenks, Achemhöyük'ten Bir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1979b: Fig. 5, Ac. i 726.

Çizim 74: I-A1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 2003: Res. 1.

Çizim 75: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

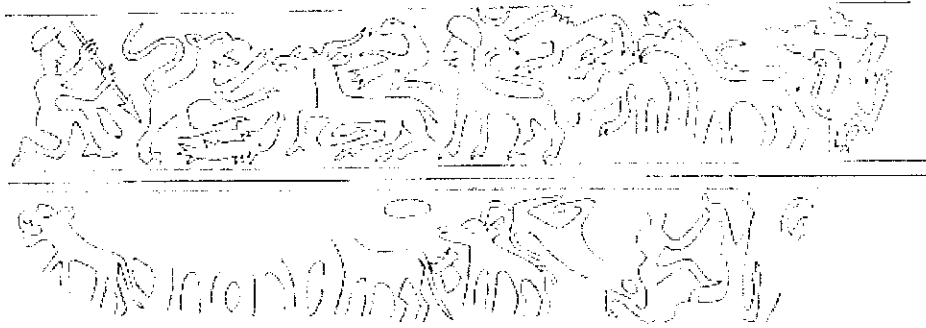
Kaynak: N. Özgüç, 2003: Res. 2.

Çizim 76: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 2006: Lev. 8, CS 292.

Çizim 77: I-A1 Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

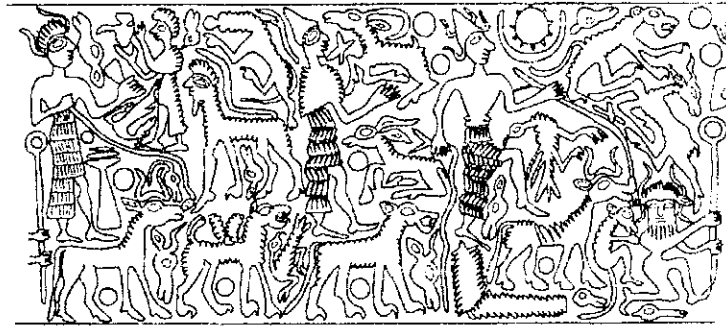
Kaynak: N. Özgüç, 2006: Lev. 12, CS 316.

Çizim 78: I-A1 Tipinde Sfenks, Pierpont Morgan Library'den Bir Silindir Mühür Üzerinde

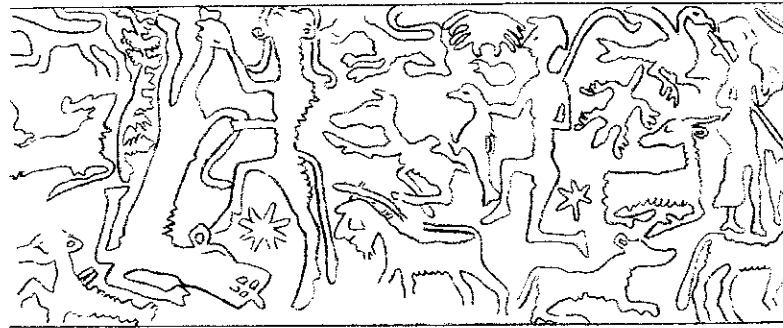
Kaynak: N. Özgüç, 2003: Res. 3.

Çizim 79: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 2003: Res. 4.

Çizim 80: I-A1b Tipinde Sfenks, Kültepe'den Aynı Silindir Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Çizim 81: İ-A6 ve İ-B6 Tiplerinde Üç Sfenks, Mardin-Şerşe Höyüğü'nden Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

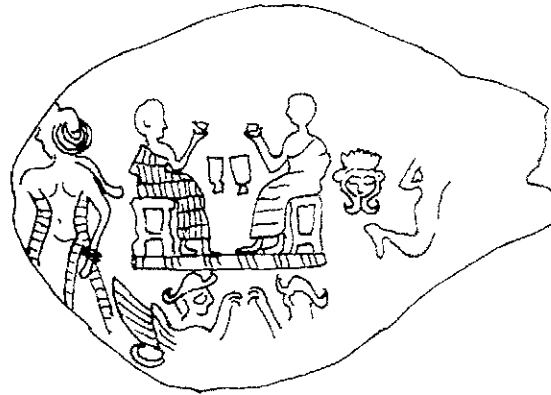
Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 34, X-X/02.

Çizim 82: I-BX Tipinde Sfenks, Kültepe'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç ve Tunca, 2001: Lev. 16, St. 31, Kt. s/t 64.

Çizim 83: I-BX Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 14, II2-C/04.

Çizim 84: I-BX Tipinde Sfenks, Acemhöyük'ten Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

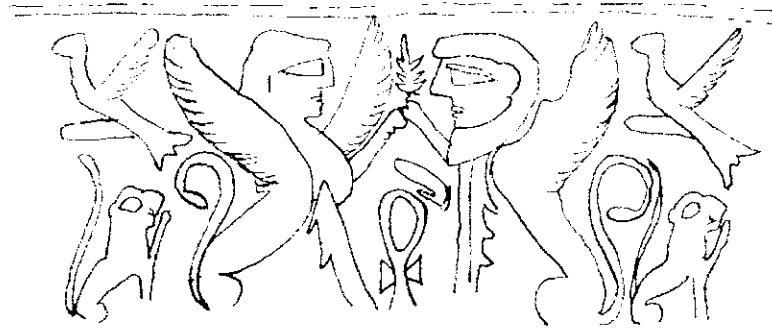
Kaynak: N. Özgüç, 1977: Res. 7.

Çizim 85: I-BXb Tipinde Sfenks, Acmhöyük'ten Aynı Damga Mührün Üç Ayrı Baskısı Üzerinde

Kaynak: N. Özgüç, 1983: Abb. 5.

Çizim 86: I-BYb ve I-B6 Tiplerinde İki Sfenks, Walters Art Gallery'den Aynı Silindir Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

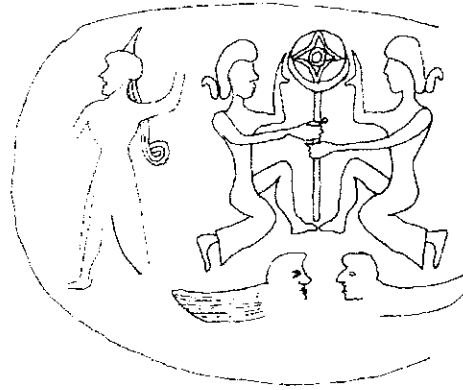
Kaynak: Canby, 1975: Fig. 2a.

Çizim 87: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Kültepe'den Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

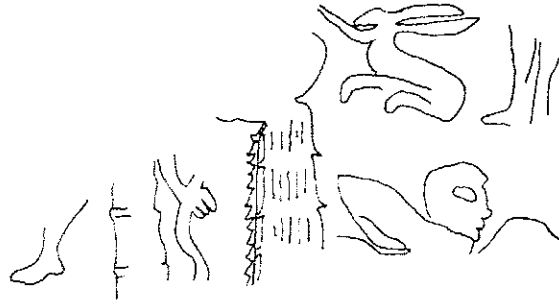
Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 31, VII5-A/01.

Çizim 88: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Acemhöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 14, II2-C/03.

Çizim 89: I-B1 Tipinde Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 14, II2-B/02.

Çizim 90: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 32, VII6-B/01.

Çizim 91: I-B1 Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 18, II8-F/01.

Çizim 92: I-B1 Tipinde İki Sfenks, Dülük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 31, VII5-X/03.

Çizim 93: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Afyon Bölgesinden Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 22, V2-X/05.

Çizim 94: I-B6 Tipinde Sfenks, Alişar'dan Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 16, II5-E/01.

Çizim 95: I-B6 Tipinde İki Sfenks, Oylumhöyük'ten Bir Silindir Mühür Üzerinde

Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 30, VII3-X/14.

Çizim 96: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga Mühür Baskısı

Kaynak: N. Özgüç, 1983: Abb. 3.

**Çizim 97: New York the Metropolitan Museum of Art'tan Acemhöyük Menşeli Bir Damga
Mühür Baskısı**

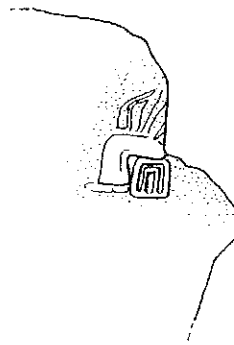
Kaynak: N. Özgüç, 1983: Abb. 4.

Çizim 98: Acemhöyük'ten Bir Mühür Baskısı Üzerindeki Tanrıça ve Sfenks

Kaynak: N. Özgüç, 1979b: Fig. 5, Ac. i 1132.

Çizim 99: Konya-Karahöyük'ten Bir Silindir Mühür Baskısı

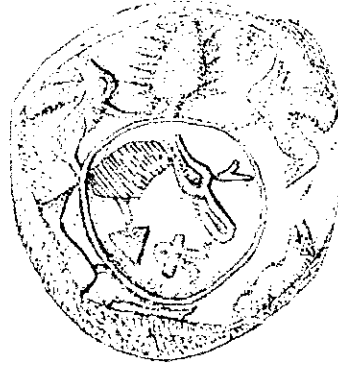
Kaynak: Erkanal, 1993: Lev. 7, 1-B/14.

Çizim 100: I-B3a ve I-B4X Tiplerinde İki Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Beran, 1957: Abb. 41.

Çizim 101: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Boehmer und Güterbock, 1987: Taf. XVI, nr. 150b.

Çizim 102: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Beran, 1967: Taf. III, nr. 127.

Çizim 103: İki Karışık Varlık, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Beran, 1967: Taf. III, nr. 128.

Çizim 104: Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı

Kaynak: Beran, 1967: Taf. III, nr. 137.

Çizim 105: Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı

Kaynak: Beran, 1967: Taf. III, nr. 139.

Çizim 106: Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı

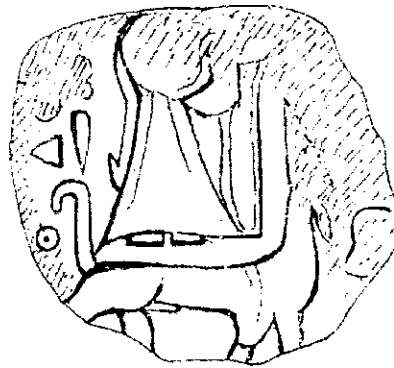
Kaynak: Beran, 1967: Taf. III, nr. 140.

Çizim 107: I-AWc Tipinde İki Sfenks ve II-B3ac Tipinde İki Khimaira, Megiddo'dan Bir Fildişi Levha Üzerinde

Kaynak: Frankfort, 1954: Fig. 57.

Çizim 108: I-A3b Tipinde Sfenks, Boğazköy'den Bir Damga Mühür Baskısı Üzerinde

Kaynak: Boehmer und Güterbock, 1987: Taf. XX, nr. 182b.

Çizim 109: I-B3ab Tipinde Sfenks, Ras Shamra'dan Aynı Damga Mührün İki Ayrı Baskısı Üzerinde

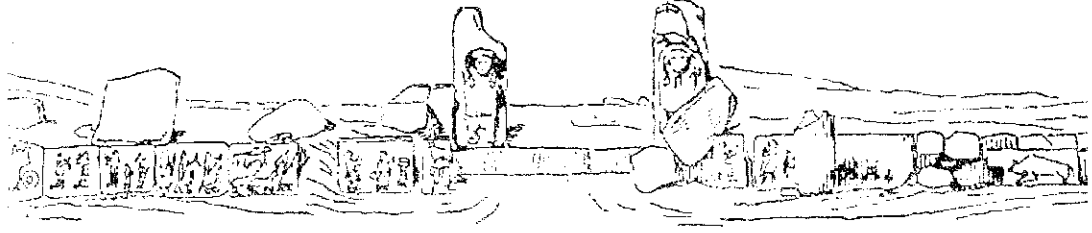
Kaynak: Schaeffer, 1956: Fig. 29.

Çizim 110: I-B4Wa Tipinde Sfenks, Boğazköy-Yerkapı (İç Kapı Doğu Sfenksi)

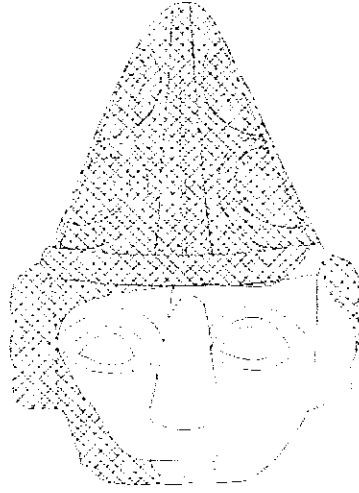
Kaynak: Naumann, 2007: Res. 378.

Çizim 111: I-CW Tipinde İki Sfenks, Alacahöyük

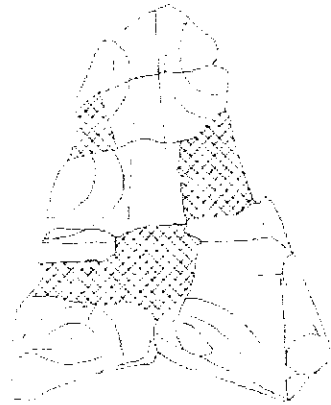
Kaynak: Naumann, 2007: Res. 65.

Çizim 112: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 1'in Başı

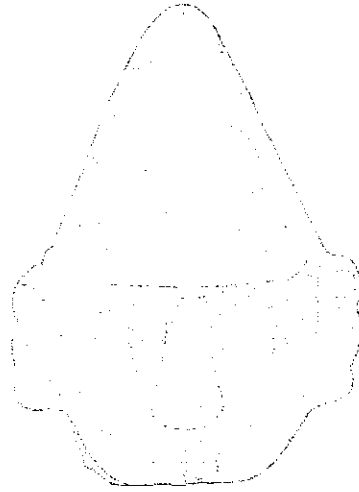
Kaynak: Neve, 2001: Abb. 45a.

Çizim 113: Boğazköy-Tapınak III Avlusundan Sfenks 2'nin Başı

Kaynak: Neve, 2001: Abb. 45b.

Çizim 114: Sfenks 1'in Başının, Sfenks 2'nin Başına Bakılarak Tamamlanmış Hali

Kaynak: Neve, 2001: Abb. 45c.

Çizim 115: İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Bir Silindir Mühür

Kaynak: Uzunoğlu, 1986: Ill. 7/2.

Çizim 116: H-A3a Tipinde Bir Khimaira ve Tanrıça İstar-Şausga, Konya Menşeli Altın Yüzük Mühür Üzerinde

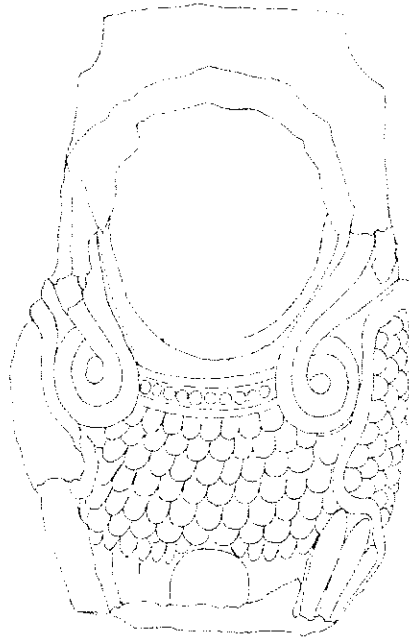
Kaynak: N. Özgüç, 1979b: Fig. 5, Bittel p. 206.

Çizim 117: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Kululu'dan

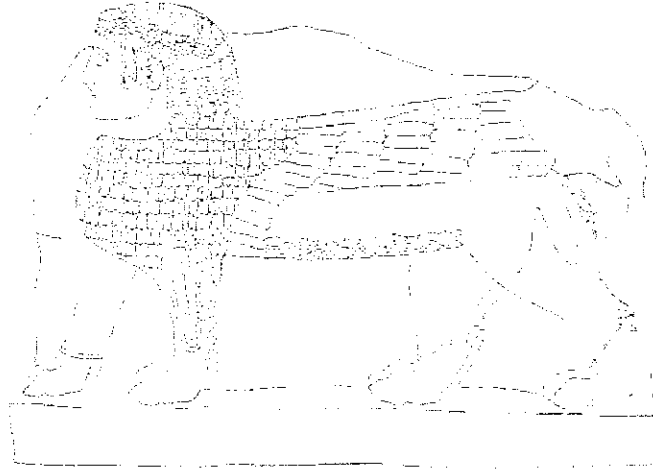
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 146.

Çizim 118: I-BWc Tipindeki Bir Sfenksin Göğüs kısmı, Kululu'dan

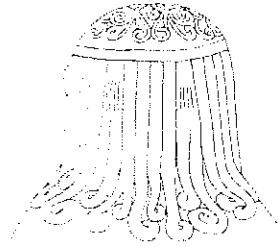
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 147a.

Çizim 119: I-BZc Tipinde Sfenks, Zincirli-*Hilani* II Girişinden Bir Ortostat Üzerinde

Kaynak: Akurgal, 1966: Fig. 11.

Çizim 120: I-B1Xc Tipindeki, Tell Halaf *Hilani*si (Kapara Yapısı) Kapı Sfenksinin Başından Ayrıntı

Kaynak: Akurgal, 1979: Fig. 26.

Çizim 121: I-B3Xab Tipinde Sfenks, Tell Halaf'tan Bir Ortostat Üzerinde

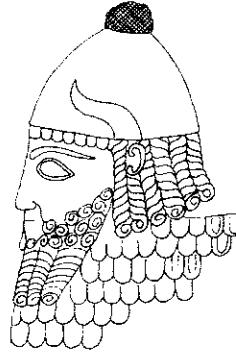
Kaynak: Akurgal, 1995: Şek. 120.

Çizim 122: I-B5Xa Tipinde Sfenks, Zincirli-Güney Şehir Kapısı Çevresinden Bir Ortostat Üzerinde

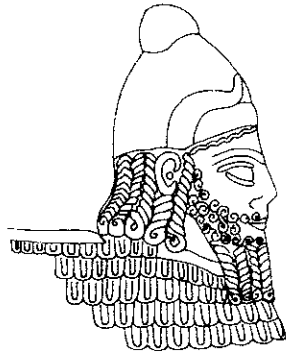
Kaynak: Akurgal, 1995: Şek. 95.

Çizim 123: I-B5Zabc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde

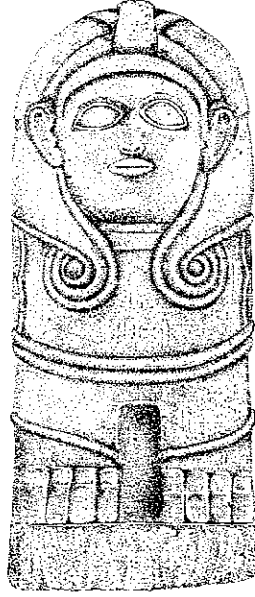
Kaynak: Akurgal, 1995: Şek. 105.

Çizim 124: I-B5Zabc Tipindeki Bir Sfenksin Başı, Sakçagözü-Saray Girişinden Bir Ortostat Üzerinde

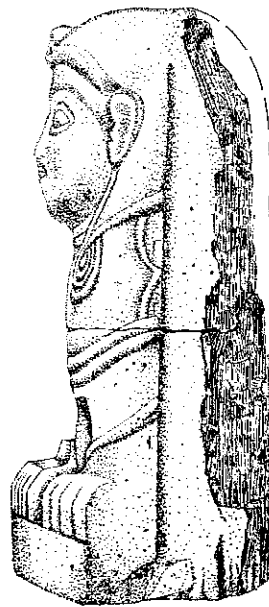
Kaynak: Akurgal, 1995: Şek. 104.

**Çizim 125: I-CW Tipinde İşçiliği Tamamlanmış Bazalt Sfenks Protomu (Rekonstrüksiyon),
Zincirli'den**

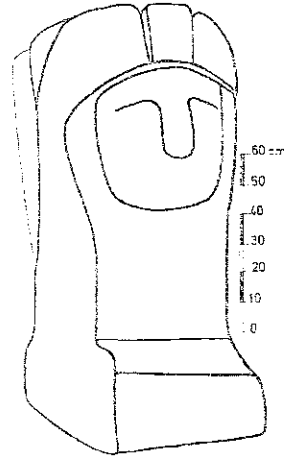
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 30a.

Çizim 126: Zincirli Sfenks Protomunun Yandan Görünüşü

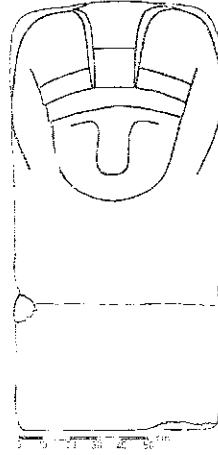
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 31.

Çizim 127: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 137), Yesemek'ten

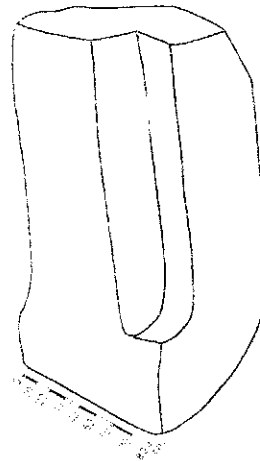
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 20.

Çizim 128: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 138), Yesemek'ten

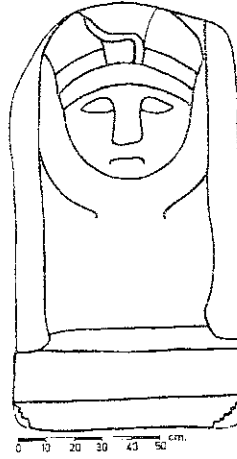
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 21.

Çizim 129: Yesemek'ten Sfenks Taslağı Başlangıç Bloğu (Resim 140)

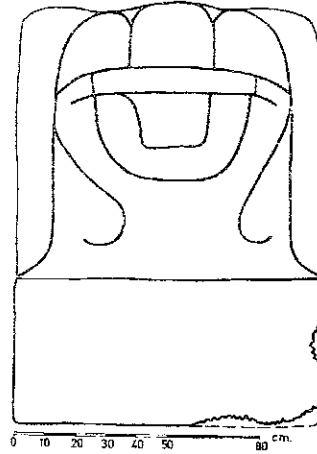
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 22.

Çizim 130: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 141), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Des. 23.

Çizim 131: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 144), Yesemek'ten

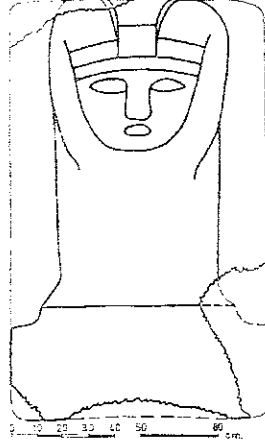
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 24.

Çizim 132: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 146), Zincirli'den

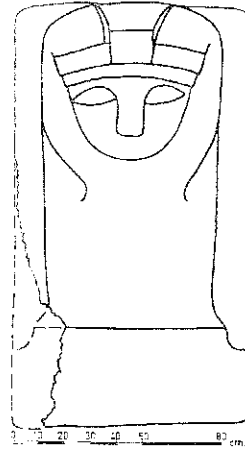
Kaynak: Naumann, 2007: Res. 23.

Çizim 133: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 148), Yesemek'ten

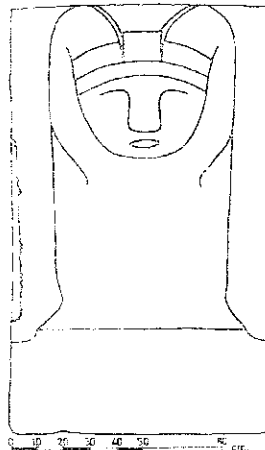
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 25.

Çizim 134: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 149), Yesemek'ten

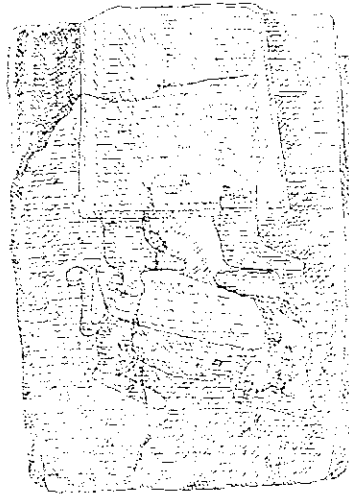
Kaynak: Alkım, 1974: Des. 26.

Çizim 135: I-CW Tipinde Sfenks Taslağı (Resim 150), Yesemek'ten

Kaynak: Alkım, 1974: Des. 27.

Çizim 136: Domuztepe'den İki Parça Halindeki Kabartmalı Bir Ortostatın Alt Parçası

Kaynak: Bossert vd., 1950: Res. 154.

Çizim 137: Kululu'dan Andezit Bir Heykel Başı Parçası

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 148.

Çizim 138: Kululu'dan Bir Heykel Gövdesi Parçası

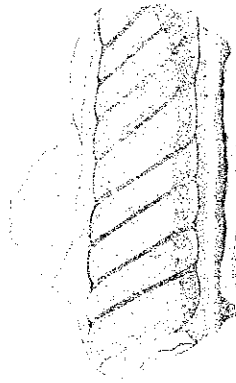
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 149.

Çizim 139: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (İkili Bukle) Parçası

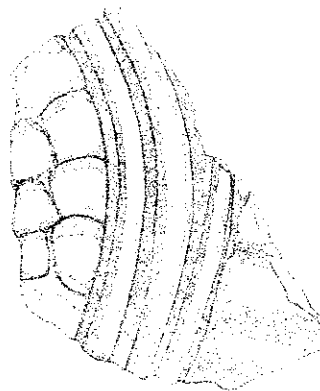
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 151.

Çizim 140: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Saç (Tekli Bukle) Parçası

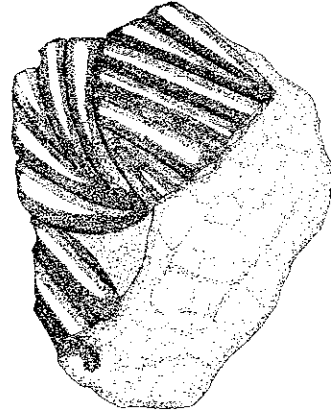
Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 152.

Çizim 141: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks Heykelinin Yeleği ile Kanadının Birleştiği Kısma ait Parça

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 155.

Çizim 142: Kululu'dan Andezit Bir Sfenks veya Aslan Heykelinin Yele Parçası

Kaynak: T. Özgüç, 1971: Res. 156.

Çizim 143: II-BX Tipinde İki Khimaira, Herzfeld Koleksiyonundan Bir Pyxis Üzerinde

Kaynak: Riemschneider, 1954: T. 104.

Çizim 144: II-B5Xa Tipinde Khimaira, Karkamış-Haberciler Duvarı'ndan Bir Ortostat Üzerinde

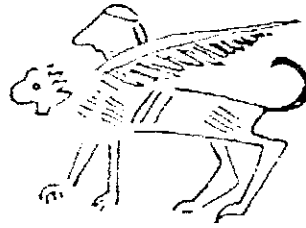
Kaynak: Akurgal, 1966: Fig. 78.

Çizim 145: Walters Art Gallery'den Bir Damga Mühür Üzerinde İki Khimaira

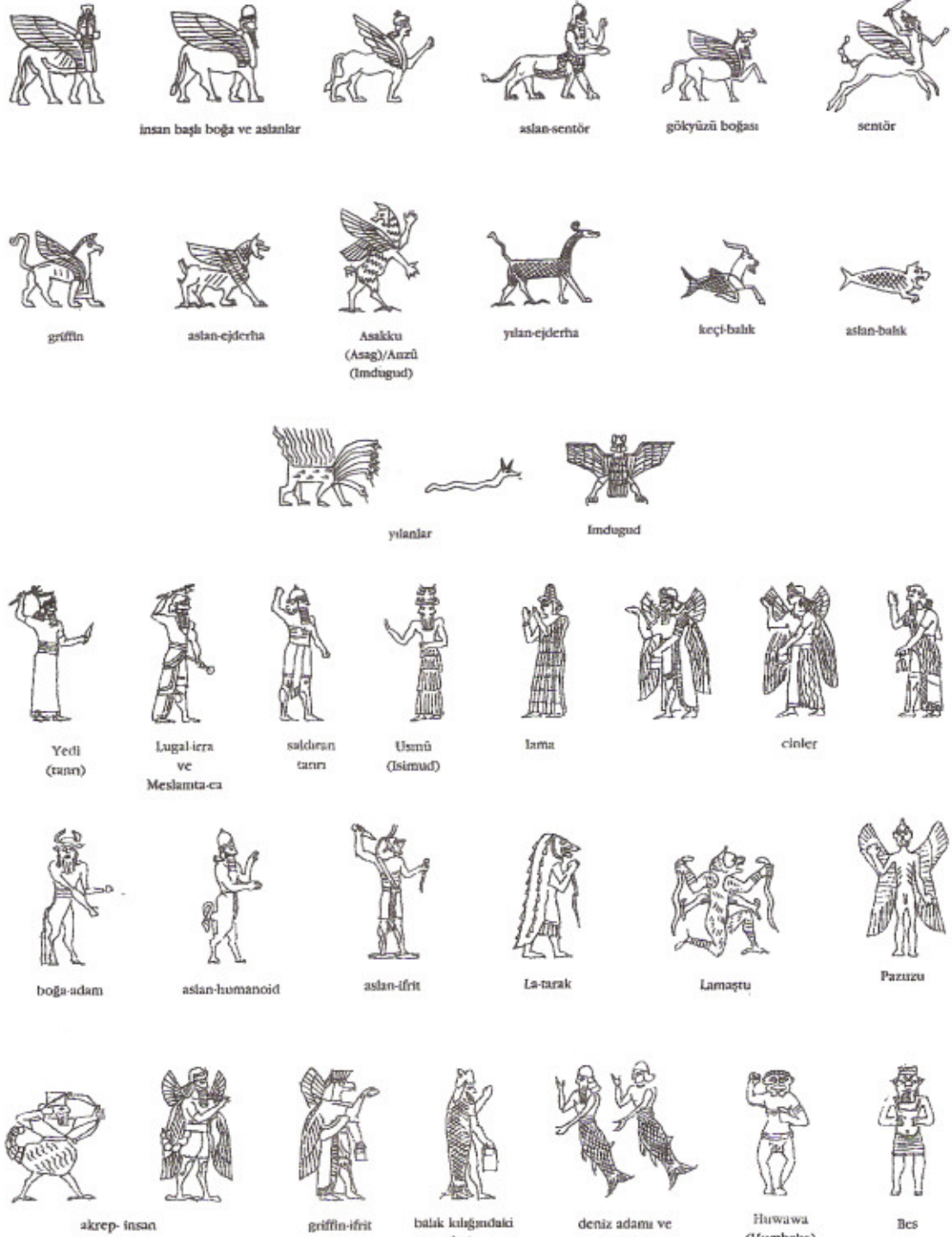
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XVIII, 226.

Çizim 146: Ermitage Müzesi'nden Bir Damga Mühür Üzerinde Khimaira

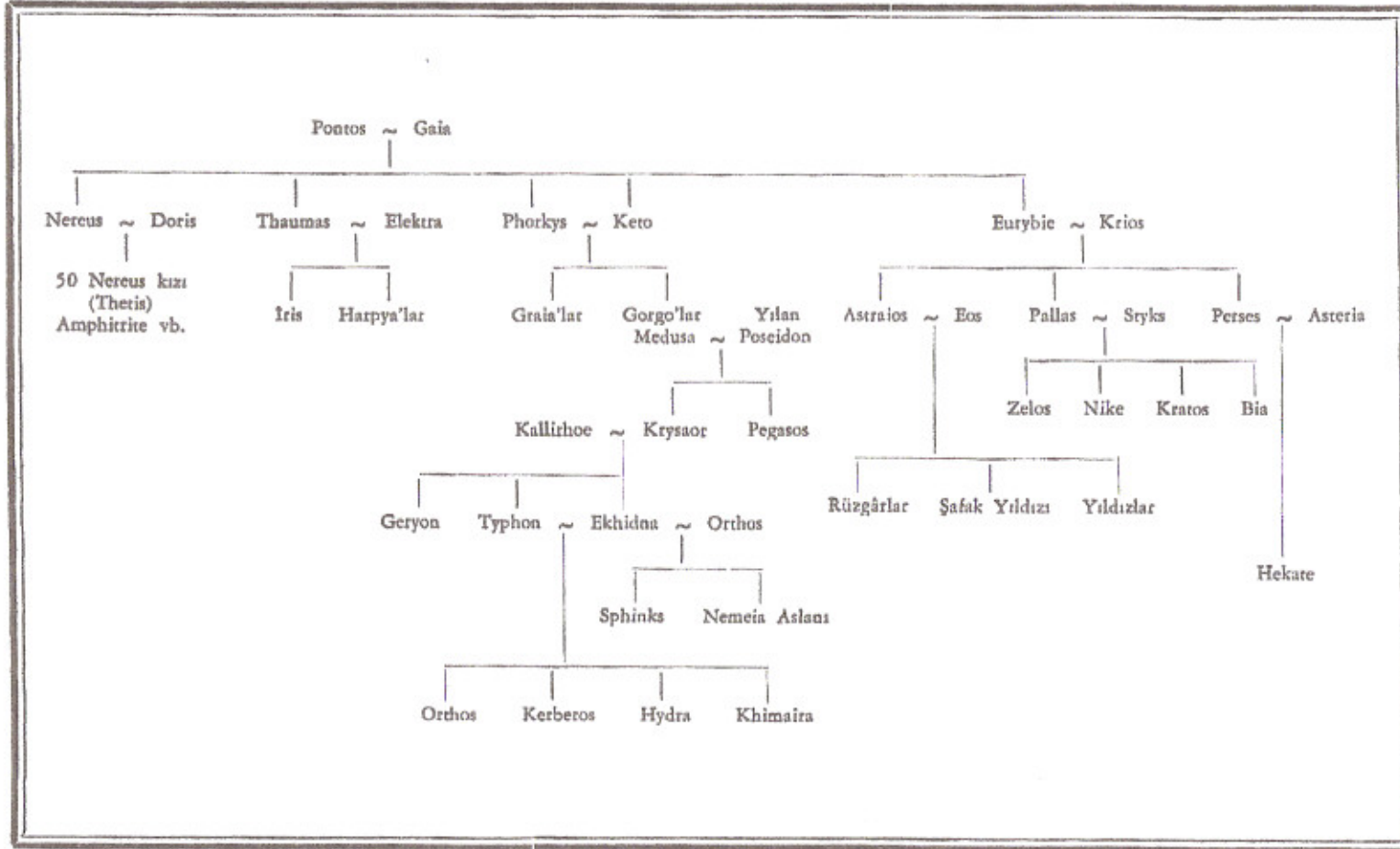
Kaynak: Dessenne, 1957: Pl. XVIII, 224.

Ek-1: Antik Mezopotamya Dinlerinde İfritler, Canavarlar ve Koruyucu İlahlar

Kaynak: Black ve Green, 2003: Şek. 43.

Ek-2: Antik Yunan Mitolojisinde Pontos ve Gaia'dan Doğanlar

Kaynak: Erhat, 1972: Tablo 6.

Ek-3: Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na ait Sfenks Tiplerinin; Buluntu Yerlerine, Menşelerine veya Bugün Buldukları Yerlere (Müze, Özel Koleksiyon vb.) Göre Dağılımları

	I-A1	I-A1b	I-A6	I-AW	I-AX	I-AXb	I-B1	I-B6	I-BWb	I-BX	I-BXb	I-BYb	Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)
Acemhöyük		x		x	x	x	x			x	x		x
Afyon								x					
Alışar								x					
Boğazköy							x						
Dülük							x						
Konya-Karahöyük							x		x				x
Kültepe	x	x			x		x	x		x		x	x
Mardin-Şerşe Höyüğü			x					x					
Oylumhöyük								x					
Tilmenhöyük					x								
Pierpont Morgan Library	x												

Ek-4: Erken Hitit, Orta Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemleri'ne ait Sfenks Tiplerinin; Buluntu Yerlerine, Menşelerine veya Bugün Buldukları Yerlere (Müze, Özel Koleksiyon vb.) Göre Dağılımları

	I-A3b	I-AWc	I-AX	I-B2	I-B3a	I-B3ab	I-B4Wa	I-B4X	I-BW	I-CW	II-A3a	II-B3ac	Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)
Alacahöyük										x			x
Boğazköy	x		x	x	x		x	x	x	x			x
Konya											x		
Megiddo		x										x	
Ras Shamra (Ugarit)						x							
İstanbul Arkeoloji Müzesi													x

Ek-5: Geç Hitit Kralık Çağı'na ait Sfenks Tiplerinin; Buluntu Yerlerine, Menşelerine veya Bugün Buldukları Yerlere (Müze, Özel Koleksiyon vb.) Göre Dağılımları

	I- B1Xc	I- B2Xa	I- B3Xab	I- B4Xa	I- B5Xa	I- B5Zabc	I- BWc	I-BX	I-BXc	I- BZ	I-BZc	I-CW	II- B3Xac	II- B4Xa	II- B5Xa	II- BX	Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Sfenksler (?)	Herhangi Bir Gruba Verilemeyen Khimairalar (?)
Ain Dara							x											
Domuztepe																	x	
Elbistan																	x	
Halep			x															
Karatepe								x										
Karkamış								x							x	x	x	x
Kuhulu							x										x	
Maraş										x								
Sakçagözü						x					x							
Tell Halaf	x	x	x										x					
Tell Tainat									x									
Yesemek												x						
Zincirli				x	x						x	x		x				
Herzfeld Koleksiyonu																x		